

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

LIVERPOOL FC

10. MAÇTA EFSANENİN ANATOMİSİ

JONATHAN WILSON VE SCOTT MURRAY

Caner Eler'in sunumuyla



YOU'LL NEVER WALK ALONE



ithaki

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

FUTBOL
KÜLTÜRÜ

Jonathan Wilson'ın *Inverting the Pyramid* kitabı Ulusal Spor Kulübü Yılın Kitabı Ödülü'nü aldı ve William Hill'in Yılın Kitabı Ödülü adayları arasında yer aldı. Kendisi *Behind the Curtain: Travels in Eastern European Football*, *The Anatomy of England: A History in Ten Matches*, *Sunderland: A Club Transformed*, *Brian Clough: Nobody Ever Says Thank You* ve *The Outsider: A History of the Goalkeeper* kitaplarının yazarı. *Guardian*, *Sports Illustrated* ve *World Soccer*'da makaleler yazıyor ve *The Blizzard*'ın editörü.

Scott Murray bir gazeteci ve yazar. *Guardian*'da düzenli yazılar yazıyor. Ayrıca *The Blizzard*, *FourFourTwo*, *GQ*, *Esquire* ve *Men's Health* dergilerinde de yazıları yayınlandı. Kendisi Merseyside'da golf sporunun en büyük şampiyonasında gelmiş geçmiş en kötü skorun sahibi olarak ün yapan Maurice Flitcroft'un eğlenceli hikâyesi *Phantom of the Open*'in ortak yazarı.

Liverpool FC 10 Maçta Efsanenin Anatomisi
Jonathan Wilson, Scott Murray
Orijinal Adı: Anatomy of Liverpool

İthaki Yayınları - 1186

Dizi Koordinatörü: Tan Morgül
Editör: Alican Saygı Ortanca
Yayına Hazırlayan: Tan Morgül
Kapak İllüstrasyonu: Berat Pekmezci
Kapak Tasarım: Şükrü Karakoç
Sayfa Düzeni ve Baskıya Hazırlık: B. Elif Balkın
1. Baskı, Şubat 2017, İstanbul
ISBN: 978-605-375-634-7

Sertifika No: 11407

Türkçe çeviri © Doruk Yurdesin, 2016
© İthaki, 2016
© Jonathan Wilson, Scott Murray 2013

Bu eserin tüm hakları Anatolia Telif Hakları Ajansı aracılığıyla satın alınmıştır.
Yayıncının yazılı izni olmaksızın alıntı yapılamaz.

İthaki™ Penguen Kitap-Kaset Bas. Yay. Paz. Tic. Ltd. Şti.'nin yan kuruluşudur.
Caferağa Mah. Neşe Sok. 1907 Apt. No: 31 Moda, Kadıköy - İstanbul
Tel: (0216) 348 36 97 - Faks: (0216) 449 98 34
editor@ithaki.com.tr – www.ithaki.com.tr – www.ilknokta.com

Kapak, İç Baskı: Deniz Ofset Matbaacılık
Gümüşsuyu Cad. Topkapı Center, Odin İş Merkezi No: 403/2 Topkapı-İstanbul
Tel: (0212) 613 30 06 - Faks: (0212) 613 51 97
Sertifika No: 29652

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

LIVERPOOL FC

10 MAÇTA EFSANENİN

ANATOMİSİ

Jonathan Wilson
Scott Murray

Çeviren: Doruk Yurdesin



İÇİNDEKİLER

<i>Teşekkürler</i>	5
<i>Önsöz</i>	7
<i>Türkçe Baskıya Önsöz</i>	11
<i>Sunuş</i>	13
<i>Aston Villa v Liverpool, Birmingham, 29 Nisan 1899</i>	19
<i>Wolverhampton Wanderers v Liverpool, Wolverhampton, 31 Mayıs 1947</i>	43
<i>Liverpool v Leeds United, Londra, 1 Mayıs 1965</i>	76
<i>Liverpool v Crvena Zvezda, Liverpool, 6 Kasım 1973</i>	122
<i>Liverpool v Borussia Mönchengladbach, Roma, 25 Mayıs 1977</i>	154
<i>Liverpool v Roma, Roma, 30 Mayıs 1984</i>	190
<i>Liverpool v Nottingham Forest, Liverpool, 13 Nisan 1988</i>	225
<i>Everton v Liverpool, Liverpool, 20 Şubat 1991</i>	252
<i>Roma v Liverpool, Roma, 15 Şubat 2001</i>	291
<i>AC Milan v Liverpool, İstanbul, 25 Mayıs 2005</i>	321

TEŞEKKÜRLER

Bir kitap asla sadece kapakta isimleri yazarların çalışmalarından ibaret değildir: Her ikimiz de bu projeye zamanlarını ve bilgeliklerini katan sayısız insana çok şey borçluyuz. Bilgileri, lojistik ve enformasyon destekleri için Cris Freddi, Richard Jolly, Sid Lowe, Rob Mason, Vladimir Novak, Rob Smyth, Christopher Wood ve Craig Bloomfield'a teşekkürler.

Temsilcilerimiz David Luxton ve Nicola Barr'a, editörümüz Ian Preece'e, ve Orion'daki herkese teşekkürler.

Wendy Mitchell ve Margaret Murray'ye elbette çok çok teşekkürler. Ve inanılmaz moral desteği ve metnin (çok) sert köşelerine şekil verdiği için Kat Petersen'a da.

ÖNSÖZ

Liverpool efsanelerinden Ian Rush, 2011 yılında kulübün uzak ülkelerdeki futbol okullarından birine konuk antrenör olduğunda 14-15 yaşındaki çocuklardan onu tanıyan pek çıkmaz. Ebeveynleri ise Rush'ı çok iyi tanıyor. Hatta hayranıdır. “Fakat çocukların ismini duyduklarında yaptıkları gidip beni google'lamak oldu. Ertesi gün döndüklerinde benim hakkımda her şeyi biliyorlardı. 346 gol attığımı, Liverpool için 9 numaralı formayı taşıdığımı vs...” diye anlatıyor Rush o günü. Dönemin çocukları için Rush tabii ki çok şey ifade etmeyebilir. Liverpool onların zihninde farklı kahramanlarla yer etmiştir en nihayetinde. Kuşaklar arası farklardan biri böyle oluşmuyor mu zaten? Günümüzde bir maç izlerken artık ikinci bir ekrana bakmadan, yani sosyal medyayı kontrol etmeyen kalmamış durumda. Türkiye’de yaşayan insanlar olarak sıradan bir Liverpool maçı izlerken dahi twitter’a girerseniz çok fazla Liverpool destekleyen yeni nesilden gençler hatta çocuklara rastlarsınız. Kimisi 90’ların ikinci yarısındaki Robbie Fowler, Stan Collymore, Steve McManaman, Jamie Redknapp gibi isimlerin oynadığı “Liverpool yeniden mi şahlanıyor?” denen dönemi izleyerek büyümüştür. Spice Girls grubunun o günlerde Britanya’da yarattığı kültürel etkiye istinaden “Spice Boys” adı verilip yüzeysel kalmakla eleştirilen bu yetenekli ama kupa getirmeyen gençler yine de bir kuşağı futbollarıyla ve estetik ama biraz isyankâr tavırlarıyla etkilemişti. Kimisi ise 2000’lerde Steven Gerrard, Jamie Carragher, Michael Owen, Sami Hyypia gibi isimlerin yer aldığı önce UEFA Kupası sonra da mistik İstanbul zaferini elde eden takımla alışmıştır ve hayranı olmuştur kulübün. Bazıları da biraz Fernando Torres biraz Luis Suarez etkisinde kalmıştır. Benim kuşağımı etkileyen ise 1980’lerin ikinci yarısında yani çocukluk yıllarında hafızaya en derin kazınan anıların yaratıldığı

dönemde ortalığı kasıp kavuran Ian Rush, John Barnes, Peter Beardsley, Bruce Grobelaar, Ray Houghton ve hala ezbere saydığım kadrolardı. Beni tam olarak neden etkilemişti açıklamak zor. Bugünlerde sosyal medyada “Neden uzaktaki bir takımı tutuyorsunuz ki? – Hem Ada’daki kendi mahallenin ve şehrinin takımı tutma kültürünü övüyorsun hem de gidip uzaklardaki bir takımı tutuyorsun – Liman işçileri, Bill Shankly ve Asla Yalnız Yürümeyeceksin romantizmi yetmedi mi?” tat ve dokusunda eleştirilerin uzağında kalan bir sempatiydi bu. O günlerde sponsor gereği Lig Kupası’nın isminin Süt Kupası olarak telaffuz edilmesinin getirdiği masumane bir ilgi de olabilir. Televizyon canlı yayınlıyordu o kupanın bazı maçlarını. Heysel ve Hillsborough facialarının duygusal rüzgârının etkisinde kalmış olabiliirim. Bugünlerde sonuçlanan davalara baktığımızda çok daha net anlaşılabilir zaten. O dönem izleyebildiğimiz ve kıymetini çok iyi bildiğimiz maçların çoğunda Liverpool’un yarattığı farklı fırtınaların da vardı. John Barnes en büyük kahramanımdı sanırım. Çizgi kenarından akışını kim unutabilir ki? Yıllar sonra Barnes ile röportaj yaptığımda neden bu kadar farklı olduğunu insani tarafını görünce de anlamıştım. Liverpool düşünce tarzı onda da vardı. Her şeyi çok derinlemesine analiz ediyordu.

Christopher Nolan’ın meşhur *Inception* filminde rüyaların rüyalarında gezinirken filmin kahramanı çok derinlere gider. Çocukluğundan kalma, en derinlere kazınan 10 hatıradan oluşan, 10 katlı ve asansörlü bir binadır bu. Her uğradığı katta bilinçaltının en derinleri gizlidir. Belki de babamın ölümünün ardından geldiği için midir bilmiyorum ama Liverpool’un o dönemi de çocuklukta arada gittiğim katlardan biridir. Çocukluk Anatomisidir ne de olsa bütünü. Jonathan Wilson ve Scott Murray de bu kitapta Liverpool tarihinin adeta *Inception* haritasını çıkarmışlar. Sadece az önce teğet geçerek son 30 yılından bazı isimleri saydığım kulüp tarihini 10 maçlık bir mikro cerrahi ameliyatına almışlar adeta. Yüzeyi kırıp geçmekle kalmayıp en derinlere, hem de duygusallığın ötesine geçip iniş çıkışlarını en gerçekçi şekilde anlatmışlar. 1899 yılından alıp 2005’teki mu-

cizevi finale kadar. Ama kitabın sırrı; “o final gerçekten mucize miydi yoksa asıl ilk yarıda yaşananlar mı halihazırda bazı şeylerin habercisiydi” üzerinden her olayın ve sonucun gözden kaçmış nedenlerini de sorguluyor. Liverpool’un sadece mistik aurasından bahsetmiyor. Bill Shankly’nin yarattığı kulüp kültürünün temelini oluşturan ve teknik adamların sohbet ettiği Boot Room’u anlattığı bölüm dahi sizi zaman makinesiyle o günlere götürüyor. Tom Watson, Bill Shankly, Bob Paisley, Joe Fagan, Kenny Dalglish ve Gerard Houllier gibi teknik adamların üzerinden taktiksel aktarımı yine mükemmel yapıyor Watson. Ama sosyolojik altyapıyı ihmal etmiyor. Bazı unutulmuş, derinlere itilmiş hatıraların aslında insani arka planını da anlatarak sadece Liverpool taraftarlarının değil futbol izleyen herkesin “Liverpool Way” diye tabir edilen kültürü daha net algılayabilmesini sağlıyor. Detaylar gerçekten dudak uçuklatıcı seviyede. Bazı maçlar sizin seçtiklerinizle çelişebilir, sadece en akılda kalanları değil asıl akılda kalan maçlara giden yolda gözden kaçanlara yine farklı bir bakış açısı getiriyor Jonathan Wilson. Kulübün belki de yazı stili olarak fazla duygulara dokunmadan en insani ve duygusal yönünün röntgenini daha net çekmeyi başarıyor.

Bugünlerde Jurgen Klopp ve öğrencilerinin farklı maçlar eklemeye çalıştığı bu büyük tarihte yakın zamanda büyük hayal kırıklıkları da yaşandı. Hatta çokça bu duygu hâkimdi. Bu kitap baskıya gitmeden birkaç hafta önce Roger Federer Avustralya Açık’ı kazanıp 18. Grand Slam turnuva zaferini hanesine yazdırdığı günlerde, Liverpool’un 18. Lig şampiyonluğunu bundan 27 yıl önce elde ettiği ile ilgili esprilere yapılıyordu. Yakın dönem Liverpool’u destekleyenler için Steven Gerrard’ın ayağının kaydığı an belki de tarihin en belirleyici anlarından biriydi. Ian Rush’ı ancak google’da aratarak bulan çocukların kendi hatıralarını yarattığı bu çağda Jonathan Wilson geçmiş çağa ışık tutuyor. Geçmiş anlamadan bugünü anlamak imkânsız ne de olsa. İyi okumalar.

Caner Eler

TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZ

Türkiye ve özellikle İstanbul, Liverpool'un tarihinde her zaman özel bir yere sahip olacak. Liverpool taraftarları için sadece "İstanbul" demek bile, tarihlerinin belki de o en büyük maçının, 2005 Şampiyonlar Ligi finalinde AC Milan karşısındaki bugün bile inanılması güç gelen geri dönüşün görüntülerini akla getirir.

Ama orada bir maçtan daha fazlası söz konusuydu. Bir taraftar kuşağı için bu onların en büyük macerasıydı. Bugün modern ulaşım araçlarıyla beraber İtalya ve Fransa gezintileri sıradanlaştı. O eski Şampiyon Kulüpler Kupası başarıları için Roma'ya veya Paris'e giden Liverpool taraftarlarının heyecanı artık bir tanıdıklık hissiyle sıkıcılaştı. Ama İstanbul: Bu bambaşka bir şeydi. Direkt uçuşlar çok geçmeden olduğu için taraftarlar buraya ulaşmak için hayal güçlerini ve yaratıcılıklarını kullanmak zorundalardı. Ama Roma'ya veya Paris'e olduğu gibi buraya da binlercesi geldi. Otobüslerle, arabalarla, trenlerle, otostopla, yalvarıp yakarak, artık ne gerekiyorsa yaparak geldi. Oraya ulaşmanın zorluğu, stadyum çevresindeki karmaşa, bütün hepsi eğlencenin bir parçası haline geldi. Oraya giden hiç kimsenin anlatacak bir hikâyesi olmadan dönmemesi, kulübün bilincinde o gecenin ateşini uzun yıllar boyunca canlı tutacak.

Ve Liverpool'un büyük bir başarıya ihtiyacı vardı. Yirmi yıl içerisinde İngiltere'nin en iyi takımından Premier League'de ilk üçe giremeyen bir takıma dönüşmüşler, en fazla dördüncülük ve Şampiyonlar Ligi'ne katılma hakkı için tırmalar olmuşlardı. Liverpool açısından İstanbul, ondan dört yıl önce

Uefa Kupası'nda kazanılan başarıyı geliştirdi, ihtişamlı bir geçmişi hatırlatarak kulübün seçkinler arasında yer aldığı hissini canlı tuttu. şimdi üzerinden on yıldan fazla geçmişken Kop tribünü hâlâ "İstanbul'da bunu beş kez kazandık," diye şarkı söylüyor ve şehrin ismi bile o epik geceyi hatırlatmaya yetiyor

O ma sayesinde Türkiye ve Liverpool arasında her zaman kopmaz bir bağ olacak ve bu kitabın Türkiye'de yayınlanmasından dolayı çok mutluyum. Umarım o maçın sihrini biraz olsun yansıtır ve ayrıca Liverpool'un, kulübün geçmişinin ve sadece Bill Shankly, Bob Paisley, Kevin Keegan, Kenny Dalglish gibi bilinen isimlerin değil, daha uzak bir tarihe ait Tom Watson, Elisha Scott, George Kay ve Jack Bulmer gibilerinin de biraz daha iyi tanınmasına yardımcı olur. Geçmiş olmadan gelecek de yoktur ve bu isimler nasıl 2005'te İstanbul'daki geçenin birer parçasıysa, o gece de şimdi Jürgen Klopp'un takımının bir parçası.

JMW, Aralık 2016

SUNUŞ

Atatürk Stadyumu'nda oturduğumda hâlâ nefes nefeseydim ve tişörtüm kan ter içindeydi. Yaklaşık yedi saat önce İstanbul'da havaalanından çıkmış, kapıda bekleyen taksileri görüp rahatlamıştım. (Ondan iki yıl önce Celtic'in Sevilla'daki Uefa Kupası finalinde bir taksi için iki saat sıra beklediğim, sıraya dalan uzun boylu, gri saçlı, sonradan Billy McNeill olduğunu anladığım adamı az kalsın azarladığım bir deneyim yaşamıştım.) Hatta bir an şehre inip çantamı otele bırakmayı bile aklımdan geçirdim ama neyse ki kendimi garantiye almaya karar verdim. Maçın başlamasından beş saat filan önce stadyuma yaklaşık bir buçuk kilometre yaklaşmışken dağların içine yönlendirilip beni sahanın sağ tarafına ulaştıracak tuhaf kavisli yola daldık. Trafik herkesin bildiği gibi dehşetti. Yaklaşık iki kilometre filan gittikten sonra nihayet taksiden çıkıp koşmaya başladım. Bir omzumda tek gecelik eşyalarımın olduğu çanta asılıydı, diğerinde laptop çantam sallanıyordu. Hiç değilse o sırada akreditasyon merkezinde sıra yoktu. Basın locasında bir masanın arkasına geçmemden bir dakika sonra başlama vuruşu yapıldı. Ve bir dakika bile geçmeden Paolo Maldini, AC Milan'ı öne geçirdi.

Adrenalin damarlarımda dönüp dururken, hayatımda en sevdiğim sol bek olan bu isim için kariyerinin bitişine uygun bir zafer şarkısı yazdım (o sırada kendisinin dört yıl daha oynayıp futbolu kırk yaşında bırakacağını bilmiyordum). İlk yarı sona ermeden Hernán Crespo'nun iki gol daha atmasıyla bir anda gazete yazım bitmiş kadar oldu. Buraya kadar çektiğim onca zahmetten sonra tüm bir ikinci yarıyı yak-

laşık 150 kelimede bitirmek durumunda kalmak saçmaydı.

Ve sonra Steven Gerrard gol attı. Elbette normal koşullar altında, satırların arasına “Gerrard farkı ikiye indirdi ama iş işten geçmişti” kabilinden bir şey eklemekten başka bir şey düşünmezdim. Ama normal koşullar altında değildik. O anın çok tuhaf bir hissi vardı. Yan tarafıma, *Standard*’dan Ian Chadband’e döndüm. İkimizden biri (hangimiz olduğunu hatırlamıyorum ama diğerimizin aklından da bu geçiyordu) “Bu maçı alacaklar,” dedi. Onu izleyen altı dakika aynı zamanda hem inanılmaz hem de garip biçimde beklendikti. Bu hissi tam açıklayamıyorum ama benzer bir şeyi Olympiakos maçında da yaşamış, son on dakikada dikkatimi maça vermek, kısmen keyfini çıkarmak (yazım geç kalacak olsa da) kısmen de çok acayip bir şeylerin olacağına dair güçlü bir hisle dolduğum için laptopumu bir kenara koymuştum.

Bu maçtan sonra özetleri seyrettim elbette. Ama baştan sona yeniden seyretmem için bu kitabı yazmaya başlamam gerekti. Bir sonraki günün yazıları (benimki de istisna değildi), yaşanan mucizeye, tüm olayın düpedüz inanılmazlığına, bunu sağlayan taktik değişikliğe odaklanmıştı. Liverpool’un ilk yarıda aslında o kadar kötü olmadığını, Andriy Shevchenko’nun bir golünün ofsayt gerekçesiyle şüpheli biçimde geçersiz sayıldığını ve maç 3-0’ken Sami Hyypiä’nın profesyonelce bir faulden dolayı muhtemelen oyun dışı kalması gerektiğini unutmuştum. Bu, hafızanın kaçınılmaz doğası: Manşeti hatırlıyoruz ama detayı unutuyoruz; sıkıştırıp basitleştiriyoruz. (Tabii ki eğer Borges’in “Funes el memorioso” hikâyesinde bir günün tamamını hatırlaması yirmi dört saat süren mükemmel hafızalı karaktere dönüşmek istemiyorsak böyle yapmamız gerekiyor.)

Sir Alex Ferguson’ın çok sevdiği bir numarası vardı: Ne zaman gazetecilerin hadlerini aştıklarını düşünse, onlara elinde hâlâ 27 Mayıs 1999’daki, yani Manchester United’ın Şampiyonlar Ligi’ni kazanıp Üçleme yaptığı gecenin sabahındaki ilk gazete baskılarını bulundurduğunu hatırlatırdı. Yayınlanan

değerlendirmelerinde gazeteciler Bayern München'in' çok daha iyi oynadığını, United'ın neden Avrupa'da yine başarılı olamadığını açıklayamadıklarını, David Beckham'ın cezalı Roy Keane ve Paul Scholes'un yerine orta sahanın ortasına kaydırılmasının felaket bir karar olduğunu yazmışlardı. Sakatlıktan dolayı oynanan fazladan sürede gelen ve maçı çeviren iki golden sonraki panik dakikalarında ancak bir başlık tutuşturup hızlıca bütün bunlara rağmen United'ın bir şekilde inanılmaz bir zafer yakaladığını ekleyivermişlerdi.

Sonraki baskılarda yeniden yazılan haberlerin tonu United'ın başarısının görkemiyle değişmişti; ama maçta olanları doğru anlatanlar, sonucun algıyı renklendirmesinden önce yazılan ilk baskılardı. İspanyol koç Juanma Lillo, *The Blizzard*'ın ilk sayısında "Süreci sonuçlara bakarak değerlendiremezsiniz," diye anlatır. "İnsanlar iyi yapılane değil iyi sonuca saygı duyma eğilimindedirler. Kötü yapılane değil, kötü sonuçlanana saldırırız... Bayern München doksaninci dakikada Şampiyonlar Ligi'ni kazanan harika bir takım, ama doksan ikinci dakikada bir enkaz. Bu nasıl olabilir?... Bunun adı, 'después del visto todo el mundo es listo': İş işten geçince herkes bir dehadır. Bunlara geçmişin kâhinleri diyorum. Ama bunlar süreci sadece sonucun ışığında değerlendirirken bile hatalıdır."

Her şeyi açıklamaya çalışan bir anlatıda nüans da kaybolur. Nüans, nihayetinde bütün yorumun dayandığı sonuca giderken bir oyunda yaşanan gelgitlerdir. Bir taktik dönüş oyunun yüzdelerini değiştirebilir, bir anlık parlak bir hareket taraflardan birini ağır bastırabilir, ama özellikle başa baş maçlarda sonuç büyük ölçüde bir takımın sıkıntıya düştüğünde bunu atlatabilmesi veya kontrolü ele geçirdiğinde bunu değerlendirebilmesiyle ortaya çıkar. Bir maç tek bir anla, bir turnuva tek bir maçla, bir kariyer tek bir turnuvayla şekillenebilir. Futbol her zaman adil değildir.

* Bu kitapta takım adlarının ve yerel turnuvaların orijinal yerel isimleri korunurken, uluslararası turnuvaların isimleri her dilde değişiklik gösterdikleri için Türkçe kullanılmıştır. -çn

Futbolun geçmişini gerçekten anlayıp bundan anlamlı sonuçlar çıkarmak istiyorsak, mitlerin ve kişisel hatıraların arasında gezinmemiz, kaynaklara dönmemiz, maçların kendilerine bakmamız ve bunları adli incelemeye tabi tutmamız gerekir. Bu kitap 1898-99 sezonu sonundaki hayati yenilgiden İstanbul'daki 2005 finaline kadar Liverpool tarihinde kilit öneme sahip on maça yakından bakıyor. İlk iki maçın video görüntüleri olmadığı için oyun okumaları o günlerde genelde maç sürerken aktarılan ve sonuçtan etkilenme ihtimalleri daha az olan eski maç raporlarından alındı. Diğer sekiz maç için DVD'leri tekrar tekrar seyrettik, örgüleri anlamaya çalıştık, basit analizleri şaşırtmaya devam eden bu sporun çalıkları arasında oyunu açıklayacak patikalar açmaya çalıştık. Richard Ford'un *The Sportswriter* adlı romanının kahramanı Frank Bascombe, sayısız otelde harcadığı uykusuz saatleri televizyonda eski basketbol maçlarını seyrederek geçirir. "Tekrar gösterimler, oyunu baştan aşağı öğrendiğin yerdir," der. "Asıl alanda oynanan, her şeyin genelde epey sıkıcı olduğu, neden orada olduğunu unuttuğun ve kendini başka şeylerle ilgilenir bulduğun asıl maçtan çok daha üstünlerdir." Bir yere kadar haklı. Gerçi konu futbol yazarı olduğunda mesele sıkılmaktan çok bir maç yazısı yazma zorunluluğudur; bu da kaçınılmaz olarak maçın başlarına, yani daha fazla düşünme zamanı tanıyan ve teslim saatine yeterli kelime sayısı yetiştireceğim diye klavyeyi dövmeye başlamadığın ilk dakikalarına odaklanmak demektir.

Ama ayrıca bir bağlam hissi de olmalıdır. Öyle ya da böyle her maç bir dizilimin parçasıdır; her zaman olayın içindeki kişilerden ve hâkim ideolojiden etkilenecektir. İster sporla ister dış dünyayla alakalı olsun, koşullar da aynı oranda rol sahibidirler. Burada tartışılan on maç Liverpool tarihinin ne en iyi maçları, ne de bunların (turnuvaların ileri aşamalarında olanlarla kıyaslandığında) en önemli olanları. Ama seçildiler, çünkü ya Liverpool'un tarihindeki daha geniş çaplı yönelimleri aydınlatıyorlar ya da tarihin fay hatları üzerinde bir dönemi bitirip bir diğerini başlatıyorlar.

Birilerinin bu seçimlere katılmamasından daha doğal bir Şey yok. Bölümler okundukça neden bunların seçildiğinin daha iyi anlaşılacağını umuyoruz. Ama özellikle bir maçın neden bu kitaba katılmadığını da açıklamak gerekiyor. Liverpool tarihinin muhtemelen en önemli maçı, altıncı dakikasında iptal edilen matı: 15 Nisan 1989'da Nottingham Forest'la oynanan FA Cup yarı finali, yani Hillsborough faciası. Açıkçası bu maçı dahil etmedik, çünkü bu tarz bir kitap için fazla büyük bir olay. Elbette etkisine ve kulüp için 1990'larda yarattığı sonuçlara değindik ama o günün tartışılması, olayın sebepleri ve yetkililerin suçu üzerlerinden atma çabaları tek bir bölüme sığamazdı. Bu trajedi üstüne zaten iki iyi kitap var: Muhtemelen en önemlisi Rogan Taylor, Andrew Ward ve Tim Newburn'n yazdığı *The Day of Hillsborough Disaster* ve Phil Scatton'ın kaleme aldığı *Hillsborough: The Truth*. Daha fazla belge yayınlandığında ve olayın üstünden daha fazla örtü kalktığında muhtemelen bunların devamı da gelecektir. Ama böyle bir inceleme tam bir kitap gerektirir. Elinizdeki tuttuğunuz ise bir detay kitabı; bu kadar önemli bir olayın inceleme-sinde detaylardan kısmak yanlış olurdu.

Öte yandan bu kitap, futbolu sahada oynandığı gibi anlatmaya yönelik bir çaba. Yaşananların neden yaşandığını, bunları yeniden gözden geçirerek, yeniden değerlendirerek, banal futbolcu alıntılarının kuru gürültüsünün ve anlık hükümlerin ötesine geçerek keşfetme denemesi. Belli bir seviyede her Şeyin birbiriyle bağlantısı tabii ki dış olayların müdahalesini kaçınılmaz kılsa da, mümkün olduğunca bir futbol tarihi.

JMW, Londra, Temmuz 2013

BÖLÜM 1

Football League Division One, Villa Park, Birmingham, 29 Nisan 1899

Aston Villa

5-0

Liverpool

Devey 4, 18

Crabtree 35

Garraty 34

Wheldon 44

Billy George

Howard Spencer

Albert Evans

Tommy Bowman

Jimmy Cowan

Jimmy Crabtree

Charlie Athersmith

Jack Devey

Billy Garraty

Fred Wheldon

Steve Smith

Bill Perkins

Archie Goldie

Billy Dunlop

Raby Howell

Alex Raisbeck

Charlie Wilson

Jack Cox

John Walker

George Allan

Hugh Morgan

Tom Robertson

Komite

Tom Watson

Hakem: A. Scragg

Kartlar:

Seyirci: 41.357

“Hırdavatçı şehrinin ana caddeleri günün erken saatlerinde canlı görüntüler sunuyordu. Sokaklar, şapkalarına ve düğme iliklerine taktıkları kırmızı rozetlerle Liverpool’dan geldikleri hemen anlaşılan ziyaretçilerle doluydu.” *Sporting Life*’taki haberde böyle deniyordu. “Henüz saat birde, başlama vuruşundan iki buçuk saat önce, hayranlar Villa kapısında toplanmaya başladılar ve fiyatların artmış olmasına rağmen içeri girmeye niyetli birçok izleyici oraya akmayı sürdürdü. Hava bir nisan ayından bekleneneği gibi hem güneşli hem yağmurluydu, ama yağmur seyirci sayısını etkilemiş görünmüyordu.”

İlk lig şampiyonluklarını bekleyen devasa sayıda Liverpool taraftarı Villa Park’ı doldurmuştu. Kulübün kurulmasının üzerinden yedi seneden az bir zaman geçmişti ama 1898-99 sezonunun son maçına gelindiğinde şampiyonluğa bir galibiyet uzaktaydılar ve sadece beraberliğin yeterli olmaması muhtemelen canlarını sıkıyordu. Aston Villa’nın Notts County (6-1) ve West Bromwich Albion (7-1) karşısında aldığı şüpheli farklı galibiyetler takıma Liverpool karşısında 0,02 oranında bir gol averajı üstünlüğü sağlamıştı. 6.000 deplasman taraftarı Birmingham’a özel indirimli trenlerle geldi. *Manchester Evening News*’taki haberde “Hangi takıma sempati duyduklarını göstermekten korkmuyorlardı,” diye yazıyordu. “Ve neredeyse hepsi göz kamaştırıcı kırmızı boyun bağları takıyorlardı.”

Villa dönemin en büyük iki takımından biriydi. Football League’in 1888’deki kuruluşundan beri üç şampiyonluk kazanmışlardı ve bunu başaran diğer tek takım Sunderland’di. Taraftarları için bu özel bir durumdu; lig tarihinin en başarılı takımı olmak üzerelerdi. Toplam 41.357 kişi, gişelere 1.558 pound, 1 şilin, 6 peni gibi rekor bir meblağ bırakarak stadi tıklım tıklım doldurdu. *Sporting Life*’ta, “Zemin koşulları mükemmeldi, ama sahada maçı etkilemesi muhtemel kuvvetli bir esinti vardı,” diye yazıldı. Maç sırasında dikte edilen haberlerin hemen hepsinde hava durumu detaylı biçimde anlatılırdı ve hemen hepsinde bu gereksiz olurdu. Ama bu maçta rüzgârın önemi büyük olacaktı.

Liverpool maça parlak bir başlangıç yaptı. Aralık ayından beri deplasmanda sadece bir maç kaybetmiş bir takım için bu şaşırtıcı değildi. *Sports Argus*'ta yazıldığına göre maçın başlarında deplasman takımının presi altında [Jimmy] Crabtree özellikle iyi defansif hareketleriyle iki kez tezahürat almıştı ve Jack Cox'un topla süratli bir koşu girişimini Evans durdurmuştu. Ama bu hızlı başlangıç hemen duruldu. Charlie Athersmith, Liverpool kalecisi Bill Parkins'le karşı karşıya kaldığı bir pozisyonda topu üstten dışarı vurarak bir gol şansını kaçırdı. Steve Smith'in içeri dalıp Billy Garraty'ye uzattığı topu Billy Dunlop uzaklaştırdı. Ve üçüncü dakikada Smith sol kanatta topu Fred Wheldon'dan aldı (ofsayt şüphesi vardı), bir vücut çalımıyla Liverpool sağ beki Archie Goldie'yi geçti. Önünü açınca ceza sahasının içine doğru kaldırdığı topa yükselen kaptan Jack Devey'nin kafa vuruşu kaleci Perkins'i mağlup etti. Villa Park keyiften dört köşe oldu. *Sporting Life*'a göre tezahürat "düpedüz sağır ediciydi." Liverpool için kötü bir başlangıçtı ve çok geçmeden daha da kötü olacaktı.

Liverpool, 1892'de Anfield'in orijinal ev sahibi Everton'ın yönetiminde yaşanan tatsız üçkâğıtların ardından kuruldu. Kulübün 20. yüzyılın sonunda yeni ticari iklimin gereklerini tam kavrayamadığı için İngiliz futbolunun zirvesinden indiği düşünülmürse, varlık sebeplerinin geçen yüzyılda bir adamın tam da bunu yapmasına dayanması ironiktir. Everton başkanı John Houlding, kendi kulübüyle bir kira kavgasına tutuştu (kendisi aynı zamanda Anfield'in mal sahibiydi) ve takım 1891'de ilk lig şampiyonluğunu kazanarak erken bir başarı elde edince kirayı yükseltmeye başladı. Bir bira üreticisiydi ve aynı zamanda hem maç günleri Everton oyuncularının soyunma odası olarak kendi işlettiği Sandon Hotel'ı kullanmalarını (böylece mülkünün itibarı artacaktı ama oyuncular maça giderken formlarıyla kalabalığın içinden geçmek zorunda kalacaklardı) hem de stadyumdaki alkol satışı haklarının sadece kendisinde olmasını talep etti. Açıkçası zamanının ilerisinde bir adamdı.

Houlding, 26 Ocak 1892'de Everton'ı "Everton Football Club and Athletic Grounds Company, Limited" olarak tescilleyerek kulübün tüm kontrolünü ele geçirmeye yeltendi ama Everton yönetiminin kalanı Anfield'dan çıkıp Goodison Road'daki Mere Green'de yeni bir arazi satın almaya karar verdiğinde kendisi fiilen yönetimi kaybetti. Football League yönetiminin Goodison'a geçenlerden yana tavır koyarak onun kulübün ismini alma girişimini reddetmesiyle, Houlding'in elinde sadece boş bir arazi ve değersiz kâğıtlar kaldı. Bira üreticisi için çözüm basitti: Şirketin ismini "Liverpool Football Club and Athletic Grounds Company, Limited" olarak değiştirdi ve kendine Anfield'da oynayacak bir kulüp kurdu. Tarih, 3 Haziran 1892'ydi (kulübün resmi doğum günü olarak bu tarih kabul edilir; böylece bu girişimin o tarihte aslında beş aylık olduğuna ve başlangıçta Everton olarak adlandırıldığına dair rahatsız edici gerçek görmezden gelinir).

Liverpool hemen kendi kibrinin kurbanı oldu. Bir an önce Everton'la çok para getiren Merseyside derbilerini oynama acelesi içinde, o sırada yeni kurulan ikinci lige başvuru aşamasını es geçip doğrudan Football League'e başvurdu. Başvuru oy birliğiyle reddedildi ve Liverpool mücadelesine Lancashire League'de başlamak zorunda kaldı.

Yeni bir takım kurmak daha başarılı bir girişimdi. Houlding, Liverpool'un yarı mavi yarı beyaz formasını taşımaya değer yeterli sayıda oyuncu bulma görevini arkadaşı John McKenna'ya verdi (McKenna, iş adamıyla şehrin fakir işçilerini aşılama memuru olarak çalışırken tanışmıştı). McKenna da, o dönemde ilerici futbola merak duyan herkes gibi İskoçya'ya gitti; zira İngiltere'nin "topa vur ve saldır" yaklaşımını teşvik eden özel okul sisteminden geçmemiş İskoç futbolcular genelde İngiliz futbolculardan daha becerikli kabul ediliyorlardı. Alelacele yapılan hisse satışıyla sadece üç ay içerisinde toplanan parayla McKenna neredeyse tamamen İskoçlardan oluşan etkileyici bir kadro kurdu. İlk sezonda Lancashire League'de ve FA Cup'ta Liverpool'u temsil edecek on

dokuz futbolcudan on beşi İskoç'tu ve takımdaki dört İngiliz oyuncu toplamda sadece altı maça çıktı.

Houlding'in keyfine diyecek yoktu, zira Liverpool'un o sezonki bütün maçlarında oynayan oyuncularından ikisi, frikik golcüsü Tom Wyllie ve güvenilir savunmacı Duncan McLean'in her ikisi de Everton'dan aşırılmışlardı. Bir başka devamlı oyuncu, McLean'in defans partneri kaptan Andrew Hannah'ydı (o da Everton kadrosundandı ama arada Renton'da oynamıştı). Orta sahada Celtic'ten gelen yıldız transfer Joe McQue vardı, ileride oynayan yirmi iki yaşındaki John Miller son iki sezonda Dumbarton'la Scottish League'in ilk iki şampiyonluğunu kazanmıştı.

Liverpool'un ilk maçı, Lancashire League'in başlangıcının iki gün öncesinde, Anfield'da 1 Eylül Perşembe günü Midland League şampiyonu Rotherham Town'la oynanan bir dostluk maçıydı. Yazı turayı kazanan Hannah, sahanın Walton Breck Road tarafındaki kaleyi savunmayı seçti. Bu bir gelenek haline geldi ve Liverpool ondan sonra her zaman maçın ikinci yarısını Kop tarafındaki kaleye doğru oynamayı tercih etti. Houlding, süslü bir konuşmanın ardından Rotherham için başlama vuruşunu yaptı ve aslında elli dokuz yaşındaki bireracı sahada kalıp South Yorkshire takımına yardım etse iyi olurdu, çünkü Rotherham beşi ilk yarıda atılan gollerle 7-1'lik bir bozguna uğradı. Liverpool'un ilk golünü Third Lanark'tan alınan Malcolm McVean attı. Golün bir başka önemi de, topun girdiği kalede İngiliz futbolunun ilk siyah yıldızı Arthur Wharton'ın olmasıydı.

Kırk sekiz saat sonra ilk lig vuruşu yapıldığında Liverpool'un başlangıcı daha da etkiliydi. Higher Walton'ı 300 biletli müşteri önünde perişan ettiler. Yanlışlıkla Goodison Park'a gidip maça kırk beş dakika geç kalan Higher Walton takımı için gün zaten bir komedi gibi başlamıştı ve işler daha iyiye gitmedi. İlk golü on beşinci dakikada John Smith'in (nicedir İskoç oyuncularını tercih eden Sunderland'den alınmıştı) bulduğu boşluğu alt köşeyi gördüğü bomba gibi bir şutla

değerlendirmesiyle atan Liverpool, maçı 8-0 kazandı. Liverpool ikinci maçta ikinci kez devre arasına 5-0 önde girip büyük bir galibiyet aldı ama iki gün sonra Middlesbrough'lu Northern League devi Ironopolis'le oynanan dostluk maçında aldığı 5-0'lık yenilgiyle bu oyunun içindeki gerçek yerini hatırladı. Yine de Lancashire League bu takım için yeterince büyük değildi ve Liverpool, Blackpool'un önünde averajla şampiyon oldu. (Blackpool, başa çıkamadıkları tek takımdı. Blackpool'daki 3-0'lık skor Liverpool'un bir lig maçındaki ilk, Anfield'daki 2-0 da kendi evindeki ilk yenilgisiydi.) Liverpool, puan tablosunun zirvesine yerel gazete *Mercury*'nin iddiasına göre "Preston North End'in en iyi günleriyle" kıyaslanabilecek bir futbol oynayarak yerleştirse de, Blackpool'un son maçında ligin orta sıralarında yer alan Southport Central'a yenilmeyi becermesinden önceki hafta boyunca heyecan dolu bir bekleyiş yaşadı; şampiyonluk 1947 yılında da aynı biçimde Liverpool'a hediye edilecekti.

Ama muhtemelen Liverpool'un o ilk sezondaki en unutulmaz maçı Liverpool Senior Cup finaliydi. Everton'la oynanan ilk Merseyside derbisinde 1-0'lık bir zafer kazanıldı. McQue ve gelecekte takımın menajeri olacak Matt McQueen'in öncülüğünde hırçın bir mücadeleyle ve gol Wyllie'nin alametifarikası yerden şutlarından biriyle geldi. *Mercury*'de yazılana göre Everton son dakikalarda "topun beklerden biri tarafından kasten yumruklandığı" iddiasıyla bir penaltı beklediyse de hakem buna katılmadı ve kupa Liverpool'un oldu. Ama bu lafta kaldı: Everton hakemin yetersizliği konusunda o kadar gürültü kopardı ki, kupa ancak bir hafta sonra, yerel federasyon Everton'ın itirazını bir kenara atınca kendilerine teslim edilebildi. İlk sezonunu iki kupayla tamamlayan Liverpool, rüzgârı arkasına almıştı. Gerçi o rüzgâr çok geçmeden kupaları da götürdü; sergilendikleri mağazadan çalınan kupalar için kulübe 130 poundluk bir yenileme faturası gönderildi.

McKenna bugün Mac'ler Takımı olarak anılan o ilk Liverpool kadrosunu kurarken takdire şayan bir beceri göstermiş-

ti, ama muhtemelen yöneticilikte çok daha başarılıydı. İleride Liverpool'un yönetim kurulu başkanlığına gelecek ve sonra da neredeyse yirmi yıl boyunca Football League'e başkanlık edecekti. Yöneticilik becerisine dair ilk işaretler, takımın ilk sezonunun ardından Football League'in yeni başvurular için yayınladığı ilanı gördüğünde geldi. Kulüp sekreteri unvanıyla kendisi ve takımın ortak menajeri W. E. Barclay adına umutlu bir telgraf göndererek Liverpool'un davasını sundu. League'den yanıt gelinceye kadar Barclay'ın bundan haberi yoktu ve kulübün yönetim kurulu da McKenna'nın sabırsızlığını memnuniyetsizlikle karşılayarak kendisine Lancashire League'de devam edip oradan yükselmenin kulüp için daha hayırlı olacağını ilet-ti. Ama McKenna kararlıydı; önce tutkulu bir konuşmayla yönetimi arkasına aldı, ardından Football League'in yöneticilerini Liverpool'un sırada bekleyen Arsenal, Ironopolis, Doncaster Rovers ve Loughborough'nun bulunduğu havuzdan lige seçilecek iki takımdan biri olması gerektiğine ikna etti.

Liverpool, Arsenal'la ve Accrington'ın ligden atılması yüzünden seçilen üçüncü takım Ironopolis'le beraber lige alındı. Middlesbrough kentinin takımı Northern League'i dört kez arka arkaya kazanmıştı; ama McKenna ve Barclay'ın takımı bir yıl önce tarihindeki üçüncü maçında Teessiders'tan aldığı dersten o yana tecrübe kazanmıştı. Üstelik Ironopolis'in hemşeri hasmı Middlesbrough'dan alınan golcü Jimmy Scott'la daha da güçlenmişlerdi: Scott on yedi maçta on dört gol atacaktı. Bu sırada Ironopolis yerinde saymıştı. İki takımın ilk karşılaşmaları her ikisinin de ilk Football League mücadelesiydi ve Ironopolis'in Paradise Field stadında oynan maçı Liverpool 2-0 kazandı. Liverpool'un tarihindeki ilk ulusal lig golü Malcolm McVean'den geldi. Liverpool ondan sonraki dört maçını kazandı, ardından bir beraberlik aldı ve iki takım Anfield'da tekrar karşı karşıya geldi. Scott'ın hat-trick yaptığı maçı Liverpool 6-0 kazandı. Ironopolis'in sezon sonunda Football League'den ayrılması, yerel liglerdeki başarının ulusal sahnede başarı demek olmadığını göstergesiydi.

Ama Ironopolis'in tersine, Liverpool ortalığı birbirine kattı. Kadrosunu kulübün ilk yerel efsanesi olacak kanat oyuncusu Harry Bradshaw'la güçlendiren takım, Arsenal'a, Newcastle United'a, Crewe'a ve Rotherham'a beşer gol attı ve evindeki on dört maçın tümünü kazanarak sezonu tablonun tepesinde yenilgisiz tamamladı. Gerçi son dan üçüncü maçın bitimine iki dakika kala McQueen'in Burslem Port Vale'e attığı acımasız frikik golüyle beraberliği yakalamasalar, bu sezon Liverpool tarihinin yenilgisiz biten tek sezonu olarak tarihe geçemeyecekti. Bir sonraki maçta da aynı rakip karşısında Anfield'da son sekiz dakikada iki gol atıp ucu ucuna bir galibiyet kazandılar. Anfield'daki beraberlik golü, kale çizgisi üzerinde o zaman yasak olmayan iki dakikalık bir itiş kakışın sonunda geldi. Tartışmalı golün sahibi kaptan Hannah'ydı.

Kulübün en üst lig seviyesindeki ilk sezonu da bu gol kadar darmadağınktı ve neredeyse bir komediye dönüşecekti. Liverpool'u bu noktaya getiren şey ivmeydi ve o yıl onsuz hayatın ne kadar zor olduğunu anladılar. Çoğu kaynak, takımın en üst düzey ligdeki ilk golünün sezonun açılış maçında Blackburn Rovers'a yerel kahraman Bradshaw tarafından yirmi beşinci dakikada atıldığını yazar, ama *Liverpool Mercury* golü John McCartney'nin hanesine yazmıştı. Gazetenin yorumu, "Anfield tugayı deriyi ittire kaktıra kaleye soktu, topa son dokunma onuru McCartney'nindi" şeklindeydi. Ama sonrasında Rovers zorla da olsa beraberliği kurtardı. İkinci maçta Liverpool son dakikada iptal edilen golle Burnley karşısında 3-3'lük beraberliğe razı oldu. Pek felaket bir sezon başlangıcı sayılmazdı ama en üst seviyede ilk kez mücadele eden bir takıma ağır geldi ve Anfield'da Aston Villa ve Bolton Wanderers karşısında arka arkaya alınan yenilgiler özgüveni sarstı.

Özgüvenin kalanı da Liverpool'u Stoney Ground'daki evinde 5-0'la dağıtan West Bromwich Albion tarafından yok edildi. Dış sağ oyuncusu Patrick Gordon (Everton tarafından serbest bırakıldığı için Liverpool onu ucuza kapatmıştı) ilk gol öncesi sakatlanıp çıktı ama sonuçta gelen ağır yenilgiyi pek az kişi

bir oyuncu eksik oynamalarına baēladı. Çok geçmeden sesini yükselten *Liverpool Mercury*, “Takımda bazılarının kendilerine gerektiēi gibi bakmadıkları son iki maçta acı biçimde ortaya çıktı,” diye yazdı. “Sanki günde bir veya iki defa normal antrenman programına uyarlarsa günün geri kalanını istedikleri gibi geçirebileceklerini düşünüyorlar. Bu hepten hatalı ve bazı oyuncuların bir an önce kafalarından atmaları gereken bir düşünce. O kadim ‘ldrc olan hızdır’ deyişinin ne kadar doēru olduēunu ve birinci lig malarındaki hıza ancak sürekli antrenmanla ve her Şeyden önce dikkatli ve disiplinli yaşanarak ulaşılabileceēini Şimdiye kadar öğrenmiş olmaları gerekirdi. Güçlü bir bitiriş yaptıkları geçen yıldaki en parlak yönleri Şimdi oyunlarının en zayıf halkası haline geldi ve bütün takımın bir an önce harekete geçip bu hatayı düzeltmesi gerekiyor. Yoksa altın yumurtlayan kazı kesinlikle öldürecekler.”

Lig tarihindeki ilk Merseyside derbisi için Goodison Park’a giden Liverpool’u daha büyük bir aşıēılanma bekliyordu. Liverpool ilk sekiz maçında galibiyet alamamışken Everton takımı yedi maçının hepsini kazanmıştı ve onuncu dakikada Tom McInnes’in attıēı kafa golüyle sekizinci galibiyet kaçınılmaz görünüyordu. Liverpool hiçbir tehlike yaratamadı ve ikinci yarıda Alex Latta ve Jack Bell’in golleri Everton’a 3-0’lık saēlam bir galibiyet getirdi. Ama futbolun cilvesi gereēi Everton bir sonraki maçını kaybederken Liverpool ilk galibiyetini alıp Stoke’u 2-0 yendi. Yine de, en st seviyedeki bu ilk galibiyet pek bir Şey deēiştirmed i. Everton, ligi Tom Watson yönetimindeki Sunderland’in arkasında ikinci bitirirken, Liverpool sezonu en dipte sonlandırdı. Anfield’daki form grafikleri kötüydü ama kesinlikle bu konuda ligdeki en kötü takım deēillerdi. Gelin görün ki deplasmanlarda on beş maçta on üç gol atıp sadece bir galibiyet almışlardı. Oyuncuların saēlıēı ve taktik uygulamalar onlar için sıkıntı olmuşt u, ama asıl sorun alt liglerde avantaj yaratmış olan cılız defanslarıydı: Toplamda yedikleri yetmiş gol, ma başına ortalama iki golden fazlaydı.

Her ne kadar Liverpool sezona umut dolu başladıysa da (Houlding takıma eğer şampiyon olurlarsa gözü açık gitmeyeceğini söylemişti) bundan fazlasını beklemek gerçekçi değildi. İngiliz futbolunda hiçbir kulüp bu kadar gençken üst ligde yer almamıştı. Kurulalı daha üç yıl olmuştu. Bunu yeni kurulan Football League'deki diğer takımlarla kıyaslayın: Derby County henüz beş yıl önce kurulmuştu ama ilk şampiyon Preston North End çeyrek yüzyıldır vardı. Sonraki şampiyonlar Aston Villa, Everton ve Sunderland'in üçü de 1870'lerde kurulmuştu. Derby'nin rekorunu egale eden kulüp, beşinci sezonunda First Division'da mücadele eden Sheffield United oldu. Liverpool ise daha temellerini yeni atıyordu. Sonuç hemen küme düşmek oldu.

Çabuk toparlandılar. Defansı üç İskoç oyuncuyla daha güçlendirdiler. Bunlar Archie Goldie, Tom Wilkie ve alametifarikası topu füze gibi uzaklaştırmak olan, kulüpte on beş yıl oynayacak sol bek Billy Dunlop'tu. Yontulmamış Dunlop alışılmışın dışında bir İskoç'tu, ama Leith Athletic'ten gelen yirmi yaşındaki George Allan daha geleneksel bir yetenektir. Tekrar Second Division şampiyonu olan Liverpool o sezon 106 gol attı (en akılda kalıcı sonuçlar, sürekli bahtsız Rotherham karşısındaki 10-1'lik kulüp rekoru ve sonradan Manchester United olacak Newton Heath karşısındaki 7-1'lik galibiyetti) ve Allan oynadığı yirmi dört maçta bu gollerin yirmi altısını attı. Liverpool tekrar en üst seviyeye dönmüştü. Şimdi daha yaşını almış, daha akıllıydılar ve aynı yanlışları tekrarlamayacaklardı.

1896-97 sezonunun başında her şey değişti. Liverpool, First Division'da ikinci kez yer almaya hazırlanırken olgunluk kazanan kimliğinin göstergesi olarak Everton'ın beş yıl önce Anfield'da bıraktığı yarı mavi yarı beyaz formayı bırakıp kendisine yeni bir renk seçti. *Cricket and Football Field*'da "Liverpool'un yeni kırmızı tişört ve beyaz şortu göz kamaştırıcı ve Everton'ın mavi tişört ve beyaz şortuna kontrast oluşturuyor," diye yazıldı.

Bir başka çığır açıcı karar, Liverpool'un ilk tam zamanlı menajerinin, ya da dönemin değişiyiyle sekreterinin tutulmasıydı. O zamana kadar takımı yönetme ve yeni oyuncu alma işi McKenna ve arkadaşı Barclay arasında paylaşılıyordu, ama her ikisi de kulübün işleyişindeki detaylara odaklanmak için geriye çekilme kararı aldı. McKenna, Houlding'in yardımıyla gözünü yükseklerle dikmişti. İngiliz futbol tarihinin ilk gerçek büyük menajerini bulmak için yetenek avına çıktılar.

Tom Watson, 1889'da Sunderland menajeri olduğunda yirmi dokuz yaşındaydı. Hiç vakit kaybetmeden sınırın kuzeyinde oynanan paslı futbolu benimseyen bir takım kurdu. Sunderland'in İskoçya'ya yakınlığı sayesinde dönemin en yetenekli isimlerini alabildi. Forvetler Jimmy Millar ve Johnny Campbell, orta sahanın itici gücü Hughie Wilson, savunmacı John Auld ve seyrelen saçlarını gizlemek için miğfer kayışıyla tutturduğu bir şapka takan, Watson'ın daha sonra Anfield'a yanında götüreceği eksantrik kaleci Ned Doig geldi.

Ama Sunderland'in coğrafi konumunun dezavantajı da vardı. Kurulma aşamasındaki Football League'e başvurduklarında Lancashire ve Midlands'te kümelenen diğer takımlar kuzeye yolculuk etmeye hoş bakmadığı için reddedildiler. Oysa kesinlikle ulusal seviyede oynayacak kadar iyiydiler: İlk Football League sezonu sırasında, sezon sonunda şampiyon olacak Preston North End'i bir dostluk maçında yendiler. Sakın unutulmasın, aynı Preston takımı tarihe Yenilmezler olarak geçti ve lig boyunca paslaşmalarının önüne kimse geçemedi. Watson'ın Sunderland'i bu takımı 4-1'lik bir bozguna uğrattı.

Watson'ın takımı, ligin kurucusu William McGregor'ın kulübü Aston Villa'yı daha da aşağılayıcı bir skorla 7-2 ezdi. McGregor afalladı, ama hakkını verelim, adabını bozmadı ve Watson'ın takımının "her pozisyonda yetenekli adamları" olduğunu mırıldandı. Bu alıntı çok geçmeden "onlar Bütün Yeteneklerin Takımı" şeklinde değiştirilerek kullanılır oldu ve isim böyle kaldı.

Sunderland, 1890'da lige sonradan katılan ilk takım oldu ve kendini hemen kabul ettirdi. Watson'ın takımı dört sezonda üç şampiyonluk kazanırken rekorları da altüst etti. İlk şampiyonluk sezonunda evlerindeki on üç maçın tamamını kazanırken, aynı sezon arka arkaya on üç kez maç kazanma rekorunu da kırdılar. İkinci şampiyonluk yılında lig tarihinde 100 golü aşan ilk takım oldular; ikinci Preston'ın kırk üç gol geride kaldığı hatırlanırsa bunun önemi daha iyi anlaşılır. Watson'ın yedi yıllık yönetiminde Sunderland iki kez FA Cup yarı finallerine çıktı.

Ama futbolda paranın konuşması sırf bugüne ait bir fenomen değildir. Watson yönetimden daha fazla para istedi ve reddedildi. Houlding ve McKenna bu anlaşmazlığın ortasına daldılar ve Watson'a yıllık 300 pound gibi o güne dek görülmemiş bir para önererek onun zekâsını Anfield'da davet ettiler. Watson hemen kabul etti ve ülkede en çok kazanan "sekreter" oldu. Yeni sosyete dergisi *Sketch*'te yazan Olympian, Liverpool'un son derece kurnazca bir imza attırdığından kuşku duymuyordu. "Mr. T. Watson'ın Sunderland'den Liverpool Club'a transferi çok şaşırtıcı bir haber," diye yazdı. "Bu oyunu yüzeysel olarak takip edenler bir takımın başarısının sekreterlik müessesesinden etkilenebileceğini düşünmezler belki ama Sunderland Club'ın Mr. Watson'ın kişiliğinden biraz olsun etkilendiğini söylemek fazla iddialı olur. Mr. Watson futbol yeteneklerini bulmakta iyiydi. Büyük isimler onda gerçek yetenek kadar duygu uyandırmazdı. Hele de Sunderland'den gerçekten kötü olan çok az oyuncu geçtiğini düşünürseniz, Watson'ın değeri daha da anlaşılır."

Sezon başladığında Watson'ın değeri net biçimde anlaşıldı. Liverpool yeni kırmızı kıyafetleri içinde ilk sahaya çıktığında bir önceki sezon FA Cup'ı kazanmış olan Wednesday'i deplasmanda 2-1 yendi. Ekim ayının ortasına gelindiğinde Liverpool üçüncü sıradayken, liderini kaybetmiş olan Sunderland ligin dibine demir atmıştı.

Watson yeni takımını Wearside'a götürdüğünde Sunderland hemen üç golle öne geçtiği maçı 4-3 kazandı. Ama iki

takım üç hafta sonra Anfield'da karşılaştığında Watson'ın metotları oturmaya başlıyordu. Liverpool defansı giderek sağlamlık kazanırken ataklarda da düzenli olarak gol atıyordu. Andrew Hannah'nın iki, Malcolm McVean'in bir gol attığı maçı kolayca 3-0 kazandılar. *Manchester Guardian*, "Ev sahibi forvetler parlak bir oyun çıkardılar," diye yazdı. Diğer yanda "ev sahibinin defansı o kadar iyiydi ki [kaleci Harry] Storer'a hiç iş düşmedi." Liverpool tarihinde ilk kez ligin zirvesine çıktı.

Bir hafta sonra Bolton Wanderers tarafından yerlerinden edilseler de ortama iyimser bir hava hâkim olmuş ve kulübe bağlı olanlar en üst düzey ligdeki hayattan keyif almaya başlamışlardı. Kendini tazeleyen Watson çok geçmeden yerel Roscommon Music Hall sahnesinde birkaç şarkı söylerken görülecekti. Bu, kulüp tarihi boyunca çalışanların bulaştığı, başarısı tartışmalı müzikal girişimlerin ilkiydi ve 1996 yılındaki "Pass and Move (It's the Liverpool Groove)"a kadar uzanacaktı (neyse ki, şimdilik, bu kadarla kaldı). Watson'ın takımı, sezonu şampiyon Aston Villa'nın on dört puan gerisinde beşinci sırada bitirdi. Tutumlu yeni defansın bedeli otuz lig maçında sadece kırk altı gol atmak oldu. Ama henüz her şeyin yeni oturmaya başladığı bir sezon için bu son derece kabul edilebilirdi ve uçurum her halükârda çok geçmeden kapanacaktı.

Gerçi bu bir anda olmadı. Liverpool bir sonraki sezonu dokuzuncu sırada tamamladı, ama hiç değilse Anfield'da 25.000'den fazla kişi önünde, *Observer*'a göre "daha iyi oynayan" taraf olan Everton karşısında 3-1'lik bir lig galibiyeti aldı. 1893'te Liverpool'un ilk lig maçında gol atan Joe McQue yine simgesel bir golle kahraman oldu.

Ama Watson takımın taze kana ihtiyacı olduğunu biliyordu ve Sunderland'de de yapmış olduğu gibi, selefi McKenna'nın yaklaşımını izleyerek İskoçya'da yeni yetenekler aramaya gitti. Heart of Midlothian'dan sol kanat oyuncusu Tom Robertson ve iç sağ John Walker geldi; St. Mirren'dan golcü Hugh Morgan alındı; bir önceki sezon anlaşılmaz biçimde Celtic'e gönderilen golcü George Allan geri getirildi; ve şüphesiz en önemlisi, yir-

mi yaşındaki Alex Raisbeck (kâğıt üstünde bir savunmacıydı ama aslında defansif orta saha dinamosuydu), Hibernian'dan takıma katıldı. Raisbeck yeteneklerini İngiltere'de daha önce ispatlamış, Stoke'un 1898'in Test Maçları'ndan (küme düşecek takımları belirleyen play-off'lar) yara almadan çıkmasına yardım etmişti. Anfield'da gösterişli bir kariyer yaşayacak, daha sonraki Scott, Liddell, Dalglish ve Gerrard gibi, Liverpool tarihinde kendi oynadığı döneme imzasını atan beş efsane-den biri olacaktı.

1898-99, aynı zamanda Jack Cox isimli yirmi bir yaşındaki yerel bir oyuncunun da çıkışa geçtiğı sezon olacaktı. Cox şimşek hızında bir kanat oyuncusuydu (kulübün sezon öncesi pikniğinde hem 120 yarda depar hem de 440 yarda uzun mesafe koşularında birinci olmuştu) ama *Evening Post*'a göre "zayıf bir rakip karşısında çok fazla numaraya girişmeye meyilli"ydi. Watson dişli bir takım oluşturunuyordu ve *Athletic News* muhabirine göre bu takım Everton'dan iyiydi: "Bu son katılımlarla beraber yüzlerinin gülmesi gerekir ve bence tarihlerinde ilk kez büyük başarılar için komşularından daha güçlü bir aday olduklarını görecekler." *Evening Telegraph* da aynı fikirdeydi: "Tom Watson ve çalışma arkadaşlarının bir araya getirdiğı bu takımın her şeyi başarabileceğine dair bir his var." Bu arada *Edinburgh Evening News*, sezon başındaki bir dostluk maçında Rangers'ı 3-0'la geçen Liverpool'u "dünyanın en iyi takımı" ilan ediyordu.

Edinburgh Evening News abartmayı kesinlikle seviyordu ve Raisbeck için "eğer hazırlık maçları onun yeteneğı için bir kriterse, ülkede daha iyi bir santrhaf yok," diye iddia etti. Raisbeck en başından itibaren harikaydı ve o sezon lig ve kupa dublesi yapmaya oynayan bir takımın güvenilir yıldızıydı. Bazılarına göre bu, *Cricket and Football Field*'da yazdığı gibi "yüksek maaş" a sahip bir oyuncunun, aldığı paranın karşılığını hakkıyla vermesiydi; ligdeki en yüksek ücreti alan Raisbeck'in Liverpool'a maliyeti 350 pounddu ve haftalık 7 pound olan maaşı sezon sonunda şişerek 13 pound olacaktı.

Liverpool için 1898-99 sezonunun ilk yarısı ondan önceki iki sezon gibi vasat geçti. Kasım ayının ortasında beş yenilgi ve beş galibiyetle ligde onuncu sıradaydılar. Muhtemelen sezonun ilk aylarındaki en dikkate değer olay Allan, Walker ve Morgan'ın Liverpool Polis Mahkemesi'ne çıkmalarıydı. Üç İskoç huzuru bozmak ve polisi engellemekle suçlanıyorlardı. *Dundee Courier*, "Seçkin futbolun başı dertte" başlığı attığı haberde üçlünün sarhoş muzipliğini detaylandırdı: "Sokakta rahatsızlık yaratıyorlardı ve şikâyetle bulunulan memur onları durdurmak istediğinde direndiler. Walker, 'Hadi ona biraz İskoç kanı gösterelim,' dedi. Memur Allan'ı gözaltına alırken diğerleri onu taciz ettiler."

Ama yıl sonuna girilirken bir dönüş yaşandı. Beş deplasman maçının sadece on güne sığdırıldığı fikstüre rağmen Liverpool muhteşem bir Noel ve Yeni Yıl dönemi geçirdi. Blackburn ve West Brom deplasmanlarında kazandılar, Notts County ile beraber kaldılar, sonra Sheffield'da verdikleri kısa bir molada önce Wednesday'i 3-0 yenip, ardından son şampiyon Sheffield United'ı 2-0'la geçtiler. Walker her iki maçta da gol attı. *Sheffield Independent*, "Liverpool futbol takımı Sheffield'a peş peşe iki ziyarette bulundu ve şehrin onların varlıklarından keyif almak için en ufak bir sebebi olmadı," diye iç geçirdi. "Bu iki maç, evden uzakta oynadıkları beş maçlık serinin sonuydu ve Liverpool'un adamları bu seriden dokuz puan aldılar. Başarılarını sonuna kadar hak ettiler. On birlerinde parıl parıl parlayan birkaç yıldız var (özellikle iki defans ve agresif santrforlar); ama yerinin hakkını sonuna kadar vermeyen hiç kimse yok. Acaba dişli Liverpool on biri şampiyon olabilir mi?"

Liverpool dördüncülüğe çıkmıştı ve zirveyle arasında iki puan vardı, ama lider Villa'nın üç maçı eksikti. Sonra ocak ayının ortasında Watson'ın adamları lig ve kupada yedi maçlık bir galibiyet serisi yakaladılar. Villa'nın bir puan önünde liderliğe çıkmışlar, Sheffield United'la FA Cup'ta yarı final oynayacaklardı. Henüz üç ay önce Bramall Lane'de United'ı ko-

laylıkla geçtiği için Liverpool'un ilk FA Cup finaline çıkması bekleniyordu. *Evening Express*, "Kulüp şu anda muhtemelen Sheffield dışında tüm ülkede sıradaki kupa şampiyonu olarak görülüyor ve üstelik lig şampiyonluğunu tarihte ikinci kez Mersey'ye getirmek için büyük bir şans yakaladı," diye yazdı. Takım yarı finalden bir hafta önce şık Lytham St. Annes sahil tesisine çekildi ve zorlu bir günlük rutine girdi: kahvaltı, kısa bir yürüyüş, banyo, yemek, depar antrenmanı, çay, bilardo, iskambil ve diğer "zararsız eğlenceler" ve "makul bir saatte" yatak.

Rahat ve neşeli Watson zaferden emindi. *Express'e* "Olaydan önce asla böbürlenmem," dedi. "Çünkü futbol tuhaf bir oyundur ve daha iyi olan her zaman kazanmaz. Ama Sheffield United'dan daha iyi bir takım olduğumuzdan şüphe duymuyorum ve kazanmamız gerek. Haflarımız rakibin her türlü kombinasyonunu bozacak, defansımız muhteşem, forvetlerimiz ölümcül ve kararlı bir oyun oynuyorlar. Gerçekten kazanabileceklerine ve kazanacaklarına inanıyorum." Ama Sunderland'in başındayken her şeyi kazandığı Yeteneklerin Takımı'yla iki kez yarı finalde elenen Watson yine bozguna uğradı. Allan ve Morgan'ın ilk yarıda attıkları goller Liverpool'u 2-1 öne geçirdi ama United bitime yirmi dakika kala beraberliği yakaladı. Beş gün sonra Burden Park'ta bir tekrar maçı oynanması gerekiyordu ve bu maç halen tarihteki en gülünç Liverpool performansına sahne olma iddiası taşıyor.

Ellinci dakikaya gelindiğinde Walker ve Allan'ın golleriyle iki farkı yakalayan Liverpool on beş dakika içinde bu avantajını yitirdi ve maç 2-2 oldu. Derken United'ın kendi kalesine attığı bir gol ve Allan'ın kullanıp efsanevi Fatty Foulkes'in kurtardığı penaltıda dönen topu tamamlayan Jack Cox'un golüyle takım yeniden iki farkla öne geçti: Liverpool finalden sekiz dakika uzaktaydı. Ama yine teslim oldular; kaptanları ve kalecileri Harry Storer, Priest'e üç dakikada iki gol hediye etti. Son düdüğü çaldığında tabelada 4-4'lük şaşırtıcı bir beraberlik vardı. *Manchester Evening News*, Storer için "epey üzücü bir

oyun sergiledi,” diye yazdı. “Başarısızlığın tüm suçu onun sırtına yüklendi, hatta maçtan sonra kendisine hiç de hoş olmayan nümayişlerde bulunan Liverpool taraftarlarının küfürlerine maruz kaldı.” Muhabir, “maruz kaldığı eleştiri toplamda çok şiddetli değildi,” diye iddia etti ve kötü oyununun “yetersiz çalışma”dan kaynaklandığını söyledi.

Storer’ın performansı (açıklanması zordu ama belki de beklenmedik değildi; iki hafta önce Preston maçında boşa çıkması az daha takımına bir puan kaybettiriyordu) onun Anfield kariyerini fiilen sona erdirdi. Kızgın Watson onun yerine Luton Town’dan Bill Perkins’e imza attırdı ama yeni oyuncu takımdaki yerini hemen alamadı. Watson buna rağmen Storer’ı kadro dışı bıraktı ve Liverpool’daki uzun kariyerinde kale de dahil olmak üzere her pozisyonda oynamış olan otuz beş yaşındaki Matt McQueen’i çağırdı. Kulübündeki son üç maçı çok başarılı olmayacaktı. Liverpool üçünü de kaybetti. Bunların ilkinde evlerinde Nottingham Forest’a 1-0, sonuncusunda Bolton’a deplasmanda 2-1 yenildiler. Ama bu iki lig maçının arasındaki maç en acısıydı: kupa yarı finalinin Derby County’de oynanan ikinci tekrarını Sheffield United bitime beş dakika kala attığı golle 1-0 kazandı. Bu sonucu sindirmek zordu, çünkü her şeyden önce bu tekrar maçının kendisi bir tekrardı: Manchester’daki Fallowfield’da yapılan orijinal maç, Allan’ın golüyle Liverpool 1-0 öne geçmişken seyircinin sahayı işgal etmesiyle yarıda kalmıştı. United’ın nihai zaferini ilan eden düdüğün ardından Liverpool’un lafı dolandırmayan orta saha oyuncusu Bill Goldie (Archie’nin küçük kardeşi) görüşlerini hakemle açık ve net biçimde paylaştı ve hakem de kendisini “saygısız bir dil” kullandığı için rapor etmek istedi. Goldie hakeme ismi söylemeyi reddettiği gibi, görevliye peşinde olduğu bilgiyi vermeyi reddeden Raisbeck ve Walker’ın başları da belaya girdi. Goldie sezonun geri kalanı boyunca men edildi, Raisbeck ve Walker “şiddetle kınandı.”

Kupa finaline çıkma şansını tepmenin üzüntüsüyle birlikte bu olay Liverpool’un yelkenlerindeki rüzgârı kesti. Aralık

ayından beri on yedi maçıtır yenilmeyen takıma bu üç yenilgi pahalıya patladı. Yine de ümit kesilmedi. Perkins'in gelişi yükselen bir form grafiğine tesadüf etti ve Liverpool kalan son beş maçının dördünü kazandı. Bu galibiyetler onları zirveye çıkardı ve geriye şampiyonluktaki rakipleri Villa'yla oynanacak maç kaldı. Villa'nın iki puan önündeydiler ve gol averajları daha iyiydi.

Ama Villa'nın bir maçı eksikti ve bir önceki maçta evinde Notts County'yi 6-1 yenmişti. İnanılması güç biçimde sıradaki maçta West Bromwich Albion'ı 7-1 yendiler ve bitime yedi dakika kala gelen son gol, takımı 0,02 gol oranıyla Liverpool'un önüne geçirdi. Bu, son hafta şampiyonu belirleyecek maçta (lig tarihinde ilk kez oluyordu) kendi evlerinde Liverpool'la berabere kalmalarının yeterli olması demekti.

İki maçta averajı ileriye taşıyan on üç gol şüphelere yol açtı. Notts County ve West Brom'un maçları bıraktıklarına dair homurtular vardı. *Sporting Life*, "Notts County'yi altıya karşı bir golle yenmek ve West Bromwich Albion'ı bunun bir üstüne çıkarak 7-1 yenmek, sanki birileri çabalamamış gibi göründü," diye yazdı. Gazeteden başka şüphe duyanlar da vardı. Söylenene göre, ismi verilmeyen bir Liverpool oyuncusu Baggies'te oynayan ve aynı şekilde belirsiz bir meslektaşına "Villa'nın sizi böyle sopalamasına nasıl izin verdiniz," diye sormuştu. Kendini hakarete uğramış hisseden oyuncu "İzin vermek?" diye yanıtladı. "Sakin izin vermekten bahsetme! Onlarla Aston'da karşılaşana kadar bekle, başına gelecekleri göreceksin!" Biraz uydurma gibi gelen bu laflar aşağılık suçlamaları savmak için pek yeterli olmasa da, Liverpool'un Villa Park'a yaptığı kıyamet günü ziyaretinde vuku bulanlar, kurgusal olsun ya da olmasın, bu kızgın West Brom oyuncusunun boş konuşmadığını gösterdi.

Liverpool bir büyük maçta daha Lytham'da deniz havası soluyarak hazırlandı. Üç lig şampiyonluğu bulunan Watson, Sheffield'la oynanan yarı final öncesi oyuncularına bir haf-

ta boyunca top göstermemekle övünmüştü. *Evening Express*, “Watson bazılarının bunu mantıksız bulduğunu kabul etti,” diye yazdı. “Ama onun deneyimleri bunun tam tersini gösteriyor ve Mr. Watson’ın yirmi yıldır futbolun içinde olduğu düşünülürse bu konuda epey pratik bilgisi olduğunu iddia edebilir, ki Liverpool’un son zamanlardaki performansı bu metodu izlemesinin sonucuydu.” Liverpool oyuncuları topu cumartesi günü de pek görmeyeceklerdi.

Devey’nin dördüncü dakikada attığı golle geriye düştükten sonra Liverpool bir süre epey ahenkli göründü. Walker ve Allan iyi kombine oldular ama Villa sahasına yaklaştıklarında Howard Spencer tarafından karşılandılar. *Liverpool Mercury*’de yazanlara göre Hugh Moran ve Tom Robertson da “birkaç akıllı hareket” yaptılar ve koşularını yine Spencer sonlandırdı. Ardından Walker’ın bir şutunu Billy George muhteşem bir yumrukla uzaklaştırdı. Ama Villa’nın gücü inkâr edilemezdi. *Manchester Guardian*, “Genel beklenti muhtemelen Villa’nın zor bir maçı tek golle kazanacağı yönündeydi,” diye yazdı. “Ama Midlands’lilerin düşünceleri farklıydı.” Küçük Liverpool baskısını soğuran Villa on sekizinci dakika sahayı süpürerek topu sağdan sola çaprazlama yolladı, etkili Smith bir kez daha Villa kaptanı Devey’yi pozisyona soktu, Devey de “fırsattan çabucak yararlanıp müthiş bir hızla topu ağlara gönderdi.”

Liverpool yine agresif bir karşılık verdi ve Villa’yı bir süre sahasına hapsetti. Allan’ın uzaktan attığı bir şut doğrudan George’a gitti, ardından Dunlop ceza alanının kenarından kullandığı bir frikiği kalenin epey uzağına yolladı. Cox’un sağdan yaptığı bir başka hızlı koşu Evans tarafından durduruldu. Şartlar ne kadar kötü olursa olsun kesinlikle vazgeçmemişlerdi; Raisbeck, Athersmith’le girdiği koşu savaşında epey eğlendi ve bu ikili her fırsatta birbirlerini tekmeledi.

Ama yine de bu direnç kısa ve faydasızdı. Otuz dördüncü dakikada Athersmith sağ kanatta güzel ilerledi ve Devey’yi gördü, o da topu hızla Garraty’ye yolladı. Golcü oyuncu ceza

sahasının hemen dışından bir füze gönderdi ve top Perkins'in yanından geçip direğe çarparak içeri girdi. Bir dakika geçmeden, Liverpool ceza sahasındaki akılsızca bir karmaşa Crabtree'nin topu üst köşeye göndermesi ve Perkins'in çaresizce topa ulaşmaya çalışmasıyla sonuçlandı.

Yağmurla dolan gökyüzü Liverpoollu gönülleri yansıtıyordu. İlk yarının bitimine bir dakika kala Wheldon yakın mesafeden kaleyi bularak beşledi ve yağmur tipi fırtınasına döndü. Son düdükten hemen önce Perkins, Devey'nin bir şutunu havalı biçimde kurtarma şansı bile buldu. Devre arasında yağmur durdu, rüzgâr dindi ve bando "Say Au Revoir"ı çalarken Liverpool taraftarları her notayı duydu.

İkinci yarıdaki esinti, imkânsız bir geri dönüşe girişen Liverpool'a yardım etti. Maçta üçüncü kez amaçlı biçimde atağa kalktılar. Robertson'ın bir şutunu George çeldi ve top direktten döndü, sağdan giren Cox ve Allan birer kez yan ağları gördüler, Robertson bir kez daha sol tarafta Spencer'i geçip gole yaklaştı. Liverpool'un atakları Wheldon'ın defansa yardım etmek için geriye gelmesine sebep olacak kadar sürekli ve sağlamdı, Wheldon da sağlam durdu. Konuk takım o dakikadan sonra Cox'un yerden bir şutu hariç George'u pek yoklamadı.

Maçın bitimine yirmi beş dakika kala güneş açtı ama Liverpool'un ruh hali kararıyordu. *Sporting Life* "Liverpool artık yenik bir takım gibi görünüyordu," diye ilettili. "Ve bazı oyuncular karanlık taktiklere yöneldi." Villa son üç maçında on sekiz gol atmış bir takıma yaraşır biçimde güçlü bir bitiriş yaptı; hatta Garraty'nin son dakikadaki şutu skoru yuvarlamak üzereydi ki Perkins izin vermedi.

Manchester Guardian'ın açık hükmü, "Villa'nın kesin ve son zaferinin, ortalıkta dolanan danışıklı dövüş dedikodularına tamamen son vermesi gerektiğini söylemek yersiz olmaz" şeklindeydi. *The Times* da hemfikirdi. "On bir yıllık lig tarihinde bu muhtemelen en çekişmelisimdi," diye gürledi. "Muhteşem güzellikteki oyunuyla Villa kolayca kazandı." West Brom-

wich Albion'ı 7-1'lik yenilgisi yüzünden Football League'e rapor etmeyi düşünen Liverpool bu fikirden sessizce vazgeçti.

Sporting Life muhabiri, yazı turanın hayati önemde olduğu sonucuna vardı. "Şiddetli rüzgâr ince oyuna engel oldu ve bu şartları göz önünde bulundurursak Aston Villa kaptanı yazı turayı kazandığı için şanslıydı," diye yazdı. "İlk dilimde esintinin yardımıyla Villa oyuncuları rakiplerini ezip geçtiler. Raisbeck, Dunlop ve Goldie'nin defans becerisi olmasa ev sahibi takım devre arasına daha çarpıcı bir skorla girebilirdi." İkinci yarıya girildiğinde Liverpool için yarış sona ermişti. "Maçın başındaki zorlu mücadelenin onları bitirmesinden midir, umutlarını tamamen yitirmelerinden midir bilinmez, Aston Villa'nın gerideki bölüğünün şahane defansını hiç rahatsız edemediler."

Villa kaptanı Devey, kupayı çıldırmış Villa Park seyircisi önünde kaldırdı ve bir sonraki sene kupayı kendileri kazanamazsa Liverpool'un kazanmasını umduğunu ilan etti.

Liverpool kazanamayacaktı. Villa bir önceki kadar dramatik olmayan sezonu Sheffield United'in iki puan önünde tamamlarken, Watson'ın takımı hayal kırıklığı yaşayıp onunculukla yetindi. Villa yenilgisi sonrası *Manchester Guardian*, Liverpool'un "daha iyi bir yazgıyı" hak ettiğini yazmıştı. "Zorlu yarı final serisini oynamamış olsalar Notts Forest ve Bolton Wanderers'a yenilmezlerdi ve lig şampiyonluğu çekişmesi yaşanmazdı." Gazete yazısı şu sonuca vardı: "Geçmiş yeniden yazılamaz ve Liverpool başarısından tatmin olup hayal kırıklığını gelecek sezon telafi etmeli."

Bu onların boyunu aşacaktı. 1899 yılının geri kalanı için trajedi denebilirdi. Yeni sezon onlar için berbat başladı. Liverpool'un ilk sekiz maçını kaybetmesi hâlâ bir lig rekoru. Bir önceki sezonun acımasızlığını atlatamamış olmaları anlaşılabilirdi ama bu yaşananlar hepten kafa karıştırıcıydı. Watson'ın pek sıkı sayılamayacak rejiminin bir problem olduğu görüşü güç kazandı. Bir önceki sezon Villa'da yaşananların

ardından *Manchester Evening News*, Liverpool'un hezimetine çok da gizli sayılmayacak bir sebep gösterdi: "Noel'den bu yana özel antrenman merkezlerinden neredeyse hiç uzaklaşmadılar ve iyi şeylere fazlasıyla doydular. Bu da faydadan çok zarar getirmiş görünüyor." *Sunderland Daily Echo* daha da açık sözlüydü: "güvenilir yetkililerden, önde gelen bir İngiliz kulübünün gösterdiği kötü formun içkiden kaynaklandığı bilgisi aldık. Oyuncular 'en sıkı içiciler olarak tanınıyorlar ve bundan dolayı gururlar.' Kimi kast ediyor olabilirler?"

Belki takım ayık değildi ama *Liverpool Mercury* kesinlikle öyleydi: "Şu anki Liverpool takımına istediğiniz başarısızlığı atfedin, ama tutarsızlıkla suçlanamazlar." Ama Watson eleştirilere boyun eğmedi. "Kader bize gülmedi," diye ısrar etti ve yenildikleri çoğu takıma karşı "kesinlikle üstün" oynadıklarını söyledi. "Kaybeden tarafta olmak benim için yeni bir deneyim, biliyorsunuz. Ve hiç de mutlu bir deneyim değil. Ama çok başarılı günler de geçirdik ve bunları yeniden yaşamayı umuyorum."

Menajer, 1899'un son aylarında kulübün yaşadığı iki büyük darbeye de işaret etti. Önce Spurs'e, oradan da Thames Ironworks'e (West Ham'ın öncüsü) geçen eski yıldızları Harry Bradshaw, Noel günü yirmi altı yaşında veremden ölmüştü. Bu haber, sezon öncesi antrenmanlarda rahatsızlanarak hasta ciğerlerine yenilen yirmi dört yaşındaki George Allan'ın ölümünden iki ay sonra geldi. Liverpool yeni yılda her şeyden önce şansın yaver gitmesini umuyordu.

Liverpool, hâkimiyeti altına alacağı yirminci yüzyılın üçüncü gününde New Brighton Tower'dan Sam Raybould'a imza attırdı. Golcü oyuncu kulübün savaş öncesindeki en önemli figürlerinden biri haline gelecek, 226 maçta 128 gol atacaktı (bunların otuz bir tanesi 1902-03 sezonundaki otuz üç maçıydı) ve etkisini hiç vakit kaybetmeden gösterdi. Raybould'un ilk maçından önceki maçta Liverpool'un Sunderland'e yenilmesi Watson'ın takımını sondan ikinci sıraya, zorluklar içindeki Glossop North End'in hemen üstüne yerleştirmişti. (Durumun

vahametini daha iyi anlatmak için söyleyelim, Glossop aslında Derbyshire'lı bir değirmen sahibinin gösteriş projesiydi ve kendisi 20.000 nüfuslu bir kasabanın üst düzey ligde oynayan bir takımı destekleme kabiliyetini fena halde yanlış hesaplamıştı; buna rağmen takım Liverpool'un üç puan gerisindeydi ve üç maçı eksikti.) Ama insafsız, dirençli ve her daim oyunun içinde olan Raybould takımını ateşledi. On bir maçta yedi gol attı ve Liverpool bu on bir maçın dokuzunu kazandı. Lig sona erdiğinde takım onuncu sırada, düşme hattının epey uzağındaydı. Son iki aydaki formlarını tüm lige yaysalar, dört puan farkla şampiyon olurlardı.

İhtarname alınmıştı. *Sheffield Independent*, "Geçtiğimiz sezonun en dikkat çekici ve açıklanması zor özelliği Liverpool takımının başarısızlığıydı," diye yazdı. "Ünlü kaptan Raisbeck'le beraber Liverpool kesinlikle bu ülkedeki her takım kadar güç sahibi ve sezonun sonunda gösterdikleri form gelişimiyle 1900-01 sezonunda önemli bir yerde olmaları gerekir. Büyük limandaki taraftarları, onlardan kupada ve ligde sadece nihai şampiyonlara yenildikleri iki sezon önceki formlarını tekrar etmelerini, hatta bunu geliştirmelerini bekliyor."

Liverpool ilk yedi maçının beşini kazanarak güçlü bir başlangıç yaptı, ama çok geçmeden tutarsızlığın esiri oldu. Eylül sonundan şubat ortasına kadar on sekiz maçta sekiz yenilgi alırken bu süreçte bazı dikkat çekici zaferler kazandı: Manchester City deplasmanındaki 4-3'lük galibiyet, son FA Cup şampiyonu Bury karşısındaki 1-0'lık galibiyet ve son lig şampiyonu Aston Villa karşısındaki 5-1'lik ezici üstünlük. *Manchester Guardian*, "Şampiyonlar için ne hezimet!" diye bağırdı.

Yine de şubat ortasındaki Bolton yenilgisiyle sekizinci sırada kalan, lider Nottingham Forest'tan dokuz, ikinci sırada olan ve bir sonraki maçta karşılaşacağı Sunderland'den yedi puan uzağa düşen Liverpool'un şampiyonluğu mantıksız görünüyordu. Watson takımını eski evine götürdü ve altmışıncı dakikada Cox'un attığı golle 1-0 kazandılar. Bu sonuç sezon sonuna kadar süren akıl almaz bir yenilmezlik serisi başlattı.

Ardından gelen sekiz galibiyet ve üç beraberlik dokuz yıllık özlemi sona erdirdi ve lig kupasının Anfield'a yapacağı on sekiz ziyaretin ilki gerçekleşti.

Hoş bir tesadüfle, Liverpool'un son maçta yine Midlands'e gitmesi gerekti ve şampiyonluk için beraberlik yeterliydi. Bu kez rakip, iki yıl önce Villa'ya 7-1'le boyun eğip kendilerini kızdıran, ama şimdi küme düşmeye mahkûm olan West Bromwich Albion'dı. Sezonu tamamlayan Sunderland'le aynı puana sahip olan, ama gol averajında geride kalan Liverpool'un bir puan alması gerekiyordu. Kazandılar. Raybould'un yirminci dakikada attığı şutu Albion kalecisi Joe Reader zar zor savuşturdu ve Walker dönen topu kaleye tamamladı. Lig tarihinde o zamana kadarki en büyük gerilemeyi yaşadktan iki yıl sonra Liverpool amacına ulaşmıştı. Bu, kulübün dokusunun bir parçası olan amansız bir ruhun kendini ilk gösterişiydi.

Raybould ve forvet arkadaşları bariz kahramanlardı; takımın attığı elli dokuz gol ülkedeki her takımın attığından fazlaydı. Ama son seride asıl mesele, on maçta sadece iki gol yemelerine izin veren Raisbeck ve defanstı. Bu, Liverpool'un 1970'lerdeki ve 1980'lerin başlarındaki altın çağını tanımlayacak türden bir sezon sonu taarruzuydu: bir şablon yaratılmıştı. Watson, Anfield'da daha başka başarılar yakalayacaktı: Yaşanan şok bir küme düşüş ve ertesi sene hemen geri dönüşün ardından 1905-06'da gelen olağanüstü şampiyonluk, 1914'te ilk kez çıkılan ve Burnley'ye 1-0 kaybedilen ilk FA Cup finali. Ama ilk şampiyonluk, onun imzasıydı; bu şampiyonluk Liverpool'u herkese tanıttı, kulübün İngiliz futbolunun onur listesindeki ilk kalıcı izi oldu. Hiçbir kulüp kuruluştan şampiyonluğa uzanan yolu bu kadar hızlı almadı, hiç kimse almayacak.

BÖLÜM 2

Football League Division One, Molineux, Wolverhampton, 31 May 1947

**Wolverhampton
Wanderers**

1-2

Liverpool

Dunn 65

Balmer 21

Stubbins 38

Bert Williams

Cyril Sidlow

Gus McLean

Jim Harley

Billy Crook

Ray Lambert

Jim Alderton

Bill Jones

Stan Cullis

Laurie Hughes

Billy Wright

Eddie Spicer

Jim Hancocks

Billy Liddell

Jimmy Dunn

Jack Balmer

Jesse Pye

Albert Stubbins

Billy Forbes

Billy Watkinson

Jimmy Mullen

Robert Friday

Ted Vizard

George Kay

Hakem: J. Briggs

Kartlar:

Seyirci: 50.765

Liverpool, İngiliz futbolunun gerçek devleri arasındaki konumunu ne zaman sağlamlaştırdı? Bunu en başından itibaren yaptıklarına dair bir argüman ortaya atılabilir: Kurulduktan dokuz yıl sonra elde edilen ilk lig şampiyonluğu, en başından beri kazanılan kupalar, kulübün ilk orijinal yıldızı uzun bacaklı deha Alex Raisbeck'in etrafında oluşturulan birinci sınıf bir takım ve başlarında efsanevi menajer Tom Watson.

Bu konuda bazıları 1923 yılını gösterebilir. Liverpool, Raisbeck'in ilk mirasçısı ve Kop'un ilk gerçek sevgilisi olan Kuzey İrlandalı kaleci Elisha Scott'ın akıllı kişiliğinin öncülüğünde o yıl arka arkaya ikinci kez şampiyon oldu. Bunu en son on dokuz yıl önce lig henüz gençken The Wednesday başarmıştı. Liverpool dördüncü kez kupayı almıştı ve sadece futbolun ilk yıllarının büyük takımları Aston Villa ve Sunderland'in daha fazla şampiyonluğu vardı. Ve bu başarı, menajer David Ashworth'ün 1922-23 sezonunun ortasında kapıyı çekip Oldham Athletic'e gitmesine rağmen gelmişti; bu, ne kadar ayrılmaz bir parça gibi görünürse görünsün Liverpool'un tek bir bireyin nazına direnç gösterecek olgunluğa eriştiğine dair ilk işaretti.

Tabii ki çoğu kişi kulübün dönüm noktası olarak 1959'da Bill Shankly'nin kapıdan içeri girmesini gösterecektir. Modern Liverpool'un yaratıcısı olma onuru Bill Shankly'ye bahşedilir ve onun başarısı televizyon çağının ilk yıllarına denk gelir. Ama tüm simyacılığına rağmen Shankly'nin bile hiç yoktan altın yaratması beklenemezdi. Liverpool'un zengin tarihinde, içinde bir menajerin, bir takımın ve zamanın sisi içerisinde kaybolmuş isimsiz yıldızların yer aldığı, geriye dönüp bakınca kulübün kendini iyilik seviyesinden büyüklüğe, çok büyüklüğe taşıdığı bir an daha vardır.

1946-47 sezonu Liverpool tarihinin en önemli sezonlarından biridir. George Kay ve takımının İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasındaki çabaları olmasa, Shankly son kupasını otuz altı yıl önce kazanmış ve yakın tarihe dair anılarında şampiyonluk barındırmayan bir takıma gelecek, elinde üstü-

ne yapılandırılacak çok az şey olacaktı. Kay olmasaydı, uyarılacak bir dev de olmazdı.

Biraz abartılı ve melodram gibi mi geldi? Delilleri gözden geçirelim ve İngiliz futbolunun savaş öncesi devlerinin kadeherine bakalım. İkinci Dünya Savaşı başladığında Sunderland ülkenin en başarılı takımlarından biriydi. 1936'da altıncı kez şampiyonluk yaşayıp rekora ortak olmuş, bir yıl sonra ilk FA Cup zaferlerini kazanmışlardı. Kuzey Doğu'daki hasımları Newcastle United, sonuncusu 1927'de olmak üzere dört şampiyonluk ve birkaç tane de FA Cup kazanmıştı. Bir başka büyük oyuncu olan Sheffield Wednesday'in hanesinde dört lig, üç kupa şampiyonluğu vardı.

Bu üç kulüp de ilgiyi hak eder, ama bunun sebebi arka- larındaki geniş taraftar kitleleri ve sönmekte olan parıltılı gelenekleridir. Sahada üçü de istikrarlı biçimde ikinci sınıf olagelmışlerdir. Wednesday savaştan sonra kendini hiç toparlayamadı. Ama Sunderland 1949-50'de lig şampiyonluğunu bitime az kala elinden kaçırmasa ve Newcastle'nın cimri sahipleri 1950'lerin başlarındaki kupa başarılarının üstüne yatırım yapsa, bu iki takım için işler farklı olabilirdi. Ama olacağı yokmuş ve o zamandan beri de başarının pek yanına yaklaşamadılar.

Benzer bir akıbete Liverpool da uğrayabilirdi. Savaş öncesinde hiç de göz ardı edilemeyecek bir takımdı ve kazanılan dört şampiyonluktan daha fazlasına sadece Aston Villa, Sunderland, Arsenal ve Everton sahipti. Ama en son zafer 1923-24'te yaşanmıştı ve sadece bir kez, ta 1914'te finale ulaştıkları FA Cup'ı henüz kazanamamışlardı.

Liverpool'un başarıları hızla uzak bir geçmişte kalıyordu. 1921-22'de Watson'ın halefi David Ashworth on altı yıl sonra Liverpool'a ilk şampiyonluğu getirdi. Takımın en büyük yıldızları defansif kahramanlardı: Uzun yıllardır İngiltere beki olan Ephraim Longworth, kaptan ve sol bek Donald McKinley ve kaleci Elisha Scott. Ceza alanına gaddarca hâkim olan Scott, taraftarlarla güçlü bir bağ kurmanın önemini kavrayan ilk

oyuncularlandı. Bir keresinde veciz biçimde “Ben bu insanların sözcüsüyüm,” dedi. Bu söz yıllar sonra Shankly için bir kılavuz olacaktı.

Ashworth'ün bir sonraki sezonun ortasında daha büyük bir maaş için Oldham Athletic'e gitmesine rağmen Liverpool, takımın ilk zamanlarındaki kullanışlı virtüöz Matt McQueen'in öncülüğünde şampiyonluğunu korudu. Bütün takımların altı üstlü olduğu bir dönemde neredeyse hiç yaşanmayan bir başarıydı; bunu en son The Wednesday, tek takım hâkimiyetinin daha rutin olduğu bir zamanda, yirmi yıl önce becermişti. Ama Liverpool bunu sürdüremedi. Merseyside'in büyük gücü Everton oldu. Gerçi Scott, golcü Dixie Dean'le kişisel bir rekabeti sürdürerek bir yıldız olduğunu ispatladı (ikili yolda karşılaştığında kendisine selam veren Dean'in ayaklarına daldığına dair meşhur, çok büyük ihtimalle de uydurma olan bir hikâye vardı) ama Liverpool giderek unutulmaya yüz tutmuştu.

1930'ları puan cetvelinin ortalarında, arada sırada düşme hattıyla flörtleşerek geçirmişlerdi. Scott'ın kaderi, yirmilerin başlarındaki zafer günlerinden otuzların ortasındaki önemsizliğe düşüşlerini çok iyi anlatır. 1920'lerin sonlarında kaledeki yeri için takımın yenisi Arthur Riley ile kapışıyordu. Altı sezon boyunca mücadeleyi devam ettirdi ama Liverpool'un küme düşmeme mücadelesi verdiği 1933-34'te Kuzey İrlandalı'nın zamanı dolmuş görünüyordu. İkili sezonun büyük kısmında sırayla kaleye geçti ama Scott'ın bir numara olarak son macerası bir faciaydı. Yılın sonunda kalede Scott'ın olduğu on maçlık seride Liverpool bir kez kazandı ve 1904'ten beri ilk kez küme düşmeye çok yaklaştı. Serinin dip noktası, yeni yılın ilk günü Newcastle'ın Scott'ı dokuz kez mağlup etmesiydi. *Manchester Guardian* kaleciyi 9-2'lik yenilgideki (hâlâ Liverpool'un birinci ligdeki en kötü yenilgisidir) sorumluluğundan kurtarmak için elinden geleni yaparak onun “iyi çalışması”ndan dem vurdu, “tamamen suçsuz” olduğuna hükmetti ve o olmasa “Newcastle kolayca çift haneli rakamlara ulaşırdı,” diye iddia etti.

Ama sanki gazetelerin Scott'a duyduğu azıcık saygı sadece eski iyi günlerin hatırlıydı. Liverpool'la altı maça daha çıktı, bunların sonuncusunda Chelsea'ye evlerinde 2-0 kaybetmelerinden sonra kaleyi Riley'nin devralmasıyla Kızılar'ın formunda patlama yaşandı. Sezon sonunda beş maçlık bir galibiyet serisi yakaladılar, Middlesbrough'yu 6-2'yle, Birmingham City'yi 4-1'le dağıttılar. Liverpool düşme hattının üç sıra yukarısında, dört puan önünde yer alırken (onları 9-2 yenen Newcastle küme düştü), takıma yirmi iki yıl önce 1912'de katılan Scott da Belfast Celtic'e gitti. Hâlâ Liverpool'da en uzun süre oynayan oyuncu olan Scott, sezonun son maçında Anfield'in anons sisteminden "Her zaman dost olduk," diye seslendi. "Ve hep öyle kalacağız. Kop'taki arkadaşlarım: Onlara ne kadar teşekkür etsem az. Bana ilham verdiler. Tanrı hepimizi korusun."

İyi zamanlar çok geride kalmıştı. 1930'lardaki önemsiz dönemde tek öne çıkanlar Güney Afrikalı forvet Gordon Hodgson'ın olağanüstü gol şölenleri (358 maçtaki 233 gollük rekoru sadece Roger Hunt tarafından geçilebildi) ve vatandaşı Berry Nieuwenhuys'un kanattaki oyunuydu. Bunun dışında 1930'lar en çok iç forvet Willie Fagan'ın, gelecekteki menajerler Phil Taylor ile Bob Paisley'nin ve gelecek vaat eden İskoç iç sol oyuncusu Billy Liddell'in transferleriyle akılda kaldı. 1938'de on altı yaşındayken takıma katılan Liddell hakkında kulübün yetenek avcılarını uyaran kişi Liverpool'un güvenilir kaptanı Matt Busby'ydı ve bu kendisinin East Lancs Road'daki Old Trafford'a gitmeden önce Anfield'daki son önemli hareketiydi.

Aynı zamanda menajer George Kay'ın gelişi de bu on yılda gerçekleşti. Saçları geriye taranmış sigara tiryakisi bir Manchester'lıydı (sessiz, nazik ve muhtemelen Birinci Dünya Savaşı'nda batı cephesindeki askerliğinde yaşadığı travma yüzünden asabiyete meyilliydi) ve futbolculuğundaki en büyük başarısı kaptanlığını yaptığı West Ham'le 1923'teki meşhur White Horse FA Cup finaline çıkmaktı. Menajer olarak alt

liglerde Luton Town ve Southampton'ı çalıştırarak yukarı tırmanıp sonunda kırk beş yaşında Anfield'daki işi kabul etti. Kararlı ve çalışkan Kay'ın düşünceli asaleti oyuncularına şiddetli bir sadakat aşılayacak, takım bunun meyvelerini sonradan toplayacaktı. Henüz kendini bir patron olarak ispatlamamıştı (Saints sadece Second Division'ın orta sıralarında yer alan bir takımdı). Ama oyunda iyi bir itibarı vardı ve Gary Shaw'la Mark Platt'ın 1946-47 sezonunun tüm maçlarını anlattıkları *At the End of the Storm* kitabına göre "düşünceliliği ve kurnaz taktik anlayışıyla tanınıyordu" ve "sıkı bir psikoloji kitapları okuyucusuydu ve üst düzey bir motive ediciydi."

Savaş hiç kimse için doğru bir zamanda gelmez, ama 1939-1945'te kopan savaş bazı takımlara daha fazla zarar verdi. 1938-39 sezonunda Everton, Joe Mercer, genç Tommy Lawton ve büyük defans oyuncusu T. G. Jones'un yıldızlaştığı takımla şampiyonluğa ulaşmıştı. Ama bu başarının üstüne yapılanma şansı olmadı ve 1946'da lig yeniden başladığında Lawton kaçıp Chelsea'ye gitmiş, otuz iki yaşındaki Mercer da bir sakatlığın ciddiyeti üzerinden anlaşmazlığa düştüğü Theo Kelly'nin menajeri olduğu bir takımda oynamaktansa Wirral'da manavlık yapmaya karar vermişti. (Arsenal, Mercer'i yeniden düşünmesi için kolayca ikna etti, hatta arada sırada takım arkadaşlarına gıda karnesini ihlal edecek birkaç sürpriz yapması şartıyla onun kuzeyde kalıp dükkânını işletmesine bile izin verdi.) Kalitesini ve ivmesini kaybeden Everton, 1951'de küme düştü. Bu tarihlerinde sadece ikinci kez oluyordu.

İngiltere'deki en büyük yıldız Stanley Matthews'un kulübü Stoke City, yirmi bir yaşındaki kanat oyuncusunun ilhamıyla ligi 1936'da dördüncü, üç sene sonra da yedinci olarak bitirip 1930'lara güçlü biçimde nokta koymuştu. Kulüp yükseliyor ve büyük gelecek vaat eden genç santrhaf Neil Franklin kendini göstermeye başlıyordu ki, savaş onların koşusunu sona erdirdi. Matthews savaş yıllarını Balckpool'da beden eğitmenliği yaparak geçirdi ve zaten Stoke patronu Bob McGrory'yle ücret anlaşmazlığına düşmüşken, yerel kulüp tarafından aklı

çelindi. Kararsız biçimde sahilde bir pansiyon satın aldı ve ligler yeniden başladığında her cumartesi Stoke'ta oynamak için geri döndüyse de işler sulandı.

Wolverhampton Wanderers muhtemelen en şanssız olanlarıydı. 1938'te ilk lig şampiyonluklarına bir galibiyet kalmıştı ve maçı kaybettiler. Bir sonraki yıl yirminci yüzyılın ilk Double'sini yapma şansını teperek ligi Molineux'de 7-0 yendikleri Everton'ın dört puan gerisinde tamamlayıp FA Cup finalinde Portsmouth'a yenildiler. Bu etkileyici genç ekip için kupalar yakın görünüyordu: 1938-39 sezonunun golcülerı Dicky Dorsett ve Dennis Westcott'un yaşları sadece on dokuz ve yirmi birdi. Ayrıca nevi şahsına münhasır ve entrikacı Binbaşı Frank Buckley'nin menajerliği altında olmaları gibi şüpheli bir avantajları da vardı. Kendisinin en kötü esprisi, oyuncularına maymun ve öküzlerin salgı bezlerinden elde edilen serumlar verdiğini iddia etmesiydi. Lawton, 7-0'lık hezimetten sonra "Gözleri cam gibiydi ve bütün gün koşabilirlerdi," dedi. "Gözlerinden ilaç fışkırıyordu. İllaki yedi golle ezeceklerdi." Ama savaş bittiğinde Binbaşı ve onun sihir kutusu gitmiş, Dorsett de Aston Villa'ya geçmişti ve otuzların sonundaki potansiyeli şampiyonluklara dönüştürme şansı kaybolmuştu.

Yine de Ağustos 1946'nın son gününde basın büyük santra vuruşunu değerlendirirken bu üç takım da tartışma konusuydu. Son şampiyon Everton'dan kibarca bahsedildi. Takım dağılıyordu ama Football League tarafından savaş sonrasında normalliğe dönüşü kolaylaştırmak için kurulan yerel müsabakaların parçası olan League North'u kazanmış olmaları gözden kaçmadı. Matthews faktörü sayesinde Stoke da epey favori görünüyordu. Bir diğer favori de 1946 FA Cup şampiyonu olan, Raich Carter ile Peter Doherty'nin etrafında oluşturulmuş ve *Manchester Guardian*'ın "ülkedeki yeni güç" olabileceğini iddia ettiği "bol transferli yeteneklerin takımı" Derby County'ydı.

Derby ile oynadığı kupa finalini uzatma devrelerine taşıyan Charlton Athletic, League North şampiyonu Sheffield Uni-

ted ve *The Times*'in hakkında "bu yıl forvetleri yıkıcı olabilir," diye yazdığı Matt Busby'nin yeni kulübü Manchester United için de ümit vardı. Ama *The Times* en muhtemel şampiyon olarak Wolves'u görüyordu. Her ne kadar ivmeleri savaşıyla ke-sintiye uğramış olsa da, yine de "[Billy] Wright, [Stan] Cullis ve [Jimmy] Alderton'dan oluşan, ülkenin belki de en güçlü hafbek hattıyla gençlik dolu" olarak tanımlanabilecek kadar neşeliy-diler. "Wolverhampton'ın aldığı [Jesse] Pye, orta sahada her takıma ritim ve güç veren kanat haf ve iç forvet bağlantısını tamamlayacak büyük kapılar açan bir iç forvet."

Kimse bu isimlerin arasına Liverpool'u katmayı düşünme-di. *Liverpool Echo* bile Anfield takımı için "sıradanlığın ötesine geçemez," dedi. Açıkçası Kay'in takımının neden görmezden gelindiğini anlamak zor değildi. Kulüp 1923 şampiyonluğundan beri hiçbir şey kazanmamıştı. Bu yirmi üç çorak yıl, ya-kın zamana dek kulübün ligi susuz geçirdiği en uzun süre-ydi, ama hiç değilse İngiliz şampiyonluğundan aynı derecede mahrum kalan günümüz taraftarları bunun üstesinden gel-melerini sağlayan birkaç kupa gördüler. Savaştan önceki son sezonda bir orta sıra takımına Liverpool'dan daha ideal bir örnek olamazdı (on dört galibiyet, on dört beraberlik, on dört yenilgi, atılan altmış iki, yenen altmış üç gol, yirmi iki takım arasında on birincilik) ve şimdi yedi yıl daha kaybetmişler-di. Otuzların sonlarındaki en istikrarlı forvetleri olan kabarık saçlı sağ kanat oyuncusu Berry Nieuwenhuys neredeyse otuz beş yaşına gelmiş, diğer Güney Afrikalı arkadaşı Hodgson'a eşlik ettiği en iyi günleri çok geride kalmıştı. Yeni bir transfer yoktu, yeni yetişen bir isim yoktu, umut yoktu, şans yoktu.

Ya da ilk bakışta böyle görünüyordu. Liverpool'un kadro-sunda biraz olsun umut veren, savaş zamanı müsabakaların-da eğitim gören ve bu sporda düzgün bir iz bırakmaya can atan birkaç genç oyuncu vardı: zarif santrhaf Laurie Hughes, kelleşmekte olmasına karşın hayret verici derecede genç olan sol bek Ray Lambert, özellikle uzun taç atışlarıyla tanınan sol haf Bob Paisley ve sol kanatta efsane olmayı bekleyen Billy

Liddell. Takıma gerekli olgunluğu sağlayan isimler, sağ haf mevkiini takımdan ayrılan Busby'den devralan otuz üç yaşındaki kaptan Phil Taylor; popöler olmayan ama kararlı golcü Jack Balmer; ve Liverpool'un transfer pazarında savaş sonrasındaki tek akılda kalıcı hareketi olan Wolves yedek kalecisi Cyril Sidlow'du (tarafdarların kızgın biçimde cimrilikle suçladığı Liverpool yönetiminin hakkını verelim; kendisi 4.000 pounda mal olmuştu ve bir kaleci için rekor bir ücretti).

Kadro aynı zamanda ligdeki diğer takımlara kıyasla hayati bir avantaj yaşama şansı da bulmuştu ve bazı açılardan 1946-47 şampiyonunun daha tek bir vuruş yapılmadan önce belli olduğu iddia edilebilir. Liverpool yönetim kurulu başkanı Billy McConnell gıda ticaretiyle uğraşıyordu ve 1945'te hükümetin sağladığı bir fonla beslenme, yemek pişirme, endüstriyel gıda ve lüks kafe ve restoran araştırması yapmak için ABD'ye gitmişti. Bir sonraki yıl oyuncularının cılız hallerine bakıp önceden önlem almaya karar verdi. ABD'deyken aklına "Eğer takımına burada Amerikan maltlı sütleri ve dondurmaları, Amerikan etleri ve sebzeleri tattırırken birkaç maç oynatabilirsem, Liverpool'a dönüp First Division'ı kazanabilirler" şeklinde bir fikir gelmişti. Böylece Mayıs 1946'da Liverpool'un League North'u on birinci bitirmesinin hemen ardından takımı ve menajeri ABD ve Kanada'da sekiz haftalık bir turneye gönderdi.

O zamana kadar görülmemiş bu yolculuk sahada büyük başarı getirdi. Liverpool on maçta yetmiş gol atıp sezon öncesinde özgüvenini şişirdi. Ama asıl kazanç bel bölgesindeydi. Uzun süredir gıda karnesiyle yaşayan oyuncular biftek, yumurta, tereyağı, şerbet ve meyveyle şölen yaptılar. Yolculuk sona erdiğinde takım adam başına ortalama üç kilo almıştı. Liverpool'u Kuzey Amerika yolculuğu boyunca izleyen bir *New York Times* muhabiri, "Sahada gözle görülebilir bir güç artışı oldu," diye yazdı. "Jack Spratt ve karısı gibi... Tabağı silip süpürdüler." Üstelik takımın ABD'de açtığı yoldan ilerideki birkaç yılda Hapoel Tel Aviv, Newcastle United, Internazionale

ve Elisha Scott'ın Belfast Celtic'i de geçti, ama sonrasındaki başarıları benzer olmadı.

Bu iki aylık şöleni kaçırın isimler sadece hâlâ hava kuvvetleri görevinde olan Liddell ve Lambert'ti. İkisi de bir önceki sezonun League North şampiyonu Sheffield United'la deplasmanda oynanan açılış maçında yoktu ama bu pek hissedilmedi. İlk kez ilk on birde maça çıkan amatör Len Carney'nin on dokuzuncu dakikada attığı kafa golüyle 1-0'lık bir zafer kazanıldı. (Kulüp için attığı tek gol olacaktı, zira ondan sonra sadece beş maça daha yer aldı.) Klasik bir kapkaçtı. Liverpool baskıyı soğururken, United da istisnai Sidlow'un kalesine şut yağdırdı. Aslında Liverpool'un o günkü tek akılda kalır hareketi oyunun başlamasından on dakika önce geldi. Takımın ısınmak ve birkaç top vuruşu yapmak için sahaya çıkması, maç öncesi tatbikatların hâlâ çok yabancı bir kavram olduğu günlerde merak uyandıran bir oynaşmaydı. (Kelimenin tam anlamıyla yabancı sayılırdı: 1953 yılında bile, BBC yorumcusu Kenneth Wolstenholme, Wembley'de Macaristan'ın İngiltere'yi 6-3'le parçaladığı meşhur maç öncesinde Ferenc Puskás'ın yaptığı birkaç sıradan top sektirme hareketini gördüğünde hayret etmişti.)

Kapılan iki puana rağmen Liverpool'un açılış maçı performansının bir şey ifade ettiğini düşünenler azdı. Mesela Wolves ikinci yarıda yağmur gibi gelen gollerle Arsenal'i 6-1 dağıtmış, yeni transfer Pye ilk maçında hat-trick yapmıştı. *Manchester Guardian*'ın yorumlarında Preston North End'de ilk maçına çıkan genç Tom Finney; Grimsby Town'ı Maine Road'da (bombalanan Old Trafford onarımında olduğu için maçlarını burada oynuyorlardı) ucu ucuna ama hak ederek yenen Manchester United; ve açılış günü golcüler, Chelsea'deki ilk lig maçında gol atan Tommy Lawton ve ikinci ligde Newcastle'daki Albert Stubbins hakkında iyi şeyler yazıyordu. Gazete Liverpool'un ismini bile anmamıştı ve maçın tek önemi ev sahiplerinin "sürpriz" yenilgi aldığı iki maçtan

biri olmasıydı. Diğerinde Everton, Goodison'da Brentford'a teslim olmuştu.

Liverpool'un sezon başındaki formu son derece dağınıktı. Açılış maçında Bramall Lane'de alınan şanslı galibiyeti Anfield'da Middlesbrough'dan alınan 1-0'lık sönük bir hafta içi yenilgisi takip etti. Liverpool bu yenilgiye göz kamaştırıcı, ama yakın zamanda bir şampiyonluğa işaret edecek tutarlı tavırdan uzak bir cevap verdi.

Chelsea, yeni oyunculara 29.000 pound harcamış olarak Anfield'a geldi. Takımda sadece Lawton değil, İngiltere forveti Len Goulden da vardı. (Hearts'la çıktığı 253 maçta 279 gol atan Tommy Walker da yakında aralarına katılacaktı.) Lawton'ın Merseyside'a dönüşü maça yerel ilgiyi arttırsa da (seyirci sayısı neredeyse 50.000'di) asıl heyecan yaratan şey Liddell'in nihayet takımla ilk kez maça çıkacak olmasıydı. Paisley de bir resmi maçta ilk kez oynuyor, Fagan atağa akıl ve kurnazlık katmak için geri dönüyordu.

Yeni oyuncular işi ağırdan almadılar. Birinci dakikada Fagan'la verkaça giren Liddell topu az farkla Kop tribünlerine gönderdi. 120 saniye geçtikten sonra soldan dalan Paisley bir korner kazandı. Liddell topu içeri o kadar sert biçimde gönderdi ki, Chelsea kalecisi Bill Robertson'ın ancak direğe çelebildiği top ağlara gitti.

Bir anda gençliğin küstahlığıyla dolan Liverpool şahlandı. Kullanışlı oyuncu Bill Jones iki gol attı, ardından ilk yarı bitmeden Fagan skoru dörtledi. İkinci yarının başlamasıyla Jack Balmer beşinciye attı ve birkaç çaresiz Chelsea hamlesini slalomla aşan Liddell ellinci dakikada durumu 6-0 yaptı. Saçma bir skordu ama her şey yeni başlıyordu. Elli beşinci dakikada Len Goulden farkı azalttı, Jimmy Argue altmış dörtte Chelsea'nin ikinci golünü attı ve Alex Machin üç dakikada attığı iki golle Liverpool'u sersemletti. Bitime on sekiz dakika kala Chelsea bir anda farkı ikiye indirmişti.

Liverpool altı gollük bir avantajı çarçur etseydi muhtemelen takımın kolektif özgüveni onarılmaz bir yara alırdı ve en

ufak bir şampiyonluk beklentisi bile sönerdi. En küçük detaylar büyük sonuçlar yaratırlar ve Liverpool sakat Sidlow'un yerine maça çıkan yedek kaleci Charlie Ashcroft'un sekseninci dakikada Machin'in üçüncü golü olması beklenen şutunu pençelemesine çok şey borçludur. On dakika kala 6-5'lik bir skor Kop için dayanılmaz olurdu. Ama öyle olmadı ve bitime üç dakika kala Nieuwenhuys'un kornerinde meydana gelen arbededen yararlanan Fagan kaptanlara yaraşır bir gol attı. Rahatlama ve 7-4'lük meşhur galibiyet. Liverpool şimdiden puan cetvelinde Wolves, Derby ve Stoke gibi çok şans tanınan takımların önüne geçmiş, sezonları erken birkaç doğum sancısından sonra yoluna girmişti.

Ya da öyle miydi? Üç maçın ardından lig lideri Manchester United'dı (gerçi 1946'da bir lig tablosu sıralama biraz şekillene kadar basılmazdı). İlk üç maçlarının tümünü kazanmışlar ve aynı çılgınlıkta olmasa da Chelsea'yi geçmiş, Stamford Bridge'de 3-0 yenmişlerdi. Busby'nin menajerlik kariyeri gelecek vaat ederek başlamıştı. Takımdaki herkes her yerden saldırıyordu; sağda Jimmy Delaney ve Stan Pearson, solda Jack Rowley ve Charlie Mitten vardı. Liverpool, Maine Road'a Chelsea maçının neşesiyle gitti, ama sayı olarak azalmışlardı: henüz terhis edilmeyen Liddell hava kuvvetleri görevindeydi, Sidlow da daha sakatlıktan dönememişti. United şov yaptı. Pearson'ın hat-trick'i ve Rowley ile Mitten'in gollerıyla 5-0'lık bir rezalet yaşandı.

Guardian'daki yorumda "Liverpool'un en son ne zaman bu kadar sönük oynadığını hatırlamak zor," diye yazıldı. "Maç boyunca sonuca ulaşacak tek bir hareket yapmadılar. Bir tek son dakikalarda Paisley'nin getirdiği top Manchester kalecisi Crompton'ın sahada olduğunu ve evden sıkıntıdan bayılmak için çıkmadığını hatırlattı. Paisley'nin bu cüretine United'in sert cevabı topu ileri taşıyıp Pearson'a beşinci golü attırmak oldu."

Bu sağlam bir tokattı ve iki takım arasında günümüzdeki dinamik o zaman henüz yeni yeni ortaya çıkıyor olsa da mi-

safir takımının canını acıttı. United sağlam biçimde şampiyonluk adayları arasında yerini aldı. Liverpool kuyruğunu kıstırıp Anfield'a dönerken, yönetim kurulu başkanı McConnell kendi kuyruğunu kıstırıyordu. Londra'da sıkışıp kaldığı için Maine Road'daki maçı neredeyse kaçıırıyordu, zira nafile bir çabayla akıl almaz bir transferi sonuçlandırmanın peşindeydi: Everton'dan Chelsea'ye henüz geçmiş olan Lawton'ın. Biraz gururu incinerek tekrar kuzeye yollanan McConnell, oturup United'ın takımını sopalamasını seyrettikten sonra, yirmi yedi yaşındaki Albert Stubbins'in artık birinci ligde oynamak için Newcastle yönetimine takımdan ayrılmak istediğini ilet-tiği dedikodusunu duydu. Hemen Kay'le konuştuktan sonra başkan ve menajer o gece bir anlaşmaya varmak amacıyla A1 üzerinden Newcastle'a gittiler. Ama Everton'ın patronu Theo Kelly'nin de aynı amaçla St. James' Park'ta olduğunu öğrendiler.

Liverpool'un şansına, Stubbins eşiyile beraber dışarıda yemekteydi ve Kelly onunla buluşma ayarlayamamıştı. Oyuncu sonunda eve gittiğinde Newcastle'ın onu aradığı mesajını aldı ve hemen stada gitti. Merseyside kulüpleri sabırla onu bekliyorlardı. Efsaneye göre Stubbins karar vermek için yazı tura atmıştı ama olay pek öyle değildi. Yazı tura sadece ilk hangi kulüple konuşacağını belirledi. Kazanan şanslı Liverpool oldu ve henüz Everton kendi teklifini sunma şansı bulamadan Stubbins kararını verdi. Aslında burada bile bozuk paranın önemi muhtemelen fazla abartılıdır. Stubbins, Liverpool'un sezon sonunda yine bir ABD seyahati planladığını biliyordu ve çocukken orada yaşamış olduğu için yeniden gitmeyi istiyordu. Ayrıca hayatının ilerleyen döneminde muhabir olmak isteyen ve bunun için stenografi öğrenen oyuncu, McConnell'dan *Liverpool Echo*'da kendisine bir köşe ayarlamak için tanıdıklarını arayacağına dair söz aldı.

Stubbins'in 12.500 pound gibi rekor bir ücrete gelmesi Liverpool'un değişen talihinde bir katalizör olacaktı. Takım bir sonraki Bolton Wanderers maçında kötü oynamasına rağmen

men 3-1 kazandı ve hayati önemdeki ikinci gol maçın bitimine sekiz dakika kala orta sahada aldığı topu süratle ileri taşıyıp ceza alanı çizgisi üzerinde sert bir şutla kaleyi bulan yeni transfer Stubbins'ten geldi. Stubbins maçtan sonra "Bu şimdiye kadar oynadığım en iyi forvet hattı," dedi. Etrafında Liddell, Balmer, Jones ve Nieuwenhuys vardı, Fagan kenarda geri dönmeyi bekliyordu. Ama Burden Park galibiyetinin belki de en memnuniyet verici tarafı oyunun defansif tarafıydı. İki maçta yenen dokuz golden sonra Ashcroft ve sol bek Barney Ramsden'in yerine Sidlow ve Lambert gelmişti ve defans hattı, henüz genç ama daha şimdiden tehlikeli olan Nat Lofthouse'u görece sessiz tutmayı başarmıştı. Sezonun geri kalanında bir uğursuz bozgun hariç Liverpool defansı sağlam duracaktı.

Takım iki aylık bir yenilgisizlik serisi yakaladı ve bu seri İngiliz lig tarihinin en büyük bireysel şöenlerinden biriyle sonuçlandı. İç forvet Jack Balmer, gençken Everton altyapısında ve Dixie Dean'in tahtının doğal adayı olarak görülüyordu. Goodison'da şans bulamayınca Stanley Park'ın diğer tarafına geçti ve Dean kadar klas olmasa da düzenli gol atmaya başladı: 1936-37'de attığı sekiz, bir sonraki yılki on üç ve savaştan önceki sezonki on dört gol, tamamen sıradan bir takımda oynayan bir forvet için düzgün rakamlardı. Ama Liverpool taraftarları arasında pek popüler sayılmazdı. Balmer'in orta sınıf geçmişine, nazik davranışlarına, azalan saçlarına ve David Niven'i anımsatan ama ondan biraz daha kalın olan kalem gibi düzgün bıyıklarına şüpheyle yaklaşıyorlardı. Kendisini itiş kakıştan mümkün olduğunca kaçınan süslü biri olarak görüyorlardı.

Ama taraftarlar bu kadar istikrarlı bir dehaya fazla karşı koyamazlar. Kasım ayında Liverpool'un Portsmouth'la evinde oynayacağı maçtan önce Kay, biraz çekingen olan oyuncusunu motive etmek için kaptanlığı Balmer'a verdi. Müthiş bir hamleydi. Balmer, ilki penaltıdan, diğer ikisi ceza alanı çizgisinden yolladığı olağanüstü iki voleyle gelen üç gol attı.

Hemen ardından Liverpool sezon öncesi favori gösterilen

Derby County'yle oynamak üzere deplasmana gitti. Cesur defans, ev sahibinin bitirişlerdeki beceriksizliği ve Sidlow'un usta kaleciliğiyle ilk yarının çoğunda baskıyı erittikten sonra Balmer yine sahneye çıktı. İlk yarının bitiminden hemen önce üst köşeye falsolu bir vuruş yaptı. İkinci yarının ikinci dakikasinda soldan sağa doğru beş savunmacının arasından sıyrılıp topu kaleci Alick Grant'in ters tarafına yollayarak ince yetenek gerektiren bireysel bir gol attı. Balmer çok geçmeden Liddell'in sol kanatta Derby'yi harcayıp yolladığı topu ağlara göndererek altı dakika içindeki üçüncü golünü attı. Altmışıncı dakikada topu Grant'in üzerinden aşırıp dördüncüyü ağlara gönderdi: on yedi dakikada dört gol atmıştı. Carter son dakikalarda Derby'nin teselli golünü attı ve 4-1'lik galibiyet Liverpool'u şampiyon olduğu 1923'ten beri ilk kez First Division liderliğine yükseltti.

Balmer bir hat-trick üçlemesi yapacaktı. Liverpool'un evinde Arsenal'la oynadığı bir sonraki maçında erken bir gol buldu. Gunners buna iyi karşılık verdi ve ilk yarıyı 2-1 önde bitirdi. Fark etmezdi: Altmış birinci dakikada aynı derecede formda olan Liddell'in kendi kanadında yarattığı kargaşanın ardından Balmer kendine gelen topu sert bir vuruşla ağlara gönderdi. Yedi dakika sonra Arsenal'in ofsayt tuzağını delip tarihe geçen üçüncü golünü attı. Dixie Dean'in altmış gol attığı 1927-28 sezonunun son iki maçında arka arkaya hat-trick yapıp diğer sezonun başlangıcında üçüncüsünü yapmasından beri ilk kez bir oyuncu üç kez arka arkaya hat-trick yapıyordu. Bu şölen 51.000'den fazla seyircinin sahayı işgal etmesine sebep oldu ve yerel basının anlattığına göre yaşanan ham duygusal arbede ancak yirmi yıl önce Dean'in meşhur altmışıncı golünü attığında Goodison'da yaşanan patırtıyla kıyaslanabilirdi.

Henüz takıma girmemiş olan geleceğin Liverpool kanat oyuncusu Jimmy Payne sonraları "Balmer seyirciyle gerçekten geçinemezdi," diye anlattı. "Çok yazıktı, çünkü harika bir oyuncuydu. Deplasmanda hep evdekinden daha iyi oynardı. Komik değil mi. Ama çok popüler olduğu tek sefer, arka arka-

ya üç maçta hat-trick yapmasıydı. Bu onu seyirciler arasında epey popüler yaptı.”

Stubbins’in dördüncü golü attığını ve Liverpool’un 4-2 kazandığını dipnot olarak belirtelim. Bu galibiyet takımın Preston’da berabere kalan Wolves’un önündeki liderliğini pekiştirdi. Balmer sonraki dört maçta beş gol daha atıp, yedi maçta on beş gollük bir seriyi tamamladı. Sayısal olarak manzara şuydu: 3-4-3-1-1-1-2. Ama Balmer gollere koşmayı sürdürürken Liverpool bir duvara koştu. Şampiyon oldukları 1923’ten beri yeniden zirveye çıkmaları yirmi üç yıl, altı ay, on bir gün sürmüştü ama liderliği sadece yirmi bir günde yitirdiler. Arsenal maçından sonra gelen iki aylık yenilgisizlik serisi Blackpool’da alınan ve kâğıt üzerinde durduğundan daha karmaşık sonuçları olan 3-2’lik bir yenilgiyle geldi. Hâlâ Wolves’un önünde averajla liderlerdi ama ikinci sıradaki takım bir sonraki hafta Anfield’a gelip şık biçimde onları 5-1’le devirdi. Liverpool bocalayıp sarsıldı ve Dennis Westcott’un dört gol atma başarısı 2009’da Andrei Arshavin’in Rafael Benítez’in tabutuna çaktığı dört çiviye kadar hiçbir misafir oyuncu tarafından tekrar edilemedi. Westcott’ın becerisi tüm gollerin yirmi altı dakikalık bir ilk yarı sağanağı altında gelmesiyle ayrıca görülmeye değerdi.

Bu baştan aşağı bir futbol dersi idi ve Wolves hakkıyla Liverpool’u zirveden indirdi. *Manchester Guardian*, “Liverpool, Wolverhampton’ın hızlı ve isabetli paslaşması karşısında hiçbir şey yapamadı,” diye yazdı. “Forvetleri formlarının zirvesindeydi. Hafbekleri de bir o kadar tehlikeliydiler ve oyunu hem atak hem de savunmada kontrol ettiler. Terniz ve çabuk müdahalelerde bulundular ve topları ustalıkla kestiler. Bilhassa Cullins iyiydi ve Stubbins onu geçemedi.” *Liverpool Echo*’da karikatürist George Green konuya aynı şekilde ama daha kaygısızca değinerek, Stubbins’i Cullis kendisinden topu kaparken miyop biçimde uzaklara (ve de yanlış yöne) bakarken çizdi. Altyazıda “Bu haksızlık,” diye yazıyordu. “Topu Liverpool getirdi ve Cullis, Stubbins’in ona bakmasına izin vermedi.”

Liverpool, 4-1 kazandığı Sunderland ve Aston Villa malarıyla geri dönüş yaparak bir maç eksikle liderin iki puan gerisinde tutunmayı sürdürdü ama bunun aldatıcı olduğuna dair bir his de vardı. Bunu sonraki altı maçtaki beş lig yenilgisi izledi. Kay'ın takımı Wolves'un yedi puan gerisinde altıncılığa düştü. Genç defans oyuncusu Hughes özgüvenini yitirip sakatlanmış, Balmer'in kramponları epey soğumuştu. Yine de bu sevimsiz seri sırasında Paisley, Taylor, Liddell ve Stubbins iyi performanslar göstermişti. Ve şubat ayında çarpıcı bir gol atarak Liverpool'un sezonunu değiştiren Stubbins oldu.

Takımı Leeds'ten kötü oynamasına rağmen Stubbins seksen beşinci dakikada ortaya çıkıp maçı kazanan golü attı. Bu çok ihtiyaç duyulan zaferi FA Cup'ın beşinci turunda son şampiyon Derby County karşısında alınan galibiyet izledi ve bu Leeds maçındaki kadar şanslı olmayan, anlamı büyük bir galibiyetti. Liverpool, Balmer'in son dakikalardaki golüyle kazandı ama Balmer'in maçın başlarında sakatlanıp sağ kanatta topal topal gezinmesine rağmen takım maçın çoğuna hâkimdi. Kupanın ilk turları yeni yılın başındaki çorak seri sırasında Liverpool'un yardımına koşmuştu (hatta bazı taraftarlar ligi kazanma umutlarına boş verip ilk FA Cup şampiyonluğuna odaklanmışlardı) ama şimdi kupa onların lig macerasını da yeniden başlatıyordu.

Leeds deplasmanında ve Derby karşısında kupada kazanılan zaferler yedi maçlık bir galibiyet serisinin ilk ikisiydi. Bunların dördü lig maçı, beşincisi FA Cup'ta dondurucu bir yarı finaldeki 4-1'lik Birmingham zaferiydi. Bu maçta hat-trick yapan Stubbins, Liddell'in kullandığı bir frikikten gelen topa arka direkte yerden yarım metre yüksekten uçarak vurduğu kafayla kariyerinin en ünlü golünü de attı. Stubbins'in "Topun geliş hızı ve gücüyle benim ona vurmam birleşince, top Gil Merrick'in yanından roket gibi geçti," diye anlattığı hareket tarihe Kardaki Gol olarak geçecekti. "Ama zemin o kadar buzluysa ki, buzun üstünde kaydım ve kendimi yerden kaldırdığımda dizlerim kan içindeydi. Gerçi o sırada bu umurumda bile olmadı."

Bir anda tekrar ikinciliğe çıkan Liverpool için sezon umut verici olmaya başladı ama bir maçı eksik Wolves'un dört puan gerisindeydiler ve önlerinde Burnley'yle oynanacak bir kupa yarı finali vardı. Ve elbette ki giderek daha inişli çıkışlı bir hale gelmeye başlayan sezonda yine bir kâbus dönemine girerek herhangi bir zafer olasılığından çok uzak göründüler. Son dakikada gelen bir golle Anfield'da Derby'yi yenme şansını kaçırdılar; ardından FA Cup yarı finalinde Ewood Park'ta Burnley ve Kutsal Cuma'da deplasmanda Preston karşısındaki golsüz beraberlikler geldi. Bu son maç, Paskalya hafta sonunda dört günde oynanacak üç maçın ilkiydi.

İkinci maç şampiyonluk umutlarına neredeyse tamamen son veriyordu. Blackpool deplasmanında bitime yirmi bir dakika kala iki golle öndeyken on bir dakikada ikisi Stan Mortensen'dan olmak üzere üç gol yediler. Bu sonuç Blackpool'u zirveye çıkarırken Liverpool'u üçüncülüğe gerilettili. Gerçi Stubbins'in Kardaki Gol'ünü attığı mart ayında yaşanan berbat kış fikstürde bir karmaşa yaratmıştı ve Blackpool otuz sekiz maç oynamışken Wolves otuz üç, Liverpool otuz dört maçı geride bırakmıştı.

Bir hafta sonra Burnley, maçın bitimine on bir dakika kala Sidlow'un bir kornerde telaşa düşmesinin ardından Ray Harrison'ın ağlarla buluşturduğu topla Liverpool'u geçip FA Cup finaline çıktı. Stubbins, *Three Sides of the Mersey* kitabında bunu "Acı bir hayal kırıklığıydı," diye hatırladı. "Yakaladığımız kupa serisinde Wembley'e gidip kupayı alacak kadar iyi olduğumuzu düşünüyorduk." Lig söz konusu olduğunda takımın kendine güveni aynı derecede yüksek değildi. Blackpool bozgunu ve Burnley darbesi arasında Paskalya fikstürünün son maçında Anfield'da Preston North End'i 3-0 yenmişlerdi. Bugün en çok Preston'ın dört numarası Bill Shankly'nin penaltı kaçırmasıyla hatırlanmaya değer bu maç, kötü giden sezonda giderek önemsiz görünüyordu. Liddell sonraları "Yedi maçımız kalmıştı," diye anlattı. "Sadece ikisi evdeydi ve şampiyonluk ulaşılmaz görünüyordu. Ama herhangi bir

şeyden vazgeçecek bir takım değildik ve herkes denemeye kararlıydı.”

1981-82 sezonunda orta sırada oldukları Noel'in ardından şaha kalkıp şampiyon olan takıma ve Everton'ı alaşağı edip Double yapan 86 sınıfına saygı bir yana, 1946-47'deki yedi maçlık seri, Liverpool'un on sekiz şampiyonluk zaferi arasında en etkileyici ve dramatik sondu. Sunderland karşısında Anfield'da alınan 1-0'lık sıradan bir galibiyetle sessizce başladı. Ama o andan itibaren, ihtimal verilmeyenin giderek imkânlı görüldüğünün yavaş yavaş farkına varıldı ve her maç daha önem kazanırken işler minik destanlara kaldı.

Liverpool'un bir sonraki maçı 1929'dan beri kazanamadıkları Aston Villa deplasmanıydı. Sunderland maçında Balmer'in topallaması, tribünlerde eski şüpheleri canlandırmıştı. Doğru dürüst bir katkı yapamaması o kadar eleştirilmişti ki, *Daily Post* muhabiri “Balmer'i kahkahalarının hedefi yaptılar ve bu yüzden onlardan nefret ediyorum,” diye yazdı. “Evinde kendi oyuncularına bağırıp çağırmak utanç verici bir hal aldı ve galiba Anfield taraftarlarını en memnun eden şey onun mutsuzluğu.” Yedi maçtaki on beş golü ne kadar çabuk unutmışlardı. Sakat golcü, Villa maçında kenara çekildi ve yerine ilk maçına çıkan Billy Watkinson'ın dokuzuncu dakikada attığı golle Liverpool zorlu 2-1'lik galibiyetle iki puanı aldı.

İkisi gitmiş beşi kalmıştı ve bir sonraki büyük bir maçtı: Sezonun son iç saha maçında Manchester United. Liverpool, Maine Road'daki 5-0'lık utancın intikamını 1-0'lık bir zaferle aldı. Gol yirminci dakikada Liddell'in şimşek gibi getirdiği topa penaltı noktası üzerinde yaşanan arbedede Stubbins'in ayak koymasıyla geldi ve maçın geri kalanında ev sahibi galibiyeti korudu. *Guardian*, “United'in mükemmel orta sahasına ve yaklaşımına rağmen tek bir şut atamaması takıma pahalıya mal oldu,” diye yazdı. “Top ayağa geldiği anda şut atılması gerekirken tekrar tekrar gereksiz çabalara girilmesi, Liverpool defansının kapanmasına ve galibiyeti korumasına izin verdi... United ikinci yarıda en iyi oyununu çıkardı [ama]

Liverpool'un savunmacıları, özellikle de Hughes, Jones, Lambert ve [Eddie] Spicer iyi iş çıkardı.”

Liverpool'un direnci açıkça kilit önemdeydi. Yine de, United'ın ataklardaki üstünlüğüne rağmen gazete “sahadaki en iyi forvet Liddell'dı ve maç boyunca [Johnny] Carey'ye hükmetti,” diye yazdı. Liverpool'un tek gerçek çıkış noktası olan Liddell, yarattığı tedirginliğin ödülünü United kalecisi Jack Crompton'ın darbesiyle aldı. Crompton, *Red and Raw* kitabında “Liddell ayağa kalkarken arkamda epey yakınlardan ‘Hey Crompton, maçtan sonra sana göstereceğiz,’ diye bir ses duydum. Sırıtıp bunu kafamdan attım, çünkü her küfür yediğinizde endişelenirseniz bir daha futbol sahasına adım atmazsınız. Ama maçtan sonra Johnny Carey'yle stadın dışında yürürken yanımıza dört iri eleman geldi. Bir anda tribünden gelen sesi hatırladım ve başımıza ne geleceğini düşünmeye başladım. Sonra aralarından biri ‘Sorun yok arkadaşım, burada kimse yok,’ dedi. ‘Sana bağırın o salak herifleri duyduk ve sayıları eşitlemek için gelelim dedik.’ Ve işin en iyi yanı, bu adamların Liverpoollu olmalarıydı... Bu cömertlik hissi o zamanlarda Liverpool ve United taraflarının birbirine tipik davranıştıydı. Günümüzdeki gelişmelerden daha sağlıklı değil mi, ne dersiniz?”

Liverpool tarihin baskısına 1911'den beri bir Second Division şampiyonluğu hariç bir şey kazanamayan ve lider Wolves'un sadece üç puan gerisinde dördüncü sırada olan United'dan daha iyi direnmişti. Sırada, kendileri iki hafta önce Villa'yı geçerken Burnley'yi FA Cup finalinde yenmiş olan Charlton Athletic vardı. Charlton kupa zaferinden sonra ilk kez Valley'de boy gösteriyordu ve maçtan önce bunun göstergisini yaptı. Muhtemelen bunu yapabilmelerinin rahatlığıyla (Charlton menajeri Jimmy Seed kupanın kapağının tepesini kırmayı becermiş ve yerel bir araba tamircisine mümkün olduğunca lehimletmek zorunda kalmıştı) ev sahibi takım Liverpool'a çok az direnç gösterdi. Stubbins'in hat-trick yaptığı 3-1'lik maçta biraz mücadele gösteren tek oyuncu son da-

kikada golü atan ve bir şutuyla direği kıran Bill Robinson'dı. (Charlton takımı, etrafındaki malzemenin kırılıp dökülmesine çabuk alıştı. Kale direkleri ve kupa kapakları saçmalıklarından önce üç top patlaması yaşanmıştı: Kazandıkları kupa finalinde, bir önceki yıl Derby'ye kaybedilen kupa finalinde ve tuhaf biçimde 1946 finalindeki yenilgiden bir hafta önce yine aynı rakiple oynanan lig maçında.)

Günün asıl dramları başka yerlerde yaşanıyordu. Wolves kendi evinde beş ay sonraki ilk yenilgisini aldı; hem de bunu yapan Everton'dı. Stoke görkemli biçimde kendini ayağından vurup Bob McGrory'yle bağları tamamen koparan Stanley Matthews'u 12.000 pound karşılığında Blackpool'a sattı. Glasgow'da Büyük Britanya karmasının Dünyanın Geri Kalanı'yla oynadığı gösteri maçında temsilci olarak yer alan ve Charlton karşısında Liverpool'daki takım arkadaşlarının yanında bulunamayan Billy Liddell'in adalesi çekti ve sonraki iki maçta kenarda kaldı. Yine de tartıya konduğunda Liverpool'un kârlı çıktığı bir gündü ve bir anda üstteki dört takım tek bir puanla ayrılır oldu: Wolves elli üç, Stoke, United ve Liverpool elli iki puandaydı ve United herkesten fazla maç yapmıştı.

Şimdi bu sezonun akıl almaz hikâyesinin kesinlikle gerektirdiği biçimde Liverpool'un ayağının tam da yanlış anda kaymasının zamanı gelmişti. Hem de en az sorun yaşamayı bekledikleri maçta, küme düşme yolunda olan Brentford deplasmanında. Liverpool ıkindi, sıkındı ve Liddell'in yedeği Güney Afrikalı kanat oyuncusu Robert Priday'in yirmi yedinci dakikada attığı golle maçı kıl payı alacak gibi göründü, ama George Stewart bitime yedi dakika kala Brentford'a beraberliği getirdi. Bu beraberlik Liverpool'un şampiyonluk iddiasını çöpe atmalıydı; ama Wolves ve Stoke da birer beraberlik aldılar. Kay'ın takımı, Wolves'un ve maçını kazanan United'ın sadece bir puan gerisinde kalmaya devam etti.

Sezonun bitimine iki maç kalmıştı ve Liverpool'un kadere başkalarının elindeydi. Dördüncü sırada Stoke City'yle

aynı puandalardı ama averajları daha kötüydü ve bir maçı kalan tek şampiyonluk adayı olan Manchester United'ın ve Wolverhampton'ın bir puan gerisindeydiler. Liverpool bu durumda United'ı ve sezonun son günü karşılaşacağı Wolves'u geçme şansına sahipti. Ama bunu başarsa bile Stoke'un (saçma biçimde Matthews'tan mahrumlardı) iki galibiyeti, şampiyonluğun Potteries'e gitmesi demekti.

Ama Liverpool ilk önce Highbury'de Arsenal'la karşılaşmak zorundaydı. İki takım da sahaya en güçlü kadrosuyla çıkmadı. Arsenal'da Middlesex'le kriket maçına çıkan Leslie Compton ve sakat Bryn Jones yoktu, ama Hoylake manavı Joe Mercer (hafta içleri Anfield'da antrenman yapmak üzere anlaşması vardı) takımda yerini alabildi. Diğer yanda Liverpool, sakat Liddell ve Brentford'daki tökezlemede topallayarak oyundan çıkan Paisley olmadan idare etmek zorundaydı.

Ama Liddell'in yerini dolduran Priday sol kanatta muhteşem işler yapıp, pek hareket yaşanmayan ilk yarı boyunca Arsenal'a epey sorun yarattı. Ama ikinci yarının başındaki karşılıklı paslaşmaların ardından avantaj yakalayan Arsenal oldu ve birinci saatin sonunda Ian McPherson'la öne geçti. Liverpool hemen cevap vermeyi başaramadı ve az kalan sürede galibiyet alması gereken Kay'in takımı için işler sona ermiş görünüyordu.

Gerçi Kay'in kendisi orada değildi. Saçma biçimde, belirsiz bir transfer işi için seyahatleydi ve takımın işleyişini neredeyse kendi haline bırakmıştı. Bu yüzden, o sırada gelen taktik değişiklik İngiliz futbol tarihine en ilginç ama en etkili değişikliklerden biri olarak geçmeli: Liverpool yöneticilerinin panik içinde yaptıkları oylamayla orta sahanın solunda Paisley'nin yerine oynayan Bill Jones'a bir mesaj yollanıp ileride durması iletilti.

Baskının artırılması işe yaradı. Maçın bitimine on dört dakika kala Liverpool'un kazandığı kornerde o sezon sürekli iftiraya uğrayan Balmer, Mercer'in arkasına kaçarak vurduğu kafayla Arsenal kalecisi George Swindin'i mağlup etti. Üç da-

kika sonra Priday sol taraftan orta mı şut mu olduğu belirsiz bir top yolladı. Ortada karışıklık yaratmakla meşgul olan Balmer, kaleci Swindin ve bek Walley Barnes'ı birbirine soktu ve Barnes kazayla topu kendi ağlarına gönderdi (gerçi Balmer'in da topa dokunmuş olabileceğine dair belirtilere rağmen gol Priday'in hanesine yazıldı).

Her nasılsa, gücü eksik olan ve tam performansını sergileyemeyen Liverpool işleri tersine çevirip kasım ayından beri ilk kez puan cetvelinin zirvesine çıktı. Ama diğer şampiyonluk adayları henüz oynamamışlardı. Arsenal galibiyetinden iki gün sonraki pazartesi günü Whitsun banka tatilinde Liverpool'un her üç rakibi de galip geldi. Gerçi Sheffield United'ı 6-2 parçalayan Manchester United artık şampiyon olamazdı çünkü ligdeki son maçını oynamıştı ve averajı Wolves'tan kötüydü (bu da, son gün karşılaşacak olan Wolves ve Liverpool'dan ikisinden birinin ligi kesinlikle United'ın üstünde tamamlayacağı anlamına geliyordu). Liverpool dördüncülüğe düşmüştü ve United'ın iki sıra gerisindeydi, ama eğer Wolves'u yenerse ve Stoke son maçında Sheffield United'ı deplasmanda yenemezse yine de şampiyon olma şansı vardı. Kafanız mı karıştı? Bu konuda yalnız kalmazdınız: Mesela *Sunday Times*, Liverpool'un Highbury'deki zaferinin ardından Liverpool veya Wolves'un şampiyon olacağını yazdı ("Futbol-da Son Gün Finali!") ve diğer adayları tamamen görmezden geldi.

Ama Liverpool için denklem basitti: Molineux'de yen ya da yenil, sonra Stoke City'nin ne yapacağına bak.

Diğer yanda Wolves, maçını kazanıp Stoke'un ne yapacağıyla ilgilenmeksizin şampiyonluğunu ilan edebilirdi. Bunu yapma ihtimalleri çok güçlüydü. Daha formda olduğu kabul edilebilecek Liverpool son yedi maçında altı galibiyet bir beraberlik alırken Wolves bu süreçte tökezlemiş, Portsmouth deplasmanından beraberlikle dönerken Molineux'de Everton'a yenilip Blackburn karşısında 3-3'lük dikkatsiz bir beraberlik almıştı.

Yine de takım son maçında Huddersfield deplasmanından 1-0'lık galibiyetle dönmüştü ve her halükârda sezonun en büyük şampiyonluk adayı gibi duruyordu: Maç fazlası olan Blackpool tarafından yerinden edildiği kısa bir dönem hariç aralık ayının ortasında aldığı liderliği hiç bırakmamıştı. Ve unutulmasın, bu liderlik Liverpool'u Anfield'da 5-1'le dağıttıktan sonra gelmişti. *Sporting Chronicle* maç sabahı "Wolves bugün işi bitirmeli," diye davul çaldı. Billy Wright, İngiltere'nin İsviçre ve Portekiz maçlarının ardından takıma dönmüştü ve gazetenin muhabiri "Lizbon'daki milli maçta en iyi performansını sergileyen Wright'ın dönüşü bence durumu Wolverhampton lehine değiştiriyor," diye yazdı.

Ama iki takım da sahaya tam kadro çıkmadı. Wolves'un Anfield'da atmış olduğu dört gole otuz dört tane daha ekleyen ve gol krallığında önde giden Westcott'tan yoksun olması hayatiydi. Takım ayrıca otuz bir yaşındaki kaptanları ve defansif pivotları Stan Cullis'in Molineux'de şok içindeki taraftarlara maçtan altmış dakika önce anonsla duyurulan emekliliği yüzünden kolektif bir sarsıntı içindeydi. Sürekli ve şiddetli beyin sarsıntıları yaşıyordu ve doktorlar kendisine eski tip ağır toplara kafa atıp durmasının ölümcül olabileceği uyarısında bulunmuşlardı. Yani bu maç onun 1937-38 ve 1938-39'da lig ikincisi olan, 1939'da FA Cup finalini sürpriz biçimde kaybeden Wolves'la bir madalya kazanmak için son şansıydı.

Bu arada Liverpool hâlâ Paisley ve Taylor'dan yoksundu ve Fagan bir darbeyle sakatlandığı için Liddell'in dönüşüne rağmen Priday takımdaki yerini korumuştur. Stubbins, "Bir değişiklik yapmamız gerekti," diye açıkladı. "Liddell yedi numarayı giymesine karşın kendisi için alışılmadık olan iç sol pozisyonunda oynuyordu. Dış solda Bob Priday vardı. Ona maçtan önce, geride kalıp top alırsan sadece uzun bir pas at. Ama ayağıma değil, benim ve Stan Cullis'in ilerisine. Ne yapacağımıza bakarım dedim."

Fırın gibi sıcak bir gündü. Eski bir Wolves oyuncusu olarak her iki takım taraftarından da "büyük alkış alan" Sidlow,

“Orada 50.000 kişi vardı ve bazı adamlar kafalarına mendil bağlamıştı,” diye anlatti. “Bazı kızları tribünlerden dışarı taşıyorlardı çünkü çok sıcağı. Maçtan sonra kazağımın altındaki atletle banyoya girmiş gibi idim.” Oyuncuların her tarafının su topladığı şartlar altında takımlar tüm güçlerini veremediler ama Liverpool bilinen kondisyonuyla (McConnell’ın onları götürdüğü ABD seyahatinden edinilen kazancın son damlaları neredeyse kelimenin tam anlamıyla vücutlarından süzölüyordu) pırıl pırıl bir ilk yarı sonunda avantajı eline geçirdi.

Yazı turayı Wolves kazandı ve hemen atağa kalktı, ama Jimmy Mullen’in kafa vurduğu top arkaya gitti. Maçın başlarındaki karşılıklı paslaşmalarda Mullen, Liverpool’a batan bir diken gibiydi. İki kez ceza sahasına girme girişiminde bulundu ve Jim Harley onu önce göz alıcı bir röveşatayla, sonra da bir fırsatçılıkla araya dalıp topu kaparak her iki seferde de engelledi. Mullen dönerek atmaya çalıştığı bir şutta topa kötü vurdu, ardından Wright’ın akıllıca perdeleme yaptığı bir frikikte topu Sidlow’a yolladı. *Echo*, “şartları düşünürseniz ilk on dakikada çok iyi bir futbol oynandı,” diye yazdı. “Ama asıl test, bu hızın kondisyonu bitirmesinden sonra başlayacaktı.”

Liddell ileride birkaç sonuçsuz çıkış yaptı ama Wolves maça daha iyi başladığı için başta zamanının çoğunu defansa yardım etmekle geçirdi. “Tüm atakları Wolves yapsa da misafir takımın kalesi hiç tehlike yaşamadı,” diye ekledi *Echo*. “Wolves sahadaki avantajıyla orantılı şutlar atmıyordu.”

Bu hata onlara pahaliya patlayacak, Liverpool yirmi birinci dakikada beş oyuncunun dahil olduğu “kitaptan çıkma güzel bir hareketle” ev sahibini şok edecekti. Sol taraftaki bir taç atışında Liddell, kasım ayındaki hayati Portsmouth maçından beri kaptan olan Balmer’a düzgün bir pas gönderdi, o da Watkinson ve Friday’le paslaştıktan sonra sol ayakla ağların sağ üst köşesine sert bir şut yolladı. *Echo*’dan Ranger, “Bu, hücumda örnek bir takım çalışmasıydı,” diye yazdı. “Oyunun gidişatına aykırıydı ama Liverpool bu hareketin saf görkemiyle bir ödölü hak etti.”

Ev sahibi takım yeniden Liverpool'un üstüne çullana-
rak hızı arttırdı, ama "Sidlow'un hâlâ kalesinin üstünden ve
yandan dışarı giden topları seyretmekten başka işi yoktu."
Wright, Pye ve Mullen arasındaki umut vaat eden bir üçgen
paslaşma sonuç getirmedi, Johnny Hancocks kısa mesafeden
topu dışarı şutladı ve Jimmy Alderson direği yalayan bir kafa
vuruşuyla gole çok yaklaştı. Ama Sidlow, harekete geçmesi
gerektiğinde tam formundaydı. Otuz yedinci dakikada Jimmy
Dunn'ın yakından şutunda ellerinin kuvvetini gösterdi. Bu şu-
tun ardından gelen Wolves kornerinde Liverpool kontratağa
kalktı ve sezonu belirleyen olay gerçekleşti.

Liverpool'un aralık ayında Wolves'un elinde oyuncak oldu-
ğu maçta Cullis, Stubbins'e üstünlük kurmuştu. O gün Wolves
defansı ve orta sahası neredeyse her şeyi toplamıştı. Liverpo-
ol orta sahada kısa paslar ve manevralarla rakibin arasında
boşluk bulmaya çalışmış ama başaramamıştı. Ama Stubbins
kaleye daha direkt nasıl gidebileceği üstüne uzun uzun dü-
şünmüştü ve Priday'e maçtan önce verdiği talimatlar harfi
harfine uygulanmak üzereydi.

"Priday bulduğu ilk fırsatta topu kovalamam için ortadan
ileriye yolladı," diye anlattı Stubbins. "Bu Wolves defansını
hazırlıksız yakaladı. Ben onun ne yapacağını anladığım için
çoktan koşuya başlamıştım... Hiç vakit kaybetmedim ve ha-
zırdım... Bob, Stan Cullis'in kafasının üzerinden bir uzun pas
attı ve Cullis peşinden koştu. İki bek boşluğu kapatmaya ça-
lışırken Billy Wright da aynısını yaptı. Topu aldım, hızlandım
ve aralarından geçirdim. Kaleye yaklaşırken kaleci Bert Willi-
ams hızla çizgisinden çıktı ama parmağımın ucuyla topa do-
kunabildim ve onun yanından köşeye yolladım." Stubbins için
bir katarsisti ve şampiyonluğun fiilen belirlendiği andı.

Mütevazı Stubbins bu göz kamaştırıcı başarısının tam hak-
kını vermiyordu. *Herald* muhabiri David Williams, "Alev saçlı
santrfor, Cullis'in kör tarafından gitti (onu ters ayağı üstünde
yakaladı) ve göz açıp kapayıncaya kadar gole koştu," diye yaz-
dı. "65 metrelik solo koşuyu marifetli bir sağ ayak numarası

ve yere yatan Williams'ın üzerinden coşkulu bir Golden Miller sıçrayışı taçlandırdı. Gölgede 30 dereceyken bile Wolves'un bu kadar geriye düşmesinin soğuk şoku hissediliyordu."

Maçın büyük kısmında üstün oynamasına rağmen ilk yarıyı iki gol geride bitiren Wolves, Westcott'ı fena halde özlüyordu. Mullen ve Pye moralsizdi ve ikinci yarıda Wright'ı forvet hattına sürdüler. Bu çaresizliğin onlara pahalya patlaması gerekirdi. Bir kornerde Liverpool ceza alanını doldurmuşken Balmer ileri doğru çıktı ve pası uzattığı Stubbins kendini Bert Williams'la karşı karşıya buldu ama top kalecinin dizinden sekip uzaklaştı.

Liverpool, Liddell'in bir frikiğinde Cullis'ten seken topun kaleye gitmesiyle ağırları üçüncü kez buldu ama hakem ofsayt verdi. Bunu atlatmak Wolves'a yardım etti ve Mullen'in Sidlow'u güdüselle bir kurtarışa zorladığı şipşak bir şutun ve Pye'in altın değerinde bir fırsatta topu yakından dışarı yollamasının ardından Liverpool barajı nihayet yıkıldı. Altmış beşinci dakikada gelen bir kornerde Jimmy Dunn yumruğuyla zayıf bir çıkış yapan Sidlow'un üstünden topu ağlara gönderdi. Ama yoğun baskıya rağmen (çocukken bir Kızılar taraftarı olan Dunn, "Golün ardından onları ezdik," diye anlattı) Liverpool defans hattı sağlam durdu ve Wolves kayda değer başka bir fırsat yakalayamadı. *Herald* gazetesi, "Mahvedici sıcağa rağmen Liverpool defansı çok sıkı durdu ve şaşırtıcı biçimde çabuk toparlandı," diye yazdı. Bitiş düdüğü çaldığında son madalya şansını yitiren Cullis gözyaşlarıyla Stubbins'in elini sıktı. Golcü oyuncu yıllar sonra "Attığım gol ona bela oldu," diye anlattı. "Nereye gitse insanlar ona bu golü ve neden beni tişörtümden yakalamadığını sordular. Bence bunu yapmadığı çok övgü hak ediyor çünkü yanına kalabilirdi." Cullis de "Sanırım yapabilirdim," diye hatırladı. "Ama tarihe şampiyonluğun kaderini kasti bir faulle belirleyen adam olarak geçmek istemedim." Wolves kaptanından olağanüstü

* Britanya'da 1932-1936'da beş kez Cheltenham Gold Cup'ı kazanan safkan yarış atı. -çn

sportmence bir hareketti; tam da Bill Shankly'nin anılarında "lapa gibi yumuşaktı... size cebindeki son kuruşu verirdi," diye hatırladığı bir adama yaraşırdı.

Wolves takımı ve kalbi bir kez 1939 kupa finalinde kırılmış olan Cullis için rüya bitmişti. "Zirvede çok uzun kaldık," diye hatırladı kırılgan kaptan. Sanki [Britanyalı orta mesafe koşucusu] Sydney Wooderson'ın ikinci veya üçüncü sırada hazır beklemek yerine bütün bir yarışı önde koşarak kazanmaya çalışması gibiydi. Bildiğim en zorlu sezondur ve kariyerimin en büyük ikinci hayal kırıklığıyla bitti."

Ama Liverpool hâlâ umut taşıyordu. Liverpool oyuncularını şampiyonluğu henüz kazanmadıklarını bile bile kaptanları Balmer'ı (o gün Liverpool'un diğer golünü atmış, sezon boyunca takımın önde gelen vurucu gücü olmuş ve taraftarların bir sürü saçmalığını görmezden gelmişti) sahadan ellerinin üstünde taşıyarak çıkardılar. Stoke City iki hafta sonra Sheffield United deplasmanına gidecek, orada bir galibiyet alırsa Liverpool'u averajla yerinden edecekti.

Liverpool bir kez daha iki atlı bir yarışta ikinci favori olarak görülüyordu çünkü Stoke'un ligde amacı kalmamış bir takımı Matthews olmadan bile yenmesi bekleniyordu. *Telegraph*'ta, New York'tan Willie Turner'ın Pinehurst'ten Richard Chapman'ı Carnoustie'de yendiği Britanya Amatör gol şampiyonası finali hakkındaki haberin altındaki minik haberin başlığı "Stoke City şampiyonluğu kazanabilir" şeklindeydi. Liverpool'un da kazanabileceği sanki pek düşünülüyordu.

Stoke'un son dönem formu Liverpool'dan bile iyiydi; son on bir maçta yenilmemiş, son dokuz maçının sekizini kazanmıştı. Ama 2-1 yenildi. United'ın veteran iç sol oyuncusu Jack Pickering (otuz sekiz yaşındaydı ve o sezon ilk kez sahaya çıkıyordu) gösterinin yıldızıydı. Üçüncü dakikada perdeyi açan Pickering, çok geçmeden Alec Ormston'ın beraberliği sağlamasından sonra ikinci yarının başında Walter Rickett'in maçı kazandıran golünün de hazırlayıcısıydı. Stoke'un başarısızlığını detaylandıran mesaj Anfield'a ulaştırıldığı sırada

Liverpool, Everton'la Liverpool Senior Cup finalini oynuyordu. Stubbins, "Maçın ortasında tribünlerdeki şamataı duyduk," dedi. "Bir şey olduğunu biliyorduk. Sonra çığlıkları duyduk ve sahanın ortasında bize şampiyon olduğunuz haberi geldi. Everton oyuncularını sahada hemen ellerimizi sıkıp kutladı."

Cyril Sidlow daha veciz biçimde anlattı: "Herkes delirdi."

Aslında deliren Merseyside'daki herkeşti. Ulusal medya Liverpool'un başarısını tamamen görmezden geldi. Bir sonraki günün spor sayfalarındaki manşetler daha çok Güney Afrika'yla Test maçına çıkacak olan İngiltere kadrosuyla ilgilieniyordu. Gerçi bu, Liverpool'un hafife alınmasından ziyade o dönemde kriket ve futbolun önem sırası hakkında bir şey anlatıyordu.

Sporting Chronicle'ın uzmanı, "Liverpool'un şampiyonluk başarısında bireysel ustalıktan çok takım oyunu etkili oldu" tespitiinde bulunsa da, övgüsünde iki oyuncuyu öne çıkardı. "Stubbins kendisi için harcanan 13.000 poundun her kuruşunu hak etti. Jack Balmer'la pozisyon alışverişleri Liverpool'un oyununun özelliklerinden biriydi."

Bu arada *Liverpool Echo*'daki Ranger köşesi, " dengeli takım çalışması, iyi menajerlik yönetimi ve antrenman ve yönetim kuruluyla soyunma odasındaki uyum..." diyordu. "Taylor sağ haf pozisyonunda en üst düzeye çıktı ve kendisini daha fazla başarının beklediği kesin... Nerede istenirse orada oynayan Bill Jones'un üretken çalışması vardı; her pozisyonu doldurmak doğuştan futbolculuk gerektirir ama bunu çok az kişi Jones kadar parlak biçimde yapabilir... Ray Lambert harika bir sezon geçirdi. Ayakta kalmak konusundaki sıra dışı güçleriyle bugün oyunun ikili mücadelelerdeki en ölümcül isimlerinden biri... Taylor gibi Bob Paisley de geçmişte forvet hattında etkili oldu ama sol haf mevkii kesinlikle onun kalesi. Tam bir av köpeği ve müthiş bir işçi."

Ama Liverpool, 1947'deki başarının üstüne yapılanmayı beceremedi. Savaş sonrasındaki ilk sezon gibi, üç yıl sonra da

bugün muhtemelen unutulmuş büyük bir sezonda yine Double yapmaya çok yaklaştılar. Takımın omurgası aşağı yukarı aynıydı (Sidlow, Lambert, Spicer, Taylor, Hughes, Jones, Stubbins, Fagan ve Liddell hâlâ takımdaydı) ve ligi orta sıralarda tamamladıkları fazlasıyla sıradan iki sezonun ardından Kay'ın takımı 1949-50'de formunu yeniden bulmuştu. Sezona o zaman bir rekor olan bir başlangıç yaptılar ve aralık ayının ortasına kadar on dokuz maç yenilmediler. Huddersfield ve Sunderland karşısında arka arkaya iki yenilgi aldılar ama bir süre daha yoldan çıkmadan devam ettiler. Kutsal Cuma'da Burnley deplasmanında 2-0 kazandıklarında hâlâ puan cetvelinin zirvesindeydiler ve Maine Road'daki yarı finalde Bob Paisley'nin Everton'a attığı ünlü, akıl almaz aşırı golle FA Cup finaline çıkmışlardı. Ama Kızılar bir gün sonra Stubbins'in beyin sarsıntısı geçirerek saha dışına taşındığı maçta Newcastle'a 5-1'le boyun eğdiler.

O sezon bir daha toparlanamadılar. Liverpool kalan dört lig maçının üçünü kaybedip birinde berabere kaldı ve ligi şampiyon Portsmouth'un beş puan gerisinde sekizinci sırada bitirdi. Adil olmak gerekirse Pompey'in yolunu açan bir tek Liverpool değildi; Sunderland son beş maçının üçünü kaybedip şampiyonluğu bir puanla kaçıırken, şampiyonun üç puan gerisinde kalan Manchester United son on maçında sadece bir galibiyet alabilmişti; o galibiyet de her şey bittikten sonra gelmişti. (Ligin bitimi dramatikti ama benzersiz değildi: Premier League'le büyüyenler için şaşırtıcıdır ama kadim zamanlarda ligler son maçlara kadar birkaç şampiyonluk adayıyla oynanır, takımlar büyük çıkışlar ve inişler yaşarken, yorgunluk, panik ve ilhamın etkisiyle puan cetvelinde çarpıcı değişimler olurdu.) Ama Liverpool'un sefaleti Wembley'de, altın rengi tişörtler içinde sahaya çıkan Arsenal takımının centilmen imajını kirleterek haf bek Alex Forbes'u hemşerisi Liddell'in üstüne saldırdığı, onun da Liverpool'un yıldız oyuncusunu tekmeyle rezil bir maçın dışına attığı 2-0'lık Gunners galibiyetiyle sona erdi. Kupayı kadim dostları Joe Mercer kaldırdı. (Kupa

maçından önce bile Mercer'ın hâlâ Anfield'da antrenman yapmasına izin verilmiş, hatta Kızıllar onunla çalışması için genç Jimmy Melia'yı görevlendirmişlerdi. Dünya o zamanlar bütünüyle daha sportmen bir yerdi.)

Final maçı Liverpool için baştan sona acı bir deneyim olmuştu. Paisley, Everton'a yarı finalde attığı gole ve maç programında isminin yazmasına rağmen tartışmalı biçimde kadro dışında bırakılmıştı. Genç golcü Kevin Baron, rezervasyonda yaşanan bir karışıklık yüzünden maçtan önceki geceyi takımın kaldığı otelin balo salonundaki bir ranzada geçirmek zorunda kalmıştı. Ve kenarda oturan Kay solgun ve bitkin görünüyordu. Stres ve sinirsel yorgunluk onun bir yıl sonra emekli olmasına ve 1954'te beklenmedik şekilde ölmesine yol açacaktı. (Cyril Done, "Ölümüne sigara içti," diye yazdı. Bir seksenin üstündeki bu iri yarı adam, altmış iki yaşında öldüğünde neredeyse kırk beş kiloydu.)

Oyuncular için tek bir teselli vardı: destek. Liverpool henüz FA Cup'taki şanssızlığını kıramamıştı (ülkede bu kupayı alamayan açık ara en büyük kulüptü ve ligi kazanıp futbolun bu en eski ve en ihtişamlı turnuvasını kazanamayan tek takımdı) ama taraftar, oyuncuların çabalarının takdir edildiğini bilmelerini istedi. Liverpool oyuncuları Wembley'deki hayal kırıklığının ardından boş Lime Street istasyonuna geldiklerinde hüznü bîçimde kimsenin kaybeden bir takımın acısını paylaşmak istemediğini düşündüler. Oysa sadece taraftarların istasyona girmelerine izin verilmemişti. Kaptanın karısı Maisie Taylor, "İstasyondan çıkışımız olağanüstüydü," dedi. "Ömrümde Lime Street'te bu kadar kişiyi görmemiştim. Kupayı ilk kez kazandıklarında bile böyle olmadı." Takım önce Town Hall'a gidip bir süre balkonda ayakta durdu, ardından cılız çatı kirişlerine kadar tıklım tıklım dolu olan Anfield'a yollandı. Stubbins, "Gözyaşları döken erkekler ve kadınlar vardı," diye hatırladı. "Kupayı kazansak bundan daha iyi bir olay yaşayamazdık. Tipik Anfield kitlesiydi. Phil Taylor'ın kaptan olarak birkaç söz söylemek zorunda kaldı-

ğını hatırlıyorum. Çok duygusal bir şeydi ve sanırım Phil de biraz gözyaşı döktü.”

1949-50 sezonunun acı tatlı bitiminden sonra Liverpool on yıl boyunca bir zafere yaklaşmadı. 1951’de Kay sağlık sebepleri yüzünden emekli oldu ve yerine dört yıl önce Charlton’ı FA Cup’a ulaştırmış olan kaptan Don Welsh geldi. Ray Lambert, “Onun yaptığı işin sorumluluğunu aldığını sanmıyorum,” diye iddia etti. Kanat oyuncusu Jimmy Payne, Lambert’in vardığı bu sonucun çok özel bir analiz gerektirmediğini ima eden bir başka sahne anlattı. “[Welsh] bir maç kazandığımızda toplantı odasında elleri üstünde yürürdü. Anfield’da sahadan çıkılan merdivenleri biliyor musunuz? Sanırım şimdi yoklar. Kendisi o merdivenlerden elleri üstünde inerdi.”

Hiç değilse Welsh’in aklında ucuz metaforlar vardı diye düşünmek hoş olabilir, çünkü onun menajerliğinde Liverpool incelikten yoksun biçimde Second Division’a doğru bir iniş yaşadı ve 1954’te yarım yüzyıl sonra ilk kez küme düştü. Yerine Phil Taylor getirildi ama efsanevi kaptan yönettiği takımları küme yükseltecek ilk iki sıraya pek yaklaştıramadı. Belki de bu onyılı Liverpool için tek akılda kalacak şey 1955’te FA Cup’ta Everton’a karşı alınan 4-0’lık galibiyetti. Bu maçta Liddell (kulüp küme düştüğünde ona Aston Villa’ya transfer olup kurtulma şansı tanınmış ama hem kulüp hem de şehir kendisine çok şey ifade ettiği için bunu geri çevirmişti) kendi fikrince kariyerinin en güzel golünü attı. Sağdan gelen son derece sıradan bir ortada topu ceza sahasının on metre dışında almış, plaseyle Everton savunma oyuncusu Tommy Jones’un üzerinden aşırıp sağ alt köşeye sert bir şut atmıştı. “Bana daha büyük heyecan veren bir gol hatırlamıyorum,” dedi.

Liverpool, Taylor yönetimi altında havanda su döverken, savaş sonrası dönem hızla bitti. Bu ihmal edilmeye çok müsait bir dönem, çünkü kırkların sonlarındaki takımı gösteren çok az film görüntüsü var ve hatırlayanlar da birer birer bu dünyadan göçüyor. Yine de, tarafsız bir gözle bakıldığında George Kay’in büyük takımındaki hakiki yıldız sayısı diğer bü-

yük takımlardaki kadar fazlaydı: Phil Taylor; Bob Paisley; Cyril Sidlow; birçok pozisyonda klas işler yapan çok yönlü ve vazgeçilmez Bill Jones; sevilmeyen, ama kült bir kahraman olmak için kesinlikle elinden geleni yapan, Liverpool taraftarlarının karma açısından büyük borç duyması gereken Jack Balmer.

Sonra takımın iki büyük ismi vardı: Albert Stubbins, rekor transfer ücretinin karşılığını hemen sessizce ve etkili biçimde vermeye koyulan kibar devdi (hakkını aramaya gelince o kadar kibar değildi; Anfield yönetimindeki kalantorların sözleşmesindeki gerekleri yerine getirmediklerini düşündüğünde mücadeleci ve hayret uyandırıcı bir greve girişti), ayrıca kaderinde *Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band*'in kapağında yer alarak ebedi şöhrete ulaşmak vardı; ve tabii ki Billy Liddell, belli bir Liverpool taraftarı kuşağının gözünde kırmızı formayı giyen gelmiş geçmiş en büyük oyuncuydu.

Ve son olarak yönetim kurulu başkanı Bill McConnell vardı. Bu gıda tüccarı, kelimenin tam anlamıyla Liverpool'u 1946-47 şampiyonluğuna taşıyacak benzinle besledi, sonra da kalan son enerji damlalarını Stubbins'i takıma getirmeye harcadı. McConnell o sezon sırasında nihayetinde ölümüne sebep olacak bir hastalıkla yatağa düştüğünde, yönettiği kulübün ilham verici biçimde lig kupasını kaldırdığını görecektir kadar hayatta kalmayı başaracak ve kendisine Stoke'un Sheffield United'la oynadığı bahtsız deplasman maçının topu hediye edilecekti. McConnell'in, yastıklarla desteklendiği hastane yatağında çekilen, kulübünün yirmi üç yıl sonra İngiltere şampiyonluğu tahtına oturmasını sağlayan yırtık pırtık eski turuncu topu aldığını gösteren bir fotoğrafı var. Topu hemşireden almak için uzandığı sırada gülümsüyor. Bu, ölmek üzere olan bir adamın zayıf düşmüş, hayatta kalma mücadelesi veren, ince dudaklı gülümsemesi değil. Bu, bir çocuğun ağzını yayıp tüm dişlerini gösterdiği güneşli gülümsemesi; futbolun uyandırabildiği masum neşeyle canlanmış, oyunun sonsuz ihtimaller dünyasında sevgili Liverpool'unu nelerin beklediğini merak eden bir gülümseme.

BÖLÜM 3

FA Cup finali, Wembley, Londra, 1 Mayıs 1965

Liverpool

2-1

Leeds United

Hunt 93

Bremner 100

St. John 113

(uzatma devrelerinde)

Tommy Lawrence

Gary Sprake

Chris Lawler

Paul Reaney

Gerry Byrne

Willie Bell

Geoff Strong

Billy Bremner

Ron Yeats

Jack Charlton

Willie Stevenson

Norman Hunter

Ian Callaghan

John Giles

Roger Hunt

Jim Storrie

Ian St. John

Alan Peacock

Tommy Smith

Bobby Collins

Peter Thompson

Albert Johanneson

Bill Shankly

Don Revie

Hakem: W. Clements

Kartlar:

Seyirci: yaklaşık 100.000

Liverpool oyuncuları sabah on birde Weybridge'deki Oatlands Hotel'da uyandılar. Gri, ıslak bir mayıs sabahıydı ama Bill Shankly'nin gözünde kulüp tarihinin en önemli günüydü. Onun devrimi kulübü 1962'de üst kümeye çıkarmış, iki yıl sonra şampiyonluğa ulaştırmıştı. Ama hâlâ bir şey eksikti. "Liverpool, FA Cup'ı hiç kazanmamıştı," dedi, "ve bu berbat bir şeydi."

Shankly kupayı kazanmaya o kadar odaklanmıştı ki, sezonun son lig maçında yedi oyuncuyu dinlendirmişti. Liverpool'un deplasmanda Wolves'u 3-1 yenmesine karşın FA yine de Shankly'yi kınadı. Ama dikkatli olmak için sebepleri vardı: Chelsea deplasmanında Kutsal Cuma'da on gün önce alınan 4-0'lık yenilgide Ian St. John, Ian Callaghan ve Gordon Milne sakatlanmıştı. Callaghan bileğindeki sakatlıktan dolayı o kadar acı çekiyordu ki, o sırada yanlarında yaşadığı anne babası o gece doktor çağırmak zorunda kalmıştı. Callaghan ve St. John finale kadar iyileşti; Milne'in sakat dizi iyileşmedi. Milne'in, Shankly'nin Preston'dan takım arkadaşı olan babası da 1938 FA Cup finalini benzer şekilde sakatlık yüzünden kaçırmıştı.

Ondan on beş yıl önceki FA Cup finalinde Liverpool yine aynı otelde kalmıştı. O zaman da ligin son şampiyonuna karşı oynamışlar, çaresizce kulübün elitler arasındaki yerini sağlamlaştırmak için uğraşmışlar, Reg Lewis'in iki golüyle Arsenal'a 2-0 yenilmişlerdi. Bu kez karşılarında kendileriyle benzer bir yol izler görünen Don Revie'nin Leeds United'ı vardı. Onlar da Liverpool'dan bir yıl sonra en üst lige çıkmışlar, son sezonda son on günde beş maç oynamak zorunda kaldıkları final fikstüründe bocalayıp Manchester United'ın arkasından averajla ikinci olmuşlardı. Bir önceki sezon şampiyon olan Liverpool sadece yedincilikle yetinmişti. Shankly, "Rakibimiz Leeds United'ın ne kadar büyük bir takım olduğunu ispatladığına kuşku yok," diye uyardı. "Leeds açıkça en iyi düzene sahip takımlardan biri. Ama rakip ne kadar iyiye biz de o kadar iyi oynuyoruz."

Kendisi olayın önemini biliyordu ama oyuncularının mümkün olduğunca rahat etmeleri konusunda kararlıydı. Finalden bir gece önce takımını London Palladium'da Liverpoollu komedyen Ken Dodd'u seyretmeye götürdü. Onunla kuliste oturdular ve hatıra olarak kaşınma çubukları aldıktan sonra otobüsle Weybridge'e döndüler. Geç saate kadar uyuyan oyuncular tesislerde bir yürüyüş yaptılar ve öğlen vakti biftek, balık veya yumurtadan oluşan maç öncesi yemeğini yemek için yeniden otele geldiler. Otobüse 12:30 gibi riskli bir saatte bindiler (Shankly oyuncularının maçlardan önce stad- yumlarda takılmalarından nefret eder, bunun onları telaşlan- dırdığına inanırdı) ve kendilerine eşlik edeceği söylenen ama gelmeyen polis kortejini beklerken yaşanan kısa bir bekle- menin ardından arkalarında boş bir yedek otobüsle beraber yola koyuldular. Yolda oyuncular Shankly'nin bir hafta önce yayınlanmış olan *Desert Island Discs* programının kaydını din- lediler.

Shankly'nin seçtiği şarkıların Kelt nostaljisine meyiletme- si (Kenneth McKellar'dan "My Love Is Like a Red, Red Rose" ve Sydney MacEwan ile Robinson Cleaver'dan "The Last Rose of Summer" vardı) beklenebilir bir şeydi ama sanki seçimleri eski ülkesine özlem ve basit aile ocağı değerlerinin de ötesinde epey duygusal bir şeye uzanıyordu. Listesinde altı yıl önce ak- ciğer ambolisinden otuz sekiz yaşında ölen Mario Lanza'dan "Because You're Mine" ve bir yıldan az bir süre önce uçak ka- zasında ölen Jim Reeves'ten "Danny Boy" da vardı. Trajediye karşı zaaf duyuyor gibiydi; her ne kadar Jimmy Cagney tarzı sert erkek rolünü oynasa da Shankly kesinlikle duygusallık- tan payını fazlasıyla almıştı. Ve bu da birazcık Kelt duygusallı- ğına açık bir şehirde elbette kendisini bu kadar popüler kılan etkenlerden biriydi. Joe Mercer, "Onun sert, zor, merhametsiz olduğunu söylüyorlar," diye anlattı. "Saçmalık. Altın gibi bir kalbi var, oyunu seviyor, taraftarlarını seviyor, oyuncularını seviyor. Yaşlı bir İskoç çoban köpeği gibi; koyunlarını incitme- yi sevmiyor. Evet onları güdüyor, ama asla ısırmıyor."

Shankly'nin sevdiği kitap Robert Burns'ün bir biyografisiydi; en lüks varlığı, tahmin edilebileceği üzere bir futbol topuydu; bu arada Kop'un sevdiği şarkılar da vardı: Danny Kaye ve Louis Armstrong'un "When the Saints Go Marching In" versiyonu ve tabii ki Gerry and the Pacemakers'in "You'll Never Walk Alone" yorumu. Shankly ısrarla bu şarkının benimsenip Liverpool'un marşı haline gelmesinin, kulübün altmışlarda şehrin yaşadığı büyük kültürel patlamanın ne kadar merkezinde yer aldığının yansıması olduğunu söylüyordu. Otobi-yografisinde "Liverpool'da her yer canlandı... Beatles ve Cilla Black'le, Ken Dodd ve Jimmy Tarbuck gibi komedyenlerle..." diye yazdı. "Her yer kaynayıp fokurduyordu ve en başından beri aradığım şey buydu."

Birdenbire Liverpool moda olmuştu. Nisan 1963'ten Mayıs 1964'e kadar müzik listelerinde her zaman bir numarada Liverpool'dan bir isim vardı. Shankly'nin takımı o fenomenin bir parçasıydı ve genel iyimserlik hissiyle havalanıp bundan faydalandı. John Lennon'ın Liverpool Art College'daki sınıf arkadaşlarından olan *Mersey Beat* dergisi kurucusu Bill Harry ısrarla "Liverpool yüzyılın başındaki New Orleans'a benziyor ama caz yerine rock 'n' roll var" diyordu. Paul Du Noyer, *Liverpool: Wondrous Place, Music from the Cavern to the Coral* kitabında şehir için "Büyük Britanya'nın gururuydu," diye yazdı. "Ve (giderek) dünya için bir mucize kaynağı oluyordu. Medya abayı yakmıştı. Herkesin dilinde elli yıldır kimsenin aklına ikinci kez gelmeyen bu nemli, kirli şehir vardı... Çoğu zaman ulusal ruh haliyle uyumsuz olan Liverpool şimdi tam da ona model olmuştu: küstah ve genç, gösteriş ve tutuculuktan uzak, botlarının topuğuna kadar demokratik." Bunun sonucunda durdurulamaz bir ivme geldi, futbol ve müzik el ele vererek yükselen bir şehir hissi yarattı.

Belki Shankly dalgayı yakaladığı için şanslıydı ama bunu altına alıp kültürel yükselmeden yararlanmayı becerebilecek çok az menajer vardı. Birinci sınıf bir manipülatör olduğunu söylemek bu kesinlikle içten süreci soğuk ve zorlamaymış

gibi gösteriyor ama o zaman kitleleri kamçısıyla coşturmakta daha iyi bir menajer yoktu (belki de o zamandan beri de olmadı). Taraftarları hissediyor ve anlıyordu, çünkü kendisi de bir taraftar olmuştu; kol gücüyle çalışılan zorlu bir işin ardından futbolun nasıl bir rahatlama sağlayabileceğini biliyordu. Sonraları "Liverpool'a insanları için geldim," diye iddia etti. "Kavgacı bir ruhları ve damarlarında kavgacı kanı var, ama bu muazzam bir sevecenlikle karışıyor."

Shankly'nin tanınmış Liverpool fotoğrafçısı Steve Hale tarafından zafer sarhoşu Anfield'da yürürken çekilen meşhur bir fotoğrafı var. Bir ceket ve parlak Jimmy Cagney tarzı bir kravat giyiyor, boynuna bir taraftarın fırlattığı atkıyı sarmış. Ama öne çıkan şey, gözleri: mistik bir havaları var, sanki oradaki herkesten fazlasını görüyor, bir zaferin öncesi ve sonrasında yatan sıkıntı ve travmayı biliyor. Shankly, Paisley'den de, diğer haleflerinden de çok daha ütopyacıydı. Büyük bir futbol kulübü inşa etmiyordu; sosyalist bir cenneti, bir işçi ve Liverpool halkı hareketi inşa ediyordu. Her zaman fotoğraf çekirtmeye, imza vermeye, laflamaya açıktı; kapısını çaldığınızda (Everton'ın West Derby'de Bellefield'daki antrenman sahasının yanında, Liverpool'un Melwood'daki üssünden bir buçuk kilometre ötede yaşıyordu) büyük ihtimalle çaya davet edilirdiniz. Onun taraftarlara bilet sağladığına veya deplasman maçlarından evlerine dönecek taraftarlar için elini cebine attığına dair sayısız hikâye var. Emekli olduktan sonra sunduğu radyo programında konuk ettiği Başbakan Harold Wilson'a söylediği gibi, en basitinden içgüdüsel bir sosyalistti, hiç teorik kitap okumamıştı, ama eşitliğe ve karşılıklı destek ağları inşa etmeye inanıyordu. Futbolu dünyayı değiştirmenin bir yolu olarak görmesinin en büyük nedeni, futboldan başka bir şey bilmemesiydi. (Shankly'nin futbol takıntısı, onun bazen şaşırtıcı derecede bu dünyanın dışındanmış gibi görünmesine sebep olurdu. Örneğin bir ABD seyahatinde bir VW minibüs filosu gördüğünde Woolworth'ün ne kadar hayret verici derecede yaygın olduğunu dile getirmiş, gördüğü

logonun Woolworth olmadığını kabul etmemişti.) Paisley bazı açılardan (ama sadece bazı) daha kibar ve daha yaklaşılabılır bir figürdü, daha az rahatsız ediciydi ve dünya konusunda daha bilgiliydi, ama Shankly'nin idealizmi onda yoktu: Futbol menajerliği onun için bir toplum inşa etmek değil, maç ve kupa kazanmaktı.

O öğleden sonra otobüs Wembley'e yaklaştığında Shankly pencerede durup taraftarlara el sallarken, futbolcularına bu desteği boşa çıkarmamaları gerektiğini söyledi. Liverpool kaptanı ve Shankly'nin değişiyse takımın heykeli Ron Yeats, "Kupayı kazanacağımızı biliyordum ve yenilmek aklımdan geçmedi," dedi. "Leeds'ten daha iyi bir takımdık ve daha organizeydik. Açıkçası beni maçın kendisinden çok Kraliçe'ye ne diyeceğim endişelendiriyordu. Ukalalık gibi görünebilir ama gerçek buydu. Maç öncesinde sinirlerim bozulmadı; maç bekliyordum ve başlaması için can atıyordum. Leeds'in zorlu bir şöhreti vardı ama o sezon onlara karşı iyi oynamıştık. Bizce ligin en iyi takımı Chelsea'ydi ve onları yarı finalde yenmiştik." Liverpool ligde Leeds'i Anfield'da 2-1 yenmiş ama karşılığında 4-2 yenilmişti; ama her iki maç da ligin ilk iki haftasında oynandığından o günkü maç için yeterli referans sayılmazlardı.

Wembley'e yaklaşırken otobüs sağlam bir trafiğe takıldı ve gerçekten başlama vuruşunun gecikmek zorunda kalacağından endişe edildi (West Bromwich Albion'la oynanan dördüncü tur maçında öyle olmuştu) ama tek başına duran bir polis motosikleti görüldü ve Bob Paisley hemen oracıkta bir eskort ayarlaması için gönderildi. Trafığın kendisi bile kulübün şehir için önemini gösteriyordu. O kadar sıkıştı ki birçok taraftar Wembley'e ancak finalin başlamasından otuz dakika sonra girebilirken, güneye inen trenler tıklım tıklımdı. *Liverpool Echo*'da "Sabah 5'te Euston istasyonu kırmızı ve beyazdan oluşan kudurmuş bir kitleye dönüşmüştü. İstasyon girişinde ilk üç özel seferden çıkan neredeyse 1.500 taraftar dolanıyordu," diye yazıldı. "Tren kalktığında Lime Street istas-

yonu ağzına kadar doluydu. Bir taraftar, 'Yollarda şarkı söylüyorlar, dans ediyorlar ve gitar çalıyorlardı,' diye anlattı."

Geç kalma endişesinin dışında maç öncesinde her şey rahatlamaya yönelikti. Başlama vuruşundan önce soyunma odasına Jimmy Tarbuck ve Frankie Vaughan davet edilirken, Shankly odanın kapısını özellikle açık bıraktırdı; Leeds'in kapısı kilitliydi ve ona göre bu onların ne kadar korktuğunu gösteriyordu. Bu, Shankly'nin psikolojiye tipik yaklaşımıydı. Takımına, "Kazanacaksınız çünkü en iyi takım sizsiniz," dedi. "Leeds sizinle aynı sahada olmaktan onur duyuyor. Ve dünyanın en iyi taraftarını hayal kırıklığına uğratmayacaksınız. Gerekirse, ki gerekmeyecek, onlar için ölmeye hazır olmalısınız."

Shankly'nin Liverpool'daki hikâyesi bir anlamda bir FA Cup maçıyla, özellikle de Southern League'den Worcester City karşısında Ocak 1959'da alınan 2-1'lik yenilgiyle başladı. Her ne kadar bu utanç Liverpool'u Second Division'da ikinciliğe yükselten sekiz galibiyetlik bir serinin ortasında yaşansa da, bıkkınlığı netleştirdi. Liverpool'un formu düşüşe geçip de takım üst lige çıkmayı başaramayınca, Phil Taylor'ın bir sonraki sezona kötü bir başlangıç yapmayı kaldıramayacağı hissi doğdu; ama başına gelen tam da bu oldu. Liverpool ilk on bir maçının beşini kaybetti ve Third Division'dan bir önceki sezon yükselen Portsmouth karşısında ancak bir beraberlik alınca taraftarlar yavaş bir alkışla tepki gösterdi. Lincoln City karşısında 14 Kasım'da alınan ve Liverpool'u puan cetvelinde on birinci sıraya taşıyan yenilgi son darbeydi ve oyuncu olarak şampiyonluk kazanan, takımına bir FA Cup finalinde kapitanlık eden Taylor, Liverpool'a gelişinden yirmi dört yıl sonra istifa etti.

İki hafta sonra Liverpool beşinciliğe çıkan Huddersfield Town'a 1-0 yenildi. Bundan iki gün sonra, Huddersfield menajeri Bill Shankly'nin Taylor'ın yerine imza attığını açıklandı. Söylenene göre Liverpool yönetim kurulu başkanı T. V. Willi-

ams kendisiyle bağlantı kurup ülkedeki en iyi takımı çalıştırmak isteyip istemediğini sormuş, Shankly de “Neden ki, Matt Busby ayrılıyor mu?” diye cevap vermişti.

Ama Liverpool'un potansiyeli Huddersfield'dan fazlaydı ve Shankly teklifi bu yüzden kabul etti. Liverpool'un neden Shankly'yi seçtiği ise daha belirsiz. Williams, 17 Ekim'de Huddersfield'ın Cardiff'le yaptığı lig maçını seyretmiş, takımı 1-0 kaybetse de Shankly kenardan sürekli bağırması ve oyuncularının onun direktiflerine tepkileriyle başkanı etkilemişti. Yönetim kurulunun diğer üyeleri için Liverpool'un bir yıl önce Huddersfield karşısında aldığı 5-0'lık yenilgi, Shankly'nin kariyerindeki herhangi başka bir şey kadar sarsıcıydı.

Shankly, Glenbuck'ta Ayrshire isimli bir madenci köyünde 1913'te, sonradan terzi olan bir postacının oğlu olarak doğmuştu. Ailesinin on çocuğundan biriydi; beş kız ve beş oğlan vardı. Bütün erkek kardeşler sonunda profesyonel futbolcu oldular ve bunlardan ağabeyi Bob, 1962'de menajer olarak Dundee'yi İskoç şampiyonluğuna taşıdı. Okulu on dört yaşında terk eden Shankly iki yıl madenci olarak çalıştı, yerel maden ocağı kapandığında işsiz kaldı. Sonraları söylediğine göre çalışması aslında profesyonel bir futbol takımından teklif beklerken zaman öldürmektir.

Popüler efsaneye göre Shankly, tarihinde birçok profesyonel futbolcu üretmekle övünen yerel takım Glenbuck Cherrypickers'ta oynamıştı ama gerçekte öyle görünmüyor. Orada denemeye çıktı ama kulüp bir yıl sonra kapandığı için ilk düzenli futbolu Glenbuck'tan on sekiz kilometre ötede Cronberry'de oynadı. Burada Carlisle United'ın oyuncu avcıları tarafından fark edildi ve bir aylık deneme için davet edildi. İlk maçında Carlisle yedekleri Middlesbrough yedeklerine 6-0 kaybetse de kendisine hemen imza attırdılar. Shankly, Brunton Park'ta tek sezon geçirdi ve yedek takımın North Eastern League Cup'ı kazanmasına yardım edip A takımında on altı maça çıktı. 1933'te Preston'a geçti ve çok geçmeden takımında düzenli olarak yer almaya başladı. 1937 FA Cup finalinde

Sunderland'e kaybeden takımın sert sağ haf oyuncusuydu ve bir yıl sonra finalde Huddersfield Town'ı yenip kupayı kazandılar.

İkinci Dünya Savaşı'nda Kraliyet Hava Kuvvetleri'nde görev yaptı ve ara sıra Partick Thistle'la savaş dönemi dostluk maçlarına çıktı. Yeni karısı Ness (Kadınlar Yedek Hava Kuvvetleri üyesiydi) onu Celtic Park'ta izlemeye geldi ama maç bitmeden orayı terk etti çünkü Shankly kendi anlattığına göre yerlerde biraz pataklanmıştı. Savaştan sonra futbolculuğa Preston'da devam etti ve takım kaptanı oldu. Sakatlık yüzünden 1948-49 sezonunun çoğunu kaçırdığında oyuncu olarak zamanının dolmak üzere olduğunu fark etti ve bir çıkış aramaya koyuldu. Gazete ve dergilerdeki küçük ilanlarda gördüğü bütün koçluk işlerine başvurdu, hatta koç olarak çalışmak için önce antrenör olması gerekebileceğini düşündüğü için (Paisley bu yoldan gitti) bir fizyoterapi kursu bile bitirdi. Carlisle'ın oyuncumenajeri Ivor Broadis kendini Sunderland'e *sattığında* kulüp onun yerine birini aramaya koyuldu. Shankly işe başvurdu, kabul edildi ve Mart 1949'da oyunculuktan emekli olduktan bir ay sonra takımın başında ilk kez yer aldığı Cumberland Cup finalinde Carlisle, Workington'ı 2-1 yendi.

Shankly'nin sonunda kaybedecekleri küme düşmeme mücadelesinde ne kadar önemli olabileceğinin farkına varan Preston yöneticileri küplere bindiler. Sezon sonunda kendisine kâr payı verileceğini söyleyerek aklını çelmeye çalıştılar; Shankly bunu almak için kulüpte olması gerekmediğini hatırlattı. Elbette hiçbir zaman uyulmayan bu anlaşma, Shankly'nin yöneticilere duyduğu ve kariyeri boyunca bütün anlaşmalarına damga vuracak güvensizliği perçinledi.

Fakirleştirilmiş olan ve coğrafi olarak uzak kalan Carlisle, başlamak için en iyi yer değildi. Shankly kesinlikle rolünü ve sorumluluklarını öğrendi (yöneticilere güvenmeye değmeyeceğini de daha iyi öğrendi) ama bir anlamda tek yaptığı, hayatı boyunca taşıdığı değerleri orada pratiğe dökmekti. Dave Bowler'ın Shankly'nin onaylı biyografisinde yazdığı gibi:

Evde karısı ve çocuklarının sağladığı istikrar onun başarısında hayati öneme sahipti. Evi, ona futbol kulübünün yaşattığı baskıları unutabildiği ve önündeki savaşlardan önce pillerini şarj ettiği bir sığınak sunuyordu. Bu aile ideali belki de Shanklyizm'in ana prensibiydi. Çocukken büyük bir ailenin parçasıydı ve Glenbuck maden köyünde daha da büyük bir topluluğun üyesiydi. Politik fikirleri o zaman oluştu ve onu hayatı boyunca bir sosyalist yaptı; bir sosyalist gibi oynadı, bir sosyalist gibi yönetti. Shankly'nin her şeyi bir topluluğu geliştirmeye, hiçbir bireysel bileşenin büyük amaçtan daha önemli olmadığını kabul eden güçlü bir takım ruhunu geliştirmeye ayarlıydı.

Shankly geldiğinde Carlisle karmaşa içinde, perişan bir kulüptü. Yöneticiler, oyuncular ve taraftarlar sanki hiçbir şeyin iyiye gidemeyeceğine ikna olmuştu. Gelişme potansiyelinin sınırlı olduğu konusunda haklıydılar ama Shankly kulübün moralini ve itibarını yükseltmeye koyuldu. Yeni formalar aldı, oyuncuların konaklaması için bir kulüp binasının alınmasını ayarladı ve Tannoy anons sistemiyle maçlardan önce taraftarlara yayın yapmaya başladı. Taraftarların sırf onu dinlemek için maçlara birkaç saat önce geldiği anlatılıyordu. Çok hızlı biçimde kulübe bir amaç, akıllılık ve fedakârlık hissi yaydı. Bowler, "Glenbuck'ta hayat komşuna yardım etme, birbirine destek olma ve çevrenle ilgilenme ahlakı içinde akıyordu," diye yazdı. "Carlisle United bütün bu erdemlerin pratiğe döküldüğü bir köye dönüştü. Kulüp şehrin odağı haline geldi, onun hayat ve gurur kaynağı oldu. Hem kulübe hem de şehre yarayacak bir erdem sarmalıydı."

Antrenman yöntemlerini değiştirip daha sonra Liverpool'da da aşına olunacak metotlar geliştirdi. Eskiden sezon öncesindeki hazırlıkların büyük bölümünü kapsayan yol koşularını kaldırdı, çim üstünde antrenmanlara ağırlık verdi ve teknik gelişim için topla çalışmaları arttırdı. Oyun bilinci, ilk top kontrolünü ve takım ruhunu geliştirmek için düzenli olarak beşerli takımlarla maçlar yapıldı. Shankly, "Sonuçlar organize futbolla gelecek," dedi. "Asla savruk futbol istemiyorum."

Oyuncularına liglerindeki en iyi takım olduklarını söyledi ve onlara sanki bundan da iyilermiş gibi davrandı. Oyuncuların futboldan başka bir řey dūřünmemeleri gerektiğine inandđđı için evlerinde bir problem yařandđđında tesisatçıların ve elektrikçılerin onların kapılarına gitmelerini sağladı. Bir yenilgi yařandđđında bu çok ağırına gidiyor, yaşanan bir gerilemeye tipik tepkisi eve gidip ocađđı baştan ařađđı ovalamak oluyordu.

Onun ilk tam sezonu olan 1949-50'de Carlisle ligi doku-zuncu sırada bitirdi. Yerel halkın ilgisini o kadar çekmişti ki bir sezon sonra kulüp rekor sayıda bilet sattı. Ama Shankly, Carlisle'la başarılabileceklerin sınırı olduğunun farkındaydı. Bir sonraki sezon Grimsby Town'dan gelen teklifi kabul edecekken, kendisine ligi ilk üçte bitirmeleri halinde fazladan prim sözö verilmesi üzerine vazgeçti. Buna rağmen sonraki şubat ayında George Kay'ın emekli olmasının ardından Liverpool menajerliğine talip oldu ama yerine eksantrik Don Welsh tercih edildi (galiba bunun sebeplerinden biri, Shankly'nin mülakatında takım seğimi kararının yöneticilerde değil kendinde olması gerektiği konusundaki katı tutumuydu) ve Shankly tekrar Carlisle'a dönüp takımı ligde üçüncölüğe çıkardı. Ama yönetim prim konusunda bahaneler uydurdu ve Shankly çıkıp gitti. Daha önce Grimsby'de koçluk görevine talip olmuştu ama menajer Charlie Spencer'ın hasta olduğu ve pek çabuk iyileşmeyeceği anlaşılınca yönetim onun yerine Shankly'nin geçmesini istedi.

Savařtan önce bir First Division takımı olan Grimsby, 1948'de küme dūřmüř ve Shankly'nin gelmesinden hemen önce Division Three North'a gerilemişti. İlk işinin kulübü içine battđđı ümitsizlikten çıkarmak olduğunu anladı ve bunu alışıldık iyimserlik ve çalışkanlık karışımıyla başardı. Taktiklere fazla kafa yormadı ama bir numara geliştirdi: Orta sahada bir taç atışı kazandıklarında bunu Paddy Johnston kullanacaktı. Herkes uzağa koşarken Jimmy Hernon keskin bir dönüşle gelip topu kafaya Johnston'a geri verecek, böylece onun da topu basit bir pasla iç sađa yollamak için boş alanı olacaktı.

Grimsby'nin iyi futbolunun namı yayıldıkça tribünlerdeki kalabalıklar da arttı ve 20.000'in aşağısına pek inmedi. Ama üst lige çıkmayı üç puanla kaçırdılar ve sadece birinci takımın yükseldiği dönemde Lincoln City'nin arkasında ikinci bıraktılar. Shankly, karısı Nessie'nin Humber nehri kıyısındaki yaşama alışamaması yüzünden o yaz Middlesbrough'ya başvurdu, ama işi alamadı ve sonraları Boro yöneticilerinin caymasından Grimsby yöneticilerini sorumlu tuttu. Yaşlanmakta olan Grimsby takımı, yeni bir yatırımın yapılmamasıyla bir sonraki sezon istikrar bulmakta zorlandı ve Shankly de Aralık 1953'te istifa etti. Yine yönetimi, Grimsby'yi ilk sezonunda ilk üçe soktuğu için alması gereken primin ödenmemekle suçladı: Artık kendisinin gözünde yöneticiler güvenilecek adamlar değillerdi.

Grimsby taraftarları tarafından sevilmiş ve onun kulübe yaşattığı gelişmeler takdir edilmiş olsa da (Grimsby'nin onun ayrılışından on sekiz ay sonra yeniden lige alınmak için başvurması, kişiliğinin zor şartlar altında neler başardığı konusunda çok şey anlatıyor), Shankly büyük namı olan bir menajer değildi. Ayrıca işe ihtiyacı olan biriydi: Glenbuck'taki günlerinden işsizliğin ne demek olduğunu biliyordu ve çok parası yoktu. Bir teklife ihtiyacı vardı ve bunu yapan Workington oldu. Takım lige iki yıl önce lige alınmış, Shankly'nin başa geçtiği Ocak 1954'te Third Division North'un dibine çıkmıştı. Bu, Shankly ailesine İskoçya'ya yakın bir yerde yaşama fırsatı verdi.

Workington'ın nüfusu sadece 30.000 olduğu gibi, halkın çoğunluğu da futbol yerine ragbi izlemeyi tercih ediyordu. Şehrin stadyumu Borough Park'ın futbol kulübüne ait olmasına karşın, popüler ev sahibi bir önceki sezon Double yapmış olan ragbi takımıydı. Sahanın paylaşılması sürekli tartışmalara yol açtı. Shankly, ragbi maçlarında ezilen sahanın onun benimsetmek istediği pas futbolu için dezavantaj olduğunu düşünüyor, uzatmalı bir tartışma konusu da taç çizgisinin yeri: Shankly mümkün olduğunca geniş bir saha istiyordu

ama ragbi takımı taç çizgisinin çimin bitişine fazla yakın olması halinde bir müdahalenin onları sahayı çevreleyen piste uçuracağından korkuyordu.

Shankly'nin tutkusu yine moralleri yükselmekte kilit rol oynadı. Gerçi rakip takımlar bundan her zaman hoşlanmıyordu. Bir keresinde Cleator Moor'da bir A takım maçında taç çizgisi üzerinde bağırıp çağırırken yaşlı bir kadın bastonla kendisine saldırdı. Workington o sezonu yirminci sırada, yeniden lige başvurmak zorunda kalma sınırının altı puan üstünde tamamladı. Kanat haf Jackie Bartolini, "Motivasyon anlamında onun gibi biriyle tanışmadım," diye anlattı. "Bir general olsa hiç savaş kaybetmezdi."

Bunu izleyen 1954-55 sezonu daha da etkileyiciydi ve Workington ligi beşinci bitirdi. Ama o kasım ayında Shankly, Preston'dan eski takım arkadaşı Andy Beattie'nin altında çalışmak için Huddersfield'a geçti. Shankly'den bir ay bile büyük olmayan Beattie menajerlik kariyerine umut vaat eden bir başlangıç yapmış, kulübü hâlâ savaş sonrası en büyük başarısı olan First Division beşinciliğine taşımış ve İskoçya'yı 1954 Dünya Kupası'na götürmüştü (kendi federasyonu kadroyu saçma biçimde on üç kişiyle sınırlayarak onun yoluna taş koymuştu). Huddersfield şimdi First Division'da bocalıyordu ve Beattie bir yıl önce istifa etmekten yönetimin ricasıyla vazgeçmişti.

Shankly geldiğinde Huddersfield on altı maçta sekiz puan toplamış, ligde sonunculuğa yerleşmişti. A takım koçu olmayı umuyordu ama Beattie onu yedek takımın başına koyup kendisinden yaşlanan oyuncuların yerine geçecek genç yetenekler yetiştirmesini istedi. Bu hiç de Huddersfield'ı tehlikeden çıkaracak özgüveni verecek bir hamle olmadı. Huddersfield küme düşerken Beattie ve Shankly arasında gözle görülür bir sürtüşme vardı ve Beattie onun yedek takımı kendi derebeyliği gibi yönettiğine, bunun kulübün zararına olduğuna inanıyordu.

Shankly'nin yedek takımından çıkan Ray Wilson ve Denis Law'la beraber hemen üst lige dönüleceğine dair umutlar

yükseldi ama Huddersfield istikrarsız bir başlangıç yaptı ve Beattie kasım ayında istifa etti. Gerçi buna ne kadar zorlandı-
dığı hiçbir zaman bilinemedi. Hatta Wilson, antrenmanları
çok sıkıcı bulan ve Shankly'nin yedeklerle yaptığı çalışma-
ları isteyen takımın greve gitme tehdidinde bulunduğunu
ima etti. Shankly, Beattie'nin yerine geçmeyi kabul etti ama
sonraları işi kabul etmeden önce kendisine gerçekten gitmek
isteyip istemediğini sormadığı için pişmanlık duyduğunu an-
lattı. Göreve getirildikten sonra Shankly bunu söylemek üzere
Beattie'nin evine gitti. Kapıyı çalma cesaretini toplayana ka-
dar bloğun etrafında arabayla altı tur atarken, Beattie onun
dönüşlerini seyredip eğleniyordu. Shankly'nin biyografi ya-
zarı Stephen Kelly'nin dediğine göre ikisi arasında "karşılıklı
bir mahcubiyet" vardı. Ama sonra her türlü anlaşmazlığı rafa
kaldırdılar ve Shankly için yetenek avcısı olarak çalışan Beat-
tie ileride Kevin Keegan'ı ortaya çıkardı.

Shankly, Huddersfield'da hiç de başarısız değildi. Takım
onun ilk yılında on ikinci, bir yıl sonra sekizinci, 1959'da on
dördüncü oldu. Birkaç yetenekli oyuncunun olduğu genç bir
takımlardı ama Shankly sahici bir ilerlemenin daha fazla ya-
tırım gerektirdiğini biliyordu. Liverpool'un çok daha fazla po-
tansiyeli olduğunun farkındaydı.

Oyuncular Prens Philip'e takdim edilmek üzere çıkmadan önce
yağmur durdu. Takımdaki en genç oyuncu Tommy Smith,
"Hiçbir şeyin sizi Wembley'de bir kupa finaline çıkma dene-
yimine hazırlamasına imkân yok," diye anlattı. "Wembley'de
daha önce İngiltere genç milli takımında oynamıştım ama
tribünlerin yarısı bile dolu değildi. Sahaya çıktığımda sanki
her şey patlayacak gibiydi. Kulaklarım patlayacak ve bütün
atmosfer beni yutacakmış gibi hissettim. Bir an yere yatıp
uyumak istedim ve 'Bunu yapamam,' diye düşündüm."

Alışılmadık biçimde FA başkanı Harewood Dükü takdim
seremonisinde yoktu, zira kendisi aynı zamanda Leeds'in de
başkanıydı. Prens, Leeds oyuncularının önünden geçerken

birkaç gün önce Yılın Futbolcusu seçilen Leeds kaptanı Bobby Collins'in takım arkadaşlarından farklı çoraplar giydiğini fark edip uyuşmazlığa dikkat çekti. Collins, "Daha rahat ettiğim için yünü naylona tercih ettim," diye açıkladı. "Tek sorun, sürekli yıkanmaktan sararmış olmalarıydı. Sezon boyunca sararan çoraplarımı giydim ve finalde bize verdikleri parlak beyaz çoraplardan memnun değildim. Bunu inanılmaz batıl inançları olan Don'a [Revie] açıkladığımda bütün sezon işimi gayet iyi gören çoraplarımı giymem için ısrar etti."

1,60 metre boyundaki Collins sahadaki en kısa adamdı. Karşısında yer alan oyuncu sahanın en uzunuydu. Collins'ten otuz santim uzun olan Yeats yazı turayı da kazandı ve topu seçti. Liverpool bir pas takımı olarak isim yapmış olmasına karşın kadim Britanya tarzıyla oyuna başladı: Topa hafifçe vur, bir daha vur, geri çek ve kanat oyuncusu kovalasın diye köşeye yolla. Çoğunlukla olduğu gibi paslar fazla hızlıydı ve Peter Thompson amaçsızca top kovaladı. Açılış dakikaları böyle geçti: Bir sürü uzun top (özellikle kaleciler topu ileri atmaya meraklıydılar) ve çok kaygı vardı. Tommy Lawrence, "Zemin çok ağırdı, Wembley ilk kez böyle ağır oluyordu," diye açıkladı.

Her şey oldukça darmadağınktı ve oyunun sakatlıklar yüzünden birkaç kez durması da buna katkı yaptı. Daha üçüncü dakikada Lawrence'ın attığı uzun topa müdahale etmek isteyen Norman Hunter yerde kaldı ve o yerdeyken, yetenekli olduğu kadar cesur da olan Collins, Roger Hunt'ın topu kaybetmesini sağladıktan sonra boşta kalan topu kovalarken Gerry Byrne'e daldı. Ayağı havadaydı ve omzu sert biçimde sol beke çarptı. Günümüz futbolunda bu hareket kesinlikle kırmızı kart getirirdi ama o zamanki karşılığı hakemden sert bir laf işitmekti.

Byrne ve Hunter tedavilerinin ardından iyileşmiş gibilerdi; Byrne'ün köprücük kemiğini kırdığı çok sonra anlaşıldı. Yedek oyuncu kuralının devreye girmesinden önceki zamanlarda, maçlarda sakatlanan oyuncuların kanatta dolanmala-

rı normaldi. Ama Shankly, Preston'da oynadığı günlerde bir maçta kası çeken Andy Beattie'nin onun arkasında bekte oynayabildiğini hatırladı ve Byrne'ün pozisyonunu korumasına karar verdi; onu Kanada geçirmenin hem takımın işleyişini bozacağını hem de onun olduğu yerin rakip tarafından zayıf halka olarak görüleceğini düşündü.

Byrne, "Daha önce hiç köprücük kemiğim kırılmamıştı ve oluşan zararın farkına hemen varmadım," diye anlattı. "Oynayıp duran sivri uçlu bir kemik hissettim. Bob Paisley sakatlığımı tedavi etmek için gelene kadar ne yaptığımı farkında değildim. Sahadan çıkmak aklımın ucundan geçmedi ve kolum yanda hareketsiz salınırken oynamaya devam ettim. Biraz kımlatabiliyordum ama denediğimde acı berbattı. Yanlışlıkla bir taş atışı yaptığımı hatırlıyorum; kolumu kafamın üstüne zar zor kaldırdım ve o maçta bir daha taş kullanmadım."

Willie Stevenson frikiği ceza sahasının içine kaldırdı. Kolayca karşılanabilirdi ama Gary Sprake ve Jack Charlton'ın her ikisi de topa doğru gittiği için top defans oyuncusunun kafasından sekip kornere gitti. Charlton'ın o öğleden sonraki alışılmadık ürkekliğinin ilk örneğiydi. Leeds fiziksel bir takımdı ve kendisi de bunun önemli bir parçasıydı ama Charlton her zamanki hava hâkimiyetini hiç kuramadı. Kornerden gelen top ceza sahasının çizgisine doğru gelirken Yeats'in anlamlı biçimde kafa mücadelesini kazanmasıyla top kale alanının ucuna düşerken, St. John neredeyse golü buluyordu. Yeats sahanın diğer tarafına da hâkimdi ve santrfor Alan Peacock'la girdiği bireysel savaşa çok daha üstündü.

Yeats'in mücadele kaybettiği az sayıda durumda bile yaındaki Smith ortalığı temizliyordu. Bu, Shankly'nin devriminin kilit noktasıydı ve soyut teorisyenleri oyunu fazla karmaşıktırmakla eleştirse de, onun sadece motivasyonla ilgilendiği ve taktik zekâdan yoksun olduğu konusundaki düşünceleri boşa çıkarıyordu. Bir keresinde kendisi, Bob Paisley, Joe Fagan, Reuben Bennett ve Ronnie Moran, bir cumartesi akşamı sunum yapmak üzere Lilleshall'da bir koçluk kursu-

na gittiler. Shankly ertesi gün dönmek istedi ve Merseyside'a dönmeden önce salı gününe kadar dayandı. Tommy Lawrence, "Lilleshall'ı sevmeyi, üzerine diyagramlar çizili tahtaları veya birinin futbol hakkında süslü konuşmasını sevmeyi," diye anlattı. Ama Moran ve Fagan başka koçlarla buluşmayı faydalı buldular ve sonraki beş yıl boyunca Lilleshall'a gittiler.

Shankly'nin Lilleshall'u küçümsemesi daha genel bir mücadelenin, Stephen Wagg'ın *The Football World*'de anlattığı gibi, eski profesyonellerin "çamurlu bot" yaklaşımıyla yeni nesil teknokratların "tebeşirli parmakları" arasındaki çekişmenin bir parçasıydı. Ama teoriye duyulan şüphecilik bir menajerin taktiklerden bütünüyle kaçındığını göstermez ve Tommy Docherty de Shankly'nin taktiklerle ilgilenmediği düşüncesini saçma bulur. "Oyunun içini dışını bilirdi," diye anlattı Docherty. "Her oyuncunun neyi iyi yaptığını bilecek ve buna göre oynayacak kadar akıllıydı."

Liverpool, 1963-64 sezonunda modifiye edilmiş bir W-M sistemiyle şampiyon oldu; Shankly'nin futbolculuğundan aşına olduğu bir sistem ve Britanya futboluna yirmilerin sonundan beri hâkim olan bir stildi. Shankly, üç bek, iki kanat hafı, iki iç forvet, iki kanat ve bir santrforla oynamak yerine, iç forvetlerden birini golcü ikilisi (Ian St. John ve Roger Hunt) oluşturmak üzere ileriye sürüp, bunu iç forveti (önce Jimmy Melia, sonra Alf Arrowsmith) orta sahaya ek olarak geriye çekerek dengeledi.

Brezilya'nın 1958 Dünya Kupası'nda geride dört oyuncu kullanması yaklaşımları değiştirmeye başladı ama Shankly'nin aydınlanma anı Wembley'de Belçika'nın İngiltere'yi alt ettiğini seyretmesiyle yaşandı. Maç 2-2 sona ermişti ve Shankly bunun "bir saçmalık" olduğunu düşünmüş, Belçikalıların çoğunun Liverpool'un Avrupa Kupası ikinci turunda karşılaşacağı Anderlecht takımında olacağı bilgisi onu düşündürmüştü. Paul Van Himst milli maçta Maurice Norman'a üstünlük sağlamıştı, bu yüzden Shankly sadece ona yönelik bir plan geliştirdi. "Tommy'yi sırtında 10 numarayla defansif oyna-

tıp, Gordon Milne'i özellikle top onlara geçtiğinde Van Himst'i tutmakla görevlendirecektim. 'Top bizdeyken çık ve oyna Gordon, sonra adamın nereye giderse onu takip et,' dedim. Geride Ronnie Yeats'le süpürücü olarak oynayan Tommy'yi marke eden bir savunmacıları vardı. Milne işini yaparken çok eğlendi."

Anderlecht maçında en çok ilgiyi Shankly'nin fikriyle giyilen kırmızı şortlar çekti (Liverpool ilk kez tamamen kırmızı giymişti) ama geride dörtlü savunmaya geçmek de bir o kadar önemliydi. Liverpool'un enerjikliğini kaçınılmaz olarak biraz azaltan bir sistemdi ama bu aynı zamanda takımın oyununu daha iyi kontrol edebilmesi, topun gerisinde yeteri kadar adam olmasının güveniyle geriden yavaşça oyun kurabilmesi demekti. Ayrıca genelde iç sağ oyuncu tarafından alınan 8 numarayı taşıyan Hunt'ın daha ileride oynayabilmesi anlamına da geliyordu: St. John'la sürekli yer değiştiriyorlardı ve modern golcü ikilisi kavramlarına o zaman alışıldık olunandan daha yakınlardı.

Bunun tersine Leeds hâlâ modifiye bir W-M oynuyor, sol haf oynayan Norman Hunter defansın ortasındaki Charlton'a yardım etmek için geriye geliyordu. Sağ kanat oyuncusu John Giles alışılmadık derecede mobildi ve sürekli Jim Storrie ve Billy Bremmer'la bağlantı kurmak için içeriye giriyordu. Diğer yanda Hunter'ın geriye gelmesi Collins'in solda daha geride oynaması ve zaman zaman sol kanattaki Albert Johanneson'ı (bir Wembley finalinde oynayan ilk siyah oyuncu) yalnız bırakması demek oluyordu. Bu yüzden, düşününe iki gün kalan Chris Lawler, Güney Afrikalı'yla görece daha kolay başa çıkıyor, böylece Smith aslen serbest bir role sahip oluyor ve sürekli ileriye çıkarak orta sahayla bağlantı kuruyordu. Leeds ne zaman oyunu Johanneson'a doğru açmaya çalışsa topu Smith karşılıyordu. Yedinci dakikada da böyle oldu; Smith, Giles'tan gelen pası kesti ve topu Callaghan'a aktardı. Kanat oyuncusu ilerledi ve içeri döndü, topu yandaki Stevenson'a aktardı, o da sağda Leeds yarı sahasına on metre kadar girmiş Smith'e

doğru oynadı. Leeds'in yaklaşmaması ve Liverpool'un topla oynamasına izin vermesiyle Smith topu Stevenson'a geri yol-ladı, o da yandan içeri doğru giren Callaghan'a oynadı. Şutu defansa değdi ve Sprake tarafından rahatlıkla kontrol edildi ama kalıp oturmuştu. Callaghan, Liverpool'un oyun tarzında hayati önemdeydi. Shankly, "İlan bir 4-2-4'ü 4-3-3'e çeviriyor-du çünkü çok çalışkandı," diye anlattı. "Geriyi kapatıyordu ve Bobby Charlton gibi birine karşı oynadığımızda arkaya gelip forvetteki hizmetinden biraz feragat ediyordu."

Liverpool, Leeds'in önünde metodik bir şekilde paslaşır-ken (gerçi Lawrence sürekli topa uzun vuruyordu) Revie'nin takımı daha direkt oynuyordu. Shankly, "Leeds'ten daha iyi bir takımdık ve gidip peşlerine düşebilirdik," dedi. "Ama Leeds temkinliydi ve sabrettik." Şartlar, özellikle de "ıslak, kalın" çi-men onun oyuna yaklaşımını belirlemişti. "Topla oynayacak-tık ve sabırlı olacaktık. Dengesizlik yapmayacaktık. O kupayı kazanmak istedik. İnsanların eğlenip eğlenmemesi bizim için fark etmezdi."

Shankly resmi olarak Liverpool'un başına 14 Aralık 1959'da geçti. İlk maçta takımı yönetim kurulunun seçmesine izin verdi ve evlerinde Cardiff'e 4-0 yenildiler. Onun sekiz yıl önce aynı işi bu yüzden alamadığı düşünöldüğünde bu tuhaftı. Sonraki maçta Charlton Athletic deplasmanında 3-0 kaybettir-ler ama kendini o sezon kalıcı santrfor olarak kabul ettirmeye başlayan Roger Hunt'a göre hiç panik hissi yoktu; tam tersine "herkes etrafta yeni bir amaç varmış gibi dolanıyordu."

Shankly geldiğinde halihazırdaki koçlar Bob Paisley ve Joe Fagan (her ikisi de Shankly'nin halefi olacaktı) ve sonra-dan Boot Room [Krampon Odası] olarak tanınacak mekânın kilit isimlerinden Reuben Bennett'in yeri korundu. *Liverpo-ol Echo*'daki bir makaleye göre Shankly'nin felsefesi açıktı. "Shankly, Avrupa kıtasındakilerin oynadığı oyunun bir hava-risi," diye yazıyordu. "Kendisi topa sahip olmayan oyuncunun da topa sahip olan kadar önemli olduğuna inanıyor. Kıta fut-

bolu tembel adamın futbolu değil. Shankly, kıtallıların Britanya standartlarında ‘kapalı’ olan bir defansın arasından geçip gittiği keskin forvet hareketlerini hedefleyecek. Oyuncularına topu tek seferde hem öldürüp hem de hareketlendirmeyi öğretecek... Onlara topa tamamen hâkim olmayı çalıştıracak.”

Gerçi vizyonunu yerleştirmek için acele etmedi; onunkisi ani ve şiddetli bir devrim değildi. Adım adım oyuncularını topla eskiden yaptıklarından daha çok çalıştırarak antrenmanları mümkün olduğunca maça yaklaştırdı. Paslaşma öncelikti ve üçerli, dörderli, beşerli maçlara odaklanıldı. Ayrıca “ter kutusu” vardı; yaklaşık yirmi metrelik dört panodan oluşan bir kare içinde bir dakika süresince oyuncular dört köşe yerleşmiş takım arkadaşlarından pas alıp onlara pas vererek beden güçlerini ve baskı altındaki konsantrasyonlarını geliştiriyorlardı. Forvet Alan A’Court “Başlangıçta o kadar az şey değiştirdi ki, Anfield dışında kalanların bir şeylerin gerçekten değiştiğini fark etmeye başlamaları bir yıl aldı,” diye anlattı.

Ama Shankly geleceği planlıyordu. Birkaç hafta içinde takım için fazla olduklarına karar verdiği yirmi dört oyuncudan oluşan bir liste çıkardı. Bir sonraki yıl hepsi kulüpten gitti. Ayrıca Gerry Byrne’ü satılık listesinden çıkardı; çok acımasız olan bekin beşerli maçlarda arkadaşlarına müdahale etmesi yasaklansa da, takımda kalması kesinlikle haklı çıkacak bir karardı. Noel’in ertesi günü on ikinci sırada olan Liverpool, ikinci yarıda radikal biçimde gelişip sezonu üçüncü sırada bitirdi ve üst lige çıkmayı bir puanla kaçırdı. Shankly’nin değişiklikleri sahayla sınırlı kalmıyordu. İlk geldiğinde “fiyasko” olarak tanımladığı, çimlerin ufak Jimmy Melia’nın “ayak-tayken saklanabileceği” kadar uzun olduğu esprisini yaptığı antrenman sahası Melwood’u geliştirmeye koyuldu. Kendisi, diğer koçlar ve genç oyuncular kulübü kelimenin tam anlamıyla inşa ettiler: Paisley’nin duvarcılık eğitimi büyük nimetti, bu sırada saha personeli çitleri boyayıp tribünü temizledi. Shankly kulüpteki ücret sistemini de elden geçirmeye başladı,

temel ücreti düşürüp primleri arttırarak her puanın bir mali karşılığının olmasını sağladı.

Liverpool bir sene sonra da üçüncü bitirerek benzer bir hayal kırıklığı yaşadı. Seyirci ortalaması İkinci Dünya Savaşı'ndan beri ilk kez 30.000'in altına düştü; kötüleşen ekonomik durum da bundan kısmen sorumluydu. Avrupa'yla ticaretin önemi artınca Liverpool işleri doğudaki limanlara kaybetmeye başlarken, hava taşımacılığının ve konteynerlerin artması her şeyin limanlardan taşınmasına alternatif oluşturdu. Bu da, haklı ya da haksız, eski moda teçhizatları ve militan iş gücüyle verimsiz bir imaj kazanan şehri özellikle vurdu. Liverpool limanlarının şaşaalı günleri geride kalmış, işsizlik yüzde 4'e varmıştı (bu yüzde, 1980'lerde ulaştığı zirveden çok uzaktı ama bilhassa gençlerin arasında artan işsizlik seviyeleri düşünüldüğünde yeterince endişe verici bir bağlamı vardı).

Liverpool taraftarlarının yılgınlığı Everton'ın Littlewoods Pools bahis şirketinin kurucularından olan başkanı John Moores'un yönetiminde para saçmasıyla da büyüyordu. Toffees, "İngiltere Bankası" olarak bilinen kulüplerin en yeni üyesi olurken, Liverpool'un transfer rekoru hâlâ 1946'da Newcastle United'dan 12.500 pounda alınan Albert Stubbins'ti. Moores bir Everton taraftarıydı (bahis şirketinin yönetim kurulu başkanlığını kulüpte yönetici olmak için bırakmıştı) ama Liverpool'da da hisseleri vardı ve başkanları T. V. Williams'la düzenli olarak briç oynuyordu. Ayrıca bir şehrin iki başarılı kulübe sahip olmasının önemini, rekabetin ilgiyi ve sonuçta hasılatı arttırdığını biliyordu. Moores'un tavsiyesiyle muhasebeci Eric Sawyer yönetime seçildi ve onun Shankly'nin vizyonunu desteklemesiyle yavaş yavaş transferler için para akmaya başladı. 1960-61 yılında Sheffield United'dan 13.000 pounda kanat oyuncusu Kevin Lewis (oyuncu Liverpool'un 1962'de üst lige çıkmasını garantileyen golleri ve bir sonraki sezon da kulübün yeniden döndüğü First Division'daki ilk golünü atacaktı), Preston'dan 16.000 pounda haf bek Gordon

Milne alındı. Shankly ilk transferini leylek bacaklı defans oyuncusu Jack Charlton'ı alarak yapmak istemiş, ama 18.000 poundluk teklifi Leeds tarafından az bulunmuştu. Sonraları Liverpool onu almayı başarabilseydi Leeds'in aynı başarılarla ulaşamayacağını iddia etti, çünkü ona göre "Jack'le beraber güçlerinin yarısı giderdi."

Bu sadece başlangıçtı. 1961 yazında Shankly kulüpteki temizliğini tamamlarken, Hunt'ın forvet partneri olarak Motherwell'den St. John'u 37.500 pounda aldı. John Williams'ın *Red Men*'de yazdığı gibi, St. John, raconu, özgüveni ve küstahlığıyla "1960'ların Anfield'a gelişini sembolize ediyordu." Dundee United'dan savunmacı Ron Yeats için 30.000 pound daha harcandı. Shankly onun fiziğinden o kadar etkilenmişti ki, kendisini bir "dağ" olarak tanımlıyor, gazetecilere "soyunma odasına gidin ve onunla biraz yürüyün" diyordu. Shankly, yönetici Sidney Reakes'e bu ikilinin ligi ve kupayı kazanacağını söyledi.

Antrenmanlar daha bilinçli olmuştu: Sezon öncesi yollar-da veya kumda zorlu koşular yoktu, daha çok fizik kondisyonun doğru zamanda en üst seviyeye çıkmasına ve top çalışmasına ağırlık veriliyordu. Shankly, "Her şeyden önce, asıl amaç herkesin topu kontrol etmesi ve futbolun temel gereklerini yapması. Kontrol ve pas... kontrol ve pas... her zaman. Geride topu o anda kontrol edebilen ve forvete pas atabilen birini ararsın. Bu onlara nefes almak için çok alan ve zaman verir. Gecikirsen rakibin tüm adamları topun arkasına geçer. Bu çok basitleştirilmiş bir olaydır ve elbette ki çok ekonomiktir. Liverpool'da hiç kimse başıboş koşturmaz, topla kendi sahasından rakip sahaya koşmaz. Bu hiç teşvik edilmez. Bu saçmalıktır. Liverpool takımında topu aldığınızda seçenek istersiniz, tercih istersiniz... Pas verebilecek en az iki, belki üç, belki daha fazla insan istersiniz... Topu al, çabuk bir pas ver, sonra top benden başka birine gider, sonra döner yine gelir. Belki çok ilerlemezsiniz ama rakibin kalıbı değişir. Nihayetinde birisi içeri dalecektir."

Antrenmanlar çoğunlukla Fagan ve Bennett tarafından yönetiliyordu. Fagan'ın her şeyi not ettiği A4 defterler, kriz zamanlarında başvurmak için hayati kayıtlardı. 1961-62 sezonunun başında Liverpool'un Bristol Rovers'ı 2-0 yenmesinin ardından Melia ilk kez bir sezon açılışında oynadığını, kendini hemen bir maç daha yapabilecek gibi hissettiğini söylemişti. Liverpool ligin ilk on bir maçının onunu kazandı, bir beraberlik aldı ve hiç de geçilecek gibi görünmeyen bir liderlik yakaladı. Yağmura batmış Anfield'da Southampton'a karşı alınan, her iki golü de Lewis'in attığı 2-0'lık galibiyetle sezonun bitimine beş maç kala üst lige çıkmayı garantilediler; gerçi beş gün sonra kasa hırsızları kulüp sekreterinin ofisinden 4.000 pound çalınca kutlamaların tadı biraz kaçtı. Her yerde seyirci ortalamaları düşerken, Second Division'da geçen sekiz sezonun ardından yeniden en üst lige dönmenin heyecanıyla Shankly'nin güveni ve retoriği birleşince Liverpool'da seyirci sayısı son on üç yılın en üst seviyesine çıktı. Hasılatın artması Anfield ve Melwood'da yatırıma yol verdi. Her şey, kanat oyuncusu Johnny Morrissey'in Everton'a 10.000 pound karşılığında bilgisi haricinde satılmasından sonra istifa tehdidinde bulunan ve bunun ardından kontrolü tamamen tek başına ele alan Shankly tarafından dikkatle planlanıyordu.

Bir önceki lig şampiyonu ve Leeds gibi yükselişi açık bir takım arasında oynanan bir maçın bir klasik olacağına dair bir his, en azından bir umut vardı. Gerçi *The Times*'taki bir yorumda umut daha azdı. Öngörülü biçimde "İki 'metot' takımı arasında bir sinir harbi, kurnaz taktik mücadelesi olacak gibi duruyor," diye yazılmıştı ve bu öngörü haklı çıktı. Ama o dağınık başlangıç dakikalarında bile Liverpool'un bir tık daha dengeli olduğu hissediliyordu. St. John, Lawrence'in uzaklaştırdığı bir topu yarı sahada aldı ve kırık köprücük kemiği hiç belli olmayan Byrne'e geri yolladı. Byrne topu Stevenson'a verdi, o da ileri gidip soldaki Strong'a doğru oynadı. Hafif bir müdahaleye uğradı ama top Stevenson'da kaldı, o da sağ tarafa Strong'a

gönderdi. Strong uzaktan vurdu ve top Charlton'dan sekip kornere gitti. İki taraf da fazla gelişme gösteremiyordu ama Liverpool topu aldığı anda en azından bir süre kaptırmıyordu.

Belki en kötü sakatlık Byrne'nün başına gelmişti ama Leeds'in de problemleri vardı. Bremner, Storrie ve Charlton'ın üçü de ilk on altı dakika içinde tedavilik oldu ki, neden bu kadar dağınık olduklarını biraz açıklayan bir durumdu. Ya da belki de sakatlıklar, Leeds ısınana kadar oyunu bozmak için kasten yapılmış bir planın parçasıydı. On beşinci dakika civarında Liverpool iki kez öne oyunu açar gibi oldu. İlkinde Callaghan'ın başlattığı paslaşmada top Smith, Strong ve Byrne'den geçip Thompson'a ulaştı. O da sağ ayağının dışıyla topu akıllıca biçimde Hunt'a yolladı. Hunt ceza alanı çizgisindeki St. John'la oynadı ve topu tekrar almak için hareketlendi ama golcü partneri tuhaf bir numara denedi ve Collins araya girip topu çalarak geriye Sprake'e verdi. Kalecinin uzun vuruşuna çıkan Peacock'un Smith'e faul yapmasıyla Liverpool yeniden merhametsizce atağa kalktı: Byrne'den Stevenson'a, oradan içerideki Strong'a, yeniden boştaki Byrne'e, ondan ilerideki Hunt'a. Giles'ı geçip içeri dalan Hunt, St. John'a doğru bir pas yolladı ve bu kez top kendisine geri geldi, ama onun vurduğu şut uzaktan dışarı çıktı.

Bu bölümde Leeds berbattı. Özellikle her pası yanlış yere yollayan Storrie gergin görünüyordu ve zaten devre arasından önce yaşadığı bir kas sakatlığıyla maçın geri kalanını gezinerek geçirdi (bu maç İngiliz futbolunda yedek oyunculara izin verilmeden önceki son resmi maçı). Bu sırada Charlton bir frikiği doğrudan oyun alanının dışına yolladı. On sekizinci dakikaya kadar pek bir tehdit oluşturmamışlardı. Bu dakikada Johanneson ve Collins, Giles'a bir boşluk yarattılar, o da topu içeriye Bremner'a yolladı, Bremner'ın defansın üzerinden aşırıp ileriye koşturan Paul Reaney'ye attığı pas fazla süratli gitti ve kaleden her zaman çabuk çıkan Lawrence topu aldı.

Bu en azından Leeds'e biraz güven vermiş gibiydi. Birkaç dakika sonra Collins topu kanattan yırtıcı biçimde otuz beş

metre sürdü ve birkaç dakikalığına gerçek oyunlarını oynar göründüler. Reaney bek pozisyonundan ileri çıktı ve bu da serbest kalan Giles'in içeriye yüklenmesine fırsat verdi. Strong'un ileriye kaçırdığı Johanneson ilk kez Liverpool'un üstüne gitme fırsatı buldu ve Smith onu kapatırken kendisi topu açıktaki Willie Bell'e aşırttı. Callaghan'la girilen bir mücadele kornerle sonuçlandı ve gelen ortada hava mücadelesini kazanan Peacock'un kafa şutu auta gitti. Sonrasında Lawrence'in uzun topunu Hunter kazandı, Peacock da Collins'e uzun bir pas attı ve sonunda Bremner'in ortası biraz uzun kaçsa da, çoğu yuvarlak beyaz kâğıt şapkalar takan Leeds taraftarlarının sesi biraz olsun duyulmaya başladı.

Liverpool'un en üst lige döndüğü ilk sezon gergin başladı. Blackburn'le Anfield'da oynanan ilk maça 50.000 kişi geldi ama Liverpool maçı 2-1 kaybetti. Evlerinde oynadıkları sonraki iki maçta Manchester City'yi 4-1 ve Sheffield United'ı 2-0 yenseler de, kasım ayına gelindiğinde ilk on beş maçta sadece on bir puan toplamış, yirminci sırada kalmışlardı. Ama işler canlanıyordu: O yılın ekim ayında Beatles'ın ilk kırkbeşliği "Love Me Do" çıktı ve 10 Kasım'da Old Trafford'da alınan bir beraberlikle Liverpool takımı oturdu.

Shankly, takma adı "Uçan Domuz" olan Tommy Lawrence'ı Jim Furnell'in yerine birinci kaleciliğe yükseltti ve her ne kadar Lawrence çok atletik bir fiziğe sahip olmasa da, onun kale sahasından çıkma ve defansın arkasını süpürme becerisi ileride Liverpool'un yeni oluşan stilinde kilit rol oynadı. Orta sahada da daha fazla kurnazlığa ihtiyaç vardı. Tommy Leishman taraftarlar arasında popülerdi ama onun Second Division'da üstünlük kurmasını sağlayan hızı ve fiziği en üst ligde daha etkisizdi. Shankly onun yerine geçecek Willie Stevenson'ı Rangers'ın yedek kulübesinde buldu; kendisi Jim Baxter'in gelişiyi yerini kaybetmişti ve anlaşılan Avustralya'ya taşınmaya hazırlanıyordu. Stevenson, Leishman'dan yavaştı, ama daha düşünceliydi ve daha iyi bir

top dağıtıcıydı. Bu yüzden Shankly'nin yaratmakta olduğu sabırlı stile daha uygundu.

Liverpool peş peşe dokuz maç kazandı ve şubat ayında bir ara beşinciliğe kadar yükseldi. Sezon sonuna doğru formları dağıldı ve ligi sekizinci sırada tamamlayıp FA Cup yarı finalinde Leicester City'ye kaybettiler. Yeniden dönülen zirve hayatına saygın ve teşvik edici bir başlangıçtı. Shankly o yaz Preston'dan Peter Thompson'a 37.000 pounda imza attırdı (Shankly için bir "gündüz soygunuydu") ve takımına akıllı ve becerili futbolcu tipini eklemiş oldu (daha önce çalıştırdığı Carlisle'da Billy Hogan, Grimsby'de Jimmy Hernon ve Workington'da Ernie Whittle bu tip oyuncular). Shankly her zaman "plansız" futbola karşıydı ama bu onun takımında hayal gücüne sahip bir oyuncuya yer olmadığı anlamına gelmiyordu. Thompson serpilirken bir yanda yirmi maçta on beş gol atan Alf Arrowsmith'in de ortaya çıkması, Shankly'ye St. John'u daha geride oynatma şansı verdi.

Liverpool, 1963-64 sezonunda evindeki ilk üç maçını kaybetti ama deplasmandaki üç maçını kazandı. Beklentisi yüksek bir kitle önünde oynamanın takımı rahatsız ettiğini düşünen Shankly, Wolves'la oynayacakları dördüncü iç saha maçı öncesi bütün futbolcularıyla tek tek konuşup onlara yeteneklerini hatırlattı. 6-0 kazandılar. Gerçi sonra Sheffield United'a kaybedip dokuz maç sonunda onuncu sıraya yerleştiler. Son şampiyon Everton karşısında iç sahada alınan 2-1'lik galibiyet on maçlık bir galibiyet serisi başlattı ve onları puan cetvelinin tepesine çıkardı. "Ülkedeki en zinde takımdık," diye anlattı Hunt. "Her maç kontrolü ele aldık çünkü rakiplerimiz beceri olarak bizimle baş etseler bile bunu sonuna kadar götürmekte baş edemediler." Liverpool yeni yılda sendeelse de mart ortasındaki yedi maçlık bir zafer serisi onlara Arsenal karşısındaki 5-0'lık galibiyetle şampiyonluğu getirdi. O maça öyle çok kişi geldi ki, kapılar maç başlamadan bir saat önce kapanmak zorunda kaldı.

Tribünlerde şarkıların söylenmeye başladığı sezon buydu.

O kadar dikkate değer bir fenomen olarak görülüyordu ki, BBC *Panorama* programının kameralarını gönderip Kop'un tüm sesini kaydetti (gerçi kitlenin daha yaşlı üyelerinin "She Loves You" veya "Anyone Who Had a Heart"ın sözlerini bilmediği ve ikna edici olmayan bir şekilde dudaklarını oynattıkları belliydi). F. Kelly'nin *Shankly: It's Much More Complicated than That* kitabında yazdığına göre ilk tribün şarkısı, "Let's Go! in the Routers" adlı hitin sözlerinin basitçe "St. John!" olarak değiştirilmesiydi. Teras marşları çok geçmeden daha karmaşık ve komplike bir hal alacak, şehrin futbol ve müzik kültürü birbirini besleyerek sarhoş edici bir iyimserlik hissi üretecekti.

Yağmur ilk yarının ortalarında yeniden başlarken oyun dağınık görüntüsünü koruyordu. Peacock arada sırada atılan uzun topları kazanmaya başlamış, Leeds daha tehditkâr görünmeye başlamıştı. Ama daha tehlikeli görünen hâlâ Liverpool'du ve Hunt'ın verdiği öldürücü bir pasta St. John'un şutunu Charlton kesti. Leeds tuhaf biçimde kafayı yukarıdan dikey paslar atmaya takmıştı. Bu belki Johanneson'ın hızından faydalanma girişimiydi ama Liverpool'un defanstaki çalışkanlığı karşısında yılgınlıklarını dile getiriyor gibi görünüyordu.

Ve arada sırada Liverpool oyuncularını birkaç pas dizisiyle kalitelerini anımsatıyorlardı. Yeats yirmi beşinci dakikada gelen bir uzun topu kaptı ve Byrne'e yolladı (sakatlığına rağmen hâlâ pas almaya çok istekliydi) ve o da çizgideki St. John'a kaldırdı. St. John'un hafifçe dokunduğu topu Collins uzaklaştırdı ama Stevenson kafayla Strong'a indirdi, Strong da yeniden santrfora verdi. St. John içeride geriye kapatan Johanneson'ın içinden Callaghan'a bir pas geçirdi, Callaghan ortaladı. İki yıl sonra Anfield'da topu kendi kalesine tokatlayarak sonsuza kadar bahtsız olarak anılacak Sprake ortayı iskaladı, ama Hunt zamanında yetişemedi ve top Giles tarafından uzaklaştırıldı.

Yarım saat dolduğunda Leeds nihayet oturmuş görünüyordu ama bu oyunun açılması yerine kale ağzında maçın başındakinden daha az olay yaşanmasına ve Liverpool'un

pas oyununa kafa tutamaları da topa belli bölümlerde sahip olmalarına yaradı. Devre arasına on dakika kala yorumcu Kenneth Wolstenholme sabrını yitirmiş, iki takımın bu kadar organize olmasının “organize biçimde birbirlerinin işini bozmaya” yarayıp yaramadığını sorguluyordu. Smith’in Peacock’a ceza sahası içinde iyi bir zamanlamayla müdahalede bulunmasını “iç sağ, süpürücülüğe geldi,” diye anlatması, o dönemde Britanya’da W-M formasyonunun ne kadar hâkim olduğunu gösteriyordu: Smith’in bek olarak sağ hafın arkasında oynadığını anlayamamıştı. Ona göre madem Smith 10 numaralı formayı taşıyordu, o zaman bir iç forvet olmalıydı. Tamamen bıkkın biçimde “Birilerinin içeri girmesi neredeyse imkânsız,” diye devam etti.

Hatta oyun daha da dağınık bir hal almıştı. Leeds, Yeats’in Peacock’a kurduğu üstünlükle sürekli engellenirken, Liverpool rakibin kendine gelmeye başlamasının baskısını yaşıyor ve daha çok pas hatası yapıyordu. Yine de akıcı futbol oynama kapasitelerini kaybetmediler. Devre bitimine üç dakika kala Lawler’dan gelen bir ortayı Charlton’ın kafayla uzaklaştırmasının ardından topu Collins topladı ve Johannesburg’a çıkardı. Johannesburg, Strong’u geçti ama onu Smith durdurdu. Smith topu ileri Callaghan’a yolladı, o da soldaki Thompson’a doğru gitti. Sonra yeniden içe yöneldi ve top önce sağdaki Strong’a, sonra da geriden ileriye koşan Smith’e geldi. Smith’in ilk dokunuşunda zıplayan top yere inerken bir şut atma şansı doğdu. Şutu çok havadan gitti ama bu bölüm Liverpool’un gücünü gösteriyordu: Her zaman topa uzun süre sahip olma ve hızla ileri çıkma becerileri vardı. Sadece top hâkimiyetleri bile, topu kaybetmeleri halinde geri almanın çok uzun süreceğini bilen rakiplerinde baskı yaratıyordu.

Maçın ilk anlamlı kurtarışı nihayet ilk yarının son dakikasında geldi. Smith, Peacock’un Johannesburg’a attığı kötü pası kaptı ve sol açıktaki St. John’a attı. St. John içeri Thompson’a doğru oynadı, o da ileri çıkan Smith’i gördü. Smith, Thompson’a döndü, topu alan Hunt’ı Hunter durdurdu ve Bell araya girdi.

Johanneson vakit kaybedince Hunt topu tekrar kaptı ve yaklaşık yirmi metreden attığı şutu Sprake üstten arkaya çeldi. Bu final maçı olmasa, kaleci bir gün sonra Galler kadrosuyla İtalya'yla dostluk maçı yapmak için Floransa'da olacaktı. Galler onsuz 4-1 kaybetti.

Maç kısa bir süre canlanmıştı. Collins topu açıldıkça Johanneson'a attı, o da içeriye Hunter'a yolladı. Hunter tuhaf kambur zarafetiyle Peacock'a uzun çapraz bir pas yolladı. Peacock ceza sahasındaki kafa mücadelesini kazandı ama topa Lawrence'ı sıkıntıya sokacak kadar hız veremedi. Kaleci bir an önce topu Smith'e doğru uzaklaştırdı, onun uzun pası Hunt'ı buldu, bir pas sağanağı Bell'i topu kornere atmaya zorladı. Kornerden gelen orta kafayla karşılandı, ama Johanneson topu uzaklaştırmaya çalışırken Stevenson kaptı ve Strong'a uzattı, onun şutu defanstan sekip dışarı gitti.

Geriye dönük bakış sık sık gerçekte olmayan örüntüler görür, sadece rastlantı olan şeylere nedensellik atfeder. Ama 1964 yazında lig şampiyonluğunun ardından bir sonraki hedefin FA Cup olması gerektiğine dair bir his vardı. Yeats, "Kupayı ilk kez kazanma arzusu tüm kulübü sarmıştı," diye iddia etti.

Avrupa mücadelesi muhtemelen dikkat dağıtıcı bir etken-di ve Liverpool sezona kötü başladı. Gerçi Shankly bunun için ABD'ye gidip birkaç gösteri maçı yaptıkları ve Gerry and the Pacemakers'la *Ed Sullivan Show*'a çıktıkları yaz turnesini suçladı ve oyuncularının hiç dinlenemediğini, bunun da sakatlıklara yol açtığını söyledi. Liverpool takımı ABD'ye iki uçakla gitti, Shankly ikincisindeydi. Onu havaalanında karşılayan Paisley, gidip Jack Dempsey'nin barını görmeyi teklif etti. Shankly, "Gecenin bu saatinde mi?" dedi. Paisley ona saatini altı saat geri alması gerektiğini, henüz saatin akşam yedi olduğunu söyledi. Shankly, "Saatin kaç olduğunu Yankee'lerden öğrenecek değilim," dedi ve yatmaya gitti.

Liverpool, Charity Shield'ı 2-2 berabere kaldığı West Ham'le paylaştı. Ardından ligin açılış gününde Arsenal'la karşılaştı ve

bu, futbol programı *Match of the Day*'in [Günün Maçı] tarihinde gösterilen ilk maç oldu. Liverpool'un son dakikalarda Gordon Wallace'ın golüyle kazandığı oyun için sunucu Wolstenholme hevesle, "Günün Maçı mıdır bilemem, ben asrın maçı derdim," diye konuştu. Arsenal ve Galler'in eski beki Walley Barnes ayak direyerek beceriksiz biçimde ekranda belirdi ve muhtemelen baş sunucunun abartısına kapılıp "yüzyılın maçı demek galiba doğru olur," diye ekledi. Buna pek itiraz eden olamazdı: Program henüz Merseyside'dan çekmeyen yeni BBC2'de yayınlandığı için o gün gerçekten maça giden 47.620 kişiden hiçbiri tarafından görülemedi.

Gerçi Liverpool ondan sonraki on dört maçın sekizini kaybetti ve ekim ayı sonunda puan cetvelinin on dokuzuncu sırasında yer aldı. Sakatlıklar (kaynağı ne olursa olsun) kısmen bundan sorumluydu. Arrowsmith ve Wallace sakatlık yüzünden oynayamıyorlardı ve St. John apandisitten yatıyordu. Shankly, Arsenal'dan Geoff Strong'u 40.000 pounda aldı. "Onu atak için veya özellikle bir pozisyon için almadık," dedi. "Onu aynen eski günlerde olduğu gibi bir futbolcu olarak takıma kattık. Beş yıl önce almış olsak daha da büyük bir futbolcu olabilirdi. Tüm zamanların en iyi süpürücülerinden birine dönüşebilirdi. Bir salatalık kadar serindi ve parlak bir futbol zekâsı vardı."

Liverpool ekim ayında ligde West Brom'a yenilmişti ama bu iki takım FA Cup'ın üçüncü turunda karşı karşıya geldiği zaman Liverpool on maçı yenilmiyordu ve son maçında Blackpool'u 3-2 yenmişti. Shankly fikstür avantajından yararlanıp oyuncularına Noel dönemi maçlarının yoğunluğunu atlatmaları için deniz kenarında üç gün izin verdi. Bu FA Cup'ın Liverpool için önemine işaret ediyordu ve *Liverpool Echo*'daki bir editör yazısı da buna vurgu yaptı: "İnsanlar şimdiden birbirlerine yeniden dirilen Liverpool takımı için 'kupaya göz dikti,' diye fısıldıyorlar. Bu hep taraftarlarının canını sıkıyor çünkü ne zaman bir kupaya aday gösterilseler sonunda takım gevşedi."

İşler neredeyse daha maç başlamadan sarpa sarıyordu.

Takım otobüsü Wolverhampton bölgesinde trafiğe takıldı. Oyuncular üstlerini otobüste değiştirdiler ve bir polis eskortu ayarlandıktan sonra yirmi dakika geciken başlama vuruşu için nihayet Hawthorns'a geldiler. Ama bu aksaklık Liverpool'u etkilemiş görünmüyordu ve Milne'in hazırladığı, Hunt'ın attığı golle ilk devrenin bitimine yakın öne geçtiler. West Brom ikinci yarıda oyunu ileri doğru iterken Liverpool kontrataklar yaptı, Thompson'dan gelen uzun bir pası alan Hunt topu yanlamasına St. John'a verdi ve onun şutu da üst köşenin altına çarpıp kaleye girdi.

Oyun garantiye alınmış görünürken Yeats'ten tuhaf bir hata geldi. Hakemin frikik için düdük çaldığını zannederek topu eline aldı ve aslında düdük sesinin tribünlerden gelmiş olması hakem Kevin Howley'ye penaltı noktasını göstermekten başka çare bırakmadı. Yeğeni 1983'te Dünya Şampiyonası'nda 1.500 metrede altın madalya kazanacak olan Bobby Cram penaltıyı dışarı attı. Smith, "Hayatımda gördüğüm en kötü penaltıydı," dedi. Jeff Astle maçın bitimine on dakika kala farkı bire indirdi ama Liverpool sonraki baskıyı kazasız atlattı.

Liverpool bir sonraki turda Fourth Division'da sürünen Stockport County'yle berabere kaldı. Shankly, Liverpool kariyeri boyunca ilk ve son defa bir maça gelmemiş, Liverpool'un Avrupa Kupası'nda çeyrek finaldeki rakibi 1. FC Köln'ün Werder Bremen'le oynadığı Bundesliga maçını seyretmek üzere Almanya'ya gitmişti. Maç, kitlesel televizyon izleyicisine canlı yayınlanan ilk devlet törenlerinden biriyle, Winston Churchill'in cenazesiyle aynı güne denk geliyordu. Buna karşın Anfield'i dolduran 51.000 kişi, FA Cup'ın onlar için ne demek olduğu ve Liverpool'un nihayet bunu kazanacağına duyulan inanç hakkında çok şey anlatıyordu. Köln'den dönen Shankly, havaalanında Willie Stevenson'ın arkadaşlarından olan eski bir Rangers oyuncusuna rastladı. "Kupada şok var mı?" diye sordu. Oyuncu, "Arsenal, Peterborough deplasmanında kaybetti," deyince Shankly hemen bakmak için bir gazetenin spor seksiyonunu eline aldı. Gözlerine inanamayarak

yüksek sesle "Liverpool 1 Stockport 1," diye okudu. "Bu senin için şok değil mi?"

Şaşırtıcı biçimde açık bir futbol oynayan Stockport, on sekizinci dakikada John Watt'ın yaptığı bir ortada Lawrence'la çarpışan Len White'in, bilincini kaybetmesine rağmen topu kaleye ittiirdiği golle öne geçti. İkinci yarının altıncı dakikasında Milne'nin ceza sahasına girerken dönerek vurduğu şut Liverpool'u turnuvarın içinde tuttu ama Shankly öfkeliydi.

Tekrar maçına Liverpool oyuncularını kırmızı şortla çıktılar; bunu bir yerli maçta ilk kez yapıyorlardı. Soğuk bir geceydi, zemin tümsekli ve engebeliydi. Gerçi daha sonra Paisley o gece Stockport'un zemini kumlamakla hata ettiğini, olduğu gibi bırakılsa şartların Liverpool için çok daha zor olacağını anlattı. Hunt, ilk devrenin bitimine altı dakika kala St. John'dan gelen bir ortaya vurarak gol perdesini açtı ve maçın bitimine beş dakika kala Ean Cuthbert'in hatalı pasını değerlendirip durumu 2-0 yaptı.

Kupaya duyulan heves olağanüstüydü. Bir önceki sezon küme düşen ama Second Division'da dördüncü durumda olan Bolton Wanderers'la deplasmanda oynanacak beşinci tur maçı için Liverpool'a 20.000 bilet verildi. Sezonluk bilet sahipleri kendi haklarını aldıktan sonra kalan 7.000 bilet için taraftarlar saatlerce sıra beklediler. Bolton takımında forvet Freddie Hill vardı ve Shankly onu ülkede pozisyonunun en iyi oyuncularından biri olarak gösteriyordu. Hatta bir önceki sezon transfer etmeye de çalışmış, ama Liverpool'un nam salmış sıkı sağlık kontrollerinden biri Hill'in yüksek tansiyonu olduğunu ortaya çıkarmıştı.

Sakat olan Milne'in yerine santrfor Arrowsmith geldi ve St. John sağ haf pozisyonuna çekildi. Liverpool tipik sabırla oynadı ve maçın bir tekrara doğru yol aldığı düşünülürken bitime beş dakika kala Thompson topu solda aldı, sağ ayağına geçirdi ve arka direğe yolladığı ortayı Callaghan ağlara indirdi. St. John bunun için "Cally'nin golüyle maç kazanmamız alışılmadık bir şeydi ve maçtan sonra konuşan elemanlar artık

her şeyin mümkün olduğunu söylüyorlardı,” dedi. Liverpool arka arkaya üçüncü sezon son sekiz takım arasına kalmıştı.

Wednesday ve sonrasında Birmingham karşısında alınan galibiyetle Liverpool'un ligdeki galibiyet serisi beş maça çıktı ve takımı altıncılığa taşıdı. Ama hâlâ şampiyonluğun gelebileceğine dair en ufak bir düşünce de West Ham yenilgisiyle dağıldı. Bu durum Smith'in Liverpool'un “öcü takımı” olarak tanımladığı Leicester City karşısında oynayacağı kupa çeyrek finalinin stresini arttırdı. Tilkiler onları 1963 yılı finalinde yenmişlerdi ve Leicester City'nin üst lige dönüşünden beri yapılan altı maça Liverpool'un sadece bir galibiyeti vardı. Filbert Street'te gölgede donuk, güneşin buzu erittiği bölgelerde kaygan olan kötü zeminde Smith ve Lawrence mükemmel bir oyun çıkardı ve Liverpool 0-0'lık bir beraberlik aldı. Tekrar maçında Anfield'daki kalabalık son iki yılın en yüksek rakamına ulaştı; Lawrence bunu hayatında gördüğü en iyi ortam olarak tanımladı. Leicester bitime son sekiz dakika kalıncaya kadar dayandıktan sonra Lawler'in bir frikiğinde Yeats topu kafayla yere indirdi ve Hunt maçı kazandıran golü attı.

Chelsea karşısında Villa Park'te oynanacak yarı final, Avrupa Kupası'nda her iki maça golsüz berabere kalınan Köln'le oynanan play-off maçının üç gün sonrasında denk geldi. Rotterdam'daki tarafsız sahada oynanan play-off'ta Liverpool yakaladığı iki gollük avantajı kullanamadı ama maçı para atışıyla kazandı. Tommy Docherty'nin ligde liderle aynı puanda olan ve League Cup'ta finale çıkmış genç Chelsea takımını karşısında Liverpool'un yorgunluğunun pahalıya patlama tehlikesi vardı. Hunt, “Normalde rakipleri kesintisiz ataklarla yenmeye çalışırdık ama bu kez bize enerjimizi saklamamızı ve işi topun yapmasına izin vermemizi tavsiye ettiler,” diye anlattı. “O gün yer yer çok güzel bir futbol oynadık; kulübün sonraları ünlü olduğu türden akıcı pas oyunuydu ve bunun karşılığını aldık.”

Docherty ve Shankly'nin iyi arkadaş olmaları maça başka bir anlam katıyordu. Docherty, Shankly'nin yerinin mutlaka

doldurulması gerektiğini anlayan Preston tarafından 4.000 pounda Celtic'ten getirilmişti. Docherty'yi kutlamak için bağlantıya geçen Shankly, ona "Sadece formayı üstüne geçir ve bırak kendisi koşuştursun. O nereye gideceğini bilir," dedi. Docherty, yarı final maçından üç gün önce Rotterdam'da bu arkadaşlığın limitlerini sonuna kadar zorladı. Hollanda'ya gidip kendisi gibi İskoç olan Yeats ve St. John'u Liverpool'un Avrupa'daki ilerleyişini kutlamak için "birkaç biralığına" dışarı davet etti. Onları biraz gevşetirse ağızlarından birkaç taktik plan alabileceğini umuyordu. Ne yazık ki Shankly gözünü yıldızlarından ayırmıyordu ve barda belirip ikiliyi otele postalarken, durumu Docherty'yle bildik samimiyetiyle kısaca tartıştı.

Shankly ayrıca genç Chelsea orta saha oyuncusu Terry Venables'ın arkadaşlarını eğlendirmek için yaptığı, Londra ekibini sanki çoktan Wembley'ye çıkıyormuş gibi göstererek detaylandığı yüz­süz FA Cup finali "programını" da ele geçirmişti. Shankly motivasyon olsun diye bunu Villa Park'taki mücadeleden önce oyuncularına gösterdi ve "bu ukala güneyli herifleri pataklayın," dedi. Hesabı tuttu.

Maçın altmış üçüncü dakikasında St. John solda Thompson'ı gördü. Thompson içeri daldı, Marvin Hinton'ın yanından geçtikten sonra topu üst ağlara taktı. On beş dakika sonra Ron Harris ceza sahasında St. John'a faul yaptı. Her zamanki penaltıcı Ronnie Moran takımdaki yerini kaybettiği için atışı Stevenson kullandı ve topa vururken ayaklarının birbirine dolanmasına karşın golü attı. Kulüp adına kullandığı ilk penaltıydı. Liverpool, tarihinin henüz üçüncü FA Cup finaline ulaşmış, bunu 1950'den beri ilk kez başarmıştı.

Korner bayrağının yanında kullanılan bir hava atışını topu Reaney'den kurtaran Hunt kazandı. Topu düzgünce Thompson'a oynadı, o da etrafı beyaz formalarla dolu Strong'a verdi. Strong topu St. John'a aktarmayı başardı ama Bell araya girip topu yine taca gönderdi. Callaghan atışı Lawlar'a doğ-

ru kullandı, Lawler ortayla Hunt'a yolladı, Hunt bir kez daha Charlton'a üstünlük sağladı ama kafa vuruşu kaleyi boydan boya geçip az farkla auta çıktı.

Yağmur giderek ağırlaşıyordu ve her iki takımın da teknik kadrosunu açığındaki banklardan kalkıp kraliyet locasının altındaki tünele sığınmak zorunda bıraktı. Liverpool presi arttırıyordu. Strong orta sahanın ortasındaki bir mücadeleleyi kazandı ve soldaki Byrne'ü gördü. Hunt, Thompson'a kanat boyunca uzun bir top gönderdi. St. John topu ayağının içiyle aldı ve Hunt'a bir ara pas yolladı, Hunt da Sprake kendisini karşılamak üzere ileri çıkarken gerideki Thompson'a doğru oynadı. Kaleci kalesine dönmeye çalışırken kanat oyuncusu topu yerden Stevenson'a ortaladı, ama Bremner kayarak müdahale etti ve topu kornere gönderdi. Korneri Thompson kullanıp dış kavisli bir orta yaptı. St. John topa hafifçe dokundu ve Sprake ucu ucuna Hunt'tan önce uzandı. Collins topu uzaklaştırdı ama top ancak Thompson'a kadar gitti. Thompson içeriye daldı ve vurdu, top Charlton'a çarpıp Callaghan'ın önüne düştü, onun şutu Hunter'dan sekip dışarı gitti. Bir anda oyuna canlılık gelmişti ve Giles'in kaleye yolladığı ama Lawrence'in rahatça kontrol ettiği bir frikiğe karşın Collins'in peş peşe iki hatalı pası Leeds'in şaşkınlığını gösteriyordu.

Callaghan daha çok boşluk bulmaya ve etkisini daha çok ortaya koymaya başladı. St. John'un bir şutunu Bremner kesti ve ardından Callaghan'ın kayarak yaptığı müdahalenin ardından topu tekrar alan St. John, Hunt'la verkaçı girip topu geriye Strong'a oynadı ve onun şutu kalenin epey yakınından dışarı gitti. Bu hareket golcü ikilinin arasındaki ilişkiye tipik bir örnekti: St. John, Hunt'tan biraz geride durup ikisi arasındaki yaratıcı rolü üstlenirdi. Hunt, "Asla kendini düşünmezdi ve birbirimizi anlardık," dedi. "Çok kurnaz, zeki bir oyuncuydu; durumu okurdu ve çok geçmeden birbirimizin ne yapacağını tam olarak bilirdik." Sonra Lawler'in bir ortasında St. John'un vurduğu kafa vuruşu auta gitti. Öyle çok nefes kesici bir pozisyon yoktu ve gelişigüzel uzun periyotlar vardı ama

kontrolün Liverpool'da olduğu açıktı; takım topu bırakmıyor, Leeds'i öne çıkarmaya çalışıyor ve arada bir şut atacak boşluk yaratıyordu.

Callaghan tacı kendi yarı sahasının içindeki Strong'a doğru kullandı. Strong topu Stevenson'a oynadı, Stevenson da St. John'la bir pas alışverişinden sonra topu Thompson'a açtı. Thompson, Bremner'in içinden ok gibi geçti ve yerden vurduğu topu Sprake ancak dışarı çelebildi. Kaleci sonrasında Hunt'in kullandığı kornerde baskı altındayken iyi bir şekilde esneyip topu aldı. Ama ikinci yarının ortasına gelindiğinde oyun yeniden cansızlaştı. Şimdi en azından Merseyside'daki hatıralarda gürültülü tezahürat var (*Liverpool Echo*'da Horace Yates, o zamana dek Wembley'de hiç böyle gürültülü bir atmosfer yaşanmadığını yazmıştı) ama her ne kadar bunun maçın başı ve sonu için doğru olabilme ihtimali varsa da, ikinci yarının ortasında Wolstenholme stadın ne kadar sessiz olduğunu anlatıyordu.

Bu da pek Leeds'in işine yaramadı. St. John'un Stevenson'a biraz fazla hızlı gönderdiği topu takip eden Charlton, kalenin yanında oturan fotoğrafçılardan birine girdi ve Les Cocker'in onu biraz daha tedavi etmesi gerekti. Bremner'in sağ açığa doğru attığı pası alan Storrie, ortasını korkunç bir şekilde kale arkasına yolladı. Stevenson'dan gelen bir ortayı engelleyen Charlton yine yerde kaldı. Leeds'in oyunu zıvanadan çıkıyor, bir Liverpool golü kaçınılmaz görünüyordu.

Yine de ortalıkta gol filan yoktu. St. John, Callaghan'ın defanstan seken bir ortasına kayarak vurdu, sonra Smith'in Storrie'ye pozisyonunu kaybettirmesinin ardından Thompson attığı bir şutta Sprake güzel bir kurtarış yaptı. Leeds çaresizce dizilimini değiştirdi ve Bremner sağ haf pozisyonundan Peacock'un yanına santrfor olarak geçti, Giles geriye geçip onun yerini doldurdu, Johanneson sağ tarafa geçti, Storrie sol kanatta saklandı. Leslie Edwards, *Liverpool Football Echo*'da "Leeds'in yere göğe sığdırılamayan kanat gücü etkisiz kaldı... Byrne ve Lawler'in mükemmel savunması karşısında kanat

oyuncuları topla oynamak için aşırı az vakit bulabildiler,” diye yazdı. Johanneson’ı geçen Hunt, Stevenson’ın ortasına yeterince iyi vuramadı, Thompson’ın bir şutu defanstan döndü ve sarkan kolu açıkça görülen Byrne’ün yaptığı cesur bir çıkışta Strong’un attığı şut doğrudan Sprake’e gitti. Liverpool ilk yarıda olduğu gibi ikinci yarıda da güçlü taraftı ve kondisyon farkı gözle görülüyordu.

Maç son dakikasına girerken Stevenson ilerideki St. John’a doğru bir pas yolladı, St. John topu yandaki Strong’a doğru kaldırdı, o da Callaghan’a verdi. Stevenson kafayla kale önündeki Hunt’a kısa bir pas verdi, ama kesinlikle Leeds’in kilit oyuncusu olan Sprake cesurca yatarak topu aldı ve bu arada omzuna bir tekme yedi. Zaman St. John’un yaklaşık yirmi metreden bir şut atmasına daha yetti ve Sprake kurtardı. Maç golsüz berabere bitti. Leeds ne yapıp edip maçı uzatma devrelerine götürdü; gerçi Collins maçın uzayacağını unutmuş, son düdükle beraber sahayı terk etmeye kalkmıştı. Edwards, “Liverpool’un oyunu bu kadar kontrol altında tutup öne geçememesi inanılmazdı,” diye yazdı. “Ama çok fazla yanlamasına uzun pas yapmaktan defansın arasına pek giremediler ve bu yüzden gol atamadılar.”

Liverpool’un üstünlüğü uzatma devrelerinde de sürdü. Stevenson, Hunter’ın dengesini bozdu ve kanada doğru açılmak zorunda kalsa da topu gerideki Strong’a yollamayı başardı ve onun şutunu defans engelledi. Liverpool’un pas oyununun yıpratıcı gücü görülmeye başlıyordu. 1963’te Manchester United’la FA Cup’ı kazanan Giles, bacağına giren krampla yere yığıldı. Bu hareket, Wolstenholme’un Giles’i tedavi etmeye gelen Cocker için iğneleyici biçimde “çok iyi bir oyun çıkardı,” demesine sebep oldu.

Giles iyileşince oyun sağ tarafta Liverpool’un taç atışıyla yeniden başladı. Callaghan topu geriye Smith’e verdi. Smith, içerideki Strong’a verdi, sıkıştırılan Strong, gerideki Lawler’a dönmek zorunda kaldı. Lawler topu ilerideki Hunt’a vurdu, Hunt da kafayla Leeds yarı sahasının yirmi metre içindeki Stevenson’a geri yolladı. Yates, “Sanırım Leeds, aynen İskoçya

milli takımının seçicilerinin yıllardır yaptığı gibi Stevenson'ı küçümsedi," diye yazdı. Stevenson pas vermek yerine bu maçta ilk kez topla beraber ilerledi, Collins ve Hunter'ı geçti, Charlton onun üstüne gelirken o ve Reaney arasından bir pasla sol bekten ileri çıkmakta olan Byrne'ü gördü. Byrne topu ortaladı, Sprake yakın direkte yakalandı ve Hunt topu kafayla boş kaleye yolladı.

Liverpool taraftarları golü kutlarken bir tanesi tek başına sahaya girdi. İki polis onu yakaladı ve üçüncü bir polis arkadan tuttu. Ama taraftar iki polisin daha gelip onu dışarı taşımasını umursamadan elindeki çingırağı sallamayı sürdürdü. Wolstenholme, "Hiç böyle bir manzara görmedim," dedi. "Seyirciler delirdi." St. John yine güzel bir paslaşmanın sonunda Charlton'ın sert müdahalesine maruz kalırken, Shankly'nin *Desert Island Discs* seçimlerinden birinin "Oh when the Reds go marching in..." şeklindeki tribün versiyonu rahatça duyuluyordu.

Maç kazanılmış görünüyordu. Liverpool topu kontrol altında tuttu, pas kombinasyonlarını birbirine bağladı. Stevenson'ın bir ortasında Sprake topun sinsice gezinen Hunt'a gelmesine izin vermedi. Stevenson krampla yere yığıldığında Liverpool taraftarları "You'll Never Walk Alone"un çok yavaş bir versiyonunu söylemeye başladılar; bu ilahi tarzı ve tempoyu ondan kırk yıl sonra yine büyük bir finalin devre arasında, bundan çok daha çaresiz bir durumdayken tekrar edeceklerdi. Wolstenholme genelde durumu yanlış değerlendirmeye ve basit abartmalara meyilliydi ama "İnsan Leeds'in artık bu oyun için yeterli enerjisi yok diye düşünüyor" dediğinde ona katılmamak pek mümkün değildi. Storrie, sanki Wolstenholme'u haklı çıkarmak istercesine, Collins'in solda ona doğru açtığı pasla kramp geçirdi. Yine de topu oyunda tuttu ve Ball içerideki Peacock'a doğru bir pas uzattı. Peacock topu geriye Hunter'a doğru vurdu, Hunter o tuhaf kambur yürüyüşüyle topu acil durum santrforu olarak oynamaya başlayan Charlton'a attı. Yeats ve Smith'in ikisi birden ona doğru koşup müdahale etti ama Charlton mücadeleyi kazandı ve yarı finalde Manchester

United'a gol atmış olan Bremner tek vuruşla topu üst köşeye yolladı. Hem bitiriş hem de bağlam açısından nefes kesici bir goldü. Edwards, "Leeds'in bu kadar zor bir pozisyonda gol atması inanılmazdı," diye yazdı. "Bu Liverpool'un yediği en sarsıcı gollerden biri olmalıydı. Şimdi başarmak için doksan dakika harcadıkları şeyi yeniden başarmak zorundaydılar."

İşlerin Leeds'in gol atmasına varması hiç de beklenen bir şey değildi. Hunt, "Leeds gol attığında midem bulandı," diye anlattı. "Ölümüne bulandı." Byrne büyük fiziksel cesaret göstermişti ama Shankly, cesareti zihinsel ve duygusal açılardan da tanımlıyordu. Onun için cesaret, "Her şey seni aşağı çekerken ayağa kalkabilmektir... Kalkıp yeniden dövüşmek. Sadece yenilgiyi kabul etmemek değil, yenilginin ne olduğunu bilmektir. Prensipilere sahip olmak (ister bedensel ister ahlaki olsunlar) ve onlara tutunmaktır. Ne yapmanız gerektiğini hissediyorsanız onu yapmaktır ve bunu popüler bir şey olduğu için değil doğru bir şey olduğu için yapmaktır. Cesaret beceridir, artı kendini adamaktır, artı zindeliktir, artı dürüstlüktür, artı korkusuzluktur. Büyük bir kelimedir ama gerçekten futbolcu olmak istiyorsanız başucunuza asmanız gereken bir kelimedir; ve hem oyuna hem de size övgü olan bir kelimedir."

Liverpool'da bu vardı. Mücadeleyi sürdürdüler ve uzatma devrelerinin ilki bitmeden önce bile Thompson'ın pasıyla hızla hareketlenen St. John'u ancak Charlton'ın yatarak müdahalesi durdurabildi. Shankly hep Thompson'un dolaylı hasar verdiğini, çünkü takımların onun hızındaki birine karşı ofsayt taktiğiyle oynamaya korktuğunu söylerdi: Leeds'in normalden daha geride durup St. John'a koşacak alan bıraktığı bu pozisyon buna mükemmel bir örnekti.

Shankly'nin sabrına rağmen, Liverpool bir tekrar maçından kesinlikle kaçınmak istiyordu. Yoksa Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası'nda Internazionale'yle yarı final oynayacakları salı gününden hemen sonra perşembe günü yeniden Leeds'le karşılaşmak zorunda kalacaklardı. Leeds'in giderek daha fazla yorgunluk alameti göstermesiyle Liverpool'un üs-

t n kondisyonu daha fazla atak getirdi. İkinci uzatma devresinin ilk pozisyonunda Bremner, Reaney'den aldığı topta bitkin bir orta yapıp topu Lawrence'a gönderdi. Hemen ardından Thompson'ın pasında rahatça hareketlenen Strong'un yirmi beş metreden attığı Şutu Sprake sol eliyle çıkardı. İki takım arasındaki fark aşik rdi. Yeats, Callaghan'ın kornerden attığı topa herkesten önce yetişti, aşırıttığı kafa vuruşu St. John'a geldi, onun Şutu  stten dışarı  ıktı.

Liverpool yılmıyordu. St. John'un bir ortasını Hunter tuhaf biçimde uzaklaştırdı. Byrne ceza sahasının enlemesine yerden bir top gönderdi ve kimse dokunamadı. Ve nihayet, sonunda gol geldi. Sprake'in kullandığı kale atıŐına Peacock müdahale etti ama Yeats topu kafayla Stevenson'a doğru uzaklaştırdı. Bilinen kalıp yeniden tekrar ediliyordu. Stevenson'dan Hunt'a, ondan Thompson'a, ondan içerideki Smith'e ve sonra Callaghan'a. Wolstenholme usulca "Panikleyen takım bu finali kaybedecek," dedi. Callaghan, Bell'e doğru koştu ve topun kontrolünü kaybeder gibi oldu ve topa kıvrım verip ortaladı. Sprake yine  n direkte yakalandı ve St. John topu kafayla ağlara yolladı. Yine tek kişilik bir saha işgali oldu; bu kez kafasına mendil bağlı bir taraftardı ve bu kez bitime yedi dakika kala gelen bu gol maçın sonucunu belirledi.

Leeds yıkıldı, yeniden ayağa kalkamadı ve Liverpool kolaylıkla farkı açabilirdi. Thompson, geriden atak baŐlatmaya  alıŐan Charlton'dan topu kaptı, Giles'ı  alımladı ve üst sol köşeye yolladığı Şutu Sprake iyi çıkardı. Kornerden gelen topa koşan Strong'un ceza sahası çizgisinden vurduğu Şut yan ağlara gitti ve bir başka akıcı paslaşma, Lawler'in ortasında Hunt'un kafa vuruşunun dışarı çıkmasıyla sonuçlandı. Fark etmezdi. Leeds tükenmiŐti ve kupa Liverpool'undu. Maçın hakkı buydu. Edwards, "Oyunun  oğunu Liverpool oynadı; hatta bazen gereğinden fazlasını," diye yazdı. "Neredeyse bütün Őutları onlar attılar; Leeds'e o kadar kayıtsızca hükmettiler, o kadar hareket üstünlüğü yakaladılar ki, zaman zaman neredeyse bir gösteri maçı gibiydi."

Yeats takımını otuz dokuz basamaktan çıkardı, duruma uygun biçimde (birazcık da düşüncesizce) baştan aşağı kırmızıya bürünmüş Kraliçe onlara kupayı verdi. "Bana zor bir maçmış gibi göründü," dedi Kraliçe. Yeats, "Evet efendim," dedi. "O kadar zordu ki kupayı zor kaldıracajım."

Gerçi Yeats, Byrne'e kıyasla ucuz atlatmıştı. "Kupayı almak için merdivenleri çıkmak maçın kendisinden daha zordu," diye anlattı bek oyuncusu. "İnsanlar sırtıma vuruyordu ve her seferinde acı daha da dayanılmaz oluyordu. Sonunda hepsinden kaçınmaya çalıştım." Shankly'den başka bir menajer böylesi bir cesaret verebilir miydi bilinmez. Ama kendisi Byrne'ün ne büyük bir fedakârlık yaptığının farkındaydı. "Devre arasında doktor orayı dondurmaya çalıştı ama yapamadı, biz de öyle bıraktık," diye anlattı. "Kemikler birbirine vuruyordu ama Leeds United onun sakat olduğunu bilmiyordu. Asıl önemli olan buydu... Kahraman oydu; bütün madalyaları o almalıydı."

Shankly ayrıca her zaman olduğu gibi seyircisinin de farkındaydı ve final düdüğüyle beraber sahayı boydan boya geçip Liverpool taraftarlarını selamladı. "Taraftarların olduğu uca yürürken ayakkabılarım ve pantolonum saha dışındaki tebeşir yüzünden bembeyaz oldu," diye anlattı. Ama gördüğü tepki buna değerdı. "Liverpool gibi bir takımın FA Cup'ı hiç kazanmamış olması inanılmazdı," dedi. "Yıllar boyunca çok kişi buna dua etti ama bir türlü olmadı. Bu yüzden Leeds'i yendiğimizde unutulmaz bir duygu vardı. Koca adamlar ağlıyordu ve yaptığımız şeyin bir insan tarafından görülmesi, yaşanabilecek en büyük histi. Birçok gurur dolu an oldu. Olağanüstü, fantastik anlar. Ama o gün en muhteşemiydi." Bu ayrıca Ness Shankly'nin seyrettiği ilk maçı; gördüğü şeyden o kadar etkilenmişti ki kocasının bir hafta sonra Inter'le yaptığı maçı da seyretmeye gitti.

Takım stattan çıkarken Shankly kupanın sorumluluğunu Smith'e verdi ama Smith kupanın kaidesini Park Lane'deki Grosvenor Hotel'da yenecek takım yemeğinden önce kaybetmeyi başardı. Panik içinde otobüs şirketini arayıp kaideyi otobüste unutmuş olduğunu öğrendiler. Maçta oynayamayan

Milne baştan sona yemekteydi ve Strong ona finalde giydiği formayı verip bunu önceki turlardan dolayı hak ettiğini söyledi. Milne kabul etmedi, ama bu hareket takım ruhunu ve oyuncuların birbirlerine karşılıklı saygısını gösteriyordu.

Oyuncular bu galibiyetin anlamını ancak Liverpool'a döndükten sonra tam olarak kavrayabildiler. Şehrin girişine kilometreler varken evler kırmızı pankartlar ve atkılarla donatılmış, kutlamaya çeyrek milyondan fazla kişi gelmişti. *Liverpool Daily Post*'taki haberde "Sanki bütün şehir onları selamlamak için oradaydı," deniyordu. "Beatles'ın geçen gelişindeki karşılama bunun yanında papazın çay partisi gibi kaldı." Yer yer beş santim kalınlığındaki bariyerler insanların ağırlığı altında ezildi. Hastane raporlarına göre 604 yaralı vardı, bunların çoğu ezilmekten bayılmıştı veya daha iyi göreyim derken damlardan düşmüştü. Emniyet Müdürü Herbert Balmer, "O kadar fantastik manzaralar vardı ki, neredeyse inanılmazdı," dedi. "Kalabalık sanki duygusal coşkuyla elektriklenmişti. Yüzde 99,9'u neşeliydi ve bunu sorun çıkarma fırsatı olarak gören çok az holigan vardı."

Shankly her zamanki gibi bu fırsatı sonuna kadar kullanmaya hevesliydi. Liverpool'da kendisini karşılayan taraftarlara, "Bu oyunun tarihinde böylesi bir karşılanma yaşanmadı," dedi. "Buna ancak fantastik denebilir. Hayatım boyunca futbolun içinde oldum, çıkışlar ve inişler yaşadım, kupa finallerinde oynadım, kaybettim, kazandım. Şüphesiz bugün hayatımın en mutlu günü."

Yeats, tepkinin boyutu karşısında sersemlemişti. "Kaptan olarak finalden sonra zaferimizi kutlayan inanılmaz sayıda mektup aldım," diye anlattı. "Bazıları artık FA Cup'ı kazandığımıza göre rahat ölebilirim diyen yaşlı taraftarlardan geliyordu."

Herkes o kadar coşmamıştı. Özellikle *Mirror*, uzatmalara giden bir maçın doğasıyla açılan sıkıcı bir oyun yüzünden iki takımı da eleştiriyordu. Ken Jones, "Yorgunluk disiplini dağıt-

tı, biraz daha koşmanın ağırsıyla kararlılık köreldi,” diye yazdı. “Soğuk, küstah ve sıkıcı bir mücadele birdenbire dönüştü. Heyecanla bir yandan öbürüne savrulan bir maç oldu... Finali kurtaran şey yetenek değil yorgunluktu. Maçı rezil eden şey metot değil adamlardı. Sıkıcılığın ardında yetenekleriyle oyunu yükseltebilecek olan ve yükseltmesi gereken Leeds sol kanadı Albert Johanneson ve Liverpool sol kanadı Peter Thompson gibi bireylerin başarısızlıkları vardı. Ama bu bir final olduğu için sezonun seyirlik gösterisi tüm Avrupa’da milyonlarca televizyon izleyicisine gösterildi ve oyundaki en büyük problem nihayet göz önüne çıktı...”

Jones bunun bireyselliğin yerini takım yapısının aldığı modern futbolun laneti olduğuna inanıyordu. “Giderek daha fazla kulüp, takımın yeteneklere kurban edilmesinden ve bunlara ödenen paralardan bıkip metoda ve disipline yöneliyor,” diye yazdı. “Forvet kalitesinden yoksun ve henüz potansiyele ulaşamamış Leeds, Wembley’e heyecan aşılayamadı. Liverpool da sorumluluğu paylaşmalı, çünkü forvetleri Leeds’in defans hattını delme amacından yoksunlardı.”

Köşe yazarı Peter Wilson için her şey çok ileri gitmişti. Eğer modern futbol buysa, ki buydu, kendisi bunun bir parçası olmak istemiyordu. “Bana Dünya Kupası’nın zorluklarını aşmak istiyorsak, bireyselliği, sıkıcı bir çarkı uçan bir makineye dönüştüren, çamurlu bir sersemi kramponlu bir deha haline getiren parlak ilham patlamalarını unutmam gerektiğini söylüyorlar,” diye yazdı. Ve tabii ki bunda biraz haklılık payı vardı. 1958 Dünya Kupası’ndan sonra geri üçlüden geri dörtlüye doğru yaşanan geniş çaplı değişim oyunu değiştirmişti; hiç kuşkusuz bu 1925’te değişen ofsayt kuralından beri oyunun taktiksel evrimindeki en büyük sarsıntıydı. Liverpool bu yaklaşımı tamamen benimsemişti ve Leeds de henüz o yolda ilerliyordu, ama her iki takım için de topu mümkün olduğunca çabuk biçimde kanat oyuncusuna ittirip onun etkili bir numara yapmasını uman eski metodun yerini takım oyunu ve orta sahada sabırla oyun kurma alıyordu. Bu da, *The Times*’ın

da kabul ettiği gibi, seyircilerin beklentilerini buna uydurmak zorunda olmaları demekti. Gazetenin haberinde “Yana oynamanın ağırlıkta olduğu ‘metoda’ rağmen sağlam bir insan kalitesi çarpışması vardı,” deniyordu. “Bilhassa ilk yarı epey bir peşrevdi. Bu, heyecanlı bitirişle doğru giden dikkatli gölge boksuydu. Elbette olayın bütününde hipnotik bir öge vardı. İşin cazibesi, bu açmazı kimin kıracağını belirlemeye çalışmaktı.”

Ve bu, Shankly’nin takımları hakkında dile getirilmeyen gerçektir. Düzgün ve etkiliydiler, kesin ve modern bir futbol stiline sahiplerdi. Ama dönemin gözlemcilerine göre oyunun değışten stiline uyum sağlamaya çalışırken sıkıcıydılar.

Bütün bu neşeyle beraber, Liverpool’un o sezon hâlâ bir kupa daha kazanma şansı vardı: Wembley zaferinden sonraki salı günü, Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası yarı final maçının ilk ayağında kendi evlerinde Inter’le oynuyorlardı. Shankly başlama vuruşunun öncesinde üç gün önce kazanılan kupaya sahada tur attırılacağını duyurdu ve İtalyanlar kadar kupayı da görmek isteyen taraftarlar akşam başlayacak maç için sabah dokuzda Anfield’da toplandılar. O kadar çok insan vardı ki, kapılar üçte açıldı ve saat altıda tribünler dolmuştu.

Shankly başlama vuruşu öncesi kupayı statta dolaştırma işini, sakatlıkları yüzünden maçta oynayamayacak olan Milne ve Byrne’e verdi. Gezinti Anfield Road tarafındaki tribünden başlayıp Kop’ta sona erdiği için gürültü giderek artıp şiddetli bir zirveye ulaştı. On bir yaşındaki Phil Thompson tribündeydi ve her zaman kendisini ateşli bir Liverpool taraftarı yapan şeyin o geceki atmosfer olduğunu söyledi. Başlangıçtaki gürültü henüz dinmemişti ki, Callaghan’ın sağdan yaptığı ilk ortaya dokunan Hunt dördüncü dakikada Liverpool’u öne geçirdi. Shankly’nin sonradan tanımladığı gibi doğrudan antrenman tahtasından alınmış bir goldü. Hunt, “Kupa sarhoşuyduk ve atmosferin sonuca gerçekten etki ettiği o gecelerden biriydi,” dedi.

Yeats'in bir hatası Mezzola'nın altı dakika sonra durumu eşitlemesine sebep oldu. Callaghan, Liverpool'u yeniden öne geçirdi. Frikikte topun üstünden atlayıp koşusunu sürdürmüş, barajın bir metre kadar yanında duran Hunt'tan topu geri almış, soğuk kanlı bir bitiriş yapmıştı; anlaşılan bu hareketi hiç çalışmamışlardı ama o gün Shankly'nin onlara izlettiği, Brezilyalı futbolcuların gösterildiği bir filmi taklit ediyorlardı. Hunt'un savuşturulan bir şutunun ardından St. John üçüncü golü attı ama daha fazlası da olabilirdi: Lawler'in bir golü geçersiz sayıldı ve iki top direktten döndü. Inter koçu Helenio Herrera, "Daha önce yenildiğimiz oldu, ama bu gece bozguna uğradık," dedi. "Liverpool taraftarlarının coşkusu oyuncularımı şaşkına çevirdi. Büyük bir takım." Ama sonuçta 3-1 pek yeterli olmayacaktı.

Bir iş başarmış olmanın tatmini sürerken bir trajedi yaşandı. Bir sonraki gün, kulüp sekreteri Jimmy McInnes'in bedeni Kop'un arkasında sallanırken bulundu. Kendini neden astığını kimse bilmiyordu ama Kelly'nin dediğine göre Shankly, Liverpool'un o sezon oynadığı ekstra maçların baskısının, oyuncular için ayarlanması gereken fazladan yolculukların ve taraftar biletlerinin buna katkı yapmış olabileceğini, bu yoğunluğun Inter'le oynanacak ikinci maça giden günlerde kendisini de sarstığını söylemişti.

Önem olarak hiç kıyas kabul etmez, ama Shankly'ye bakılırsa bir sıkıntılı olay daha yaşanmış, bir İtalyan gazeteci kendisine gelip "Kazanmanıza asla izin verilmeyecek" demişti. Verilmedi. Maç öncesindeki gece otel önünde toplanıp onları uyutmayan gürültülü taraftarlara dair bildik şikâyetler vardı ama maç başladıktan sonra olanlar çok daha ciddiydi. Sekizinci dakikada Corso bir endirekt serbest vuruşu doğrudan Lawrence'in arkasına yolladı ve İspanyol hakem José María Ortiz de Mendibil golü geçerli saydı (en azından Shankly'nin versiyonu buydu çünkü videoda Ortiz de Mendibil'in kolunun havada olup olmadığı anlaşılmıyor). İki dakika sonra Joaquín Peiró degaj yapmaya hazırlanan Lawrence'a müdahale ede-

rek ikinci golü attı ve Ortiz de Mendibil yine golü verdi. Giacinto Facchetti'nin sonucu belirlediği gol muhteşemdi ama mesele pek bu değildi.

O gece hakkında hiçbir şey ispatlanamasa da, Ortiz de Mendibil'in adı 1974'te Brian Glanville'in ortaya çıkardığı ve *Sunday Times*'ta yayınlanan şike skandalında geçti. Aracılık yapan Dezső Solti adlı bir Macar'ın, 1973'te Derby County'nin Juventus'la oynadığı Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası yarı final ikinci maçını Juventus'un kazanması için Portekizli hakem Francisco Lobo'ya 5.000 dolar ve bir araba önerdiği ispatlanmıştı. Lobo teklifi reddedip Uefa'ya rapor etmişti ama Glanville'in araştırması başka hakemlerin İtalyan kulüplerinin hediyeleri söz konusu olduğunda bu kadar dürüst davranmadığını belirtiyordu.

Aldatılmışlık hissi ve sadece ulusal değil Avrupa ölçeğinde de tanınmayı hak ettikleri düşüncesi Liverpool'da kıta çapında bir başarı kazanma arzusunu ateşledi. FA Cup'ı kazanmak, ligde 1901'den beri yaşanan başarılarla rağmen belki de ilk kez Liverpool'un büyük bir kulüp olarak görülmesini sağladı, ama şanlı bir kulüp olmak için daha fazlası gerekiyordu. Bu arzunun tatmin edilmesi kimsenin düşünemediği kadar uzun sürdü.

BÖLÜM 4

Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası, ikinci tur, ikinci maç, Anfield, Liverpool, 6 Kasım 1973

Liverpool

1-2

Crvena Zvezda

Lawler 84

Lazarević 60

Janković 90

(Zvezda, toplamda 4-2 yendi)

Ray Clemence

Chris Lawler

Alec Lindsay

Phil Thompson

Larry Lloyd

Emlyn Hughes

Kevin Keegan

John McLaughlin (Brian Hall 63)

Steve Heighway (Phil Boersma 72)

John Toshack

Ian Callaghan

Bill Shankly

Ognjen Petrović

Nikola Jovanović

Vladislav Bogičević

Miroslav Pavlović

Kiril Dojčinovski

Petar Baralić

Slobodan Janković

Stanislav Karasi

Vojin Lazarević

Jovan Aćimović

Vladimir Petrović

Milan Miljanić

Hakem: Rudi Glöckner (Doğu Almanya)

Kartlar:

Seyirci: 41.774

Shankly bir devrim başlatmıştı ama Liverpool'un Avrupa'da hâkimiyet kurabilmesi için önünde geçmesi gereken bir aşama daha vardı. Bu son aşama, 7 Kasım 1973'te Anfield'ın soyunma odasına giden koridordaki salaş, penceresiz bir odada planlandı. Koç kadrosu bir akşam önce Şampiyon Kulüpler Kupası'nda Crvena Zvezda karşısında alınan yenilgi üstüne kafa patlatıyordu. Bir önceki yıl Liverpool ilk Avrupa zaferini yaşayıp Uefa Kupası'nı kaldırmıştı ama bu yeterli değildi. Yugoslav takımına kaybetmek bir döngünün parçasıydı: Liverpool ana kıtadan gelen rakiplerle başa çıkamıyordu ve bunların her zaman kıtanın en iyi takımlarından oldukları söylenemezdi. Bir şey yapılması gerektiği açıktı.

Mirror'da Frank McGhee, "Liverpool'un dün gece Şampiyon Kulüpler Kupası'ndan elenmesi bütün bildik sıkıcı iddiaları ve bahaneleri kaçınılmaz olarak önümüze koyacak," diye yazdı. "Evet, daha çok atak yaptıkları, topa daha çok sahip oldukları, daha çok pozisyon yarattıkları doğru. Ayrıca daha hızlı koşular, daha çok çalıştılar, daha sert bir mücadele gösterdiler. Ama bu oyunun adı koşu veya çalışma veya dövüş değil. Adı futbol. Ve Yugoslav şampiyonları futbol topu denen paha biçilmez ürün üstünde gerçek bir tekel kurdular."

Ondan sekiz yıl önce Liverpool'un FA Cup'ı kazanırken oynadığı metodik futbola ağlayıp sızlayan *Mirror*'ın yaklaşımındaki değişim dikkat çekici. İngiltere'nin 1966'da Dünya Kupası'nı kazanması, modern futbolda takım oyununun üstünlüğünü ülkeye kabul ettirdi ve Avusturya'nın 1930'lar da, Dinamo Moscow'un 1945'te ve Macaristan'ın 1953'te verdiği dersler nihayet özümsemişti. Muhtemelen bir önceki yıl Avrupa Uluslar Kupası'nın çeyrek finalinde Wembley'de Batı Almanya'nın İngiltere'yi 3-1'le ezmesinin etkisiyle (İngiltere'nin modelinin daha teknik bir varyasyonla alt edildiğinin çarpıcı bir şekilde onaylanmasıydı) artık şikâyetler değişmişti. Liverpool'un bile stilinin yeterince takım oyununa dayanmadığı, daha çok kontrole ve daha çok paslaşmaya ihtiyaç olduğu söyleniyordu.

Shankly, Paisley, Fagan, Moran ve Bennett da aynı fikirdeydi: Liverpool, çıktığı sabırlı yolda daha da ilerlemeliydi. Boot Room devrimi denen, o sıkışık, küçücük deliği kulübün efsanesine kazıyan toplantı buydu. Burası aslında bir duvarındaki kancalara asılı duran kramponların depolandığı odaydı. Diğer üç duvarı takım fotoğraflarıyla ve üstsüz kadınların olduğu takvimlerle dekore edilmişti. Shankly'nin ilk günlerinden beri koç kadrosu maçlardan sonra orada buluşur, Guinness Exports yönetim kurulu başkanının onlara sağladığı şişelerce bira eşliğinde gevşeyip sorgulamalar yapardı (bira fabrikası işçilerinin takımı Runcorn sık sık Liverpool tesislerini kullanıyordu). Paisley, "Krampon odasındaki tartışmalar yönetim odasındakilerden daha kapsamlı olurdu," diye anlattı. "Orada olup bitenler o dört duvar arasında kalırdı. Mekânın bir gizemi vardı." Arada sırada uğrayan rakip takımların menajerlerinin, koçlarının ve yöneticilerinin ağızlarından laf alınmaya çalışılırdı. Anlatılana göre Elton John da Watford başkanlığı yaptığı dönemde burayı ziyaret etmiş, kendisine içki ikram edilmek istendiğinde pembe cin istemişti. Bira verildi. Fagan antrenmanların detaylarını yazdığı defterlerini burada saklamaya başladığında oda Liverpool'un uzmanlık deposuna dönüştü. Ekonomist Stefan Szymanski ve ticari danışman Tim Kuypers, *Winners and Losers: The Business Strategy of Football* kitabında Liverpool'un yetmişler ve seksenlerdeki başarısının kulübün örgütsel yapısından kaynaklandığını, Boot Room'un bunda kilit rol oynadığını iddia etti. "Krampon odası," diye yazdılar, "kulüp için bir çeşit veri bankası gibi görünüyor; sadece kesin verilerin değil, kulübün ruhunun, tavrının ve felsefesinin de kayıt altına alındığı bir yer."

Shankly'nin toplantılarına nadiren katıldığı ama her zaman yararlandığı Boot Room, Liverpool'un yükselişine önyak oldu. Zvezda yenilgisiyle beraber bu odanın üyeleri, eğer Liverpool daha da ileri gidecekse, Shankly'nin başlattığı ve *Echo*'nun "kıtalı" olarak tarif ettiği yaklaşımın daha fazla evrilmesi gerektiğini ve hâlâ yapılacak işler olduğunu fark ettir-

di. Yenilgiye verilen cevap, Liverpool'un sonraki on beş yıldaki felsefesini tanımlayan şeydi: Shankly modelinin, Avrupa'ya hükmedecek bir stile doğru geliştirilmesi.

FA Cup'ı kazanıp Liverpool'un onur listesindeki bu büyük geldiği kapadıktan sonra 1965-66 sezonunda Shankly yeniden lige odaklanmıştı. Bir önceki yaz aylarının ve ABD turnesinin sıkıntılarının deneyimiyle oyuncularının yaz sezonunda dinlenmelerine karar verdi. Kulübün yaşadığı sakatlıklar belki lig mücadelesini zorlaştırmıştı ama Chris Lawler, Tommy Smith ve Geoff Strong'a deneyim kazandırmıştı ve Shankly iyileşen Milne'le beraber kupa finalini kazanan takımın ilk tercih olmasına, ligde yedeklere izin veren bu ilk sezonda çok yönlü Strong'un düzenli yedek olmasına karar verdi. Ekim ayı başında arka arkaya gelen dört galibiyetle Liverpool puan cetvelinin zirvesine çıktı ve altı puan farkla önde bitirdiği sezon boyunca oradan hiç inmedi. Dikkate değer biçimde sadece on iki oyuncunun düzenli kullanılması ve sonlara göre sadece iki oyuncunun daha toplam dört maçta yer alması, Shankly'nin hazırlık metodunu haklı çıkardı.

Liverpool üçüncü turda Chelsea'ye bir önceki sezonun yarı finalinin rövanşını vererek FA Cup dışında kaldı ama Kupa Galipleri Kupası takıma bir başka kupa şansı sunarak bir önceki sezon ateşlenen kıtasal başarı arzusunu yeniden uyandırdı. Finale giden zorlu bir yolda Juventus, Standard Liège, Honvéd ve Celtic'i geçtiler ama Hampden Park'ta Borussia Dortmund karşısında hiç iş yapamadılar. Hunt, "O yıl az sayıdaki kötü oyunlarımızdan biriydi," dedi. "Havamızda değildik... Muhtemelen birkaç yılın en moral bozucu yenilgisiydi çünkü hiç oynamadık." Borussia Dortmund, bahtsız kanat oyuncusu Reinhard "Stan" Libuda'nın uzun mesafeden Lawrence'ın üzerinden aşırıttığı, topun direğin içinden dönüp Yeats'e çarparak ağlara gittiği akıl almaz şutuyla uzatma devrelerinde 2-1 kazandı. Her ne kadar Liverpool gerçekten henüz Avrupa'da bir kupa kazanacak kadar mücadele deneyimi edinmemiş olsa

da, en iyi takımların bile zirveye çıkmak için oyuncuların ihtiyaç duyduğu molaları vermemek de takım için bir eksiklikti.

Shankly fiziksel gücünün zirvesinde bir takımın desteğe ihtiyacı olmadığını düşünüp, bu kez takımına yeni oyuncu eklememe kararı aldı. Bir daha hiç o kadar etkili olamadılar ve hiç aynı istikrar seviyesinde oynayamadılar. Bir sonraki sezonda tereddütlü bir başlangıcın ardından (ilk on üç maçta üç yenilgi, beş beraberlik) form yakaladıkları bir seriyle aralık ayı başında ilk üçe girdiler. Şampiyon Kulüpler Kupası'nın ilk turunda Romanya'dan Petrolul Ploiești'yi tekrar maçında yenip ikinci turda Ajax'la karşılaştılar.

İngiliz takımları o zamanlar Avrupa'da oynadıklarında sık sık başka güçlerin kendilerine komplo kurduğuna inanırlardı: Bu sefer olay, görüş mesafesini yaklaşık elli metreye düşüren son derece yoğun bir sisti. Shankly maçın oynanmaması gerektiği konusunda ısrarlıydı ama maç başladı ve ilk yarıda Johan Cruyff'un genç dehasıyla coşan rakip 4-0 öne geçti. Shankly kanamayı durdurmayı başardı ama Liverpool 5-1 kaybetti. Muhtemelen şartların getirdiği yılgınlığın etkisiyle şaşırtıcı bir disiplinsizlik göstermişlerdi. Shankly, "Willie Stevenson ve Geoff Strong saldırmaya başladılar," diye anlattı. "Durum onlara çok koymuştu ve delirip maçı telafi etmeye kalktılar." Skor 2-0'ken Shankly hakeme görünmeden sis içindeki sahaya girmiş, oyuncularına ikinci bir maç olacağını hatırlatmıştı. Çok geçti; maçın şekli belli olmuştu.

Ama Shankly umudunu yitirmedi. İlk maçı "saçmalık" olarak bir kenara attı ve Ajax'ı "kendi evlerinde defansif oynadılar," diye eleştirdi; bunda çok ciddi olmayabilirdi (Bill Nicholson'ın bir keresinde dediği gibi; Shankly yenilgilerde bile kaybetmezdi). Başkalarının da bu turun kurtarılabileceği fikrine kapılması onun hevesinin ne kadar bulaşıcı olabileceğini gösteriyordu. Anfield'da Cruyff ikinci yarının başında durumu 1-0 yaptığında ITV'de maçı anlatan Gerry Loftus "Bu kadar!" dedi ve sanki daha önce bir geri dönüş mümkünmüş gibi "Liverpool'un umutları burada biter herhalde," diye ekle-

di. Daha da tuhafı, Hunt maçın bitimine dört dakika kala durumu 2-2 yaptığında Loftus, "Sürprizler hiç bitmez, futbolda mucizeler sürekli gerçekleşir. Acaba Liverpool dört dakikada dört tane atar mı?" dedi. Ekrandaki skor tabelası bile buna inanıyormuş gibiydi; sanki "Liverpool" kelimesinin yanındaki sayı çarkı "2"den biraz fazla ileri gitmiş, operatör golleri hızla döndürmeye hazırmış gibi "3"ün bir kısmını gösteriyordu.

Liverpool son on bir maçta sadece iki galibiyet alıp sezonu beşinci bitirdi. Evlerinde yedi kez berabere kalmaları savunma yapmaya gelen takımları çöktürmeyi beceremediklerini gösteriyordu. Bu sırada başka dersler de alınıyordu. Bir takımı yenilemek endişe verici bir süreçtir, takımın neredeyse başarılı olmaya başlar başlamaz parçalanmasını gerektirir ve muhtemelen Shankly şampiyonlarının kazanmayı sürdüreceğine çok fazla inanıyordu. 1967'de Blackpool'dan alınan Emlyn Hughes, neredeyse iki senenin ardından Liverpool'un ilk transferiydi. (Bir çarpışmada arabasının arka lambasını kıran Shankly, Hughes'u Anfield'a götürürken polis tarafından durdurulduğunda memura "Arabada kim var biliyor musun?" diye sordu. "İngiltere kaptanı." Polis kendisini tanımadığını söylediğinde, Shankly "Hayır, ama tanıyacaksın," dedi.) Hunt'ın hatırladığı gibi, takımın döngüsünü belirlemek oyuncu yaşlarına bakmak kadar kolay bir iş değildir. "Belki bir takımın belli bir ömrü vardır," dedi. "Belki bir şeyler kazandığında açlık aynı kalmıyordur. Yine kazanmak istersin, kaybetmekten nefret edersin, ama en önemli şey bu değildir ve belki bilinç altında kazanmayı yeterince istemiyorsundur."

1967-68 sezonu bir öncekine benzer bir gidişat izledi. 1960-61'den beri ilk kez League Cup'a girdiler ama ikinci turda Bolton'a kaybettiler. FA Cup'ın altıncı turunda West Brom'a yenildiler. Eylül, ekim ve kasım boyunca liderlerdi ama ligi üçüncü bitirip üst üste ikinci sezonu kupasız kapadılar. Avrupa Fuar Kupası'nda Malmö'yü rahatça geçip 1860 München'i ezdiler ama üçüncü turun her iki ayağında Ferencváros'a 1-0 yenildiler. Her iki maç da kardan etkilendi ve Liverpool bir

yere kadar şanssızdı ama bu Avrupa'da ilk iç saha yenilgisiydi ve bir sezon daha kıta çapında bir başarı kazanılamadan bitti.

Alf Arrowsmith'in sürekli sakatlıkla boğuşması yüzünden Shankly bir başka santrfor istedi. Tercihi Callaghan ve Thompson'ın kanatlardan yaptıkları servislerden en iyi şekilde yararlanabilecek uzun boylu birinden yanaydı. 1967 yazında Chelsea'den 96.000 pounda Tony Hateley'i aldı ama ilk sezon on altı gol atmasına karşın Hateley de sakatlığa meyilli çıktı ve bir daha düzenli oynamadı. Bu yüzden bir sonraki yaz bir başka forvet geldi. Wolves'tan alınan Alun Evans, yirmi yaşına girmeden 100.000 pound ödenen ilk oyuncuydu. Yedi maçta attığı beş gol yeterince iyi bir başlangıçtı ama fiyatının baskısı üzerine çöktü ve Evans söndü.

Liverpool bir sonraki sezon altmış bir puan topladı. Bu çoğunlukla şampiyonluk için yeterli bir rakamdı. Ama o yıl Revie'nin Leeds'inin altı puan gerisinde kaldılar. Avrupa'da talih yine onlardan yana değildi ve Fuar Kupası'nda 2-1 yenip aynı skorla yenildikleri Athletic Bilbao'ya yazı turayla elendiler.

Geriye dönüp bakınca Shankly'nin takımı daha önce parçalaması gerektiğini söylemek kolay. Ama başarıya hiç çok uzak kalmadılar ve Shankly'nin Liverpool'u üst lige çıkarmış oyuncularına neden bu kadar sadakat duyduğunu anlamak kolay. (Revie de çoğunlukla bunu yaptı: Brian Clough'ın Elland Road'da 1974'te yaşadığı kırk günlük kaosun kısmi sebebi, bir arada büyümüş olan kadroyu radikal biçimde gençleştirmeye kalkmasıydı.)

Shankly bir futbolcu olarak en iyi yıllarını yirmi sekizle otuz üç yaş arasında yaşadığını iddia ediyordu, ama onun kariyerinin bir kısmını savaş yemişti. Belki de düzenli lig mücadelesi onlu yaşlarının sonlarından itibaren sürekli oynayan oyuncuların enerjisini daha çabuk emiyordu. 1968-69 sezonunun sonuna gelindiğinde Yeats ve St. John otuz bir, Hunt ve Byrne otuz yaşındaydı. Shankly'nin ilk büyük takımının ömrü ve onu dağıtmakta gösterdiği isteksizlik, kadronun üst lige ne-

şeyle baskın yaptığı ilk yılların ses bandını sağlayan Beatles'ın gelişimiyle yan yana konulduğunda daha iyi anlaşılır: Mesela John Lennon artık "Love Me Do"da armonikasını şen biçimde yalayıp hayali bir sevgiliye masum kartpostal sözleriyle şarkı söylemiyordu; eroin bağımlılığı üstüne asap bozucu bir ilahi olan "Cold Turkey"yi yayınlamak üzereydi.

O sezon FA Cup'ta beşinci tur tekrar maçında Liverpool evinde Leicester City'ye 1-0 kaybetti ve bu maç Shankly'nin takımın sürekli oyuncularına karşı sabrını yitirmeye başladığını gösterdi. Daha önce hiçbir oyuncuyu sakatlık harici bir sebepten oyundan almamıştı; bu kez Hunt'ı çıkarıp Bobby Graham'ı onun yerine koydu. Hunt bir süre inanamadan durdu, sonunda küfrü bastı, formasını yırtıp yere fırlattı. Shankly'nin ilk büyük Liverpool takımı için sonun başlangıcıydı.

Bir sonraki yıl St. John ilk kez ilk on bire seçilmedi ve Newcastle karşısında yedek kulübesinde oturdu. Bu kararı St. James' Park'ta bir koridorda muhabbet ettiği Jackie Milburn'e kadronun yazıldığı kâğıdın verilmesiyle öğrendi. St. John bunun kendisine neden daha önce haber verilmediğine dair açıklama istediğinde Shankly onu takım açıklanırken soyunma odasında olmamakla suçladı; sanki zamanının dolduğunu onun yüzüne karşı söylemeye dayanamıyordu. Aynen *Desert Island Discs* seçkisinde olduğu gibi, dıştaki sert adamın ardındaki duygusallık bir kez daha ortadaydı. Paisley, "Bill'in bir hatası varsa, o da kendisine başarı kazandırmış futbolcuları üzmeyi sevmemesiydi," dedi. "Yufka yürekliydi." St. John o gün tehlike çanlarını duymadıysa, o Noel'de eve bangır bangır gönderildiklerinde duymuş olmalıydı. Kulüp bütün oyunculara birer hindi verdi ve St. John neden kendisine özellikle cılız bir kuş verildiğini sorduğunda kulüp sekreteri Bill Barlow ona tombul hindilerin A takım oyuncularını için olduğunu söyledi.

Beklenen son, Şubat 1970'te geldi. Liverpool sezona iyi başlamış, ilk dokuz maçın yedisini kazanıp iki beraberlik almıştı. Ama sonraki on üç maçta sadece üç maç kazanıldı. Fuar Kupası macerası, ikinci turda Vitória de Setúbal karşısında

deplasman golleri kuralıyla elenmeleriyle bitti. Portekiz'de 1-0 kaybetmişler, ikinci maçta ilk yarıyı bir penaltı golü ve Strong'un kendi kalesine attığı golle 2-0 yenik kapamışlardı. Üç golle gürül gürül bir dönüş yaptılar ve deplasman golü kuralını iyi anlamış olsalar belki sakatlıklar yüzünden verilen dakikalarda daha da bastırırlardı: Bu kuralın sadece maçın uzatma devrelerine gitmesinden sonra devreye girdiğini sandılar. Yine bir bahane vardı ama Avrupa'daki başarısızlıkları kurumsal bir hal alıyordu.

Liverpool'un üçüncü golü, Hunt'ın Bolton'a satılmadan önce kulüp adına son golüydü. Şubat ayı ortasında Liverpool ligde altıncıydı ve tek kurtuluş ümidi FA Cup gibi görünüyordu. Altıncı turda o sırada Second Division'ın diplerinde mücadele veren Watford'la karşılaştılar. Barry Endean'ın golüyle 1-0 kaybettiler; bu golün etkisi, 1959'da Worcester City'nin Liverpool karşısında aldığı ve bir dönemi bitiren galibiyetinde Dick White'in kendi kalesine attığı ve skoru belirlediği gole benzer olacaktı. Watford için "şimdiye kadar bizi yenen en kötü takım" diyen Shankly için artık bu kadarı yeterdi. "İşimi yapıp takımımı değiştirmem gerektiğini biliyordum," dedi. "Yapılması gerekiyordu ve bunu yapmasaydım sorumluluklarımdan kaçmış olurdum."

Shankly, Vicarage Road'daki soyunma odasında fırtına estirdi ve birkaç oyuncuya takımda işlerinin bittiğini söyledi; onlara ne kadar sadık olursa olsun bir gün bunun yaşanacağını biliyor olmalıydı. Elbette gidenlerin yerlerine geleceklerin büyük oranı çoktan yedek takımda sıraya girmişlerdi; Watford yenilgisinin tek etkisi, Shankly'yi artık onları kullanmaya ikna olmasıydı. İlerleyen haftalarda Lawrence, St. John, Yeats ve Strong yollandı ve yerlerine yeni model oyuncular geldi: Ray Clemence, Larry Lloyd, Steve Heighway, Alec Lindsay, John McLaughlin ve Brian Hall. Hughes, "Takımın gidişini görmek üzücüydü ama bu kaçınılmazdı," dedi. "Artık çocuklarla başa çıkamıyorlardı." Kıkırdak problemiyle boğuşan Thompson da birkaç ay sonra gitti.

Gidenler sadece yaşını almış oyuncular değildi. Evans'ın hiçbir zaman sürekli bir form grafiği yakalayamaması Paisley'yi bıktırdı. Bir gece kulübünde forvetin yüzünü yaralar içinde bırakan bir olay, bardağı taşıran son damla oldu. Shankly, 110.000 pounda Cardiff City'den John Toshack'ı aldı. Aralık 1970'te Clemens birinci kaleci olmuş, defansın ortasında Smith'e Lloyd eşlik etmeye başlamış, beklere Lawler ve Lindsay yerleşmiş, Hughes ve McLaughlin orta sahanın ortasını, Callaghan ve Hall kanatları almış, ileri ikilide Heighway ve Toshack ortaklığı kurulmuştu. Devrim bir kez başlayınca çabucak gerçekleşti.

Oyuncular değişti ama metot değişmedi. Shankly, "Yeni takımın politikası eskisiyle aynıydı," diye açıkladı. "Güçlü olduğumuz taraflara oynadık. Herkese baskı yapıp onları koşturduk. Çok gol yemedik. Belki atabileceğimiz kadar gol atmadık, çünkü rakibi savunmada kalesini korumaya zorluyorduk... Sakatlık riskini en aza indiren bir oyun sistemi geliştirdik. Takım vardiya yapar gibi sahanın belli kısımlarında oynuyordu. Oyuncuların saha boyunca koşup kaslarını gereksiz yere germelerini istemiyorduk, bu yüzden gerideki adamlarımız bir bölgede oynayıp sonra topu orta saha bölgesine geçiriyorlardı, sonra onlar oynayıp öndeki adamlara veriyorlardı. Yani, sistemimizde bireylere her zaman yer vardı ama iş yükü paylaşılıyordu."

Shankly'nin Harry Wilson'a açıkladığı gibi, bu sadece bir futbol stratejisi değil kendisinin Glenbuck'ta özümsemişti politik bir dersti. "Futbolumuz bir sosyalizm biçimiydi," dedi. "Liverpool takımında kişilik var, asla yenilmiyor, tempoyu sonuna kadar sürdürüyor çünkü iş yükünü paylaşıyor. Aynı takımdaysan benden daha fazla iş yapmak zorunda değilsin."

Shankly'nin oyuncularını zinde tutma teorisi etkiliydi ve bu etki beş oyuncusunun (Callaghan, Lawler, Hunt, Thompson, Lawrence) onun döneminde 300'lerden fazla lig maçına çıkmalarından anlaşılıyordu. Sağlık kontrollerindeki titizliği de bunda etkiliydi: Hem Freddie Hill'in hem de adı hedonis-

te çıkmış Frank Worthington'ın transferleri yüksek tansiyon sebebiyle rafa kalktı. Takımında zayıf halkalara yer yoktu; ister tavrı ister sağlık sebebiyle olsun üstüne düşeni yapmayan orada istenmiyordu.

Ama Shankly'nin kendisinde değişiklikler vardı. Daha mesafeli oldu ve oyuncularla menajer arasındaki ilişkiyi Paisley kurdu. Altmışlarda takımına nadiren bağırdı ama yeni takımla beraber olay Brian Hall'un dediğine göre "yüzde 90 azar işitme" olmuştu. Highway, "Hepimiz korkardık," dedi. "Birçok kişi Shanks'i eğlenceli ve sıcak buluyor. Evet, bu özellikleri de vardı ama emin olun oyuncuların yüzde 99'u ondan ölümüne korkardı çünkü yıpratıcı ve agresif bir yönü de vardı."

Geçiş hızlı oldu ama takımların olgunlaşması zaman alır. Liverpool 1970-71'de evinde yenilmedi ama Anfield'daki on maçta kapalı defansları kırarak kurnazlığı göstere-meyip berabere kaldı. Sezonu dördüncü bitirdiler ama hem FA Cup hem de Fuar Kupası'nda iyi işler yaptılar. Avrupa'da Ferencváros'u toplamda 2-1'le geçtikten sonra Dinamo Bucu-reşti ve Hibernian'ı eleyip çeyrek finalde kadrosunda Franz Beckenbauer, Gerd Müller ve Paul Breitner'i barındıran Bayern München'in karşısına çıktılar. Alun Evans son gösterisini yapıp Anfield'da üç gol attı ve Liverpool, Almanlara 3-0'lık üstünlük kurdu. Münih'teki beraberlik toplamda 4-1'lik bir zafer getirdi. Ama yarı finalde Leeds'le karşılaşp, Billy Bremner'in her iki maçta attığı birer golle elendiler. Arsenal'la oynanan FA Cup finali daha da bıktırıcıydı: Sinir bozucu, olaysız geçen maçta Liverpool uzatma devrelerinde Steve Highway'le öne geçti ama Eddie Kelly kavga dövüş bir golle beraberliği sağladı ve Charlie George düzgün bir vuruşla Arsenal'a galibiyeti getirdi. Clemens donup kaldığını, o güne dair hiçbir şey hatırlamadığını anlattı. Bu konuda yalnız değildi, ama Hughes'a göre Liverpool'un yenilmesinin sebebi kesinlikle Wembley'in kızgın güneşinin altında çok fazla ter çeken ağır pamuklu for-malardı; bir daha uzun kollu forma giymedi. Her şeye rağmen, bir gün sonra şehirdeki geçit törenine gelen yüz binlerce

kişi, taraftarın bu takımın henüz büyüme aşamasında olduğunu bildiğini gösterdi.

Kırk iki maçta kırk iki gol atmış olmaları, takımdaki problemin yerini açıkça gösteriyordu; bunun çaresi birkaç ay önce Scunthorpe'tan transfer edilmişti. Shankly başlangıçta Kevin Keegan'ı uzun vadede sağ kanatta Callaghan'ın yerine geçecek isim olarak görmüştü ama Keegan antrenmanlarda o denli yoğun çalışıyordu ki 1971-72 sezonunda A takıma girdi. İlk maçının on ikinci dakikasında Nottingham Forest'a gol attı ve zamanla Toshack'la verimli bir ortaklık kurdu.

Liverpool, League Cup ve FA Cup'tan elenirken ligde de yalpaladı. Ocak ortasında ligde dördüncülerdi ama on dört maçta on üç galibiyet ve bir beraberlikle yakaladıkları seri onları şampiyonluğun kıyısına getirdi. Sonndan bir önceki maçta Brian Clough'ın Derby County'sine 1-0 kaybetmeleri, sezonun son maçında Arsenal'ı yenmek zorunda kalmaları demekti. Maçın bitimine beş dakika kala attıkları bir gol tartışmalı biçimde geçersiz sayıldı ve 0-0 berabere kaldılar. Sonuçta, maçlarını tamamladıkları için oyuncular çoktan Mallorca'ya gitmiş olan Derby şampiyon oldu. Shankly altı yıldır kupasızdı.

Kulüp duraksama dönemindeyken Liverpool'un ekonomisi daha da kötü durumdaydı. Beatles dönemi geçmiş, Harold Wilson da 1970'te başbakanlığı kaybetmişti. Wilson her ne kadar 1974'te geri dönse de küçülmüş görünüyordu. Limanlar düşüşteydi ve Birkenhead'deki Cammell Laird tersanesi zorluklar içindeydi. İşsizlik, otuzlardaki depresyon döneminden beri görülmemiş bir seviyeye yükselmişti. Böyle zorlu zamanlarda futbol büyük bir rahatlama getirebilirdi, ama yetmişlerin başlarında birçok kişi için bir yılgınlık kaynağıydı.

Yeniden yapılanma çalışmaları bir sonraki sezon meyvelelerini vermeye başladı. Shankly, "Benim takımımda her oyuncu takım için oynamalı," dedi. "Kendisi için değil. İşleri kolektif biçimde yapıyoruz. Her pozisyonda o bölgenin uzmanı var. İşlerini karmaşıktırımıyoruz, yapacakları şey basit. Takımların bir sistemi olması lazım; oyuncuların oynamayı, yapılma-

sı gerekeni bilmeleri lazım. Birbirlerine yabancı olmamaları, muhabbet göstermeleri gerekir. Becerebileceklerini hissettiklerinde serbestçe oynayabilirler.” Liverpool merhametsizdi. Eylül ayında Sheffield United’ı 5-0 yenip ligin zirvesine çıktılar ve şubat ayında arka arkaya gelen yenilgilerle konumlarını kısa bir dönem kaybetseler de, Arsenal’in Leeds’e 6-1 yenildiği son günde Leicester’la berabere kalıp şampiyonluğa uzandılar. “Avrupalı gibi oynuyorduk,” dedi Keegan. “Çok değişmek zorunda kalmıyorduk ve oyuncular sadece hızı değiştirerek yeterince iyilerdi. Shanks bize deplasman maçlarında hep tribünleri susturmamızı söylerdi; bunu yaparsak bir şansımız olduğunu düşünürdü.”

Bu Avrupalı stil (karakteristik özellikleri sabırlı, metodik oyun kurmak ve vakit öldürmekten çekinmemekti) Liverpool’u Eintracht Frankfurt, AEK Athens, Dynamo Berlin ve Tottenham’dan geçirip Uefa Kupası finalinde Borussia Mönchengladbach’ın karşısına çıkardı. Gladbach’ın tılsımı Günter Netzer, Batı Almanya’nın bir önceki yıl Wembley’de İngiltere’yi 3-1’le yaktığı maçta takımın orkestra şefiydi.

Gladbach, Liverpool’a rüzgâr gibi, atak futbolu oynamaya ant içmiş olarak geldi. Doğal oyunları buydu. Shankly bir ke-reliğine bu oyuna geldi ve Liverpool’u sahaya defansif bir dizilimle çıkardı. Ama Netzer’i süpürücü olarak görevlendiren Borussia kendi içinde oynadı ve her şeyi kontrol altında tutarken otuzuncu dakikada sel gibi yağın yağmur maçın durmasına sebep oldu. Otobiyografisinde anlattığına göre Shankly, hakeme durumun o kadar da kötü olmadığını düşünüyormuş davrandı (“Bu kıtalıları biliyordum”). Böylece hakemin onun maçın iptal edilmesini istediğini anlamayacağını ummuştu.

Ertesi sabah öfkeli Toshack, Shankly’yi takımı Paisley ve Fagan’ın seçmesine izin vermekle suçladı. Eve gitti ve Shankly telefon ettiğinde onun kendisine satılacağını söyleyeceğinden korktu. Shankly dinlenmesini, çünkü akşam yeniden oynanacak finalde sahada olacağını söyledi. Gladbach’ın defansı geride kurduğunu ve savunma oyuncularının uzun boylu olma-

dıklarını fark etmişti; taktik açıdan tam da Toshack gibi fizikli ve hava hâkimiyetine sahip bir oyuncuya karşı savunmasız kalacak türden bir takımdı.

Brian Hall takım dışı kaldı. Ve Shankly, aynen St. John'la olduğu gibi, bunu ona maçın başlamasına bir saat kala bildirdi. Maçın dışına atılan Hall kızmıştı. Belki Shankly'ye sorulsa tek bir oyuncunun hislerinden daha fazla endişelenecek şeyler olduğunu söylerdi ama oyuncuyu bundan haberdar etmemesi ilginç bir ihmaldi (özellikle de bu değişikliğin arkasında yatan bariz taktik sebep iyi bir açıklama sunarken) ve bu Shankly'nin yüzleşmelerden hoşlanmadığını, en azından düzenli oynayan bir oyuncuya o gün oynamayacağını söylemesi gereken türden yüzleşmelerden hoşlanmadığını düşündürüyor. Ama bunun doğru bir karar olduğu, 3-0'lık galibiyette Keegan'ın Toshack tarafından hazırlanan iki gol atmasıyla görüldü.

Maçın rövanşı, çoğu kişinin beklediğinin aksine, bir formalite maçı olmadı. Gladbach ilk yarıda iki gol buldu ama devre arasında Shankly takımını Batı Almanların tükendiğine ikna etti. İkinci devrede Liverpool'un kendi yarı sahasından neredeyse hiç çıkamadığı ilk yirmi dakikanın ardından kendisi haklı çıktı ve toplamda 3-2'lik skorla Liverpool nihayet Avrupa'da ilk kupasını kazanmış oldu. Shankly oyuncularının ayaklarının yerden kesilmemesi için elinden geleni yaptıysa da, bu genç kadro İngiltere'nin en iyi takımı olmuş, Avrupa'da da en iyilerin arasına girmişti. Ama Zvezda maçının da gösterdiği gibi, pek de en iyi sayılamazlardı.

Liverpool, Şampiyon Kulüpler Kupası'nın ilk turunda Lüksemburg'dan Jeunesse d'Esch karşısında zorlanmış, iki miskin performansın sonunda turu toplamda ancak 3-1'lik bir skorla geçmişti. Ama genel kanı, onların Yugoslav şampiyonları karşısında kendilerini bulacaklarıydı. Her ne kadar *Guardian*'dan David Lacey "Liverpool özellikle de rakibin kurnaz, güdüsel becerileriyle kıyaslandığında çoğunlukla yaratı-

cılıktan depresif biçimde yoksundu," diye yazsa da, ilk maç yeterince iyi görünüyordu. Zvezda ilk yarıyı Janković'in golüyle önde kapamıştı. Genç kanat oyuncusu Vladimir Petrović'in topa dokunur gibi yapıp depara kalkarak başlattığı, Vojin Lazarević'in topuk pasıyla devam eden, ardından Nikola Jovanović ve Stanislav Karasi'nin verkaç yaptığı nefes kesen bir atakta top Janković'e gelmiş, o da ceza alanının kenarından çapraz bir şutla ağları bulmuştu. İkinci yarının üçüncü dakikasında kısa kullanılan bir korner sonrası Liverpool ofsayt tuzağında zamanlama hatası yapınca, Vladislav Bogičević voleyle ikinci golü attı. Ama Highway'in kullandığı kornerin iyi uzaklaştırılamaması sonrası Lawler'in kötü vuruşunun kalenin alt köşesine yuvarlanmasıyla umut veren gol geldi.

Shankly kesinlikle Liverpool'un turu geçmesini bekliyordu. Gerçi 1966'da Ajax karşısında turu 5-1'den çevirmeyi de beklediği için bu pek bir şey ifade etmiyordu. "İyi bir takım, ama taraftarlarımızın onların oynadığı futbolu seyretmek için para ödeyeceğini sanmam," dedi. Bu, İngiltere'de topa sahip olmaya dayalı futbola gösterilen sabırsızlığa işaret eden bir ifadeydi. Zvezda'nın koçu Milan Miljanić, rövanşta topu daha da fazla tutmayı amaçlamaya karar verdi.

İşin ironisi, Miljanić'in 1966 Dünya Kupası'nda İngiltere'nin başarısından çok etkilenmiş olmasıydı. Yugoslavya milli takımının koçluğunu yaptığı o yıl turnuvayı minibüsüyle oradan oraya giderek takip etmiş, harcamalarını azaltmak için minibüste uyuyup evden getirdiği konserve yiyecekleri tüketmişti. Zvezda orta saha oyuncusu Jovan Acimović, "Miljanić'in inanılmaz bir bilgi açlığı ve futbol sevgisi vardı," diye anlattı. "Yirmi dört saatini futbola verirdi. Kendini eğitti. Bizi de eğitti çünkü hepimiz çocuktuk. Mükemmeldi ve metodikti. Sonra kendini çok iyi bir taktisyen olarak geliştirdi, ama asıl belirleyici olan, onun yenilik ve bilgiye duyduğu açlıktı." Zvezda'nın koçluğuna 1966'da başlamış, dört Yugoslav şampiyonluğu kazanmıştı. Uluslararası itibarı o kadar yüksekti ki 1974'te Real Madrid'in başına getirildi.

Anfield'daki ma onun için önemli bir olaydı. "Bu ma, koçların başındaki ismin her řeyi doğru yaptığı ender maçlardan biriydi," diye anlattı Aimović. "Taktikler mükemmeldi. Açık oyunla Liverpool'u yenme şansımızın pek olmadığı belliydi. Bundan kaçınıp güvenliği ne almak konusunda antrenmanlıydık. Evimizdeki maçta her zamanki oyunumuzu oynamiştık. Sistemimiz 4-4-2'ydi: 1966'da Dünya Kupası'nı kazanan İngiltere gibiydik. Saė kanat oyuncumuz Slobodan Janković'i aynen Ball gibi geri çekmiştik ve sol kanada güçlü forvet Vladimir Petroviç'i, ileriye de havada devleşen klasik santrfor Lazarevi'i yerleştirmiştik. Planımız, Petroviç için, havada istisnai bir oyuncu olan ve gol firsatları yaratabilecek Lazarevi'e orta yapabileceği pozisyonları bulma şansı yaratmak üzerineydi. Ve Toshack'a hava hâkimiyeti tanınamak için kapanmamız gerektiğini de biliyorduk."

Zvezda bir önceki sezon Uefa Kupası'nda Tottenham'la oynamış, White Hart Lane'deki 2-0'lık yenilgiyi Belgrad'da lehine dndrememişti. Aimović, "Onlardan o kadar da kötü değildik," dedi. "Ama o maçtan ders aldık. Yugoslav futbolunun tarihinde İngiliz takımlarına karşı oynamak her zaman büyük bir olay kabul edilirdi. Oyuncular olarak her zaman İngiliz futboluna saygı duyardık. Liverpool sahip olduğu oyuncularla gözümüzde büyük bir şeydi. Yaşımız gençti ama deneyimliydik ve zorlu deplasman maçlarını biliyorduk. Tabii ki Anfield'ı ve Kop'u da biliyorduk. Asıl amacımız ilk 10-15 dakikadan yara almadan çıkmaktı. Maçın başlarında taraftarlar yüzünden devasa baskı oluşabileceğini biliyorduk."

Genelde geride duran orta saha oyuncusu Vladislav Bogiević, Toshack'ın havadaki tehdidiyle bařa çıkması için daha da geride görevlendirilmişti ve Kiril Dojinovski de Keegan'la adam adama oynadı. Zvezda'nın en iyi oyuncusu olan sol açık Dragan Džani (1968'de Avrupa şampiyonası'nda Yugoslavya'nın İngiltere'yi 1-0 yendiği yarı finalin tek golünü atmıştı) o sırada askerlik görevini yaptığı için maçta yoktu. O oynasaydı Petroviç muhtemelen saėa kaydırılırdı. "Pižon" ola-

rak adlandırılan Petrović ("güvercin"ın Fransızcasının Sırpça bir varyasyonuydu) henüz sadece on sekiz yaşındaydı ama ilk maçına iki yıl önce çıkmıştı ve olağanüstü yetenekliydi. İleride Arsenal'da oynayacak ve Džanić'le beraber tarihte sadece beş kişiye verilmiş olan Zvezdine zvezde ("Yıldızların yıldızı") onuruna layık görülecekti. "Genelde Brezilya'ya benzer bir tarzda oynardık; bu, insanlar tarafından sadece Zvezda'nın değil Yugoslavya'nın stili olarak görülürdü," diye anlattı. "Bir sürü kısa pas ve top sürme vardı... Daha küçük kulüpler bile böyle oynardı. Bu bizim geleneğimizdi, bizim futbol ekolumuzdu. İkinci maçta o kadar açık oynayamadık ama iyi savunma yaptık."

Maçın şeklinin belirginleşmesi fazla zaman almadı. Sağda topu alan Callaghan sol bek Petar Baralić'in üstüne gitti, ama Baralić gücünü kullanarak Callaghan'ın dengesini bozdu ve topu taca atacak mükemmel zamanlamalı bir müdahale yaptı. Zvezda düzgün pas yapan bir takım olabilirdi ama savunmayı da biliyordu. Topu aldıkları anda teknik olarak ne kadar usta ve akıcı olabildiklerini gösteriyorlardı. Acimović'in ve akıl dışı bir topuk pası yapan Lazarević'in dahil olduğu bir atakta, Janković'in ortasına Lindsey'nin müdahalesi kornere yol açtı. Sağ kanat oyuncusu Janković korneri kısa kullandı, Bogićević topu ona geri verdi. Janković alçaktan bir orta yaptı ve sanki topu tekrar kornere vurmakla dönüş yapmak arasında bocalayan Hughes iki hareketi de yapamadı ve ondan sertçe seken top Acimović'e geldi. Biraz dengesiz yakalanan ve muhtemelen kaleye yedi sekiz metre kala topla buluşmanın şaşkınlığını yaşayan Acimović şutu geciktirdi ve her zamanki gibi kalesinden çabuk çıkan Clemence topu ve kontrol altına aldı.

Shankly, Liverpool taraftarlarının Zvezda gibi bir takımı seyretmek istemeyeceklerini söylemiş olabilirdi, ama bütün o pas futbolu savunuculuğuna karşın 1966'daki Ajax yenilgisinden beri (José Mourinho'nun popülerleştirdiği ifadeyle söylemek gerekirse) topla dinlenen takımlarla işi olmadığı

açıklık kazanmıştı. Diğer yanda Zvezda'nın olayı sadece topu tutmak değildi. Belki topu Liverpool kadar çabuk biçimde ileri taşımaya çalışmıyorlardı ama oyunlarının bir amacı vardı ve sürekli olarak bir anda tempoyu hızlandırıp sağdan Slobodan Janković'i, soldan heyecan verici Petrović'i boşa kaçırma tehdidi taşıyorlardı. Lloyd ve Lindsay'nin topa basitçe ileri vurma eğilimi İngiliz standartlarında çok alışılmadık sayılmazdı ama Zvezda'yla karşılaştırıldığında inanılmaz müsrif görünüyordu.

Acimović, "Temel fikrimiz onları toptan uzak tutmak, topu mümkün olduğunca kendimize saklamak ve baskı altına girmemek için tehlike bölgesinden uzak durmaktı," diye açıkladı. "Üçgenler kurup yan toplarda dörtlü opsiyonlar yaratma antrenmanları yapmıştık ve onların aktif oyunlarına aktif oyunla cevap vermediğimiz için bu onları biraz afallattı. Kapalı bir futbol oynadık, sık sık geriye döndük, çok pas yaptık, çok sakındık. Sanırım bu kadar rakibi engellemeye yönelik bir oyunu ilk kez oynuyorduk. Rakibin bizi savunma yapmaya zorladığı başka deplasman maçları da olmuştu ama bu bizim asıl karakteristik özelliğimiz değildi. Şimdi görebildiğim kadarıyla bu yaklaşım hâkim. Geriye pas atmak bugün taktiklerin normal bir parçası ama o zamanlar bunu yaptığında bütün stadyum yuhalayıp ıslıklardı."

Maçın ilk devresinin aşığı yukarı yarısı oynanmışken Heighway'in bir pasını Miroslav Pavlović kaptı. Bir anda fren boşaldı. Pavlović, Petrović'i gördü, o da topu çalışkan Karasi'ye attı. Karasi atağın yönünü sağdaki Acimović'e doğru değiştirdi ve Janković'in olduğu dışa doğru açıldı. Kanat oyuncusu içeriye bir orta yaptı; arka direğe doğru geri geri koşan Lazarević topu kafayla güzelce geriye, ceza alanının ortasına doğru yolladı, Karasi'yi Thompson bloke etti. Lawler topu ileride kenarda baskı altındaki Toshack'a doğru uzaklaştırdı ve Toshack'a yapılan ufak bir müdahaleden sonra Petrović topu çaldı, içerideki Bogićević'e uzattı; Bogićević büyük bir orkestra şefi gibi her zaman defanstan ileri çıkıp atakları yönetirdi.

Yine yavaşça kabaran bir atak, Petrović'in ortasının kafayla uzaklaştırılmasıyla bitti.

Dojčinovski geride Keegan'ı iyi tutuyor, ihtiyaç olduğunda sahanın diğer yerlerine yardıma da koşuyordu. Örneğin Callaghan'ın bir ortasında Thompson topa uzanıp tehlike yaratacakken, Dojčinovski kolaylıkla onu toptan uzak tuttu ve orta saha oyuncusu çaresizce hakeme itiraz edip bir engelleme olduğunu söyledi. Gerçi Thompson'ın asıl işi geride, tehlike dozu giderek artan Zvezda kontrataklarını süpürmekti. Acimović, Karasi'yle verkaçı girdikten sonra kendine müdahale etmeye çalışan iki Liverpool oyuncusunun arasından geçip topu Lazarević'e çıkardı; Thompson bunu geride iyi okudu ve topu aldı, ama Liverpool sendeliyordu.

Tehditlerin seyrek olmasına karşın ilk yarının en iyi şansını Liverpool yarattı. Thompson'ın bir ortası kafayla uzaklaştırılıp Lawler'in önüne düştü, o da topu yine Thompson'a verdi. Thompson sağda Callaghan'la kısa bir süreliğine kanat değiştirmiş olan Heighway'e doğru dışarıya gönderdi. Baralić'i geçen Heighway içeri girdi ama Dojčinovski'nin müdahalesiyle top geriye Hughes'a doğru yuvarlandı. Hughes ilerledi, Karasi'nin ters tarafına geçip topu ceza alanında çapraz koşu yapan Keegan'a diklemesine oynadı, Keegan kalenin sağ tarafına kadar indi ve şut mu pas mı olduğu tam anlaşılamayan biçimde topu kaleye doğru enlemesine yolladı. Kaleci Ognjen Petrović'i geçen topa kale ağzında Toshack kayarak vurmaya çalıştı ama Janković müthiş bir müdahaleyle bir şekilde topun içeri girmesine izin vermedi. Toshack'ın umutsuzca baktığı hakem Rudi Glöckner bir faul görmedi.

İlk yarının bundan sonrasında top tamamen Zvezda'daydı. Solda tarafta Liverpool'un yarı sahasının içlerinde Lazarević'in ortasına Lawler'in müdahale etmesiyle bir taç atışı kazandılar. Top Acimović'e gitti, Callaghan müdahale etti. Boşta kalan top Baralić'e geldi, Baralić topu Bogićević'e verdi. Onun Lazarević'i kaçıрма denemesinde pas iyi değildi ama Heighway hiç de ağır baskı altında olmamasına karşın topu ileriye

tepince top yine Zvezda'ya geldi. Pavlović topu aldı ve sağdaki Janković'e doğru açtı. Janković içerideki Karasi'ye döndü, Karasi her zamanki gibi desteğe gelen Bogićević'e doğru dokundu. Bogićević topu Aćimović'e kaldırdı, yeniden kendisine gelen topu sağ yanındaki Pavlović'e verdi. Birdenbire bir hız patlaması oldu ve top doğrudan ceza alanına hareketlenen Janković'e geldi. Janković karşısındaki Thompson'ı geçecek gibiyken Lindsay araya girdi ve topu kaleci Clemens'e verdi.

Zvezda bu noktada ritmini bulmuş, amansızca paslaşıyordu. Dikkate değer bir soğukkanlılıkları vardı; sanki teknik yeteneklerine o derece güveniyorlardı ki, topu yanlış kontrol etme ihtimali akıllarının ucundan geçmiyordu. Lindsay'den gelen bir ortayı Dojčinovski ceza sahasının kenarında kafayla sakince Bogićević'e indirdi. Bogićević pasını orta sahanın ortasında hafif solda duran Lazarević'e yolladı. Forvet oyuncusu topu geriye Karasi'ye verdi, Karasi de orta sahaya ilerleyen Bogićević'de doğru bir yan pas verdi. Bogićević ilerledi ve sağdaki Janković'i gördü. Janković geriye Pavlović'e, ondan içerideki Bogićević'e, ondan ilerideki Janković'e, tekrar geriye Bogićević'e. Paslaşmanın basitliği ve açıları büyüleyiciydi. Bogićević yine ilerledi, Lazarević'i gördü, o tekrar Janković'e bıraktı ve nihayet Janković hızlanarak Thompson'ın yanından geçip solda Lawler'ın uzağında boşluk bulmuş olan Aćimović'e doğru uzattı. Oyun kurucu, ceza alanının hemen içinde sol ayağının dışıyla maçtaki ilk şutunu attı, Clemens umutla kale boyunca uçarken top kalenin sol üst köşesinin hemen üstünden dışarı gitti.

Bazı anlarda Liverpool topu hiç alamayacak gibi görünüyordu. Topun saha boyunca yolculuk ederek yaklaşık yirmi beş metre ileri gidip sonra saha boyunca dolanıp yine orta sahaya geri gelmesi sırasında toplam yirmi yedi paslaşma yaşandı. Maçı Granada televizyonunda yorumlayan Gerald Sinstadt'ın tabiriyle Anfield'a çöken "meşum sessizlik", Liverpool'un sadece bir gole ihtiyacı olmasına karşın Zvezda takımının skoru koruyabilecek, hatta daha fazlasını yapabilecek bir takım olduğunun farkına varılmasıydı.

Daha sonra New York Cosmos'la başarılı bir kariyer sürdürecek olan Bogićević olağanüstü bir maç çıkarıyordu. McGhee'nin kelimeleriyle kendisi "uzun boyu, dik sırtı ve yeteneklerine duyduğu soğukkanlı güveniyle hiçbir şeyi şans eseri veya tesadüfi yapmazdı. Defansı buz gibi yönetirdi. Orta sahaya hâkim olduğunda (çoğu zaman olurdu), curcunanın ortasında yaydığı sakinlikle birinci sınıf olduğunu herkese gösteren bir değer ortaya koyardı."

Kaleci Ognjen Petrović ofsayttan doğan bir frikik kullandı, topu Bogićević'e doğru yuvarladı. Ve örgü yine başladı. Vladimir Petrović'e, geriye Aćimović'e, yana Bogićević'e, ileriye Petrović'e. Bu sonsuz üçgenler Liverpool'u şaşkına çeviriyordu. Petrović geriye Bogićević'e döndü, Bogićević sağ açıkta Liverpool yarı sahasında iyice ileride olan Pavlović'e verdi. Pavlović iç tarafta geride duran Karasi'ye çapraz bir pas attı, Karasi akıllıca biçimde topun üzerinden atladı ve top Petrović'e geldi. Petrović ceza sahasının kenarına geldi, sağdaki Karasi'ye doğru topa dokundu, Karasi topu ona geri verdi. Petrović bir anlığına iki ayağı arasında sıkışan topu kurtarıp, kalenin sol direğinin yanından yaylanarak dışarı çıkan bir şut attı. Atak aut atışıyla bitse de, hareketler sansasyoneldi.

Umut ışığı kendini tam devre arasına girecekken gösterdi. Janković, Lindsay'nin attığı bir topu kovalayan Heighway'i yere indirdi. Glöckner defans oyuncusunu tekrar tekrar göğüs cebinin üstündeki kokartı göstererek uyarırken, oyuncu ciddiyetle başını eğerek bir pişmanlık gösterisi yaptı. Lindsay topu Toshack'a verdi, Toshack ilk kez markajcısından kurtuldu ama Petrović'i zorlayacak bir kafa vuruşu yapamadı. Takımlar devre arası için sahadan çıkarken birkaç yuhalama sesi geliyor ve Liverpool'a yetecek 1-0'lık galibiyet bile, Sinstadt'in deyişiyle "muazzam bir iş" gibi görünüyordu.

Ama ikinci yarı umut vaat ederek başladı. Callaghan sağ taraftan Lawler'in pasına koştı ve toptan Bogićević'in müdahalesiyle uzaklaştı. Frikiği kendisi kullandı. Toshack kaleciyle mücadeleye girdi, top Lawler'a doğru yaylandı, Aćimović'in

baskısı altındaki Lawler kafayla topu boş ağılara doğru itti. Vuruş zayıftı ve Bogićević yetişip topu uzaklaştırmayı başardı. Kaleci o anda biraz zayıf göründü ama birkaç dakika sonra McLaughlin'in baskısı altındayken Toshack'a gelen bir ortada topu küstah bir rahatlıkla aldı ve kendisinin ortalarda hataya açık olduğuna dair en ufak şüpheyi de ortadan kaldırdı. Yine de bu, Liverpool'un canlanan atak enerjisini gösteriyordu. Lawler'la başlayıp McLaughlin ve Keegan'ın paslaşmasıyla devam eden, Zvezda'nın defansında gedik açılabilceği sinyali veren zekice bir atakta kazanılan frikiği sol kanatta Highway kullandı ve Toshack'ın kafa vuruşu üstten az farkla dışarı gitti.

Lindsay'nin kendi yarı sahasından kullandığı bir frikik ceza alanına şişirildi ve kafayla uzaklaştırıldı. Petrović topu kazandı ama Thompson onun pozisyonunu bozup topu kanttaki Highway'e verdi. Onun Keegan'a doğru uzun ortasına Jovanović dokunmayı başardı ve topu kornere attı. Bu Liverpool'un altıncı korneriydi. Callaghan korneri ceza sahasının önüne doğru kullandı, Lindsay'nin kafayla indirdiği topu biraz panik belirtileri göstermeye başlayan Dojčinovski havaya dikti. Toshack, Bogićević'le beraber zıpladı ve topun Keegan'a gitmesini sağladı, Keegan'ın kale ağızındaki vuruşunu Petrović önledi, kaleci yerdeyken top yine Toshack'ın önüne düştü ve kale sahası çizgisi üzerinde kalenin çoğu önünde açıkken yaptığı vuruşta Petrović'i aşan top sol direğin hemen yanından dışarı çıktı.

Ama baskı artıyor, Liverpool ataklarının yoğunluğu artık uzun pas zincirleri kolayca kuramayan Zvezda'yı tedirgin ediyordu. Petrović'in kale atışı uzundu ama yarı saha dairesindeki Thompson'a geldi. Thompson topu sağdaki Callaghan'a açtı, o da uzun ortaladı. Toshack hava mücadelesini kazandı ve Dojčinovski'nin uzaklaştırmaya çalıştığı top ceza sahasının hemen dışındaki Highway'in önüne düştü. Highway topu sağ ayağına alıp yerden vurdu, Petrović soluna yatarak topu yakaladı.

İlk yarıda Liverpool topu alamamıştı; ikinci yarıda Zvezda onu uzaklaştıramadı. Top yine geldi, yine geldi. Ama öne geçen Zvezda oldu. Lloyd hava mücadelesinde kazandığı topu Hughes'a yuvarladı, o da kenardaki sağ bek Lawler'a doğru geri uzattı. Lawler pasını Dojčinovski'den kendini kurtarıp çizgiye inen Keegan'a verdi ama defans oyuncusu yerini alıp topu kazanmayı başardı ve Zvezda ceza alanındaki Bogićević'e uzattı. Bogićević'ten ilerideki Petrović'e, ondan Aćimović'e derken, Zvezda yarı sahasının ortaya yakın bölümünde Lawler bir faul yaptı.

Dojčinovski frikiği kısa kullanıp Barasi'ye yolladı, ikisi birer kere daha paslaştıktan sonra Barasi topu solda yarı saha çizgisini geçen Baralić'e uzattı. Baralić içeri yönelip Aćimović'e verdi, koşusuna devam ederken topu tekrar aldı. Onun yaptığı ortayı Lloyd kafayla uzaklaştırdı ama Heighway'le mücadele eden Pavlović topu kazanıp Janković'e verdi. Janković, Lazarević'e doğru dokundu, topu alan santrfor kaleye yirmi metre uzaktan sağ ayağının dışıyla bir şut attı ve top Clemens'in etrafından yay çizip doksana gitti. Aćimović, "Lazarević'in golü alışmadıktı çünkü kendisi gollerinin yüzde doksanını kafayla atarken burada uzaktan bir şut çekti," dedi. "Çok şanslıydık."

Belki şanstı ama muhteşem bir vuruştı ve golden sonraki kısa bir sessizliğin ardından Anfield'da alkışlar yükseldi. Shankly'nin tepkisi daha pratikti; etkisiz McLaughlin'i kenara alıp oyuna Brian Hall'u soktu. Liverpool çabucak yeniden hızını buldu. Heighway'in kullandığı bir taç atışını Bogićević kafayla kornere gönderdi. Heighway korneri kullandı, Ognjen Petrović hareketlendi ama sonra sanki topu bırakmaya karar verdi. Top muhtemelen auta çıkacaktı ama arka direktteki Baralić kalecisi kadar güvenli değildi ve topa ayak salladı. Top kale önüne doğru havalandı. Lloyd, etrafında üç Zvezda oyuncusu varken harika yükselip topu kale sahası içindeki Keegan'a kazandırdı ve Keegan dönerek vurdu. Top Petrović'in bacakları arasından geçti ama çizgi üzerindeki Dojčinovski

sol ayağını uzattı. Top onun bileğine çarpıp döne döne çizgiyi geçti. Dojčinovski düşerken neredeyse topun üzerine oturup sağ kalçasıyla onu durdurdu ve Petrović'in kendini geriye atıp topu boğmasını sağladı. Keegan ve Toshack gol itirazında bulundu ve maçı anlatan Sinstadt da bunun gol olduğuna emindi. "Gerçekten çizgiyi geçmiş olması lazım," diye ciyakladı. Pozisyonun tekrarları duruma açıklık getiremediyse de, Dojčinovski topu zamanında durdurmuş görünüyordu.

Maçın dörtte üçü bitmişti ama Zvezda'nın zayıf yönleri sinyal veriyordu: Ortaların ve yüksek topların onları sıkıntıya sokması Liverpool'a ümit verdi. Ama Zvezda hâlâ tehditkardı ve Liverpool giderek telaşlanırken daha fazla faul yapmaya da yatkınlaştı. Lloyd'un Lazarević'in üzerine tırmanması Zvezda'ya kalenin otuz metre uzağında bir frikik kazandırdı. Frikik kısa kullanıldı ve beceriksizce Aćimović'e vuran Hughes hemen beş metre ileride ve biraz daha sağda bir frikiğe daha sebep oldu. Petrović topu sağ ayağıyla barajın etrafından dolandırdı. Soluna doğru uzayan Clemens vücudunu tamamen esnetip ucu ucuna bir kurtarış yapmakla kalmadı, topu da tuttu.

Shankly, Heighway'in yerine Phil Boersma'yı alarak son kartını oynarken, Hughes da ileri gitti. Bogićević'in Keegan'a yaptığı bir faulden sonra kazanılan frikikte topu kısa pasla Lindsay'ye attı ve top ortalandığında Zvezda yine sendeledi. Dojčinevski kafayla topu kaldırdı ve içeri koşan Lawler'in kafa vuruşu az farkla dışarı gitti. Sanki Liverpool bir gol bulsa kolayca ikinciye de bulup maçı uzatma devrelerine götürebilirmiş gibi hissediliyordu.

Boersma ortadan daldı, topu Hughes'a uzattı ve koşusuna devam etti. Hughes'un geri pası biraz sertti ama Boersma biraz esneyip kayarak topu Keegan'a atmayı başardı. Keegan içeri girdi ve topu ceza alanının sol tarafındaki Hughes'a doğru ileriye oynadı. Hughes'un ilk orta denemesinde top kafayla yeniden kendisine atıldı; ikinci orta arka direkte Toshack'ı buldu. Toshack kafayla topu yere doğru sağlam bir şekilde vurdu ama soluna yatan Petrović topu tuttu.

Liverpool yine dalga dalga geliyordu. Thompson sağdan bir top kullandı. Keegan'ın müdahale ettiği Petrović topu Toshack'ın önüne düşürdü. Toshack'ın kaleye yuvarladığı topu yine çizgi üzerinde Bogićević çıkardı ve kornere yolladı. Korneri Hall kullandı, Lloyd hava mücadelesini kazandı, Keegan'ın şutu defansta kaldı ve Jovanović topu aceleyle ileri vurdu. Topa sahip olunan kontrollü oyun rafa kalkmıştı.

Liverpool orta yuvarlakta bir elle oynama sonrası frikik kazandı. Lloyd topu Thompson'a oynadı, Thompson sağdaki Callaghan'a açtı. Sonra Thompson'a geri verdi, Thompson da Zvezda ceza sahasının kalbine uzun bir top kaldırdı. Toshack yine mücadeleyi kazandı, Lawler göğsüyle indirip kaleye doğru sertçe vurdu. Petrović'in dokunuşu topun yönünü çok az değiştirebildi ve üst direğe çarpan top ağlara gitti. Hâlâ altı dakika vardı; Liverpool'un fizik gücünün yarattığı zorluklar düşünüldüğünde bu süre Zvezda oyuncularına sonsuzluk gibi görünüyormuş gibi görünüyordu.

Ama Liverpool bundan pek yararlanamadı. Lindsay'nin bir ortasında Toshack'ın kalabalık kale ağzına yönelttiği topu Petrović cesurca aldı. Ama beklenen son şans hiç gelmedi. Ve ardından son saniyelerde Thompson ceza alanının hemen dışında Acimović'e faul yaptı. Janković frikiği sağ ayağıyla barajın yanına doğru kullandı ve falso alan top son hızla üst köşeye gitti. Yine Clemens'a hiçbir şans tanımayan süper bir vuruştur. Buraya kadardı. Belki goller akıl alacak gibi değildi (ikisi de ceza sahasının dışından sertçe vurulan ve direklerle birkaç santim uzaktan içeri giren toplardı) ve saçma biçimde Zvezda'nın değil Liverpool'un üstün görüldüğü anlarda geldi, ama Zvezda'nın oyun kalitesi tartışılmazdı ve ilk yarıdaki top hâkimiyetiyle Liverpool'la neredeyse dalga geçmişti. Daha iyi olan tarafın kazandığı, son düdükten sonra Anfield tribünlerinden yükselen alkışlardan ve ertesi gün Boot Room'daki toplantıdan da belliydi. Shankly'nin orada olması toplantının önemini gösteriyordu. Aydınlanma netti: Zvezda takımı fiziksel açıdan Liverpool kadar güçlü olmasa da, zaman zaman

Liverpool'un ortalarıyla başa çıkmakta zorlansa da, top kontrolü sayesinde oyunu da kontrol etmişti.

The Times'ta yazan Geoffrey Green, "Zvezda oyuncularını ödülleri sonuna kadar hak eden sanatçılar olduklarını gösterdiler," diye yazdı. "Buhar tütüren çaydanlığın üstüne kapağın kapatıldığı bir geceydi. O kadar çok şey oldu (veya olmak üzereydi) ki, düşünceler insanın kafasının içinden bir kutudaki renkli boncuklar gibi geçiyordu... Burada basitçe, bir boğayla (Liverpool) bir matadorun mücadelesi vardı... Her şeyin; yeteneğin, dramın ve cesaretin olduğu, Janković'in büyüleyici son vuruşuyla Kızıl Yıldız'ın olaya nokta koyduğu bitime kadar bizleri rahat oturtturmayan bir maçtı."

Maçın bitimindeki alkış Shankly'nin bu kez seyircisini yanlış değerlendirdiğini gösteriyordu; bu, Lacey'nin "engin bir kalite ve beceri futbolu," diye nitelediği oyunu sonuna kadar takdir eden bir kitleydi. Bir kerelik bir şey olsaydı belki maçın önemi görmezden gelinebilirdi ama bu çok daha genel bir trendin parçasıydı: Ajax, Ferencváros, Athletic Bilbao ve Vitória de Setúbal takımlarının hepsi Liverpool'u biktirmiş, Bayern München dört dörtlük kapsamlı futboluyla 1971'de Anfield'da 0-0 berabere kalıp ardından ikinci maçı almıştı. Belgrad'daki maçtan bir hafta önce Wembley'de Polonya'yla berabere kalan İngiltere, ilk kez Dünya Kupası'na gitme hakkı elde edememişti. Liverpool çoğu takımdan daha sabırlı olsa da, geleneksel İngiliz erdemleri olan hız ve güç artık maç kazanmak için yeterli değil gibiydi. Zvezda yenilgisinin ertesi günü Boot Room'daki tartışmanın ateşli olmasının sebebi buydu; Shankly bu yüzden bu kez ekibine eşlik ediyordu. "Dönüp dolaşıp arkana getireceksen topu kazanmanın bir anlamının olmadığını fark ettik," diye anlattı Paisley. "Avrupa'nın zirvesindeki takımlar defanstan etkili biçimde nasıl çıkılacağını gösterdi. Hareketlerinin hızını ilk pas belirliyordu. Bizim de böyle sabırlı olup, topu aldığımızda ondan sonraki iki veya üç hareketi düşünmemiz gerekiyordu."

Bu herkesin pas yapma becerisinin olması gerektiği anla-

mına geliyordu; takımda eski tipte kesici santrhafa yer yoktu. Tam da bu çeşit soyu tükenen bir defans oyuncusu olduğuna karar verilen Larry Lloyd'un (gerçi sonraları Nottingham Forest'ta beklenmedik bir rönesans yaşayacaktı) diz arkasında yırtık vardı ve aslında bir orta saha oyuncusu olan Phil Thompson defansın ortasında Emlyn Hughes'a eşlik etmesi için geri çekildi. Thompson, "Patron ve ekibi adına akıllıca bir karardı," dedi. "Zamanın ilerisindeydiler. Bir anda geriden oyun başlatır olduk. Gol atmak için elli pas yapmak gerekse de umurumuzda değildi."

Shankly için bu basitçe kendi temel felsefesini alıp genişletmekti. Her zaman paslaşmaya, topu vermemeye, kontrolle inanmıştı; Zvezda onlara Liverpool'un bu prensipleri daha da ileri götürmesi gerektiğini göstermişti. Shankly, "Avrupalılar oyunu geriden kurmaktan başka bir yol olmadığını gösterdiler," diye açıkladı. "Bu, Avrupa'da başladı; biz zaten Liverpool'da hep kolektif bir sisteme sahiptik ve onu oyunumuza uyarladık. Ama Phil Thompson'ın Hughes'a eşlik etmesiyle bu daha akıcı ve muhtemelen tanımlanması zor bir hale geldi. Sonraki yıllarda Thompson ve [Alan] Hansen'la süren kalıbı bu belirledi. Liverpool'da, her top kazanıldığında bir gol atılamayacağını fark ettik. Ve bunu Avrupa'dan öğrendik."

Liverpool'un son lig ve Uefa şampiyonu olarak başladığı 1973-74 sezonu, beklenenin tersine bir geçiş sezonu oldu. Revie'nin Leeds'i yaşlanıyordu ve güya Shankly'nin Liverpool'da yaptığı türden bir reforma ihtiyacı vardı. Ama sezona yirmi dokuz maç yenilmemek gibi bir rekorla başladılar. Liverpool aranın açılmasına izin vermedi ve nisan ayına gelindiğinde liderin sadece dört puan gerisindeydi ve Leeds üç maç fazla oynamıştı. Ama şampiyonluğa bu kadar yaklaşımsken yorgunluk başladı ve Liverpool son sekiz maçında sadece bir galibiyet aldı.

Yine de FA Cup görkemli bir bitiş sunacaktı (gerçi o zaman bunun bir bitiş olduğunu kimse bilmiyordu). Liverpool

yarı finalde eski öcüsü Leicester City'yle karşılaşmadan önce Doncaster, Carlisle, Ipswich ve Bristol City'yi geçti. Yarı final tekrara gitti ama Liverpool ikinci maçı kazanıp finalde Newcastle United'ın karşısına çıktı. Newcastle santrforu Malcolm Macdonald, Wembley'de yapacaklarına dair kendinden emin öngörülerıyla gazetelerin arka sayfalarını süslüyordu. "Bırakın konuşsun," dedi Shankly. "Cumartesi biz oynarız."

Liverpool'un Newcastle'yı yıkışı ustacaydı. Shankly'nin takımının oynadığı en iyi maç değildi ama en iyi performansı olduğu iddia edilebilirdi. O öğleden sonra dört dörtlük bir başka performans daha yaşandı. Bruce Forsyth seyircilere şarkı söyletmek için denizci ceketi ve bordo pantolon içinde sahaya çıktığında ısıklıklar duyuldu ama Kraliyet Deniz Kuvvetleri bandosu onun *The Generation Game* programının temasını çalarken kendisi ayağıyla heyecanlı biçimde iteklediği topa sahanın yarısını koştu ve topu ağlara vurarak yuhalamaları çığlıklara dönüştürdü. Orta yuvarlaktaki podyuma tırmanırken artık avucuna aldığı seyirciler kendisinin meşhur "seni görmek, seni görmek güzel" lafıyla ona eşlik ediyorlardı.

Liverpool'un gol perdesini açması elli sekiz dakika sürdü (öncesinde Lindsay'nin sol taraftan yaptığı taarruzla attığı gol şüpheli biçimde ofsayt gerekçesiyle iptal edildi; oysa top Lindsay'ye Keegan'dan değil, Newcastle'ın sonradan bir Anfield kahramanı olacak genç yeteneği Alan Kennedy'den gelmişti). Ama Noel'in ertesi gününden beri neredeyse beş aydır ligde sadece üç maç kazanmış olan ve çeyrek finalde Nottingham Forest'ı, 3-1 yenik durumdayken bir saha işgaliyle oyunun ivmesini kaybetmesi sayesinde yenen Newcastle (geriden gelip 4-3 kazandılar ama FA maçın tekrar edilmesine karar verdi) finalde pek tehdit yaratamadı. Açılışı Keegan yaptı; Hall'un ortasından gelen topu hafifçe kaldırıp ceza sahasının hemen içinden sert bir şut attı ve spiker David Coleman "Kırayı goller öder ve Keegan kendine düşeni yaptı," diye zırvaladı.

David Lacey, *Guardian*'da "Newcastle'in çelimsiz, beceriksiz mücadelesine mücadele demek bile zor," diye yazdı. "Bu

kupa her şekilde Kop'un olacaktı. Keegan siyah maske giyse bir cellada ancak bu kadar benzerdi." Steve Heighway ikinci golü attı ve maçın bitiminden hemen önce öyle aşkın bir an yaşandı ki Coleman'ın sözleriyle Newcastle "çıplaktı."

"Liverpool'un oyun stili için üçüncü golden daha iyi bir örnek olamaz," diye yazdı Lacey. "İşin içinde takımdan yedi kişi vardı ve on bir pas yaptılar. Top Ian Callaghan'dan Brian Hall'a, ondan John Toshack'a ve sonra sağdaki Tommy Smith'e gitti; Smith enlemesine bir pasla diğer yandaki Lindsay'i gördü, o da sol taç çizgisi yakınındaki Keegan'ı buldu; Keegan iki rakipten kurtuldu ve topu kaldırarak yeniden Smith'e yolladı, Smith de Hall'la verkaça girip topu Heiwhway'e verdi, tekrar aldı, aut çizgisine inip yerden kaleye paralel bir top attı ve Keegan arka direkte topu içeri yuvarladı. Topa sahip olma, pozisyon alma, pas isabeti ve bitiriş; her şey vardı. Büyük oranda öngörülebilir bir maç için olabilecek en tatmin edici bitişti."

Gerçekten maç o kadar öngörülebilirdi ki, *TV Times*'ın astroloğu bir hafta önce neredeyse tam tahminde bulunmuştu. "Jüpiter'in Balık burcuna girmesiyle Malcolm Macdonald'ın morali berbat olacak ve kendisi sonrasında sıkıntılarını anlatma arzusuyla bunalıma girecek," diye yazdı. "[Newcastle menajeri] Joe Harvey duygusal karışıklık içinde ama Bill Shankly'nin Jüpiter açıları şahane görünüyor ve Keegan'ın kıpır kıpır yaratıcı gücü zincirlerinden boşanmak için yanıp tutuşuyor."

İkinci yarının sonlarında televizyon kameraları Shankly'yi kenarda gri takım elbisesi ve parlak pembe gömleğiyle otururken gösterdi; elleri önünde bir kukla oynatıcısı gibi şekilden şekle giriyordu. Belki de üçüncü golle beraber takımının bir zirveye ulaştığını düşünmüş ve çiçeklerin en parlak açtığı anın tam da onların solmaya başladığı an olduğunu fark etmişti. İki ay sonra, 12 Temmuz 1974'te, Liverpool'un yönetim kurulu başkanı John Smith, Anfield'da tıklım tıklım bir basın toplantısında konuştu. Konuyu hiç kimse bilmiyordu ve sözleri bütünüyle bir şok yarattı. "Yönetim kurulu başkanı olarak

üzölerek söylüyorum ki” dedi, “Mr. Shankly bize lig futbolundan emekli olmak istediğini ilettili.” Ardından gelen basından toplantısında Shankly tek pişmanlığının Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası’nı kazanmamış olmak olduğunu söyledi.

Bu karar gazetecileri, taraftarları ve kulüpteki herkesi şaşkınlığa uğrattı. İstifası şehrin merkezindeki St. John’s Market’ta anons sisteminden duyuruldu. Gazeteci Hugh McIlvanney haberi aldığıında Open golf turnuvasını takip ediyordu. Anlattığına göre, haber “Royal Lytham tesislerinden bir ölüm dedikodusu gibi geçti... Tacını bıraktığı haberi (tahttan böylesi bir iniş başka bir sözle anlatılamazdı) basın çadırına sızdığıında, golftan başka bir şeyle ilgilenmeyen yazarlar bile dehşete düştüklerini saklamadılar.” Tommy Smith önce habere inanmayı reddetti. Clemens, “iki üç kişiden ve sonra radyodan” dinleyene kadar olayı anlamadığını söyledi. Hatta iki numaralı adam olarak bir şeyleri sezmiş olması beklenecek Paisley bile şaşkına dönmüştü. “Her yıl artık tası tarağı toplayacağını söylerdi,” dedi. “Ciddiye alınmazdı. Nihayet bunu yaptığında söyleyecek söz bulamadım, şok oldum. O gün talden dönmüştüm ve sanki bir bomba atılmıştı.”

Shankly, otobiyografisinde ne kadar “yorgun” olduğunu hemen kupa finali soyunma odasında kek yiyip bir fincan çay içerken anladığını yazdı. “Uzun zamandır oradaydım ve dinlenmek, ailemle daha çok vakit geçirmek ve belki hayattan biraz daha keyif almak istediğimi düşündüm. Ne kadar severseniz sevin, futbol bir dere gibi akıp duran insafsız bir görevdir. Durmak ve dinlenmek için vakit yoktur. Bu yüzden emekli olmak zorundaydım. Bir insanın ancak kapağı çivilenmiş ve üstünde adı yazan tabutundayken emekli olduğuna inansam da, doğru kelime buydu.”

Shankly’nin oyunun giderek ticarileşmesinden hoşnutsuz olmaya başladığını söyleyenler vardı. Sözleşme serbestisinin tehlikeleri üstüne “Daha bir şampiyonluk madalyası bile olmayan adamların tenis kortları ve yüzme havuzları var,” diye yorum yapmıştı.

Yönetimle yaşanan sürtüşmeler üstüne dedikodular da vardı. McIlvanney, Shankly'nin istifasından bir hafta sonra *Observer*'da "Başarılarının cılız mali karşılığında hoşnutsuzdu," diye yazdı. Shankly ona iki kızına "güzel evler" kurduğunu anlatırken "ve bunu o insanlardan yardım almadan yaptık" demişti. "O insanlara ihtiyacım yok." "Shankly Speaks" adlı plağında "Sahada kazanmak için savaşırsın," diye konuştu. "Ama kulüp içinde başka savaşlar da sürdürürsün. Politik savaşlar. İçtenlikle söyleyeyim, buraya geldiğimde her şey darmadağınktı, buradaki insanlar için yeterince iyi değildi. İçeride ve dışarıda savaşlar vermiştim ve bunu sadece maçları insanlar için kazanmak uğruna yaptım. Bıraktım, çünkü bıraktığımda ben yönetiyordum ve bu tatmin ediciydi." Dave Bowler'ın işaret ettiği gibi, aslında kendisinin yönetmemiş olabileceğine dair açık belirtiler çok geçmeden ortaya çıkacaktı.

Shankly, kararını yönetim kurulu başkanına söylemenin "elektrikli sandalyeye yürümek gibi" hissettirdiğini anlattı. Ama kararını vermişti; gerçi pişman olması çok sürmedi. Tommy Smith'e, "Bir futbol kulübü yönetmek boğulmaya benziyor," dedi. "Mücadele bittiğinde her şey son derece huzurlu."

Futbol açısından bakıldığında gitmek için doğru zamandı. Lig ve Uefa Kupası'yla Double yaptığında bırakmayı düşünmüştü ama muhtemelen Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası'yla son bir zirve yapıp Stein ve Busby'nin başarılarını tekrar etmek için vazgeçti. Bu rüyaya Zvezda son verdi ve ligi Leeds'in kazanması onun bu en büyük ödüle ulaşabilmek için önce yeniden lig şampiyonluğuna ulaşması ve en az iki yılını daha buna adanması gerektiği anlamına geliyordu. Üstelik 1976'ya gelinene kadar kadro yaşlanmaya başlamış olacaktı ve üç yıl önce yaşanan acı verici yenilenme sürecinden tekrar geçmek gerekecekti. Takımın başında olursa bunu başkasına yaptıramazdı; Liverpool'a karşı duyduğu görev bilinci çok güçlüydü. FA Cup finalinde Liverpool'un muhteşem oyunu Shankly'ye mükemmel çıkış fırsatını sağladı; sadece performans açısın-

dan değil, arkasında çalışma düzeni tamamen oturmuş ve büyük bir değişime bir iki sezon daha ihtiyaç duymayacak bir takım bırakması açısından da mükemmeldi.

Ama bu onurlu ve zafer dolu bir çıkış olduğu kadar (sonradan anlaşıldığı gibi pişmanlık ve hoşnutsuzluktan hiç de yoksun değildi), geride fethedilecek son bir ülke bırakan da bir çıkıştı. Onun halefi için nihai hedef, Avrupa şampiyon Kuller Kupası'ydı.

BÖLÜM 5

Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası finali, Stadio Olimpico, Roma, 25 Mayıs 1977

Liverpool

3–1

Borussia Mönchengladbach

McDermott 28

Simonsen 52

Smith 64

Neal 82 (pen.)

Ray Clemence

Wolfgang Kneib

Phil Neal

Berti Vogts

Joey Jones

Hans Klinkhammer

Tommy Smith

Hans-Jürgen Wittkamp

Ray Kennedy

Rainer Bonhof

Emlyn Hughes

Horst Wohlers (Wilfried Hannes 79)

Kevin Keegan

Allan Simonsen

Jimmy Case

Herbert Wimmer (Christian Kulik 24)

Steve Heighway

Uli Stielike

Ian Callaghan

Winfried Schäfer

Terry McDermott

Jupp Heynckes

Bob Paisley

Udo Lattek

Hakem: Robert Wurtz (FRA)

Kartlar: Stielike

Seyirci: yaklaşık 57.000

Shankly'nin yeri nasıl doldurulurdu ki? Akıl almaz bir iş gibi görünüyordu. Kaybedilecek şey sadece onun karizması ve motivasyon becerileri değildi; bir taraftar kuşağı için kendisi Liverpool demekti. On beş yılda kulübü inşa etmiş, takımın kırkların sonlarından kalan yıkıntılarını alıp kendi imajını taşıyan gururlu, yeni bir mabet ortaya çıkarmıştı. Onun fikirleri, Liverpool'un fikirleriydi. Onun kişiliği, Liverpool'un kişiliğiydi. *Granada Reports*'un televizyon ekibi Liverpool sokaklarında insanlara Shankly'nin istifa haberini söyleyip onların tepkilerini filme alırken çoğu kişinin bu habere inanmayı reddetmesinde ya da sanki bir ölüm haberi alıyormuş gibi tepki vermesinde şaşılacak bir şey yoktu. Özellikle, yaklaşık on yaşlarında bir çocuğun şaşkınlıktan çenesinin düşmesi, gözlerinin yaşla dolması, haberi dehşetle inkâr etmesi ve Shankly'nin gittiğini kabul etmek istememesi unutulmaz bir tepkiydi. Shankly'siz bir Liverpool hayal edilemezdi.

O gün *Granada*'nın muhabiri, daha sonraları Joy Division'ı keşfedecek ve Factory Records'ı kuracak olan Tony Wilson'dı. Wilson, tam bir Manchester'lı olmasına ve 1950'lerin sonlarından beri Old Trafford'un müdavimleri arasında yer almasına rağmen Shankly'nin "gelmiş geçmiş en büyük futbol menajeri" olduğunu düşünüyordu: "Hem karizmatik, hem sert, hem güçlüydü." Yıllar sonra *Jack* dergisindeki bir röportajda halkın o günkü tepkisini anlatırken hayati bir detayı yanlış hatırladı: "Liverpool'da çekim yaparken onun öldüğü haberi geldi." Wilson'ın bir istifayı zihnine ölüm haberi olarak kaydetmiş olması, belki Shankly'nin emekliliğinin nasıl bir şok etkisi yarattığı hakkında bir fikir verebilir.

Kulüp sekreteri Peter Robinson, Shankly'nin yerine geçecek ismi kulüp dışında aramayı düşündü (Jack Charlton o sıralarda Middlesbrough'da isim yapmaya başlamıştı ve Shankly'nin kendine halef olarak önerdiği isimlerden biriydi) ama onun yerine gözlerini Boot Room'a çevirip Bob Paisley'yi

terfi ettirdi. Madem Shankly yoktu, onun altında görev yapmış ve başarılarına katkıda bulunmuş birinin en iyi ikinci ihtimal olması mantıklıydı.

Geriyeye dönüp bakılınca bunun çok bariz ve herkes tarafından istenen bir seçim olduğu zannediliyor ama aslında öyle değildi. Kevin Keegan, "Dürüstçe sorulsa oyuncuların çoğu Bob'un bu işi yapabileceğinden emin olmadığını söylediler," diye anlattı. "Bob iyi bir ikinci adamdı ama iletişim açısından çok iyi değildi."

Başlangıçta Paisley'nin de gözü korkmuştu. "İş ondan devralmanın ne kadar zorlu bir savaş olacağını biliyordum. Bill çok dışa dönük bir tipti ve inanılmaz bir geçmişi vardı. İllaki kıyaslamalar yapılacaktı." Shankly'nin bir süre Melwood'da antrenmanlara devam etmesi ve oyuncuların ona hâlâ "Patron" demesiyle bu kıyaslamalar biraz fazla göze batıcı oldu. Bu yüzden Paisley üzümlere de olsa kendisinden en azından oyuncular ortalıktayken oradan uzak durmasını istedi.

Paisley zaten varlığını hissettirmeye başlamıştı. Görevi devraldıktan üç hafta sonra Larry Lloyd, 240.000 pound karşılığında Coventry'ye satıldı; Liverpool'un pas yapabilecek defans oyuncularına ihtiyaç duyulan bir sisteme geçmesiyle Lloyd takımda ilk tercih olmadığını fark etmiş ve gitmek istemişti. Başkan John Smith yerel bir gazeteye Lloyd'un yerine gelmesi muhtemel isimlerden bahsettiğinde Paisley ona çıkışıp bunun kendi işi olduğunu söyledi; itilip kakılacak biri değildi. Matt Busby, *This Is Your Life*'ta onun için "Çok sessiz bir insan," dedi. "Ama oyuncularını en yükseklerle çıkmaya motive eden çelik gibi bir yapısı var."

Shankly, Melwood'da sadece akşamları antrenman yapması önerisini iyi karşılamadı. Bunu kulübün onu dışlama harekâtının bir parçası olarak gördü. Gerçi John Keith'e göre onun Melwood'a dönmeme kararının arkasında, kasım ayında Ipswich karşısında alınan bir yenilgiden sonra Paisley'nin bir pazar gazetesinde yayınlanan, Shankly'nin döneminde bile işleri kendisinin idare ettiğine yönelik yanlış aktarılan

sözleri yatıyordu. Kendisine bir yöneticilik veya temsilcilik rolü önerilip önerilmediği tartışma konusudur. Muhtemelen başlangıçta Anfield'da bir ofiste yürüteceği, istediği gibi gelip gidebileceği bir çeşit futbol direktörlüğü önerildi ama bunu reddetti. Sonra kulüple her gün ilgilenebilme fırsatını kaçırdığını fark ettiğinde de bu teklifin hâlâ geçerli olup olmadığını sormak için fazla ınatçıydı; yönetim onun yerine gelecek ismi arıyorken sezon öncesi antrenmanları yönettiğinde pişmanlığı daha da arttı.

Smith, Stephen Kelly'ye verdiği bir röportajda Shankly'nin emekli olduktan iki ay sonra yeniden menajerliğe getirilmek istediğini ama kendisine bunun için çok geç olduğunun iletilildiğini söylese de, Ness Shankly bundan tam emin değil. Yine de bunların hepsi Shankly'nin hoşnutsuzluğunu arttırdı ve 1976'da yazdığı otobiyografisinde emekliliğinden sonra Goodison Park'ta Andifeld'da hayatı boyunca karşılanmadığı kadar iyi karşılandığını yazdı. Kendisine kulüpte bir rol bulnamamasından nefret etti ve gururu yüzünden maç bileti bile istemedi. Daha da kötüsü, gazeteci Ian Hargreaves'e kulübün ona lig şampiyonluğu ve FA Cup zaferleri için verilen primlerin vergilerini ödemeyi teklif etmemesine içerlediğini anlattı.

Shankly'nin antrenman sahasına girmesini yasaklamak Paisley'nin sertliğini pekiştirdi; saygı duyduğu birine istenmediğini söylemekten Shankly gibi kaçınmıyordu. Görüntüde sert adam Shankly, daha babacan olan Paisley'ydi; ama Paisley daha acımasızdı. Patrick Barklay'nin dediği gibi, "Bir amca olmak için bir hırkadan daha fazlası gerekliydi." Paisley kelimeleri birbirine karıştırıyor ve sık sık futbolcuların isimlerini unutuyordu belki, ama onun futbol zekâsından kimse şüphe duymuyordu. Paisley'nin yönetiminde Liverpool yedek takımında oynayan Ketih Burkinshaw "Bence Bob giderek daha da akıllandı," diye anlattı. "Onda en ufak bir gösteriş yoktu. Doğrudan problemin özüne inerdi. Gösterişli sözler söylemez, her şeyi iliklerine kadar soyardı. Oyuncular bunu bilirler, onun pırıl pırıl dürüstlüğüne ve açık sözlülüğüne karşılık

verirlerdi. Liverpool'da son derece güzel alışkanlıklar vardı. Bence Bob Paisley bunda herkes kadar, belki de herkesten fazla pay sahibiydi."

Paisley, Durham'daki Hetton-le-Hole isimli bir maden köyünde doğmuştu. Babası madenciydi; amcası kooperatif için et kesiciliği yapıyordu ve bu da onun sokaktaki tepişmelerde top olarak kullanılan domuz mesanelerini bulabilmesi demekti. At yarışı ve güvercinlerle beraber köyün üç boş zaman eğlencesinden biri futboldu ve daha sonra bir maden kazasında kolu korkunç biçimde yaralanan babası kendisine ilk kramponlarını aldığıında Paisley dört yaşındaydı.

Babası, Paisley'nin kesinlikle madenlere inmesini istemiyordu ve onun bundan kaçınması ileride koçlukta göstereceği yetenekleri hakkında fikir veren bir tesadüf sayesinde oldu. Paisley'nin Hartlepoons United'da oynayan arkadaşı Geordie Oxley, o dönemde Kuzey Doğu'da popüler olan ve nakit ödüllerin verildiği handikaplı yarışlarda koşuyordu.' Paisley onu çalıştırmaya başladı ve bir grup inşaat işçisi Oxley'ye bahis oynayarak epey para kazanınca teşekkür olarak Paisley'ye duvarcı çıraklığı teklif ettiler.

Paisley, Bishop Auckland'da amatör futbolcu olarak epey etki uyandırdı ve yirmi yaşında profesyonel olup 1939'da Liverpool'la anlaştı. İki yedekler maçında sahaya çıkmıştı ki, İkinci Dünya Savaşı'nın ilanıyla maçlar durduruldu. Aynı yılın ekim ayında Paisley, Kraliyet Topçu Birliği'nin 73. alayına katıldı. Görev yaptığı birlik Uzak Doğu'ya gönderilirken, kendisi alayın futbol takımının kaptanı olarak yeniden atandı ve ülkesinde kaldı. Şanslıydı; birliği çok geçmeden esir düştü ve savaşın çoğunu bir hapishanede geçirdi. Paisley, Ağustos 1941'de deniz aşırı göreve gönderildi ve Güney Afrika üzerinden Kahire'ye ulaştı. Toplamda dört yıl iki ay yurtdışında geçirdi. Önce General Montgomery'nin Sekizinci Ordu'suyla Tobruk kuşatmasında ve El-Alameyn zaferinde yer aldı, ar-

* Handikaplı koşular: Koşucuların önceki formları veya yeteneklerine göre farklı başlangıç noktalarından start aldıkları yarışlar. -çn

dından Sicilya ve İtalya'ya geçip Roma'nın Haziran 1944'teki kurtuluşuna kadar orada kaldı.

1945'te Britanya'ya dönen Paisley, hafta sonu izinlerinde Liverpool'da oynamaya başladı. Evine döndüğü tren yolculuklarından birinde bir kompartımana girdiğinde kuşetin üzerine attığı pardösüsünün yanlışlıkla genç bir kadının sandviçlerinin üzerinde kaldığını fark etti. İsminin Jessie olduğunu öğrendiği kadından özür diledi, ikisi konuşmaya başladılar ve bir yıl sonra Woolton'da St. Peter's kilisesinde evlendiler. Bundan on bir yıl sonra John Lennon ve Paul McCartney de aynı kilisede gerçekleştirilen bir karnavalda tanışacaklardı.

Sert müdahaleleri ve uzun taç atışlarıyla tanınan agresif bir sol haf olarak Paisley çok geçmeden takımda düzenli oynamaya başladı. Santrhaf Laurie Hughes, "Bob değeri çok az bilinen bir oyuncuydu," diye anlattı. "Hiç klas görünmezdi ama defansta çok zekiydi ve oyunu çok iyi okurdu." Oyuncu olarak ilk tam sezonunun keyfini sürerken bile Paisley'nin analitik zekâsı sonradan olacaklara hazırlanıyordu. John Keith'e "Rutini öğrenme şansını buldum," diye anlattı. "Bence bu oyunu hem oyuncunun hem de menajerin bakış açısından anlamak gerekiyor. Gelmiş geçmiş en mükemmel insanların, oyuncuların bile herkes gibi zayıflıkları vardır. İleride takımı ve oyuncuları seçerken buna dikkat ettim. Sanırım koçluğa geçerken aklımdaki en büyük önceliğim oyuncu olarak yapamadıklarımı değerlendirmektir... Herkes kadar top kapabiliyordum ama her zaman doğru pas dağıtamıyordum. Başkalarına bunu aşılamaaya çalıştım."

Paisley, 1947'de lig şampiyonluğunu kazanan takımdaydı ve 1950'deki FA Cup yarı finalinde takımına maçı kazandıran golü attı. Bir sakatlık yüzünden sezonun son dört lig maçında oynayamadı ama FA Cup finalinde iyileşmişken kadro dışında bırakılınca kulüpten ayrılmayı düşündü. Ayrılmadı, ama 1954'te Liverpool küme düşünce kendi oyunculuk döneminin sona erdiğini anladı. Önce Kuzey Doğu'da duvarcılığa dönmeyi, sonra meyve sebze satıcılığı yapmayı veya bir haber ajansı

açmayı düşündü. Mektupla bir fizyoterapi kursu bitirmişti ve kulüpte 1918'den beri hisse sahibi olan, ileride yönetim kurulu başkanı olacak T. V. Williams kendisine Liverpool'un saha kenarı kadrosunda iş önerdi.

Paisley önce yedek takımın başına geçti. Hemen başarı kazandı ve görevde kaldığı üç sezon boyunca Central League'i ikinci, birinci ve yine ikinci bitirdi. Bunun ardından A takımı antrenör olarak atandı. Bu konuda da yetenekliydi; bir oyuncuda (ya da bir atta) ne sorun olduğunu onun yürüyüşüne bakarak anlayabiliyordu. Paisley, futbolcuların yarış atlarına benzediğini düşünüyordu: Bazı yaşını almış olanlar antrenmandan sıkılıyor ama büyük maçlarda coşuyorlardı; bazılarıyla yüksek sesle, bazılarıyla yumuşak sesle konuşulması gerekiyordu; bazıları ağır sahada iş göremiyordu. Tedirginliğin aynen bir antrenörden bir ata geçtiği gibi koçtan oyunculara geçebileceğine de inanıyordu. John Keith'in yazdığına göre emin olduğu bir konu da şuydu: "Gerçek bir safkan at, kütuda beraber seyahat etmek için çoğunlukla bir eşeğe veya bir maymuna ihtiyaç duyar. Aynı şekilde, büyük oyuncuların da daha sönük olanlar tarafından desteklenmeye, güçlendirilmeye ihtiyacı vardır." Neyse ki hayvanlarla yapılan bu kıyaslamalar fazla ileri gitmedi ve Shankly'nin bir arkadaşı Paisley'den sakat bir tazıyı tedavi etmesini istediğinde Paisley ona kendisinin bir veteriner olmadığını hatırlatmak zorunda kaldı.

Paisley'nin terfi ettirilmesi sürekliliği sağladı; ne de olsa kendisi en başından beri Shankly'nin yanındaydı. Fagan, Paisley'nin yerine koçların başına geçti; Moran, A takım koçu oldu; yirmi beş yaşında başka bir takımda oynamaya gitmek yerine Liverpool'un saha kenarı kadrosuna katılmayı tercih eden Roy Evans da yedek takım koçluğuna getirildi. Paisley, bir devrimci veya bir havari olmaya gerek duymayacak kadar yerinden emindi. Ne Shankly'nin metotlarını adım adım izledi ne de onları değiştirerek otoritesini ortaya koyma ihtiyacı

duydu. Kadroya eklemeleri bildik Liverpool anlayışı içerisinde kademeli olarak yaptı. Northampton Town'dan sağ bek Phil Neal'ı, Newcastle'dan orta saha oyuncusu Terry McDermott'ı getirdi. Özellikle Phil Neal yaman bir oyuncu olacaktı. Ağustos 1975 ve Mayıs 1985 arasında Liverpool'un 420 lig maçının sadece birinde yer almadı.

1974 yılı birçok kulüp için değişim yılı olmuştu. Manchester United küme düşmüş, Revie yaşlanan ve gençleşmesi gereken Leeds'ten ayrılmış, Derby de 1973 sonunda Clough'ın ayrılmasıyla değişime girmişti. Tabii Clough, Revie'nin ardından gittiği Leeds'te sadece kırk dört gün dayanarak işleri daha da karıştırdı. Bunun aksine Paisley nasıl oynaması gerektiğini bilen oturmuş bir kadro devralmıştı. Ama ilk sezonu Dave Mackay'nin çalıştırdığı Derby'nin arkasından ikinci bitirerek hayal kırıklığı yaşadılar.

Kasvetli hava futbolun çok ötesine geçmişti. Liverpool limanı Birinci Dünya Savaşı'ndan beri geriliyor olsa da (1914'te Birleşik Krallık'ın görünür ihracat ve ithalatının yüzde 31'i bu limandan yapılırken 1938'de bu oran yüzde 21'e düşmüştü) bunun gerçek etkisi yetmişlerin başlarında hissedilmeye başladı. Shankly'nin gidişinden sonra futbol kulübünün de gerilemeye geçmesi gerçek bir ihtimaldi.

Liverpool'un 1974-75'te kazandığı yegâne şeyin Fair Play kupası olması, tavırlarında bir yumuşamaya işaret ediyordu. Gerçi sezon sonundaki Benidorm seyahati hâlâ acımasız olabildiklerini de gösterdi; yerel bir amatör takımla yapılan ve oyuncuların gevşek davrandığı bir maç sırasında Fagan, Smith'e kavga çıkarmasını söyledi. Smith bir müdahale sırasında rakibe yüklendi ve sinirler gerilince Liverpool düzgün oynamaya başlayıp maçı rahat kazandı. Temiz paslaşmanın ardında Liverpool'da her zaman Paisley'den kaynaklanan bir sertlik de vardı.

Souness'in anlatımıyla Paisley "bir futbol entelektüeliydi." "Daha iyi konuşabilseydi kesinlikle futbolun en iyi düşünür ve menajerlerinden olarak önünde eğilinirdi. Belki taraftarlar

onu babacan bir figür olarak gördüler. Ama size söyleyeyim, Anfield'ı demir çubukla yönetirdi. Hükmeden biriydi ve onunla dalga geçmeye cesaret eden pek olmazdı. Biraz kayıtsız göründüğümüzü düşünürse şöyle derdi: 'Yeteri kadar kazandığınızı düşünüyorsanız gelip beni görün; hepinizi birden satıp on bir yeni oyuncu alırım.'

Paisley'nin felsefesi (ki bu felsefe Shankly döneminde bile bir yere kadar takımın oyun stilini belirliyordu) 1973'te alınan dersler üzerine şekillenmişti. Neal bunu şöyle özetliyordu: "Eğer top kontrol altındaysa, onu kontrol altında tutmaya devam edin,' derdi. Bu, yerden kontrollü bir pas aldığınızda yerden kontrollü bir pas verin demektir. Söylediği bir başka şey de, topu ne kadar çok ayağınızda tutarsanız, onu alacak bir sonraki kişinin o kadar az zamanı olduğuydu. Buna 'erken top' oyunu denir oldu." Paisley'nin bir başka önceliği de oyuncuların ayakları üzerinde kalmalarıydı; ikili müdahalelerden mümkün olduğunca kaçınılması gerekiyordu. "Topu pas keserek kaparsan bu sadece sakatlık ihtimalini azaltmakla kalmaz, ayrıca onu temiz biçimde aldığın için ayaktasındır ve etrafında boşluk vardır."

Fagan hâlâ antrenmanların başında olduğu için pek değişen bir şey yoktu; bu kısmen, değişecek pek bir şey olmamasından kaynaklıydı. Örneğin Neal, 1974'te kulübe geldiğinde başta antrenman seanslarının Northampton'da alıştığı gibi kondisyona yönelik değil çoğunlukla topla yapılmasından "coşku" duymuş, sonra antrenmanların "hiç mi hiç değişmemesi, her hafta tamamen aynı şeylerin yapılması" karşısında çok şaşırılmıştı. "Takım kazanmayı sürdürdüğü sürece Boot Room'daki bütün güçlü sesler çelişkiye düşme korkusu yaşamadan sahadaki sonuçların sistemi haklı çıkardığını söyleyecektir. Ben daha ileri gidip, bu meselenin kalbinde batıl inançların olabileceğini söyleyebilirim."

Bunun işe yaraymış olması, Liverpool metodunun dehasının bir parçasıydı. Maçtan maça bazı küçük değişiklikler yaşanabiliyordu ama özünde taktikler makro seviyede hazırla-

niyordu: Çok büyük ayarlamalar gerekmeden genel stratejiye uyabilecek bütünleyici futbolcular alınıyordu. Neal, "Liverpool beni ve diğer oyuncularını aldığında bize doğal oyunumuzu oynamamız söylendi," diye açıkladı. "Haftalarca üst üste elemanlarla beraber oynamak hem onların oynayıp şeklinde hem de bizimkinde değişiklik yarattı. Yeni gelenler ve eskiler bir arada çalışıp becerilerini kaynaştırmayı öğreniyorlar ve bunu belirli bir mekanik şablon olmadan yapıyorlar."

Yine de 1975-76 sezonunun başında belirli bir gerginlik vardı. 1974 FA Cup finalinin yükseltilmesinden sonra daha çok kupanın geleceği beklenmiş, bu beklentinin boşa çıkmış olması Paisley'nin uygunluğu konusunda birtakım şüphelere yol açmıştı. Gerçi bunlar henüz cılız bir sesle dile getirilen zayıf düşüncelerdi. Paisley o yaz sadece bir transfer yaptı; küçüklükten beri bir Kop müdavimi olan sol bek Joey Jones, Wrexham'dan 110.000 pounda aldı. Liverpool sezona belirsizlik içinde başlayıp ilk yedi maçının sadece üçünü kazandı, ama ardından sonraki yirmi dört maçta sadece bir yenilgi yüzü gördü. Bu seri kısmen Ray Kennedy'nin (Shankly'nin istifa ettiği sabah Arsenal'dan forvet olarak alınmıştı) orta sahaya kaydırılması sayesinde geldi. Eylülde sekizinciliğe düşmüş olan takım şubat ayında liderken, deplasmanda Arsenal'a yenilip Derby'yle berabere kaldığı, sonra da evinde Middlesbrough'ya yenildiği üç maçlık bir sendeleme yaşadı. Mart sonunda Liverpool dördüncü sıradaydı; zirvenin iki puan gerisindeydi ama önünde Queens Park Rangers, Manchester United ve Derby vardı.

Uefa Kupası'nda da ilerliyorlardı. Hibernian, Real Sociedad and Śląsk Wrocław'ı geçtikten sonra çeyrek finalde Dynamo Dresden'le karşılaştılar. Peter Kotte'nin kullandığı ve Clemence'in kurtardığı bir penaltı sayesinde (okul müdürlüğü yaptıktan sonra Boot Room ekibine katılan ve kulübün baş yetenek avcısı olan Tom Saunders ona ne tarafa yatacağını öğretmişti) Doğu Almanya'dan beraberlikle dönüp evlerinde 2-1 kazanarak yarı finalde Barcelona'nın karşısına çıkmayı

başardılar. Barcelona kadrosunda Johan Cruyff'un olması 1966'da Ajax karşısındaki hatıraları canlandırırsa da, bu daha akıllı ve daha iyi bir Liverpool'du. Camp Nou'daki ilk maçta Clemence'in bir uzun topuna Keegan'ın dokunuşunun ardından Toshack maçın tek golünü attı. Anfield'da ellinci dakikada Toshack'ın şutunu tamamlayan Phil Thompson'ın golüyle Liverpool işi garantiye almış görünüyordu. Charly Rexach'ın golü Barça'yı geri döndürse de tur için gerekli ikinci gol gelmedi ve Liverpool turu geçti. Hamburg'u iki maçta toplam 2-1'le geçen Club Brugge'yle final oynanacaktı.

Paskalya sonrasındaki cumartesi günü oynanacak maç Barcelona zaferinin hemen ardından geliyordu ve Stoke City karşısında alınan 5-3'lük bir galibiyet Liverpool'u sezon sonuna iki maç kala liderliğe taşıdı. Hemen iki gün sonra Manchester City karşısında alınan 3-0'lık galibiyet takımı QPR'in bir puan, iki maçı eksik Manchester United'in dört puan önüne yerleştirdi. Galler'in Yugoslavya'yla oynayacağı Avrupa Şampiyonası eleme maçı Toshack ve Jones'un sezonun son lig maçında Wolves deplasmanında oynayamayacağı anlamına geliyordu. Bu yüzden maç 4 Mayıs Salı gününe, Brugge'yle oynanacak finalin ilk maçının hemen sonrasına ertelendi.

Finalin ilk maçı başlangıçtan itibaren kötü gitti. Brugge orta alanı kontrol altına aldı ve ilk yarı bitmeden Anfield'da 2-0 öne geçti. Paisley ikinci yarıda Toshack'ın yerine Jimmy Case'i oyuna aldı ve onun, Ray Kennedy'nin ve Keegan'ın (penaltıdan) birer golüyle Liverpool bir dönüş yaşayıp maçı 3-2 kazandı. Şimdi iki kupa getirme potansiyeli olan iki maç kalmıştı.

QPR sezonun son maçında Leeds'i yenip bir puan öne geçmişti ve bu da Liverpool'un Molineux'de kazanması veya, gol averajının tuhaflıkları sağ olsun, 0-0, 1-1 ya da 2-2'lik (3-3 veya daha yukarısı olmazdı) bir beraberlik alması gerektiği anlamına geliyordu. Kulübün tarihindeki ikonik gecelerden biri yaşandı. Paisley'nin ilk şampiyonluğuna ulaşmaya çalıştığı maçta açıklanan resmi rakam 48.000 olsa da, seyirci sayısı

onun çok üstündeydi. Wolves'un Steve Kindon'ın erken golüyle öne geçmesi ciddi stres yarattı ama Keegan maçın bitimine on dört dakika kala beraberliği getirdi. Şampiyonluk için bu yeterdi; yine de Toshack ve Kennedy'nin attığı goller lig sezonunu şık biçimde kapattı ve Liverpool dokuzuncu şampiyonluğuna ulaşip toplamda Arsenal'ın bir önüne geçerek lig tarihinin en başarılı takımı oldu. İngiliz futbolunun onur listesinin en üstünde ara açılmaya başlamıştı: Sadece altı sezon önce Everton yedinci şampiyonluğunu kazanıp listenin başındaki Arsenal, Liverpool ve Manchester United'la durumu eşitlemişti ve bu dörtlünün arkasında altı şampiyonlukla Aston Villa ve Sunderland vardı. Şimdi Liverpool, ardından Manchester United ve diğer ikisi kadar olmasa da Arsenal gruptan uzaklaşmak üzereydi.

Birinci kupa ligde geldi, ikincisi ondan on beş gün sonraydı. Uefa Kupası finalinin ikinci maçında bitime on bir dakika kala Tommy Smith'in ceza alanında topa elle müdahalesinde kazanılan penaltıyı Raoul Lambert gole çevirdi ve Brugge deplasman golleriyle avantajı ele geçirdi. Ama dört dakika sonra bir frikikte Hughes topu Keegan'a uzattı ve onun sert şutu maçı 1-1'e getirerek avantajı yine Liverpool'a verdi. Maçın geri kalanında iyi tutunan Liverpool son dört sezonda bu kupayı ikinci kez kaldırdı.

Liverpool her şeyi kazanmıştı. Hemen hemen her şeyi. İngiltere'nin en iyi takımı olduğu konusunda pek tartışma yaşanmazdı ama geçilmesi gereken bir aşama daha vardı. Keegan, 1976 yazında "Takımda herkes Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası'nı kazanmak için yanıp tutuşuyor," dedi. "Son beş yılda onun dışında her şeyi kazandık ve içimizde bir sonraki kupanın bu olacağına dair bir his var."

Paisley her zamanki gibi kadroyu güçlendirmeye koyuldu. Dinlenmeye, eldekilerle yetinmeye yer yoktu: Onun liderliğinde Liverpool her zaman gelişmeye, hep bir adım ileri gitmeye çalıştı. Chelsea'nin on dokuz yaşındaki kaptanı Ray

Wilkins'le ilgilenmeyi düşünse de, Terry McDermott'ın sezon öncesi formu onu orta sahada elindekilerle yetinmeye ikna etti. Ama Charity Shield maçının haftasında Ipswich'ten eski Everton golcüsü David Johnson'ı 200.000 pounda alarak kulübün transfer rekorunu kırdı.

Charity Shield'da John Toshack'ın tek golü Liverpool'un Southampton'ı yenmesine yetti ama maçın önemi Keegan'ın sezon sonunda ayrılacağı haberiyle gölgelendi; üst gelir diliminde yüzde 83 gelir vergisi varken yurtdışında yaşamamanın daha iyi olacağına karar vermişti.

Liverpool sezona sallanarak başladı. West Bromwich'e yenilip League Cup'tan elendi ve ligde Birmingham'a kaybetti ama eylül ayının ortasına gelindiğinde ligin zirvesinde Middlesbrough'yla başa baş durumdaydı. Şampiyon Kulüpler Kupası'nda Kuzey İrlanda'dan Crusaders karşısında Joey Jones'un direktten dönen bir topundan ve Crusaders kaptanı Walter McFarland'ın güya Toshack'ı itmesi sonucu kazanılan penaltıyı on sekizinci dakikada Phil Neal'ın gole çevirmesinden sonra maçın geri kalanının bir formalite olacağı bekleniyordu. Liverpool'un sürekli yüklenmesine rağmen beklenen gol sağanağı gelmedi ve ikinci yarının yirminci dakikasında Toshack'ın attığı ikinci golden önce sinirler iyice gerilmişti. Sonraları bu maçı hayatında hatırladığı en tek taraflı maç olarak tanımlayacak olan Paisley, Crusaders oyuncularından birinin maçta kontakt lensini kaybetmiş olduğu anlaşıldığında sakince "iki ceza alanından birinde kesin bulur" diyecekti.

Uefa düzenlemelerine göre takımların maçlardan bir gün önce maçın oynandığı şehre gitmesi gerekiyordu ama Kuzey İrlanda'daki politik durum ve şiddet ihtimali yüzünden Liverpool'a maç gününde gitme izni verildi. Uçağın kalkışı sis yüzünden ertelendi ve kısa süreliğine de olsa bir maça çıkmayıp turnuvadan atılma tehlikesi yaşandı. Takım nihayet maçtan iki saat önce Belfast'taki Aldergrove Havaalanı'na indi ve 10.000 kişilik kapasitesini sonuna kadar doldurmuş olan stadyuma yollandı. Crusaders konukseverlik adına

Liverpool'un ev sahibi takımın soyunma odasını kullanmasına izin verdi ama sonra ilk yarıda daha iyi oynayan ve Ron McAteer'la iki kez direkleri bulan taraf oldu. Liverpool çok geçmeden toparlandı ve Johnson'ın bir ortasına vole vuran Keegan otuz dördüncü dakikada takımını öne geçirdi. Altmışıncı dakikada Terry McDermott'ın ilk Avrupa maçına girmesi Liverpool'un oyununa enerji verdi ve son on dakikadaki dört gol (Johnson'dan iki, McDermott ve Heighway'den birer) niha yet bu eşleşmede Liverpool'un gerçek üstünlüğünü gösterdi.

Crusaders maçları ne kadar tuhaf geçse de, Liverpool bundan daha az yolculuk edeceği bir eşleşme bulamazdı. Türk takımı Trabzonspor karşısındaki ikinci tur maçıyla o zamana dek yaptıkları en uzun uçak yolculuğunu gerektirdi. Normalde kullandıkları uçak pist için fazla büyük olduğundan, farklı bir uçak kiralanmak zorunda kaldılar. Önce Ankara'ya indiler, ulusal stadyumda bir antrenman yaptıktan sonra o yılın Türkiye güzeliyle paylaştıkları bir uçakla Trabzon'a uçtular. Havaalanından otobüsle şehre giderken gördükleri fakirlik karşısında yaşadıkları rahatsızlık, ayarladıkları otelin değiştirildiğini öğrenmeleriyle daha da arttı. Otel o kadar kötüydü ki, Paisley sonraları İkinci Dünya Savaşı'nda Çöl Farelere birliğindeki görevinden beri o kadar berbat bir yerde uyumadığını anlattı. Stadyumun durumu da daha iyi değildi: Çimler uzundu, soyunma odasında sadece iki duş ve iki sandalye vardı ve ağırlaşmış top tuhaf biçimde zıplıyordu (Paisley, "Durham'daki madenci maçlarının domuz mesanelerinden yapılan toplarından daha kötüydü" dedi). Liverpool maça tutunuyor görünüyordu ama Emlyn Hughes'un yaptığı bir müdahalede Necmi Perekli yerde kaldı ve Rumen hakem Nicolae Rainea, Hughes'un "hayatımda gördüğüm en saçma karardı" dediği penaltıyı verdi. Cemil Usta'nın şutu direğe çarpıp içeri girdi. Liverpool oyuncularını bir gollük yenilgiyle yırttıklarına memnun bir şekilde şehirde geçirdikleri son gece biraz gevşemek için yerel bir bara gittiler. Bar travestilerle doluydu.

Liverpool'daki maça yaklaşık 3.000 Trabzon taraftarı geldi; Anfield'in 1966'daki Ajax maçından beri gördüğü en büyük deplasman topluluğuydu. Eşleşmede beraberliğin sağlanması sadece on dokuz dakika sürdü. McDermott'ın bir ortasını Keegan kafayla Heighway'in koşu yoluna indirdi ve o da topu ağlara gönderdi. Sadece bir dakika sonra Cemil'in pozisyonunu bozan Johnson ikinci golü attı, Keegan'ın Callaghan'ın ortasına yaptığı vuruş, maçı bitimine daha yetmiş dakika varken sona erdirdi. Gergin ikinci yarıda oyuna sonradan giren Mehmet Cemil Altın'ın kırmızı kart görmesi rahat gidişatı pek değiştirmede.

Ama Liverpool'un ligdeki gidişi hiç de rahat değildi. İlk on altı maçta sadece iki yenilgi yeterince iyi bir başlangıçtı ve onları puan cetvelinin zirvesine çıkardı ama aralık ayında Ipswich karşısında alınan 1-0'lık yenilgi (Shankly'den antrenman sahasından uzak durması istendikten sonraki ilk maç) onları sarstı. Liverpool iç sahada QPR'ı 3-1 yendi ama ardından Aston Villa deplasmanında Villa'nın bütün gollerinin ilk yarıda geldiği 5-1'lik hiç beklenmedik bir yenilgi aldı (yetmiş yedi yıl önceki olayların absürt bir hatırlatmasıydı). Liverpool'un 1966'daki Ajax maçından beri en büyük yenilgisiydi ve her ne kadar biraz anormal bir durum olsa da (Villa'nın her denemesi ağları bulmuştu), ortaya çıkardığı rahatsızlık aşikârdı. Hele de bunu West Ham deplasmanında alınan 2-0'lık bir yenilgi izleyince...

Liverpool uzun süredir uzun vadeli düşünen bir kulüp olagelmmişti. Panik yaşanmadı ve aynı ay içinde Bob Paisley ve Peter Robinson yedi yıllık bir anlaşmaya imza attı. Anlaşmanın duyurulduğu basın toplantısında, sponsorlu maçlarla yurtdışında kulübü pazarlamak ve kulüp eşyaları satmak için bir hamle başlatıldığı açıklandı. O zamana kadar Anfield'daki saha etrafında dönen reklamların bile olmaması şaşılacak şeydi. Şimdi kulağa tuhaf geliyor, ama o zamanlar Liverpool'un işler iyi giderken şirket gücünü işe katmak konusundaki isteksizliği (ki 1990'lardaki düşüşte bu bir büyük

rol oynadı), taraftarlar tarafından bir onur rozeti gibi taşınıyordu. Örneğin 1987'de *When Saturday Comes*'la yapılan bir röportajda Liverpool'un ünlü taraftarlarının muhtemelen en güvenilirli olan Radio 1 DJ'i John Peel, kulübün pazar güçlerine boyun eğmesinden şikâyet etti. "Keşke sahada reklamlar olmasaydı," dedi. "Keşke kendilerini bunun üstünde bir yerde konumlandırırsalardı."

Noel ve Yılbaşı maçlarında muhtemel altı puanın beşinin toplanması sinirleri gevşetti ve Liverpool'u yeniden ligin zirvesine getirdi. Mart ayında Avrupa mücadelesi yeniden başladığında Liverpool bir maç fazla Manchester United'in iki puan önünde ve puan cetvelinin en üstünde yer almakla kalmamış, FA Cup'ta da altıncı tura çıkmıştı.

Anfield'daki büyük Avrupa maçları gecelerinden bahsedildiğinde bir maç kaçınılmaz olarak hepsinin önüne geçer: St. Etienne'le oynanan çeyrek final ikinci maçında Avrupa'nın en iyi takımlarından ikisi arasında oynanan epik mücadele, son dakikaya kadar sonuca ulaşmayan, heyecan dolu, nefis bir karşılaşmaydı. St. Etienne'in Avrupa'da başarı kazanma arzusu Liverpool'unkine benziyordu: Onlar da en iyilerden biri olduklarını biliyorlar ve bunu bir Avrupa başarısıyla onaylamak istiyorlardı. On ay önce Hampden Park'ta Bayern München'e şanssız biçimde kaybetmiş, "les poteaux carrés" dedikleri dik açılı kale direklerini sonsuza dek suçlamışlardı. Glasgow'daki kalelerin köşeleri dik açılı değil de Fransa'da alışıldığı gibi yuvarlak olsaydı, Jacques Santini'nin otuz dokuzuncu dakikadaki kafa vuruşunun direğe vurduğunda dışarı değil içeri gideceğini ve St. Etienne'in öne geçeceğini iddia ediyorlardı. Les Verts'in Fransa ligindeki durumu vasattı ama son şampiyon olarak oradalar ve ondan önceki dokuz Avrupa maçında sadece bir gol yemişlerdi.

Keegan diz sakatlığı dolayısıyla ilk maçta oynamamıştı ama Liverpool her zamanki soğukkanlı ve sabırlı oyunuyla St. Etienne'i söndürmüş, bitime on dakika kala bir kornerde

Gérard Janvion'un kötü vuruşunda topu önünde bulan Dominique Bathenay (Hampden'da onun da bir şutu direktten dönmüştü) maçın tek golünü atmıştı. Keegan ikinci maça yetti ama Liverpool lig maçında Newcastle'dan Alan Gowing'le çarpışıp kıkırdağını zedeleyen Phil Thompson'dan yoksundu. Onun yerini St. Etienne'den dönüşte uçakta Liverpool'u bırakıp Wigan'da oyuncu-menajerlik yapacağını açıklamış olan Tommy Smith aldı.

Diğer yanda St. Etienne'de ilk maçta sarı kart gören Brezilyalı defans oyuncusu Osvaldo Piazza cezalıydı. St. Etienne, yanında otellerde yer olmadığı için sokaklarda uyuyan 6.000 taraftar getirdi. Tribünde yer kapma savaşı veren ev sahibi takım taraftarları öğleden sonra sıraya girdiler. 19:30'da başlayacak olan maçtan yarım saat önce kapıların kapanmasıyla 5.000 kişi dışarıda kalsa da, Kemlyn Road tarafında kırılan bir kapıdan sızanlar maçtaki seyirci sayısını resmi rakam olan 55.000'in üstüne taşıdı.

Maç iki dakika erken başladığı için henüz çoğu taraftar yerini almamışken, kısa kullanılan bir kornerde topu alan Keegan dar bir açıdan orta şut karışımı bir vuruşla Ivan Ćurković'i avlayarak kırk ikinci saniyede Liverpool'u öne geçirdi. "Ben sadece topu arka direğe doğru yolladım," dedi Keegan. "Gerisini rüzgâr halletti."

Gürültü olağanüstüydü. Mark Platt'ın *Cup Kings* kitabında Neal, "Oyun ilerledikçe atmosfer giderek daha da iyi oldu," diye anlattı. "Hayatımda sadece futbola odaklanmakta zorlandığım tek maçtı. Top sahanın diğer tarafındayken elimde olmadan seyircilerin coşkusunu seyrediyordum. Sanki oturlan bölümdeki insanlar da dahil bütün stadyum hareket ediyordu. İnsanlar bir görünüp bir kayboluyorlar, sallanıp zıplıyorlardı."

St. Etienne savunmayı ileride kurmuş, Liverpool'u ofsayt tuzağıyla sürekli durduruyordu. Ayrıca atakta da ilk maçtan çok daha tehlikelilerdi ve ikinci yarının altıncı dakikasında golü buldular. Case yavaş gelen bir topa müdahale edemedi

ve topu önüne açan Bathenay'ın yaklaşık otuz metreden dibine vurduğu top dönerek Clemence'ın üstünden geçti; büyüleyici bir goldü.

Paisley tepki olarak yönetici bölümündeki koltuğundan kalktı, çıkış tüneline gitti. Daha o zamandan sonradan girdiği maçları çevirme becerisiyle tanınmaya başlayan yirmi yaşındaki David Fairclough'ı ısınmaya yolladı. Christian Lopez'in az kalsın kendi kalesine gol atmasından hemen sonra, Ray Kennedy altmışıncı dakikaya yaklaşıırken yerden bir şutla Ćurković'i geçerek Liverpool'a umut veren golü attı. "Top Toshack'ın kaval kemiğinden sekip bana geldi," dedi Kennedy. "Topa sert vurmadım ama doğru vurdum."

İtirazdan sarı kart görmüş olan Toshack topuğuna aldığı bir darbeden sakatlanmıştı ve yetmiş dördüncü dakikada Paisley onu çıkarıp Fairclough'ı oyuna aldı. Clemence'ın Dominique Rocheteau'ya faul yapar gözüktüğü bir pozisyonda St. Etienne penaltı kazanabilirdi ama Hollandalı hakem Charles Corver müşfik davrandı. Ve ardından oyunun bitimine altı dakika kala Kennedy topu St. Etienne defansının arkasına kaldırdı. Fairclough koşu yaparak topu göğsüyle yere indirdi, Lopez'in müdahalesine izin vermedi ve kendisine doğru koşan Ćurković'in topu tutacak kadar hızlı yatmakta zorlanacağına karar verip ona yakın bir noktaya doğru vurdu. Anfield nefesini tuttu ve top kaleciyi geçip ağlarla buluşunca kükreyerek patladı. Sesin beş kilometre öteden duyulduğu söyleniyordu. "Gerçekten uçuyordum," diye anlattı Fairclough. "Beni ilk Jimmy Case'in yakaladığını hatırlıyorum. Havada dönerken yere düştük ve herkes üstüme çıktı. Kevin Keegan'ın araya girdiğini hatırlıyorum. Kollarını bana doladı ve 'Yerde kal, yerde kal, bırak birkaç saniye kazanalım,' dedi."

Maçı ITV'de anlatan Gerald Sinstadt, "Süper yedek yine başardı," diye kükredi. Bu işte ne kadar başarılı olsa da, bu takma ad (ve rol) Fairclough'ı sinirlendiriyordu. "İnsanların zannettiğinin aksine, o bankta oturmaktan nefret ediyordum," diye anlattı. "Bıktırıcıydı, bazen berbattı. Kariyerimin başla-

rında takıma dahil olmaktan dolayı minnettardım. Ama tabii ki bu değışti.” Liverpool’da dokuz yıl geçirmesine karşın hiç düzenli oynayamadı. Ama çocukluktan beri kulübün taraftarı olarak hiç değilse hâlâ Anfield’in en unutulmazları arasında yer alan bir gol atmanın heyecanını yaşadı.

Sonradan lfchistory.net’le yaptığı bir röportajda anlattığına göre o gece çılgın bir kutlama da yapmadı. “Maçtan sonra bir iki röportaj verdim ve ailemle buluştum. Stadyumdan çıkmaya karar verdiğimizde saat onu geçiyor olmalıydı. O zamanlar pub’lar on buçukta kapanırdı ve müdavimi olduğumuz pub’a gidip bir bira içelim dedik. Bir baktım ki, insanlarla dolup taşıyor. Saat neredeyse on buçuk olduğu için muhtemelen orada bir içki alamayacaktık, ben de eve gittim.”

Thompson’ın sakatlanması, sezon sonunda emekli olma kararı alan Tommy Smith’in düzenli oynaması demekti. Paisley, “Phil’i kaybetmek kötü,” dedi. “Ama Tommy işini gayet iyi biliyor. Daha deneyimsiz oyuncuların yetersiz kalacağı durumları çözecek aklı var. Durumu okuyup ona göre tepki verebiliyor.”

Bu tipik bir müdahaleydi. Telaşa, aşırı duygusallığa gerek yoktu; durumdan en iyi sonucu çıkarmaya yönelik pragmatik kararlılık vardı. Fagan, “Bob her zaman düz ve dolambaçsız konuşurdu,” diye anlattı. “Tantanalı bir adam değildi... Sıradanlığı olağanüstüydü. Bob’un öyle küçük numaraları yoktu.”

Şampiyon Kulüpler Kupası çeyrek finalindeki heyecandan sonra yarı final maçları etkileyicilikten çok uzaktı. Paisley, Zürich’in kupanın ilk turundaelediği Rangers’ın menajeri Jock Wallace’ı arayıp bilgi aldı ve Wallace kendisine Zürich’in defansif kontrolünün ne kadar iyi olduğunu anlattı. Bunun üstüne İsviçre’deki ilk maçta sekizinci dakikada Peter Risi’nin penaltısıyla Zürich öne geçtiğinde Liverpool epey korkmuş olmalıydı. Ama yedi dakika sonra Kennedy’nin hiç duran top çalışmalarına aldırış etmiyormuş gibi görünen serbest vuruşunda arka direkte biten Neal beraberliği sağladı. Nadiren denenene ve finalde tekrar edilecek bir hareketti.

Liverpool’un ikinci golü ikinci yarının ikinci dakikasında

geldi. McDermott'ın pas uzattığı Heighway birkaç müdahale-den kurtuldu ve düzgün bir bitiriş yaptı. İkinci yarının ortalarında Neal'ın attığı bir penaltıyla turu kimin geçeceği belli oldu. İkinci maçta Anfield'da Liverpool hanesine üç gol daha ekledi. Jimmy Case, önce Pierre Chapuisat'ın kaydığı bir pozisyonu değerlendirdi, ardından frikikten bir gol daha attı ve Alan Waddle'ın direktten dönen kafa şutunu tamamlayan Keegan'ın Liverpool adına attığı son Avrupa maçı golüyle 3-0'lık bir galibiyet geldi. Tommy Smith bir topuk pası verirken, maç "İtalya-aa, İtalyaaa, Avrupa'nın en büyüğüüz ve biz geliyoruz İtalya" şarkıları eşliğinde karnaval havasında sona erdi.

Diğer yarı finalde Borussia Mönchengladbach 1-0 kaybetmişti ilk maçın rövanşında Dynamo Kyiv'i 2-0 yenerek turu geçti. Düşüncelerini asla kendine saklamayan Dynamo forveti Oleh Blokhin, Liverpool'un kesin favori olduğunu söyledi. "Finali Liverpool kazanacak," dedi. "Borussia Mönchengladbach buradaki galibiyete rağmen beni hayal kırıklığına uğrattı. Şansları çok yaver gitti."

Gladbach'ı ikinci Dynamo maçında ve sonraki üç maçta takip eden Tom Saunders daha övgü doluydu. "Onları gördüğüm en iyi takımlar arasında sayarım," dedi. "St. Etienne'in en iyilerden olduğunu düşünmüştüm ama bu kadro takım bütünlüğü açısından çok daha güçlü. İyi organize olmuşlardı, ileriye ve geriye hep birlikte hareket ediyorlardı ve atakta topu kaybettiklerinde hızla topun arkasına geçiyorlardı. Etkileyici bir görüntüydü. Bir de oyuncular birbirleri için oynuyorlardı. Bu açıdan Liverpool'a çok benziyorlar. Liverpool'da olduğu gibi bu takımda da öne çıkan bireyler var ama bence asıl güçleri bir bütün olarak takım çalışmasında." Haklıydı. Belki final St. Etienne maçı kadar dramatik değildi ama iki takım da akıcı ve her an pozisyon değiştirerek oynadı, her ikisi de topu tehlikeli bölgeye atıp gerisini şansa bırakmak yerine dikkatli denemeler yapmayı tercih etti.

Zürich'i saf dışı bıraktıktan üç gün sonra Liverpool bir başka

yarı finalde FA Cup'ta Everton'ın karşısına çıktı. Everton'ın menajeri Gordon Lee, Paisley'ye neredeyse bir idol gözüyle bakıyordu ve *National Coal Board* dergisine onun İngiltere milli takımını yönetmesi gerektiğini söylediği bir makale yazmıştı (tuhaf biçimde öngörülü bir makaleydi, zira üstünden iki ay geçmeden Don Revie görevinden istifa edip Birleşik Arap Emirlikleri'nde bol kazançlı bir görevi kabul edecekti). Bu, Merseyside kulüpleri arasındaki gergin ama saygılı ilişkide tipik bir durumdu. Ama yarı final eşleşmesi iki takımın ilişkisinde ciddi bir yara açacaktı.

Terry McDermott düzgün bir vuruşla Liverpool'u öne geçirdi ama Hughes'un bir hatasını değerlendiren Duncan McKenzie ilk yarı bitmeden eşitliği sağladı. Case'in kafası Liverpool'a yeniden üstünlük getirdi, derken bitime altı dakika kala McKenzie'nin pasında Bruce Rioch maçı yine eşitledi. Ve ardından çok tartışılacak bir an geldi. Ronny Goodclass'ın ortasında McKenzie topu maça sonradan giren Bryan Hamilton'a attı ve o da Clemence'ı alt etti. Kaleci deliye dönmüştü, Everton oyuncuları kutlama yapıyordu ve hakem Clive Thomas golü iptal etti. Thomas maçtan hemen sonra sadece "Futbol Birliği kurallarının bir ihlali söz konusuydu," demekle yetindi. Bir sonraki gün golün ofsayt sebebiyle iptal edildiğini açıkladı ama yardımcı hakem bayrak kaldırmamıştı. Otobiyografisinde daha da ileri gidip, Hamilton'ın hem ofsayt pozisyonunda olduğunu hem de topa elle müdahale ettiğini yazdı. Everton'lıların hiç de ikna olmadığını söylemeye gerek yok. Hamilton ısrarla ofsaytta olmadığını ve topun kalçasına çarptığını söyledi. Kendisinin ondan iki yıl önce Ipswich'te oynarken bir West Ham maçında attığı gol yine Thomas tarafından esrarengiz biçimde iptal edilmişti.

Öyle ya da böyle, Liverpool maçı tekrara götürmeyi becerdi. Sakatlık yüzünden ilk maçı kenardan seyreden Toshack, "Henry Cooper da Ali'yi yere indirmişti ama onu bitiremedi," diye yazdı. "Everton'ın durumu da aynı. İkinci bir şans olmayacak." Olmadı ve Liverpool 3-0 kazandı.

Anfield'da Ipswich'le oynanacak bir sonraki lig maçına gelindiğinde Liverpool ligin zirvesinde Manchester City'yle aynı puandaydı ama bir maçı eksikti. Liverpool'dan iki maç fazla oynamış olan Ipswich bu iki takımı bir puan geriden takip ediyordu. Hakem Peter Willis'in müdahaleci yönetimine kızan Kop tribünlerinin kale önüne bir şeyler atmasıyla maç uyarı anonsu için durdurulsa da, 2-1'lik galibiyet Liverpool'un onuncu lig şampiyonluğuna doğru büyük bir adım oldu. (Willis daha sonra 1985'te bir FA Cup finalinde bir oyuncuya kırmızı kart gösteren ilk hakem olacak, Kevin Moran'ın atılmasıyla Everton karşısında eksik kalan Manchester United yine de maçı 1-0 kazanacaktı.)

QPR ve Coventry deplasmanlarından alınan beraberliklerin ardından Liverpool, West Ham'la golsüz berabere kalarak şampiyonluğunu ilan etti. Kevin Keegan'ın Anfield'daki son maçıydı ve şampiyonluğun Liverpool'a gelmesi o sırada yedek takımla Burnley deplasmanında olan Ian Callaghan'ın beşinci madalyasını alarak Arsenal forveti Cliff Bastin'in rekorunu egale etmesi demek oluyordu. Ama bu iki önemli olaya rağmen, bir önceki sezonun coşkusu zıt bir görüntü vardı. Bu daha çok, muhtemel bir Üçleme'nin birinci aşamasını geçmiş olmanın getirdiği bir rahatlama idi. Geriye iki final kalmıştı.

Manchester United'la oynanan FA Cup finali muazzam bir hayal kırıklığı getirdi. İngiltere ve İskoçya milli takımlarının Güney Afrika turneleri sebebiyle FA yönetimi finalin berabere bitmesi halinde tekrar maçının 27 Haziran'da oynanmasına karar vermişti. Sezon öncesi hazırlıklarına 12 Temmuz'da başlamayı planlayan Paisley dehşete düştü. "Bu aptallık karşısında duyduğum tiksintiyi ifade edecek sözleri bulabilecek kadar entelektüel değilim," dedi. "Acımasızlık. FA, taraftarların ve oyuncuların kanını emiyor, ama anlaşılan biz futbolun içindekiler onlar için önemli değiliz." United menajeri Tommy Docherty de aynı dehşet içindeydi ve Liverpool maçın o gün gerekirse penaltılarla sonuçlandırılmasını önerdi.

FA bu teklifi reddetti ve Paisley'nin yazın ortasındaki bir tekrar maçından kesinlikle kaçınma isteği onun takım seçimine etki etti. Ian Callaghan'ın yerine David Johnson'ı tercih edip sahaya üç forvet çıkardı. Sonradan bu konuda pişmanlığını dile getirecekti. Seçiminin finale ne kadar etki ettiğini söylemek zor ama Paisley bunun Liverpool'un orta sahada kontrolü yitirmesine sebep olduğunu söyledi. Fagan taktiklerden ziyade yaşanan heyecan ve bilet isteyip duranlar yüzünden oyuncuların dikkatinin dağıldığından endişeleniyordu. FA Cup finalinden önceki pazartesi günü onları bir güzel haşladı. Günlüğüne "Antrenman çok kötüydü," diye yazdı. "Elemanlar Wembley'deki düzenlemeler için iki toplantı yaptılar ve sahaya gelip rahat bir antrenman olacağını sandılar. Onları azarladım ve önemli olanın o boktan biletler değil futbol olduğunu söyledim."

Yine de Case'in ortasında Ray Kennedy'nin kafa vuruşu direktten dönmeseydi Liverpool öne geçebilirdi. Pearson'ın yaptığı gol açılışına Case karşılık verdi ve Lou Macari'nin şutunda topun Jimmy Greenhoff'un göğsüne çarpıp kaleye girmesi United'a galibiyeti getirdi. Fagan, "Korktuğum gibi oldu," diye yazdı. "Sanki yeterince adrenalin yoktu. O gün yeterince iyi oynamayan çok oyuncu vardı. Yine de denediler ama şans yoktu."

Maç sonrası oyuncular soyunma odasında hüzünlü biçimde otururken Ray Clemence kramponlarını banyoya fırlatıp peşlerinden içeri daldı ve "Sizi bilmiyorum ama ben bu gece deliriyorum!" diye bağırdı. Liverpool'a dönecek trenin iki saat ertelenmesine karşın Heighway'in başlattığı şeker savaşı moralieri düzeltti. Oyuncular Lime Street'e vardıklarında bağırma çağıra kupa finali şarkıları "We Can Do It"i söylüyorlardı.

Şampiyon Kulüpler Kupası finali hazırlıkları sırasında dikkat dağıtıcı birkaç ufak şey oldu. Kennedy'nin kalçasında sorun vardı, Jones'un dizinin üstü kesilmişti ve Keegan da Wembley yenilgisi sonrası Hamburg'a yapacağı 500.000 poundluk transferi halletmek için Londra'da kalmıştı. Ama Tos-

hack finalden sonraki pazartesi tam antrenmana başlamıştı ve Mönchengladbach menajeri Udo Lattek onun çok etkili olduğu 1973 Uefa finalinin tekrarlanmasından endişe ettiğini dile getirdi. "İngiliz oyuncular hava hâkimiyetleriyle biliniyorlar ve özellikle Liverpool bu konuda tehlikeli bir takım," dedi. Borussia'da Uli Stielike ve Jupp Heynckes'in sakatlığından endişe ediliyordu ama bir hafta önce Borussia'nın arka arkaya üçüncü Bundesliga şampiyonluğunu ilan ettiği maçta her ikisi de gollerle geri dönmüştü.

Jones'un durumu çok önemli değildi ve Kennedy'nin de iyileşmesiyle Paisley iyice rahatladı. Paisley, Kennedy için "Liverpool'un en büyük futbolcularından biriydi ve muhtemelen değeri en az bilineniydi" diyecekti. "Liverpool'un başarılarına katkısı inanılmazdı ve olağanüstü bir sürekliliği vardı... Oyunu açma ve sahada genişlik yaratma becerisine sahipti... Topu o kadar iyi kontrol eder ve o kadar iyi saklardı ki, ayağından top almak için rakibin onu cidden devirmesi lazımdı." Diğer bir değişle kendisi Paisley'nin top hâkimiyetine dayalı oyunu için ideal bir oyuncuydu.

Speke Havaalanı'nda uçağa binerlerken Paisley oyuncularına FA Cup finalinin son düdüğünde sahada olanların Roma'daki maça başlayacağını söyledi. Uçuş sırasında gazetecilere takımı açıklarken, FA Cup finaline bu on birle çıksaydı Liverpool'un kupayı almış olacağını anlattı.

Maç sabahı güneş parıldarken Paisley oyuncularına yarı profesyonel bir kulübün onlara sağladığı suni çim sahada hafif bir antrenman yaptırdı. Burada Toshack'ın aşıl tendonunun sakatlanmasıyla bir aksilik daha yaşandı. Paisley madalya alabilmesi için onu yedekler arasında oturtmayı düşündü ama sonra bunun benzer durumdaki Phil Thompson'a haksızlık olacağına karar verdi. Toshack'ın yerine A takımdaki tek maçını Zürich karşısında oynamış olan Alan Waddle yedek olarak sahaya çıktı.

Liverpool taraftarları seyahat acentelerinin önünde daha kapılar açılmadan sıraya girmişlerdi ve maç günü 30.000'den

fazlası Roma'ya geldi. Oyuncular stadyumda maç öncesi yürüyüşlerini yaparlarken Smith tek bir Alman bile göremediğini söyledi. Liverpool taraftarlarının sayısı Gladbach'tan gelenlerinkinin dört katıydı. Birçok bayrağın yanında o meşhur "Joey ate the frog's legs, made the Swiss roll and now he's Munching-Gladbach" pankartı da vardı.* Ama bunca heyecana karşın Liverpool'un oyuncu başına 1.600 pound olan kupa priminin Almanlara vaat edilen 3.750 poundun çok altında olduğu anlaşıldı. Gerçi Liverpool'un 1965'te Internazionale karşısında yaşanan talihsiz Şampiyon Kulüpler Kupası macerasından takımda kalmayı başaran iki isim olan Smith ve Callaghan'ın en büyük dertleri para değildi. İtalya'ya dönmelerinin, Smith'in deyişiyle, "on iki yıl önce olanları telafi etmesini" umuyorlardı. "Bundan bahsettik: 'Bu gece hakemin alınmadığını umalım,' dedik."

Sersemletici derecede sıcaktı ve sabahın parlak güneş ışığı bunaltıcı bir akşama dönüşmüştü. *Liverpool Echo*'dan Michael Charters, "Uefa'nın bu en önemli kulüpler arası turnuvasının finali için mayıs sonunda Roma'yı seçmesi bana saçma geliyor," diye yazdı. Belki koşullar saçmaymış görünüyordu ama Meksika'daki Dünya Kupası hararetinden, Madrid ve Lizbon'daki Şampiyon Kulüpler finallerinden sonra kesinlikle o kadar da şok edici değildi. Charters'ın yorumu, İngiliz futbol yazınında 20. yüzyıl boyunca hâkim olan, sanki futbol sadece kasım yağmurunda ıslak sahada oynanırmış gibi İngilizlerin her yenilgisinde koşulları suçlayan bir damara basıyordu.

Soyunma odasında Paisley, Roma'ya en son savaş sırasında Afrika'dan çatışa çatışa yukarı çıktıktan sonra bir tank içinde girdiğiyle ilgili anekdotlar anlatıyordu. Bunu bilerek mi yaptı bilinmez, ama oyuncuları rahatlatı.

Muhtemelen futbolda başlangıç vuruşu kadar tutucu bir şey yoktur. On yıllar boyunca futbol tarzı ne olursa olsun sanki her İngiliz takımı bu vuruşu uzun biçimde rakip defansa

* İng. Joey kurbağa bacağı yedi, İsviçre sarması yaptı, şimdi Gladbach'ı löpürdetiyor. -çn

doğru kullanıp orta saha oyuncularının ileride baskı kurmasını umdu; 1965 FA Cup finalinde Liverpool da böyle yapmıştı. İngiliz geleneğine göre bu durumda rakip takımın ya topun ilerlemesine izin vermesi ya da karşı alana doğru vurması gerekiyordu. Ama Hans-Jürgen Wittkamp topu kafayla Hans Klinkhammer'e aktardı, Klinkhammer bu koşullar altında küstahlık sayılacak bir biçimde sahayı çaprazlama katederek topu Allan Simonsen'e bıraktı. Birkaç ay sonra Avrupa'da Yılın Futbolcusu seçilecek olan hafif ve haylaz yapılı Simonsen topu ileriye, koşusunu sürdüren Klinkhammer'in yoluna kaldırmayı denedi. Klinkhammer gerektiği gibi yetişemedi ama Borussia'nın atak oynama niyetine ve defans oyuncularının ileri gitmekle yetinmeyip kanat da değiştirme isteğine bundan daha iyi bir örnek zor bulunurdu.

İleri çıkanlar sadece defans oyuncuları da değildi. Kafası sürekli havada stili ve Franz Beckenbauer'i anımsatan zarif yürüyüşüyle libero Rainer Bonhof da uzun adımlarla çıkıyordu. Callaghan'ın bir pası sık sık kendi sahasına gelen seyyar forvet Uli Stielike tarafından kesildiğinde, ondan pası almaya gelen Bonhof'tu. Bonhof topu tekrar Stielike'ye verdi, Stielike çalım yaptı ve "Demir Ciğer" lakaplı defansif orta saha Herbert Wimmer'e doğru oynadı (Wimmer'in Günter Netzer'in arkasını kapamadaki becerisi beş yıl önce Batı Almanya'nın İngiltere'yi Wembley'de dağıtmasında kilit rol oynamıştı). Wimmer, Kennedy'yi geçmesine rağmen geriye döndü ve topu Wittkamp'a bıraktı, o da Schäfer'e doğru uzun bir pas attı. Schäfer'in mücadelesinde top Stielike'nin önüne düştü ve onun otuz metreden şutu az farkla dışarı çıktı. Almanlar açısından son derece etkileyici bir ilk dakikaydı.

Liverpool bir anlığına şaşırılmış göründü ve Neal, Keegan'a doğru uzun bir top attı. Keegan topu kazandı ama kafa vuruşu auta gitti. Önemsiz bir pozisyon gibi görünüyordu ama o akşam çok tekrar edecek bir görüntünün başlangıcıydı. Kendisini marke eden Berti Vogts'a rağmen Keegan hayatının maçını çıkardı; Vogts'u peşinde oradan oraya sürükledi, arka

arkaya hava mücadeleleri kazandı. Keegan'ın sürekli sola, Highway'in de sağa kayması, defansı kenarlara çekip orta saha oyuncularına araya dalmaları için alan açan bir taktikti.

Ama açılış dakikalarında daha yerleşmiş görünen taraf Gladbach'tı. Paslaşmaların ritmi, topu uzun süre vermemeleri, saha boyunca pas üçgenleri kurmaları, Batı Almanya'nın Wembley'deki oyununu hatırlatıyordu. Top Vogts'tan Stielike'ye, ondan Wimmer'e, sonra Heynckes'e, ondan da Simonsen'e, saha boyunca ileri, geri, ileri, geri, ileri doğru W şeklinde dolanırken, insan Birinci Dünya Savaşı dönemindeki büyük İskoç takımlarının "desen örme" oyununu hayal edebiliyordu; tek fark, İskoçların bunu çakılı bir forvet hattıyla yapmaları, Borussia oyuncularının ise sürekli hareket etmesi ve bir iki saniyelik üçgenler kurduktan sonra ilerlemeleriydi. Total Futbol'un Alman versiyonuydu ve Hollandalıların tercih ettiği sağlam presi bir kenara bıraktığı için muhtemelen daha da akıcıydı.

Heynckes'in bir frikiğini Hughes ıskaladığında Neal yetiştirip topu engelledi ve ilk dakikalarda tek umut Keegan gibi göründü. Callaghan'ın bir ortasında topu göğsüyle aldı ama tam kontrol edemedi. Bir dakika sonra Highway'in pasında Vogts'tan daha iyi yükselip topa dokundu ama Wittkamp koşup durdurdu. Keegan'dan daha kısa olan Vogts çok geçmeden onunla başa çıkmak için daha fiziksel yollara yönelmeye başladı. Keegan, "Beklenmedik biçimde Vogts tarafından adam adama marke edilmeye başladım," diye anlattı. "Bu meydan okuma hoşuma gitti çünkü onu aşmak için en iyi oyunumu oynamak zorundaydım. Bana çok saygı gösterip her yere peşimden geldi. Böyle yapması tuhaf bir şekilde kendime olan güvenimi yerine getirdi. Bana o kadar yakın oynuyordu ki, formamı sert biçimde çekiştirdiğinde ona formlarımızı değiştirebileceğimizi ama bunu maç sırasında yapmamızın uygun olmadığını söyledim." Liverpool'un bu kapışmada Keegan'ın ağır bastığını anlamaya başlaması bu ikisinin mücadelesini oyunun odak noktası haline getirdi. Jones onuncu dakikada

Keegan'a doğru bir pas uzattı, Vogts müdahale ederken top boşa çıkıp McDermott'ın önüne düştü ve onun şutu defanstan döndü. Vogts o gece maçtan sonra Liverpool'un oteline gidip Keegan'ı arayacak, hayatında hiç bu kadar koşturulmadığını söylediği forvete bir içki götürecekti.

Hughes, Keegan'a doğru bir uzun top oynadı, Vogts'tan kurtulan Keegan topa dokunup Heighway'e yolladı. Heighway, Case'e doğru ortaladı ve Bonhof ucu ucuna yetişip topu kafayla kornere gönderdi. Wolfgang Kneib kornerden gelen topu yumrukladı, McDermott topu kaptı, Case'e gönderdi ve tekrar aldı. Ortasını Klinkhammer uzaklaştırdı ama Liverpool'un bildik baskısı başlamış, pas üstüne paslar insafsız bir dalga oluşturmuştu.

Callaghan topu Wimmer'den kaptı. Top ilerideki Kennedy'ye, ondan kenardaki Jones'a, ondan gerideki McDermott'a, ondan Callaghan'a ve sağdaki Neal'a gitti. Neal'ın uzun oynadığı Keegan topa dokunup McDermott'a yolladı. McDermott kafasını çevirip ceza sahasına baktı, oraya ilerleyen Kennedy'ye pas verdi. Kennedy sol ayağının dışıyla vurup ilk şutunu attı ve Kleib uçarak topu kale arkasına yollamak zorunda kaldı. Borussia sinmemişti ama Liverpool'un pas yumakları açıkça daha uzun süreli ve daha anlamlı olmaya başlamıştı.

Wittkamp ve Bonhof arka arkaya iki tehlikeli ortayı uzaklaştırdı, ardından Case'in tam engellenemeyen bir şutu sonrası Heighway'in vuruşu auta gitti. Borussia'nın hızlı bir paslaşması Simonsen'in sağdan tehlike yaratmasını sağladı. Onun ortası Stielike için fazla yüksekti ve topu kapan Neal'ın çizgi üstünde ilerledikten sonra yaptığı ortayı Wittkamp kafayla kornere çeldi. Korneri Case kullandı ama Bonhof her zamanki zarafetiyle topu Stielike'ye doğru uzaklaştırdı. Santrfor topu Heynckes'e kadar taşıdı, Heynckes içeriden ileriye doğru çıkan Bonhof'u gördü. Hughes onu kapatmaya çalışırken Bonhof otuz metreden beklenmedik bir şut attı. Top Hughes'un bacakları arasından geçti, yerde bir kez sekti, Clemence'in çabalarına rağmen direğe çarptı. Liverpool ne kadar üstün gö-

r n rse görünsün Gladbach'ın sorun yaratacak atak zekâsı olduğuna dair bir uyarıydı.

Ama çok geçmeden Wimmer sakatlandı ve yerine Christian Kulik girdi. Wimmer'in enerjisi ve arkayı kapama becerisi olmayınca Borussia akışkan oyununun kilit ögesini kaybetti. Belki zamanlama sadece şanstı ama Liverpool'un üç dakika sonra  ne geçmesi önemli bir g stergeydi. Vogts'un Keegan'a yaptığı muhtemel bir faulde Fransız hakem Robert Wurtz oyunu durdurmadı ve top Simonsen'e geldi, Danimarkalı oyuncu da Stielike'yle paslaşmak için içeriye döndü. Topu Bonhof'a vermek isterken m kemmел biçimde araya giren Callaghan topu kaptı ve boştaki Heighway'e yolladı. Heighway peşinde Klinkhammer ve Horst Wohlers'le içeri yöneldi. Neal'ın bindirmesiyle dikkati dağılan Klinkhammer sola döndü ve Heighway içeri girmeye devam ederken Wohlers ve Wittkamp'ın arası açıldı. Heighway boşluktan topu McDermott'a gönderdi. Koşusunu sürdüren McDermott önüne geçmesine izin verdiği topu yere yatan Kneib'in üstünden aşırtarak direğin i  tarafindaki gevşek ağlara yolladı.

Keegan topun yanına bile yaklaşmadan golde pay sahibi olmuştu. Paisley'nin dediği gibi, Vogts'u "seyirciye ma  programı satmaya yolladı... Onu oyunun o kadar dışına çekti. Vogts defansta kilit isimdi ve ne olduğunu anladığında iş işten geçmişti. Borussia oyuncularının arası açıldı ve sakatlıktan iyileşip otuz beş yaşında takıma yeniden monte edilen Ian Callaghan topu orta sahada kazanıp sağdaki Heighway'e verdi. Cally kanattan onu izledi ve Almanları daha da açığa çekip Steve'in topu içerideki Terry McDermott'ın yoluna atmasını sağladı. Terry'nin bilincine, sezgisine ve koşusuna m kemmел bir örnekti ve kendisi muhteşem bir gol attı."

Gladbach yeniden başlama vuruşu yaptığında maçı BBC'de yorumlayan Barry Davis maçtan önce taraftarlara tahminlerini sorduğunda en çok verilen cevabın 3-1 olduğunu söyledi. Liverpool'un bir süre oyunu öldürmeyi tercih edip Borussia'nın ileri çıkmasına izin vermesi baskıyı davet etti.

Defansın tam uzaklaştıramadığı bir frikik sonrası Stielike'nin şutu direğin üstünden gitti, ardından Kulik'in Stielike'ye doğru yaptığı ortayı Clemence müthiş biçimde aldı. Ama Keegan bir çıkış yolu olarak hep hazırды. Vogts'un bir faulü sol tarafta serbest vuruşa yol açınca Kennedy'nin pasında Zürich maçında olduğu gibi arkadan markajsız gelen Neal'ın volesi defansta kaldı. Ardından Smith'in yıllardır yaptığı çıkışlarından birinde attığı şutu Kneib yatarak rahat bir şekilde kurtardı. Devre arasında durum 1-0'dı ve Liverpool kontrolü ele almış görünüyordu.

İkinci yarının başlarında çok geçmeden maç ilk yarının şekline büründü. Her iki taraf da sabırla oyun kuruyor, Liverpool biraz daha tehdit edici görünüyordu. Derken ellinci dakikada Case ofsayta yakalandı. Borussia her zaman yaptığı gibi serbest vuruşu kısa kullandı. Bonhof, Wohlers'le pas alışverişine girdi ve yanlış -bir pas şans eseri Keegan'ın bacağından sekip onun önüne düştü. Topu sağdaki Klinkhammer'e verdi. Bek oyuncusu topu Heynckes'e oynadı, o Kulik'e verdi, Kulik de sağ açıktaki Simonsen'e yolladı. Simonsen içerideki Stielike'ye pas verdi, Stielike de Kulik'e gönderdi. Kulik boşta Klinkhammer'i gördü ve Klinkhammer ortaladı. Callaghan'ın müdahale ettiği top havalandı. Stielike topu yeniden geriye Klinkhammer'e verdi, topu alan sağ bek, Keegan'ın ters tarafından içeri yöneldi ve topu enlemesine Bonhof'a yolladı. Libero defansın arasına bir pas atmayı denedi ama Case topu kesti ve Callaghan'a yolladı, o da sağdaki Neal'a göndermek istedi. Ama Simonsen kaleye yirmi beş metre uzakta sol tarafta topu kaptı, ceza alanına girerken hızlandı ve çok sert bir şutla Clemence'in yanından kalenin üst köşesini buldu. O kadar özenli bir takım oyununa rağmen skor bir anlık bireysel dehayla eşitlenmiş oldu.

"Kiminle oynarsanız oynayın her takım bir maçta birkaç şans bulur," dedi Hughes. "Borussia da farklı değildi. Üstün oynadıkları beş dakikalık bir dilim oldu ve eşitliği sağlayarak

bundan yararlandılar.” Borussia bir süre daha üstün oynadı. Oyun ritimleri yine etkileyiciydi; Liverpool’un ilk yarıda yaptığı gibi paslaşıp hipnotik bir insafsızlıkla ilerlediler. Sıcağa rağmen eşofman altı giyen Kneib topu kenardaki Klinkhammer’e yuvarladı. Top ondan Bonhof’a, sonra Kulik’e, sonra Schäfer’e gitti. Schäfer çizgi üzerindeki Heynckes’e yolladı, Heynckes bir dönüş yaparak topu Jones’un bir yanından geçirip kendisi diğer yanından koştı ve ortaladı. Sahanın en kısa oyuncusu Simonsen sonuna kadar gerindi ama kafa vuruşu kaleyi bulmadı.

Ardından Kulik topu solda ilerideki Heynckes’e yolladı. Dikkat çekici biçimde Gladbach’la başladığı hiçbir maçı kaybetmemiş olan Heynckes ortaladı ve o zamana kadar güven veren Clemence çıktığı topu tamamen ıskaladı. Neyse ki Jones oradaydı ve topu uzaklaştırdı. Liverpool’un ivme yakalamak için bir harekete ihtiyacı vardı ve bu beklendiği gibi Keegan’dan geldi. Altmışıncı dakikaya yaklaşılrken Callaghan topu sağdan ceza alanına yolladı. Keegan kale çizgisinin dört beş metre ilerisinde topu aldı. Kale onun arkasında ve sağında kalmıştı. İlk dokunuşunda kaleden uzaklaştı ve yatarak müdahale eden Vogts topa dokunmayı başarsa da bunu Keegan’ın içinden geçerek yapmış göründü. Bugün olsa bu hareket kesinlikle penaltı olurdu ve muhtemelen olmalıydı da. Zaten sesleri hiç kısılmamış olan kale arkasındaki Liverpool taraftarları çileden çıktı ve onların hiddetiyle oyunun temposu yeniden yükselmiş göründü.

Sol kanattan taç atışı kullanan Heighway topu Keegan’dan geri aldı. Sağ ayağıyla muhtemelen bir şut açısı bulmak için ilerlerken Klinkhammer ona müdahale etti. Top Jones’un önüne düştü, o da pek inandırıcı olmayan biçimde kaleye doğru yuvarladı. Bonhof topla uzaklaştı ve fren boşaldı. Libero topu sağdaki Simonsen’e gönderdi, Simonsen sahanın diğer tarafında soldan çıkan Stielike’ye pas attı. Stielike’nin ilk dokunuşu mükemmeldi ve kendisi ceza alanına yaklaşılrken golün gelmesi kaçınılmaz görünüyordu. Ama Clemence hızlı çıkıp

vücut alanını mümkün olduğunca büyötmek için ellerini açıp kendini forvetin önüne attı. Stielike'nin zıpkın gibi şutunda top kalecinin bacağına çarpıp uzaklaştı. Clemence, "İnsanlar bana sık sık 'En iyi kurtarışın neydi?' diye soruyorlar," diye anlattı. "Ben kurtarışları ne kadar gösterişli olduklarına değil, oyunu ne kadar etkilediklerine göre değerlendiririm. Bu pozisyonda vücudumu açtım ve şansıma top bana çarptı. Ama Stielike golü atsaydı Şampiyon Kulüpler Kupası'nı kazanır mıydık, emin değilim."

Dört dakikadan daha az sürede gerçekleşen iki olay maçın tonunu değıştirdi. Paisley, Clemence'in kurtarışı için "Oyunun dönüm noktasıydı," dedi. "Almanlar bir daha kendilerini toparlayamadılar." Ayrıca Liverpool'u da ateşledi. Smith, "Wembley'de Ray Kennedy o kafa vuruşunda her şeyi doğru yapmıştı, ama kaleci bacaklarıyla topu direğe yolladı," diye anlattı. "Bütün oyunu biz oynadık ama onlar kazanıyordu ve kupanın üstünde bizim ismimizin yazmadığı belliydi. Bu kez farklı oldu. Topları direktten döndüğünde bizi korkuttular ve sonra Ray Clemence bacaklarıyla kurtarış yaptı. O anda bunun bizim gecemiz olduğunu anladım."

Hughes'un fırtına gibi ileri atılıp yerden vurduğu şut Keegan'dan sekip kalenin sadece otuz santim yanından dışarı çıktı. Kneib kale vuruşunu ilk kez uzun kullandı ve geri koşmakta olan McDermott, Gladbach'ın yarı sahasına düşen topu alıp kontrol edecek bir alan buldu. Keegan'a uzun yolladığı pas, altı dakika önce Callaghan'ın penaltı bağırışlarına yol açan pozisyonu yarattığı pasa benziyordu. Ama bu sefer Vogts daha önce çıkıp Keegan'ın önünde kafayla topa dokundu. Topu alan Case şut atacak gibi oldu ama baskı altında dönüp kanattaki Callaghan'a açmayı denedi. O sırada Vogts araya girdi ve taca attı.

Callaghan atışı gerideki Smith'e doğru kullandı. Smith koşuyla boş alana kaçan Neal'a bıraktı. Neal döndü, ortaladı ve Klinkhammer topu kornere attı. Korneri Heighway kullandı ve finalden sonra emekli olacağını açıklamış olan Smith penaltı

noktasının üzerinden ön direğe doğru koştı. Vogts ve Schäfer onu kapatmak için koştı ama Smith sert bir kafa vuruşu yaptı. Kneib yanından geçen topa kollarını kaldırma fırsatı bile bulamadı. "Bunu hep golftaki tek vuruşta deliğe sokma hareketine benzettim," dedi Smith. "Top doğru yükseklikte ve doğru hızda geldi, bu sefer doğru bir yükseklikte karşılandı ve mermi gibi ağırla gitti." Evet, bir peri masalıydı ama başarıdan sersemleyen Smith'in emekliliğini erteleyip bir sezon daha oynamaya karar vermesiyle sonu biraz tavsadı.

Bu golle Borussia söndü ve aslında Liverpool'un üç dakika sonra bir penaltı kazanması gerekirdi. Keegan yine bir hava mücadelesini kazandı, Highway defansın arkasına geçti ve Wohlers yatarak müdahale etti. Hakemin açısından muhtemelen Wohlers topu almış gibi görünüyordu ama kale arkası çekimi netti: Topa dokunmamış, Highway'i kalçasıyla devirmişti. Case'in yerden kullandığı bir frikik doğrudan Kneib'a gitti, bir başka pozisyonda Highway'in ortasının Klinkhammer'in üstünde yükselen Case'e gelmesini istemeyen kaleci topu kale arkasına yollamak zorunda kaldı.

Gladbach on dakika filan toparlanamadı ama maçın bitimine on beş dakika kala yine yüklendi. Smith tehlikeli bir gidişi Stielike'nin topuğuna çarparak durdurdu. Simonsen'in bir koşusu ve verkaç girişimini McDermott kesti. Önceki bocalaması çoktan unutulmuş Clemence, Klinkhammer'in ortasını kendine güvenli biçimde uzağa yumrukladı.

Liverpool geriye yaslandı, iki kanattaki dört adamını geri çekip Gladbach'ı baktırdı. Highway'e kendi yarı sahasının gerilerinde yapılan bir faul sonrası Hughes atışı Clemence'a doğru kullandı. Clemence topu Neal'a verdi, Neal da ona geri verdi. Her şey yavaştı ve vakit öldürmek için kasten yapıyordu. Highway topu Klinkhammer'e çarptırıp bir korner kazandığında köşeye sallana sallana gitti. Topa sahip olduklarında herhangi bir atak niyeti göstermeyerek zaman geçiriyorlardı.

Ve sonra beklenmedik bir hata oldu. Wittkamp topu Case'ten kaptı ve Simonsen'e oynadı. Simonsen önü boş olan

Stielike'ye uzattı. Hughes sol tarafı kapatırken santrfor kendi soluna doğru oynayınca topa müdahale edemedi. Stielike'nin on beş dakika önce büyük gol şansı yakaladığı pozisyonun benzeriydi ama topu attığı Heynckes biraz daha gerideydi ve kalesini terk eden Clemence ondan önce yetişti. Topu eline alamadı ama Simonsen ona doğru yaklaşırken uzaklaştırmayı başardı.

Bu pozisyon Liverpool'u üçüncü golü bulmaya çalışmaya yöneltir gibi oldu. Heighway'in bir ortasını Case kafayla indirdi ve McDermott'ın şutunu Vogts engelledi. Nihayet maçın bitimine dokuz dakika kala maçı rahatlatan gol geldi. Liverpool kendi ceza alanı yakınında bir serbest vuruş kazandı. Neal topu Smith'e verdi. Paisley kenarda ayağını yerde sürüdü. Bir şeyin geldiğini mi sezmişti, yoksa Smith'in topu Clemence'a vermemesine mi kızmıştı? Smith topu çizgi kenarından ilerideki Keegan'a doğru attı, topu almayı başaran Keegan geriye Case'e döndü. Case ilerideki Callaghan'a oynadı, Callaghan içerideki Keegan'a doğru vurdu. Keegan, Vogts'un yanından hızla giderken Vogts çaresiz bir hamle yaptı. Hem adama hem de topa müdahale etti ama önceki pozisyonlar kadar bariz olmamasına karşın Wurtz penaltı noktasını işaret etti.

Callaghan ceza alanı dışında ellerini birleştirmiş dua ederken Neal ayağının kenarıyla topu temiz biçimde kalenin sol tarafına gönderip Kneib'i ters köşeye yatırdı; o sezon gole çevirdiği on birinci penaltıydı. "Mönchengladbach'ın devasa bir kalecisi vardı," diye anlattı. "Sahaya çıkarken 'Nealy, bu gece penaltı kullanırsan yerden vurmak zorundasın,' diye düşündüğümü hatırlıyorum." Planını uyguladı. "Önceki penaltılarım Avrupa'da gösterilmiş, kalecileri dersini çalışmıştır diye düşündüm. Bu yüzden vuruşumu Zürich maçında yarı finalde attığım yerin tersine yaptım."

Hislerini asla belli etmeyen Paisley bile delice kutluyordu. Karısı Jessie, "Top kaleye girdiğinde banktan fırlayıp kollarını havada salladığını hatırlıyorum," diye anlattı. "Böyle şeyleri nadiren yapardı çünkü duygularını dışa vuran biri

değildi. Ama içten içe Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası'nı kazanan ilk İngiltere doğumlu menajer olmaktan çok çok gururluydu.”

Ondan sonrası geçit töreniydi. Bonhof bir ortaya kafa vurdu ve Clemence bir kez daha topu aldı. Ama maç kazanılmıştı ve son dakikalar Kneib'in kalesinin arkasında biriken Liverpool taraftarlarının uzun serenadından ibaretti. *Corriere della Sera*'daki haberde “İngilizlerin zaferi sürekli agresif, hep saldıran bir oyuna dayalıydı; Kennedy, Callaghan ve Case'in güçlü presini Kevin Keegan'ın müthiş performansı tehlikeli hale getirdi,” diye yazıldı. *Il Messagero*, Liverpool için “daha iyi organize oldular, rakipleriyle başa çıkmayı bildiler ve onları engelleyip şaşırtma stratejisi kullandılar,” dedi.

Lattek tamamen iyileşmemiş oyuncularını sahaya sürmek zorunda kaldığını söylese de, Paisley iğneleyiciydi. “Oynamalarına izin vermedik ve Alman takımları böyle durumlarda genelde şikâyet ederler,” dedi. “Wembley'deki kadar yoğun olmayan sıcak altında oyunun hızını ayarlamayı, sabırlı olmayı, topu dolaştırmayı ve Almanları ani ataklarını hazırlamadan kendi yarı sahalarında karşılamayı planladık. Avrupa'daki en iyi oyunumuzdu. Herkes üstüne düşeni yaptı ve muhteşem bir performanstı. Wembley'de de sabırlı olup deli gibi topun peşinden koşmasaydık FA Cup'ı kazanabilirdik ama bu galibiyet bir telafiden daha fazlası. En büyük amacımızı gerçekleştirdik.”

1973'teki Zvezda yenilgisinden sonra yapılan oyun tarzı değişikliklerindeki haklılığın kanıtlanmış olması da bir o kadar önemliydi. Bunu gözlemleyen Ron Greenwood, 1977'nin sonlarında Revie'nin yerine İngiltere menajeri olacaktı. “Hiçbir gösteriş ya da caka satma yoktu. Eğer bu İngiltere'nin futbol insanlarının karakteristik özelliğiye, oyunumuzda pek yanlış bir şey yoktu,” dedi. “Liverpool takımının ölçülü ritmi, iyi teknik anlayışından kaynaklanıyor. Takım oyun hızını, atak açısını değiştiriyor. Geriden oyun kuruyor, tüm alan genişliğini kullanıyorlar. Bir an kendi içlerinde oynuyor, boş

alan yaratıyor ve güzelce paslaşıyorlar. Sonra bir anda gaza basıp öldürücü vuruşu arıyorlar.”

Paisley kutlama şöleninde bir damla bile alkol almadı; ayık kalıp anın keyfini çıkarmak istiyordu. Fagan, Moran, Smith ve Callaghan partnerleriyle beraber oturdular ve giderek daha çok taraftar içeri sızmaya başladığında Fagan, Smith'e barın arkasından her içkiden birer şişe almasını söyledi. Onları bir köşeye sakladılar ve parti daha gürültülü bir hal alırken bir otel odasına çekilip aralarında Vogts'un da olduğu birkaç Gladbach oyuncusuyla içtiler. Sabahleyin odalarından çıkan oyuncular ve gazeteciler havuza atıldılar. Keegan'ın gözü morarmıştı. Case veya Smith'le kapıştığı dedikoduları çıktı ama aslında hasara yol açan, havuza atılmadan önce çaresizce pahalı ayakkabılarını çıkarmaya çalışan Neal'dı.

Liverpool evine döndüğünde her zamanki gibi on binlerce kişi şehir merkezine akın edip karşılama yaptı. Oyuncular ve teknik ekip yine St. George's Hall'un balkonunda toplandı. Ondan üç yıl önce Liverpool'un FA Cup'ı kazanmasından sonra Shankly mikrofonu eline almış ve kalabalığın kendinden geçmiş çığlıkları arasında “Başkan Mao buradaki kırmızı güçten daha büyük bir gösteri görmemiştir” demişti. Kendisi yine oradaydı ama gözle görülür biçimde kenarda kalmıştı. Bowler, “Bir gelin babası gibi,” diye yazdı. “Çocuğunun büyümesinden ve mutlu olmasından hoşnut, ama gitmesinden dolayı üzgün. Kızının evreninin merkezindeki rolünün bittiğinin farkında ve şimdi sadece sevilen, ama nihayetinde etkisiz bir gözlemci.” Sonunda mikrofon ona geldiğinde, sözleri pişmanlıkla çınliyordu. “Eğer kıskandığımı düşünüyorsanız, çok çok haklısınız,” dedi. Liverpool yoluna devam etmiş, Shankly emekli olduğu zaman hayal bile edilemeyecek yeni zirvelere ulaşmıştı.

BÖLÜM 6

*Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası finali, Stadio Olimpico, Roma,
30 Mayıs 1984*

Liverpool

1-1

Roma

Neal 13

Pruzzo 42

(Liverpool penaltılarda 4-2 galip)

Nicol - kaçırdı

Di Bartolomei - attı

Neal - attı

Conti - kaçırdı

Souness - attı

Righetti - attı

Rush - attı

Graziani - kaçırdı

Kennedy - attı

Bruce Grobbelaar

Franco Tancredi

Phil Neal

Michele Nappi

Alan Kennedy

Sebastiano Nela

Mark Lawrenson

Ubaldo Righetti

Ronnie Whelan

Falcão

Alan Hansen

Dario Bonetti

Kenny Dalglish

Bruno Conti

(Michael Robinson 94)

Sammy Lee

Toninho Cerezo

(Mark Tullio Strukelj 115)

Ian Rush

Roberto Pruzzo

(Odoacre Chierico 64)

Craig Johnston (Steve Nicol 72)

Agostino Di Bartolomei

Graeme Souness

Francesco Graziani

Joe Fagan

Nils Liedholm

Hakem: Erik Fredriksson (İSV)

Kartlar: Neal; Conti

Seyirci: 69.693

Anfield dışında hiçbir stadyum Liverpool tarihinde Roma'daki Stadio Olimpico kadar yer tutamaz. Liverpool, 1977'de elit takımlar arasında yerini orada almıştı ve 2001'de Uefa Kupası çeyrek finalinde Heysel sonrası yıllar süren sürgüne burada son verecek, Avrupa'nın en iyileriyle yeniden yarışabileceğini burada ispatlayacaktı. Ve 1984'te Avrupa'daki hâkimiyetinin zirvesine ulaşp, Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası'nı, hem de en zor koşullar altında, Roma'yı kendi stadyumunda yenerrek dördüncü kez kaldırması yine burada gerçekleşti. Frank McGhee, *Mirror*'da "Hiçbir İngiliz futbol takımı Liverpool'un Olimpiyat Stadyumu'ndaki başarısına erişemeyecek," diye yazdı.

Liverpool'un ondan yedi yıl önce Merseyside'dan gelen 30.000 taraftarla ziyaret ettiği Roma'da mutlu anıları vardı. Bu kez bunun yarısı sayıda taraftar gelebildi ve İtalya başkentinin konukseverliği çok daha azdı. Roma şehri sarı-kırmızı renklerle ve AS Roma'yı daha maç başlamadan "Campeone 84" ilan eden levhalarla bezenmişti. İngiliz taraftarları yerel halkın onları bağırarak taciz ettiğini, pazarda yürürken üstlerine meyve yağdırdığını anlattılar. Çevik kuvvet taraftarları havaalanında otobüslere tıkmış, şehrin içerisinde ilerlerken Vespalar üzerinde otobüsleri takip eden yüzleri atkılarla kapalı taraftarlar bıçaklarını savurup gırtlak kesme hareketi yapmışlardı. Final maçı bittiğinde kırk kişi hastanelik olmuş, bunların beşi bıçaklanmıştı. Bunun uzun vadeli sonuçları çok daha ciddi olacaktı.

Sokak partilerinin Liverpool takımını uyutmayacağından endişe edilmişti ama uykusu kaçanlar sadece aynı odada kalan Kenny Dalglish ve Graeme Souness oldu. Yan odadaki radyonun gürültüsünden uyuyamamışlardı ve duvarı yumruklamak fayda etmeyince resepsiyonu arayp şikâyet ettiler.

Muhtemelen resepsiyondan gelen telefonun sonucunda birkaç dakika içinde radyonun sesi kapandı. Souness ve Dalglish, yan odada ikamet eden ismin Liverpool menajeri Joe Fagan olduğunu ancak sabah anladılar.

Final sabahı son bir hafif antrenman için Liverpool'a şehrin ucunda bir saha ayarlanmıştı. Ama oyuncular oraya varır varmaz sahanın çalışmaya uygun olmadığı anlaşıldı; yüzeyin sürülmüş tarla gibi olması İtalyanların haksız kazanma sevdasına bir örnek olarak görüldü. (Alan Kennedy, *Kennedy's Way* adlı kitabında daha da paranoyaklık edip, penaltıyı ilk hangi takımın kullanacağını belirleyen paranın bile hileli olduğunu yazdı.) Fagan oyuncularına antrenman yaptırmak yerine onları yürüyüşe götürdü, ardından biraz kestirmek üzere otele dönüldü. Maçın başlamasına beş saat kala televizyonunu açan Alan Hansen daha şimdiden stadyumun üçte ikisinin dolmuş olduğunu gördü. Anlattığına göre hayatında gördüğü en göz korkutucu şeydi. "Taraftarların Roma'nın kazanmasını ne kadar istediğini görmek korkutucuydu," dedi. "İçime dehşet saldı."

Maç öncesi yemeğinde Fagan, Uefa'nın verdiği, oyunculara "gol atarsanız tribünlere koşmayın," diye uyarın talimatı yüksek sesle okudu. Fagan "atarsanız" kelimesini "attığınızda" şeklinde değiştirdi ve oyuncularına ilk iki golde bu talimata uymalarını, ondan sonra attıkları gollerde ne isterlerse onu yapmalarını söyledi. Şaka yaptığı belliydi ama onlara güven vermenin ne kadar önemli olduğunu görmüştü. Yemek bitince oyuncularıyla yalnız görüşmek için garsonları dışarı yolladı. Ama öyle büyük bir konuşma yapmadı; sadece Roma'nın ne kadar iyi bir takım olduğunu geveleyip Liverpool'un daha iyi bir takım olduğunu söyleyerek bitirdi ve onlara otobüsün otelden kaçta ayrılacağını söyledi.

Stadyuma yaklaşırken Liverpool otobüsünün üstüne taşlar ve başka şeyler yağdı. Oyuncular atmosferi hissetmek için sahaya çıktıklarında Souness'in ısrarıyla korkmadıklarını göstermek için saha çerçevesinin kenarında dolaşıp yuhala-

malarla dolu kakofoniye duymazdan geldiler. Yeniden tünele yönelindiklerinde Dave Hodgson, Chris Rea'nın "I Don't Know What It Is (But I Love It)" şarkısının giriş kıtasını söylemeye başladı. Craig Johnston şarkıyı çok sevdiği ve sürekli çaldığı için oyuncuların hepsi sözleri biliyordu. Her kıtayı bir başka oyuncu söylüyor, nakarata tüm kadro katılıyordu. Roma koçu Nils Liedholm daha sonraları Liverpool oyuncularının şarkısını kendi oyuncularına takım konuşması yaptığı sırada duyduğunu ve oyuncularının o andan itibaren gözle görülür biçimde gerildiğini anlattı. Bu, kendine sonuna kadar inanan bir takımı gösteriyordu. Ama sonraki iki saat bu inanç için sert bir sınav olacaktı.

Paisley yönetimindeki yıllar, olağanüstü başarılar kazanılan, İngiliz futbolunda o zamana dek görülmemiş bir dönemdi. Bir kez zincirlerden boşanılınca başarı dalgası hiç kesilmedi. 1977 yazının kilit olayı Keegan'ın gitmesi ve onun yerine gelecek oyuncunun bulunmasıydı: Hamburg'dan Keegan için 500.000 pound alan Liverpool, Dalglish için Celtic'e 440.000 pound verdi. Daha hareketsiz bir seçenektir ama zekâsı ve hayal gücüyle selefini aşacaktı. Paisley, Glasgow'daki bir otelde gece geç saatte yapılan toplantıda Jock Stein'la anlaştıktan sonra John Smith'e "Bir an önce buradan çıkalım yoksa ne yaptığımızın farkına varacaklar," dedi. Alan Hansen takıma daha Mayıs ayında 100.000 pound karşılığında Partick Thistle'dan katılmıştı. Kendisi on beş yaşında bir orta saha oyuncusuyken Liverpool tarafından geri çevrilmiş, Partick menajeri Bertie Auld'un onu defans oyuncusuna dönüştürmesiyle hızla gelişmişti. Graeme Souness'in Ocak 1978'de Middlesbrough'dan gelişiyse kadrodaki İskoç triosu tamamlanacaktı.

Dalglish takıma hemen uyum sağladı. İlk maçında Middlesbrough karşısında alınan 1-1'lik beraberlikte gol attı ve sonraki altı maçında buna beş gol daha ekledi. Ama 1977-78 sezonunda Brian Clough'ın Nottingham Forest'ı tarihinde ilk ve son kez ligi birinci bitirince Liverpool arka arkaya üçüncü şampiyonluk şansını kaçırdı. Lige henüz bir sezon

önce yükselen Forest sürekli bir sıkıntı halini alıp Paisley'yi burnundan solutan League Cup finalinde de Liverpool'u yendi. Wembley'de golsüz berabere biten ilk maçta Terry McDermott'ın attığı bir gol ofsayt gerekçesiyle sayılmadı ve Kenny Burns'ün Dalglish'i ceza alanında düşürdüğü pozisyonda penaltı verilmedi. Tekrar maçında Forest'in tek golü Phil Thompson'ın John O'Hare'i kasten ama açıkça ceza alanının dışında düşürdüğü bir pozisyonda verilen penaltıda John Robertson'dan geldi. Maç sonrası röportajda Thompson'ın sinir içinde, ısrarla "profesyonel faul" dediği hareketin zamanlamasını çok iyi yaptığını anlatışına gülmek bugün çok zor. (Forest'in yardımcı menajeri Peter Taylor da hakemi aynı derecede gülünç biçimde savundu: Gözlerini röportajı yapan Gerald Sinstadt'ten kaçırarak "Bariz penaltı," dedi. "John bu pozisyonda golü kesin atardı, değil mi? Kameralarınız pozisyonu kesin yakalamıştır, değil mi?" Sinstadt kendisine kamera görüntülerinde pozisyonun ceza alanı dışında olduğunu söylediğinde Taylor hem hakarete uğramış hem de suçluymuş gibi gözlerini yere dikti, sonra cüretkâr biçimde "Kupayı aldığımızı gösterdikleri sürece gerisi önemli değil," diye devam etti.) McDermott'ın bir golünün daha, bu kez elle müdahale gerekçesiyle iptal edilmesi Liverpool'u iyice kızdırdı. McDermott "İncil üstüne yemin ederim ki top kesinlikle ne elime ne de koluma çarptı," dedi. Bütün bunların üstüne bir de hakem Pat Partridge, Peter White'a yaptığı omuz müdahalesinde Callaghan'a sarı kart gösterdi; Callaghan'ın kulüpte oynadığı 849 yerel maçta gördüğü tek sarı karttı.

Ama Forest, Liverpool'u Avrupa'da durduramadı (en azından o sezon). Arnavutluk'a uygulanan ambargolar sebebiyle Şampiyon Kulüpler Kupası'na otuz bir takım katıldı ve bu sayede Liverpool ilk turu maç yapmadan geçti. Sonra karşılına Dynamo Dresden çıktı; iki takımın son beş sezonda Avrupa'da üçüncü karşılaşmasıydı ve daha önce Dresden'i geçtiği iki seferde Liverpool'un sonunda kupaya uzandığı düşünüldüğünde uğurlu bir eşleşmeydi. Liverpool, Alan Hansen'ın ilk Avru-

pa maçında gol attığı karşılaşmada Anfield'da 5-1 kazandı. Dynamo rövanşta iki gol attı ama Steve Heighway'in maçın ortalarında attığı gol toplam skoru 6-3'e bağladı.

Liverpool dönüşte Aston Villa'ya 2-1 yenildi; kırk altı maç sonra Anfield'da ilk yenilgiydi ve takım yedi aydır ilk kez evinde bu kadar gol yiyordu. Dresden maçı öncesi Manchester City'ye yenildikleri düşünüldüğünde bu arka arkaya üçüncü yenilgiydi ve ardından Queens Park Rangers'a yenildiklerinde bu sayı dörde çıktı.

Bu yenilgiler Liverpool'u altıncılığa düşürdü ve o sezon bir daha şampiyonluk iddiası olmadı. Ama yıl bitmeden Anfield'da Süper Kupa finalinin ikinci ayağında Keegan'ın yeni takımı Hamburg'u 6-0 yenip toplamda 7-1'lik bir zafer elde ettiler. Keegan, "Liverpool'un çok iyi olmadığını duymuştum ama dikilip kaldığım yerden baktığımda pek kötü bir şey göremedim," dedi. "Hiç açık yoktu ve eskisi kadar, hatta belki daha bile güçlü görünüyorlar."

Ama açıklar vardı ve Paisley bunları hasıraltı etmeyecekti. FA Cup'ta uğradıkları 4-2'lik Chelsea bozgunu ardından ("acınası haldeydik; kafalar hiç çalışmadı" dedi) Liverpool'un sadece Şampiyon Kulüpler'de iddiası kalmıştı. Bu yenilgi Paisley'yi Souness transferini tamamlamaya teşvik etti. Souness hakkında ilk izlenimler pek harika değildi, hele de kaldığı otelin barında ilk iki haftada 200 poundluk borç yapması bunların üzerine tuz biber ekti. Ama takıma alışıncaya (kulüpteki ilk golünü Manchester United'a cılgın bir voleyle atması süreci hızlandırdı) zarafeti ve çalışkanlığıyla Liverpool orta sahasının kilit isimlerinden oldu. Paisley, "Souness tam bir *Jekyll and Hyde* karakteri," dedi. "Hayatımda gördüğüm en korkutucu oyunculardan biri ama zamanlaması mükemmel bir pasla bir şiir de yaratabiliyor. Kendisinde çok az oyuncuda bulunan boş alan sezgisi ve pas içgüdüğü var. Bunu korkutuculuğunun ardına saklaması Liverpool'a çok avantaj kazandırdı."

Gerçi Souness'ın Şampiyon Kulüpler Kupası'nda Benfica'yla oynanacak maçta oynama izni yoktu. Lizbon'daki ilk maç sel

altında oynandı. Paisley, "Tüm o şemsiyeler sanki maçı binlerce siyah hamamböceği seyrediyormuş gibi görünüyordu," diye anlattı. Nené'nin golüyle geriye düşen Liverpool, Case'in frikiği ve Hughes'un alışılmadık bir şutuyla 2-1'lik avantaj yakaladı. Eşleşmenin sonucu ikinci maçın yirminci dakikasında netleşti. Callaghan takımdaki son sezonunun tek golünü attı, Dalglish toplam skoru 4-1'e getirdi. Sonuçta Liverpool toplamda 6-2 kazandı. "Bildik hikâye," dedi Paisley. "Ancak senin izin verdiğin kadar oynayabilirler."

Arkasından gelen yarı finalde rakip tanıdıktı: Borussia Mönchengladbach. Almanya'daki maçta Wilfried Hannes'in golüyle Liverpool 1-0 gerideyken, bitime on dokuz dakika kala Souness ilk Avrupa maçına çıktı. Diğer yedek oyuncu David Johnson maçın bitimine iki dakika kala eşitliği sağladı ama Bonhof falsolu bir frikikle Gladbach'a 2-1'lik galibiyeti getirdi. Anfield'daki maçta Liverpool çok iyiydi. Ray Kennedy maçın başlarında toplam skoru eşitledi, Dalglish ve Case'in golleri Liverpool'un turu geçmesini garantiledi.

Sıra yine kadim bir rakiple, iki yıl önce Uefa Kupası finalinde yendikleri Club Brugge'yle Wembley'de oynanacak finale gelmişti. Garajında ayağına kazma düşürdüğü için sezonun son birkaç haftasını kaçıran Smith yerini Alan Hansen'a bırakmıştı. Maç negatif bir futbolla kapalı biçimde ilerlerken altmış dördüncü dakikada Souness'in beklenmedik ara pasına koşan Dalglish önce Brugge'nin Danimarkalı kalecisi Birger Jensen'in yere yatmasını bekledi ve topu onun üstünden ağlara yolladı. Dalglish coşkuyla reklam panolarının üstünden atladı, sahaya dönerken etraflarından dikkatlice dönerek geldi; "heyecandan bacaklarım zayıfladı," diye anlattı. Çok etkileyici geçen ilk sezonuna yakışan bir finaldi. "Kenny pozisyon okuma becerisiyle bir takımı kolektif olarak harekete geçirebilir ve geniş çaplı top dağıtımı ve vizyonu ile diğer oyunculara birçok seçenek sunabilir," diye anlattı Paisley. "Beraber oynadığım, menajerlik ve koçluk ettiğim bütün oyuncular arasında en yeteneklisi o. Kenny parladığında bütün takım ışıldar."

Her zaman sakın duruşunun gösterdiğinden çok daha heyecanlı olduğunu söyleyen Hansen, maçın son dakikalarında yavaş geri pasının Jan Simoen'i pozisyona sokmasıyla Brugge'ye neredeyse eşitlik fırsatı veriyordu. Thompson yetişip yatarak topu çizgi üzerinden uzaklaştırdı ve Liverpool yeniden Avrupa şampiyonu oldu.

Paisley bununla yetinecek değildi. Evrim devam etti. Onun zayıfken değil güçlüyken yapılanma politikası doğrultusunda Callaghan, Smith, Lindsay ve Waddle o yaz takımdan gitti. Sol bek Alan Kennedy, Newcastle'dan 330.000 pounda alındı. Duvar ustası olarak çalıştığı zamanlarda Paisley cuma geceleri sık sık Houghton-le-Spring'de sinemaya giderdi. Evine dönerken akşam yemeği için fish and chips dükkânına girer, orada çalışan kadınlarla flört ederdi; bunlardan birisi Kennedy'nin annesiydi. Kennedy, ekim ayında Wrexham'a geri satılacak olan Joey Jones'un takımdaki yerini aldı.

Kennedy dolambaçsız stiliyle "Barney Rubble," diye adlandırıldı. Kendisi Paisley'nin teknik yetenekleri olan oyuncularla enerjik ve hırslı olanların dengelenmesi gerektiğine dair inancına bir örnekti. Kennedy bu özellikleri sayesinde birçok açıdan sadece Jones'un pozisyonunu dolduran bir oyuncudan fazlasıydı. Topu uzaklaştırırken bir polis kaskını uçurduğu masalı muhtemelen uydurma olsa da, ilk maçında QPR deplasmanında şok edici bir performans gösterdi. Takım devre arasında soyunma odasına dönerken Paisley "Kahretsin, galiba yanlış Kennedy'yi vurdular," dedi. Yine de çok geçmeden kendisini tribünlere kabul ettirecek ve en sevilen oyunculardan biri olacaktı.

Forest, Liverpool'un baş rakibi olmayı sürdürdü ve Şampiyon Kulüpler Kupası'nın ikinci turunda son şampiyonu kupadan attı. İlk maçta City Ground'daki 2-0'ın (Liverpool beraberlik için yüklendiği son dakikalarda ikinci golü yemişti) rövanşında Anfield'da golsüz beraberlik vardı. Ama Liverpool ligde acımasızdı. Sheffield United karşısında League Cup'ta şok bir yenilgi alıp FA Cup yarı finalinde Manchester United'a

elendiler (United'ı bu turnuvada 1921-2006 arasında hiç yene-mediler) ama Brian Clough'ın sezon başında belirlediği puan hedefine ulaşan Forest'in bile sekiz puan önünde ligi şampiyon bitirdiler. Hansen bunun hayatında oynadığı en iyi takım olduğunu söyledi ve istatistikler de bunu doğruluyor. Liverpool altmış sekiz puan topladı (galibiyete iki puan verilen sistemde bu bir rekordur), seksen beş gol attı ve sadece on altı gol yedi; bunların sadece dördü Anfield'daydı. Hiçbir takım böyle bir gol averajı yapmamıştı (Forest bir önceki yıl 2,88 yapmıştı, Liverpool'un averajı 5,31'di) ve atılanla yenilen arasındaki altmış dokuz farka en son Arsenal 1934-35'te ulaşmıştı. Yılın flaş performansı, Paisley'nin Manchester City karşısında alınan 4-1'lik galibiyette oyuncularını topu çok kolay kaybetmekle eleştirmesinden bir hafta sonra kadrosunda Dünya Kupası sahibi Ossie Ardiles ve Ricky Villa'yı barındıran Tottenham'ı 7-0'la yıkmalarıydı. Bu yedi golün bir tanesi özellikle öne çıkıyordu: Clemence'in uzaklaştırdığı bir topu Kennedy kafayla Dalglish'e indirdi, Dalglish soldaki Johnson'a oynadı. Johnson sol taraftaki Heighway'e uzun bir ara pas attı ve onun ortasında altmış metre geriden gelen McDermott kafayla topu ağlara gönderdi. Paisley, "muhtemelen bu stadyumun gördüğü en güzel gol," dedi.

1979-80 sezonunda da benzer biçimde kupalarda yaşanan hayal kırıklıklarına lig şampiyonluğu merhem oldu. League Cup yarı finalinde Forest'a, FA Cup yarı finalinin üçüncü tekrar maçında sonunda Arsenal'a (bu turnuvanın en uzun süren yarı finaliydi) elendiler. Avrupa'da ilk turda evindeki avantajını sonuna kadar kullanan aşırı yetenekli Dinamo Tbilisi tarafından saf dışı edildiler. Lige yavaş başlayıp ilk yedi maçta sadece iki galibiyet almaları, Paisley'nin oyuncularından daha acımasız olmalarını istemesine sebep oldu. "Büyük takımlar gol atarlar," dedi. "Etkileyici görünüp sonuç almamak bir işe yaramaz. Oyun kurarken altı yedi hareket yapıyoruz ama sonra kendimizi bunların müziğine kaptırıyoruz. Patlamamız gerekirken müzik bizi sakinleştiriyor." Paisley bundan büyük

bir karakter testi olarak bahsetti; Liverpool testi geçti. Noel ertesinde Manchester United karşısında alınan 2-0'lık galibiyetle puan cetvelinin zirvesinde arayı açtılar ve oradan hiç inmediler.

Liverpool o sezon Britanya'da formasına sponsor ismi (Hitachi) yazan ilk kulüp olarak yeni bir çığır daha açtı. Bu Paisley'ye altı yıllık kontrata imza attırılan basın toplantısında açıklanan ticari yaklaşımın bir devamıydı. John Smith, "Bizim gibi kulüplerin gişelerden gelen parayla kendi kaderini belirlediği günler geride kaldı," dedi. 1978-79 sezonunda cirosu 2,4 milyon pound olan kulübün kârının sadece 71.000 pound olmasından da bu anlaşılıyordu. "Futbol açısından çok başarılı olsak da ekonomik açıdan beş parasızız. Harcamalar sürekli artıyor. Ücretler yüksek, işin hakkı da bu. Gelirimizi arttırmak için her yolu kullanmalıyız." Liverpool'un para kazandıracak bir dostluk maçı için hemen her yere gidebilecek olması, kulübü 1990'lar ve sonrasında zorlayacak mali kısıtlamaların erken bir göstergesiydi. Seksenlerin ortalarında bile Simon Inglis, *Football Grounds of Britain*'da "Anfield yönetici locaları açısından diğer önde gelen kulüplerin gerisindeydi ve talebi karşılamak için genellikle çok küçüktü," diye yazdı.

1980-81 sezonunda daha önce sadece iki takımın başardığı üç kez arka arkaya lig şampiyonluğuna ulaşma hevesi alışılmadık sıklıktaki sakatlıklar ve on yedi beraberlik yüzünden kursakta kaldı. Liverpool sezonu beşinci bitirdi ama bu kez Avrupa'da zafer vardı. İlk turda Finlandiya takımı Oulun Palloseura, ikinci turda Alex Ferguson'ın Aberdeen'i geçildi. Çeyrek finalde karşılarında son şampiyon Nottingham Forest'i elemiş olan CSKA Sofia vardı. Anfield'da 5-1 biten maçta Souness hat-trick yaptı ve rövanşta Johnson'ın golü turu garantiye aldı.

Yarı final Liverpool'un klasik Avrupa eşleşmelerinden biriydi. Karşılarındaki Bayern München'in genel menajeri Uli Hoeness, iki takımın son karşılaştığı 1971'den beri Liverpool'un daha "kıtalı" bir futbol oynadığını söyledi ve bu iki takımın Avrupa'nın en iyileri olduğunu iddia etti. Müthiş

bir defans yapan Bayern, Anfield'da golsüz beraberliği aldı. Rövanş maçına gelindiğinde Liverpool dört maçı gol atamıyordu ve takımın formunda düşüş vardı. Ama Bayern kendi kibrinin kurbanı oldu. Paul Breitner'in ilk maçta Liverpool'un akıldan yoksun olduğunu söylemesi ve Bayern taraftarlarına Paris'teki finale nasıl gideceklerini anlatan broşürler dağıtıldığının anlaşılması Liverpool oyuncularını gıcık etti.

Thompson ve Kennedy sakattı ve Dalglish de beşinci dakikada Calle Del'Haye'le girdiği bir mücadelede bileğini sakatlayınca oyundan çıkmak zorunda kaldı. Paisley'nin açıkça yapması gereken şey bir önceki yaz Chester City'den 330.000 pounda getirdiği Ian Rush'ı oyuna almaktı. Ama sonradan itiraf ettiğine göre, sırf maçıdan önce Avusturya Uefa delegesinin kendisinden kadroda hiç tanınmayan yirmi iki yaşındaki bir oyuncu hakkında daha fazla bilgi istemesinden kaynaklanan bir içgüdüyle, sahaya henüz hayatının ikinci profesyonel maçına çıkan Howard Gayle'i sürdü. Gayle süratiyle Bayern'i terörize etti ve muhtemelen Wolfgang Dremmler onu yere serdiğinde bir penaltı kazanması da gerekiyordu. Bayern buna onu fiziksel olarak yıldırmaı deneyerek cevap verdi ve ikinci yarının ortalarında bir müdahaleye verdiği tepkiyle sarı kart gördüğünde Paisley onu oyun kenarına alıp yerine Case'i koydu. Ama Gayle işini görmüştü: Rakibi esnetmiş, arkada adam bırakmaya zorlamış, Breitner'in de Lee'ye adam markajı uygulamasıyla Bayern akıcı oyununu kaybetmişti. David Johnson, "Howard olağanüstü oynadı," dedi. "Dayanıklıydı, sertti ve cesurdu." Paisley için bu bir taktik zaferdi. Souness, "O maçı çok sevdi," diye anlattı.

Yine de iki değişiklik hakkının kullanılmış olması bir sakatlık halinde Liverpool'u sıkıntıya sokabilirdi. Ve nitekim Johnson'ın dizi sorun çıkardığında böyle oldu. Efsaneye göre Paisley stadyumdaki silahlı bir polisten forvetin acısına son vermek için tabancasını istedi. Johnson topallayarak oynamaya devam etti ve seksen ikinci dakikada Ray Clemence'in uzaklaştırdığı uzun bir topta onun dokunuşu Ray Kennedy'yi

pozisyona soktu ve gol geldi. Karl-Heinz Rummenigge beş dakika sonra eşitliği sağladı ama Liverpool deplasman golleri kuralıyla tur atladı.

Real Madrid'le Paris'te oynanacak final için Kennedy kırık bileğindeki alçıyı çıkarmıştı. Paisley, Aberdeen karşısında ikinci turda oynayan ve en güçlü takımı olduğunu düşündüğü kadroyu nihayet aylar sonra ilk kez sahaya sürme şansı buldu. Maçın bitimine sekiz dakika kala Ray Kennedy taç atışında topu Alan Kennedy'ye verdi, o da ceza alanına girip Rafael García'yı geçti ve topu yakın direktan ağlara göndererek kupayı Liverpool'a getirdi.

Başarıya karşın o yaz kolay geçmedi. Rush finalde yedekler arasında bile olmamasına, yerine Gayle'in tercih edilmesine kızgındı ve Paisley'yle bu konuda yüzleşti. Paisley ona yeterince gol atmadığını, daha bencil olması gerektiğini söyledi. Bu tavsiye Rush'ı Avrupa'nın etkili forvetlerinden birine dönüştürdü. Dalglish, "Birbirimizi iyi tamamlıyorduk," diye anlattı. "Açık ara Liverpool'daki en iyi partnerimdi. İnsanların hiç anlamadığı bir başka rolümüz daha vardı. Bob Paisley bize defansın ilk hattı olduğumuzu söylerdi. Rakip topu aldığı anda Rushie ve ben orta sahamıza toparlanma şansı vermek için çok çalışırdık."

1980-81 sezonunun sonlarına doğru Paisley, Avustralyalı forvet Craig Johnston'ı ve Zimbabveli kaleci Bruce Grobbelaar'ı transfer etti. Amacı her ikisini de Liverpool'un yöntemlerini öğreterek yavaşça takıma alıştırmaktı. Ama Clemence o yaz transfer olmak istedi; söylediğine göre Paris'te yorulduğunu hissetmiş, başka bir macera istemişti. Hizmetlerine teşekkür etmek için Paisley onun 300.000 pound gibi değerinin çok altında bir rakama Tottenham'a gitmesine izin verdi. Paisley ayrıca Brighton'dan Mark Lawrenson'ı 900.000 pounda alarak Liverpool'un transfer rekorunu kırdı ve oyuncuyu hırka ve ev terlikleri içinde kullandığı arabasıyla Anfield'a getirdi.

Liverpool sezona yavaş başladı ve on yedinci maç oynandığında ligde eski Liverpool forveti John Toshack'in çalıştır-

diği lider Swansea'nin dokuz puan gerisinde on ikinciydi. Paisley kesin önlemlere başvurdu ve Thompson'ın kaptanlığını alıp Souness'a verdi. Bunun etkisi hemen görüldü. Liverpool sonraki yirmi maçının on sekizini kazandı ve şampiyonluğa ulaştı. Bunun belki de Liverpool'un en çarpıcı şampiyonluğu olmasına karşın bu sezon çoğunlukla Grobbelaar'ın yaptığı bir antikalıkla, Noel ertesinde Manchester City karşısında Anfield'da alınan 3-1'lik yenilgide Kevin Reeves'ten gelen bir kafa vuruşunda topu tutmayı beceremeyip kendi ağlarına yollamasıyla hatırlanır. Kaleci kışının üstüne sertçe iniş yaparken BBC yorumcusu Alan Perry, "Grobbelaar'ın acısı nihayeteye erdi," dedi. "Gol Reeves'in hanesine yazılıyor ama neredeyse bu acınası figürün kendi kalesine attığı bir gol oldu." Bu gol yıllar boyunca kulüp videolarında defalarca gösterilecek, bu maçın ardından Liverpool'un formunda yaşanan dönüşü vurgulayacaktı.

Liverpool ayrıca finalde Spurs'ü yenerek ilk kez önceki sezon kazandığı League Cup şampiyonluğunu da korudu. Bir tek Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası hayal kırıklığıydı; Liverpool çeyrek finalde yine Grobbelaar'ın bir hatası yüzünden Stoichko Mladenov'un eşitliği sağlaması ve kısmen de Lawrenson'ın maçın uzatma dakikalarında Tzvetan Yonchev'e yaptığı hareketle kırmızı kart görmesi yüzünden CSKA Sofia'ya elendi.

Paisley, 1982 yazında sıradaki sezonun onun kulüpteki son sezonu olacağını, altmış dört yaşında emekliye ayrılacağını açıkladı. "Neredeyse yirmi yıldır aralıksız en iyilerin arasında yer aldık," dedi. "Bu başarının anahtarı takım çalışması. Ben profesyonelken futbol pek takım oyunu sayılmazdı. Temelde bireylerle ilgiliydi. Liverpool olarak doğuştan şampiyon olanları buluyoruz ve onlara bir takım olarak nasıl kazanacaklarını gösteriyoruz." Bir lig şampiyonluğu daha geldi. Bu kez önceki sezona göre daha kolay olmuştu çünkü Liverpool ekim ayı sonunda çıktığı liderlikten hiç inmedi. Arayı o kadar açtılar ki, son yedi maçtan iki puan almalarına rağmen lig bittiğin-

de ikinci Watford'ın on bir puan önündeydiler. Avrupa'da yine Grobbelaar'ın bir hatasıyla Şampiyon Kulüpler Kupası'nın çeyrek finalinde bu kez Widzew Łódź'a elenip FA Cup'ın beşinci turunda Brighton tarafından saf dışı edildiler, ama Ronnie Whelan'ın falsolu şutuyla Manchester United karşısında uzatma devrelerinde aldıkları galibiyetle League Cup şampiyonluğunu korudular. Bu, Shankly'nin yerine geçtikten sonraki dokuz yılda Paisley'nin üç Şampiyon Kulüpler Kupası, bir Uefa Kupası, altı lig ve üç League Cup şampiyonluğu kazanmak gibi çarpıcı bir başarıya imza atmış olması demekti. Shankly istifa ettiğinde kimsenin onu geçebileceği düşünülüyordu, ama işte Paisley muhtemelen geçmişti. Shankly'nin mirasını daha iyi geliştirecek birini hayal etmek güçtü.

Shankly'nin aksine Paisley en azından ayrılacağını kulübe önceden bildirmişti. Yine de yönetimin cevabı farklı olmadı ve süreklilik sağlamak için Boot Room'a dönüldü. Joe Fagan altmış iki yaşındaydı ama Kenny Dalglish veya Phil Neal iki üç yıl içinde oyunculuk kariyerlerini noktalayana kadar içeriden getirilecek bariz isim oydu. Fagan'ın ikna edilmesi zaman aldı ama sezon sonunda görevi devralmayı Aralık 1982 civarında kabul etmiş görünse de bunun resmen açıklanması Mayıs 1983'ü buldu. Bunun kesin olarak bilinmemesi bile kulübün nasıl idare edildiğini gösteriyordu. "Biz çok, çok mütevazı bir kulübüz," dedi başkan John Smith. "Konuşmayız, böbürlenmeyiz, ama çok profesyoneliz."

Liverpool'daki sakin verimlilik o yaz yapılan iki tipik transferde de görülüyordu: hem Brighton'dan gelen hareketli santrfor Michael Robinson hem de Coventry'den alınan sakin savunmacı Gary Gillespie yıldız isimler değil, Liverpool sistemine eklenecek iyi oyuncular. En büyük sıkıntı 1982-83'e gelindiğinde 35.000'in altına düşen seyirci sayısıydı; 1962'de First Divison'a çıkıldığından beri en düşük rakam ve bir önceki onyılın 13.000 altındaydı. Bu kulüpten ziyade ekonomik gerilemenin boyutlarıyla ilgiliydi. 1983 yazında

Merseyside'da beş kişiden biri işsizdi ve durumun sevimsizliği Sammy Lee ve Graeme Souness'in küçük rollerde yer aldığı, Alan Bleasdale'in 1982 yapımı televizyon dramı *Boys from the Black Stuff*'ta anlatılıyordu. Bleasdale'in iki yıl sonra yayınlanan dizisi *Scully* de kulübün insanlara umut sağlamasının önemine vurgu yapıyordu: Bir ergenin Liverpool'da oynama hayalleri ve günlük hayatında takımın oyuncularının olduğu halüsinasyonlar görmesi üzerineydi. Dalglish, Grobbelaar ve Paisley bu dramda kendileri olarak yer aldılar.

David Goldblatt, *The Ball Is Round*'da "Futboldaki başarıyla ekonomik gelişmenin ve büyümenin el ele gittiğine dair genel kural altüst oldu," diye yazdı.

Bill Shankly'nin ilk takımı işçi sınıfı özgüveninin yükseldiği tam istihdam ve sosyal akışkanlık döneminde ortaya çıkmıştı. Arkasında bıraktığı takımsa şehircilikteki çöküşün, endüstri-deki gerilemenin, kitlesel işsizliğin ve 1981'deki Toxteth isyanı gibi geniş çaplı kargaşaların ortasında yeşerdi. Liverpool aynı zamanda kendilerini İşçi Partisi'nin hantal enkazına sızıp onu radikalleştirilmeye adanmış militan Troçkistlerin de kalesiydi. Liverpool Şehir Meclisi üstündeki kontrolleri ve Westminster'daki hükümetle girdikleri müzmin doğrudan çatışmalar bu şehrin politik sağ tarafından günah keçisi ilan edilmesine, onun sosyal güvenlik dümeniyle zenginleşip şeytani belediye sosyalizmine oy veren lümpen proletaryanın son mevzii olarak görülmesine sebep oldu. Kendi ülkesinde dışlanan, 1980'lerin başlarındaki bilinçli tasarlanmış ekonomik gerilemeler ve tahliyelerle yıpratılmış bir şehirde Liverpool Futbol Kulübü sürekli bir onur vesilesi, başarıya aç halkın enerjisinin ve duygularının çekim noktasıydı.

Fagan kariyerine Charity Shield'da 2-0'lık Manchester United yenilgisiyle başladı. Bu maç sanki hem United'in Ron Atkinson yönetiminde yükselişini hem de Liverpool'un Paisley yönetiminde potansiyel sorunlarını ortaya koyuyordu. İlk altı lig maçında on dört puan topladılar ve bunu yaparken sa-

dece sekiz gol attılar: Sonuçlar performansı pek yansıtmıyor gibiydi. Avrupa maceraları Danimarka'da Odense karşısında başladı. Dalglish deplasman maçının tek golünü attı sonra rövanşta Liverpool'un beş golünün ikisini atıp Denis Law'un Şampiyon Kulüpler Kupası'ndaki on dört gollük Britanya rekorunu geçti.

Rush ve Robinson'ın arkasında oynayan Dalglish ve üç kişilik orta sahada yer alan Johnston'la beraber Fagan'a göre takım "neredeyse korkutucu derecede iyi oynuyordu." Tek endişesi oyun kurarken aşırı sabırlı olmaları ve Odense maçı hariç hâkimiyetlerinin karşılığı olan golleri bulamamalarıydı. İki Odense maçı arasında Manchester United'a 1-0 yenildiler ve Sunderland'e de 1-0 yenilmeleri endişenin boşuna olmadığını gösterdi.

Robinson zorlanıyordu ve Fagan onun hem fiziksel hem de zihinsel olarak fazla yavaş olmasından korkmaya başladı. Onu kariyeri boyunca düztabanlılığını düzeltmek için kullandığı metal destekleri çıkarmaya ikna etti ve reflekslerinin gelişip gelişmediğine baktı. Sonuç, Odense karşısında Anfield'da iki gol atması, 3-1'lik West Ham maçında hat-trick yapması oldu. Ama bu kısa bir fasılaydı ve gol sayısında asla büyük bir artış olmadı. Liverpool'un şansına, Dalglish gol orucuna girerken Rush formundaydı. Ekim ayının son cumartesi günü beş gol attığı Luton maçını 6-0 kazanan Liverpool, Fagan döneminde ilk kez liderliğe yükseldi.

Bu galibiyet çok doğru bir zamanda gelip Şampiyon Kulüpler Kupası'ndaki Athletic Bilbao maçı öncesi moralleri yükseltti. Javier Clemente'nin takımının agresif oyunu karşısında bunalan ve oyunu açmak isteyen Liverpool, Anfield'da 0-0'ı aşamadı. Stuart Jones, *The Times*'ta "Liverpool sanki Morpheus'un kollarında yatıyordu," diye yazdı. "Kimse Anfield'da bu kadar sönük bir maç hatırlamıyordu; genelde gürültülü olan arena, şehrin şafak vaktindeki sokakları kadar sessizdi." Ama San Memes'te Liverpool en büyük Avrupa maçlarından birini oynadı. Souness'in müthiş oyunuyla takım Athletic'in saldırıları-

na karşı koyarken, ikinci yarının ortalarında Alan Kennedy'nin ortasını Rush kafayla gole çevirip turu getirdi.

1981'den beri süt pazarlama komitesinin sponsorluğunda yapıldığı için Milk Cup ismini almış olan League Cup'ta Malcolm Macdonald yönetiminde Division Two'da yükselişe geçen Fulham'la eşleştiler. Craven Cottage'da Rush'ın son dakika golüyle 1-1'lik beraberlik aldılar, Anfield'da uzatma devrelerinin ardından ancak aynı skoru yineleyebildiler. Fagan açısından bu sinir bozucu derecede tekrar eden bir başarısızlıktı: Rakipleri bitirmekteki beceriksizlik. Liverpool liderlikten inmedi, ama ligin dibindeki Stoke City karşısında alınan 1-0'lık galibiyet, problemin boyutlarını ortaya koydu. Dalglish'i bile eleştiren Fagan onun çok sık ofsayta düştüğünü söyledi. Ama sonuçta suçu 4-3-3'e attı. Günlüğüne, "Üç kişilik orta sahamız dört kişilik rakip orta sahaların gerisinde kalıyor," diye yazdı. Sammy, Graeme ve Steve Nicol üzerindeki baskı görülebiliyor." 26 Kasım'daki Ipswich deplasmanında Ronnie Whelan'ı o sezon ilk maçına çıkarırken Robinson'ı kenarda bırakıp 4-4-2'ye döndü. 1-1 berabere kalmalarına karşın Fagan gözle görülür bir ilerleme fark etti.

Milk Cup'ta Fulham'la deplasmanda oynanan ikinci tekrar maçında Souness'in bitime dört dakika kala attığı gol nihayet bu eşleşmeyi sona erdirdi. Aralık ayının başında Liverpool ligde United'ın bir puan önünde liderdi, Şampiyon Kulüpler Kupası'nda çeyrek finalistti ve Milk Cup'ta son on altı takım arasındaydı. Özellikle Liverpool'un sezonların ikinci yarısında geleneksel olarak ne kadar iyi olduğu düşünüldüğünde ufukta zaferlerle dolu bir sezon görünüyordu. Ama 10 Aralık'ta Liverpool esrarengiz biçimde kötü oynadığı 4-0'lık Coventry bozgunuyla son sekiz yıldaki en ağır yenilgisini aldı. Fagan öfkeliydi ve takımı azarladı; nadiren sinirlendiği için bu takımda çok büyük bir etki yaptı. Onları rehavete kapılmakla suçladı. Buna oyuncuların tepkisinin bahtsız kurbanı Notts County oldu ama bu 5-0'lık galibiyet bile her şeyi düzeltmedi.

United 1984'ün ilk maçı için Anfield'a geldiğinde Liverpool

üç puan farkla liderdi. Maçta iyi olan taraf Liverpool'du ve Craig Johnston'ın golüyle haklı bir şekilde öne geçtiler. Derken Kevin Moran'la hava topuna çıkan Dalglish'in elmacık kemiği Moran'ın kolundaki sakatlık yüzünden taktığı alçının darbe- siyle ezildi ve bitime beş dakika kala Norman Whiteside be- raberliği sağladı.

Oyuncular sahayı terk ederken Moran'ın üzerine yürüme- ye kalkan Souness, Liverpool teknik ekibi tarafından güç bela yatıştırıldı. Kızgınlığı maçtan çok sonra da devam etti. And- rew Fagan ve Mark Platt'in yazdığı Paisley biyografisinde "İlk kez takım kaptanı olarak Joe'yle bir konuşma yaptım," diye anlattı. "Liverpool'un yumuşadığını söylediğim ağır sözlerdi. Öne geçtikten sonra bunu koruyacak kadar profesyonel değil- dik. Ona, Ronnie Moran'a ve Roy Evans'a Manchester United'in kesinkes şampiyon olacağını düşündüğümü, bizim olamaya- cağımızı söyledim." Yumuşama Fagan'ın yönetimi altında asla olacak iş değildi; ne de olsa 1975'te Benidorm'daki dostluk maçında işleri kızıştırmak için Tommy Smith'e kavga başlat- masını söyleyen kendisiydi.

Sakatlık Dalglish'i nerdeyse iki ay dışarıda tuttu ama onun yaratıcılığı eksikken bile Rush gollerini atmayı sürdürdü. Rush o sezonu tüm turnuvalarda toplam kırk yedi golle tamam- layacak ve çoğu kişi tarafından Jimmy Greaves'ten beri en yetenekli Britanyalı golcü kabul edilecekti. United sonrasın- da 1-0'lık Wolves yenilgisi gelse de, Rush'ın Villa Park'ta hat- trick yapmasıyla Liverpool geriden geldiği maçı 3-1 kazandı ve biraz ivme yakalandı. Paisley onun için "Gözünün ucuyla bile bakmadan sanki kalecinin dengesini veya pozisyonunu kaybettiğini, çabucak atılacak bir şuta hazırlıksız olduğunu fark ediyor," dedi. "Futbolculara bunu öğretemezsiniz." Ama sakatlıklar daha kötü bir hal alacaktı. FA Cup dördüncü tu- runda Brighton'a yenildikleri maçta Souness çapraz bağlarını zedeledi. Liverpool'un 3-0 kazandığı Watford maçında onun yerine sezon başından beri leğen kemiğinden rahatsızlık çe- ken Whelan oynadı. Ama stadyumda sadece 20.746 kişi vardı

ve bu Liverpool'un 1961'den beri en düşük seyirci sayısıydı. Hem ekonomik iklime hem de muhtemelen takımın istikrar-sız formunun yarattığı bıkkınlığa bir kanıttı.

Bu arada Milk Cup da dikkat çekici biçimde sürünceme-li hale gelmiş, Liverpool, Birmingham City'yi ve Sheffield Wednesday'i tekrar maçlarında eleyebilmişti. Fagan, yarı fi-nalin ilk ayağında Anfield'da Walsall'la ancak 2-2'lik bir bera-berlik alabildiklerinde Souness, Dalglish ve Lawrenson (o da sakatlık yüzünden maçta oynamamıştı) olmadığında "sıradan bir takım" olduklarını dile getirdi. Souness ikinci maçta saha-lara döndü ve önemini gösterdi. Liverpool, önce on üçüncü da-kikada Rush'ın sinirleri gevşetmesi ve ardından Whelan'ın işi garantilemesiyle 2-0 kazandı. Liverpool taraftarları Whelan'ın golünü kutlarken ileri doğru hareket edince Fellows Park'taki deplasman tribünü önündeki duvar çöktü ve oyuncular taraf-tarları yıkıntıların arasından çıkarırken maç bir süre durdu. Kendi başına düşünüldüğünde küçük bir olaydı ama İngiliz stadyumlarının 1980'lerdeki acınası haline bir başka göster-geydi ve çok daha kötü ezilmelerin habercisiydi.

Şampiyon Kulüpler Kupası çeyrek finalinde Liverpo-lol, 1970'lerde İngiliz koçluk metotları üstüne çalışırken Melwood'u ziyaret etmiş olan Sven-Goran Eriksson'un çalıştır-dığı Benfica'yla eşleşti. Benfica da Athletic gibi oyunu sıkıştır-maya çalıştı ve golsüz biten ilk yarıda epey başarılıydı. Fagan iki aydır ilk kez oynayacak olan Dalglish'i sahaya aldı. Onun kurnazlığı Benfica defansını kırdı ve ikinci yarının ortalarında Rush maçın tek golünü attı. Başka bir takım olsa rövanşta de-fansa çekilip baskıyı soğurmaya bakar, maçı golsüz berabere bitirmeye çalışırdı. Ama Fagan, Liverpool'un yüksek tempoda oynaması ve bunun Benfica'nın atak Liverpool'un savunma yaptığı bir maç olmaması konusunda kararlıydı. Benfica şaş-kına döndü ve kalecinin zor gecesinde Liverpool her iki yarıda ikişer gol atıp maçı 4-1'lik etkileyici bir skorla kazandı.

Bu sırada ligde Liverpool pek ikna edici olmamakla bera-ber idare ediyordu. Sunderland ve Watford'la 1-1 berabere

kalmışlardı ve United biraz istikrar bulmuş olsa Souness'in kehanetini kesinlikle gerçekleştirip onları geride bırakacaktı. Ama bir şekilde Liverpool avantajını korudu. Mart ayı başında Everton karşısında alınan beraberlikten sonra Fagan günlüğüne çöküşü önleyen yegâne şeyin "tamamen cesaret" olduğunu yazdı. Liverpool'un Spurs'ü 3-1 yenmesine karşın Fagan'ın Lee, Nicol ve Whelan'ın fazla "gevşek" olduğuna dair endişeleri vardı ve annesini kaybeden Souness'in yer almadığı, United'ın yeniden zirveye çıkmasını sağlayan 2-0'lık Southampton yenilgisiyle korkuları gerçeğe dönüştü. Orta sahayı sertleştirmek için ciddi önlemler alması gerektiğine karar verdi: Liverpool, Ipswich'ten John Wark'u 450.000 pounda transfer etti.

Everton'la oynanan Milk Cup finali aynı zamanda iki Merseyside takımının karşılaştığı ilk kupa finaliydi ve beklendiği gibi tekrara gitti. Liverpool tek bir turu bile ilk maçta geçememiş, turnuvada toplamda on üç maç yapmıştı. Wembley'de golsüz berabere biten maçta Adrian Heath'in Grobbelaar'ın üzerinden aşırıttığı topu çizgi üzerinde elle kesen Hansen ucuz kurtuldu ve Rush topu beş metreden üstten auta gönderdi. Maine Road'daki tekrar maçı Souness'in yirmi birinci dakikada yerden acımasızca vurduğu voleyle sonuca bağlandı; bu arka arkaya dördüncü League Cup demekti, ama daha önemlisi aynı zamanda Fagan'ın 1950'lerdeki Phil Taylor'dan beri kupa kazanamayan ilk menajer olmayacağı anlamına da geliyordu. Bundan sonra ne olursa olsun en azından bir kupası vardı. Grobbelaar, onun omuzlarındaki yükün kalkmasının neredeyse gözle görülebildiğini söyledi.

Wark ilk maçında Watford karşısında Johnston'ın yerine sahaya çıktı. Johnston daha önce Wembley'de oyundan alınınca sinirlenmiş, Coventry deplasmanında da kadro dışı kalınca başka takıma gitme isteğini kulübe bildirmişti. Wark'un ilk golü attığı maçı Liverpool 2-0 kazandı ve United'ın West Brom deplasmanında 2-0 yenilmesiyle yeniden liderliğe yükseldi. Bunun kutlaması West Ham'i 6-0'la dağıtarak yapıldı.

Şampiyon Kulüpler Kupası yarı finalinde Liverpool'un rakibi Dinamo Bucureşti'ydi ve akla son yıllarda Dinamo Tbilisi, CSKA Sofia ve Widzew Łódź karşısında yaşanan tatsız yenilgiler geliyordu. Demir Perde arkasında oynamanın zorluklarını en iyi Liverpool biliyordu. Anfield'da Dinamo'nun bozmaya çalıştığı oyun dağınık ve keyifsizdi. Özellikle Lică Movilă, Souness'ı aşırı öfkeliendirdi. Souness otobiyografisinde "Movilă hepsinden beterdi," diye yazdı. "Bir rezaletti. Hareket eden her şeye tekme attı ve beni topsuz alanda üç kez yumrukladı. Yine bir topa geç gelip ayakları yukarıda müdahale ettiğinde delirdim ve kafasını çevirirken hayatımın en iyi yumruğunu indirdim." İsviçreli hakem André Daina pozisyonu görmedi ama Movilă'nın çenesi iki yerden kırıldı. Kennedy'nin kullandığı bir serbest vuruşta Sammy Lee maçın tek golünü attı.

Bükreş'te taraftarların, güvenlikçilerin ve oyuncuların bir numaralı hedefi Souness'tı. Daha ısınma sırasında bile topa her dokunuşunda yuhalandı. Ama Avrupa deplasmanlarının zorluklarından keyif alıyor gibiydi ve sakın kalarak bardaktan boşanırcasına yağan yağmur altında eşsiz bir otoriteyle oynadı. Rush, Liverpool için yüzüncü golünü ceza alanının sol tarafında bulduğu boşlukta hızlı bir şutla attı. Costel Orac temiz bir frikikle eşitliği yakalasa da Rush'ın maçın bitimine altı dakika kala defansta yaşanan karambolü değerlendirerek attığı ikinci gol Liverpool'u finale taşıdı. Hansen "Sanırım çocuklar kazandığımıza inanamadılar," diye anlattı. "Anfield'da Bucureşti çok iyi görünmüştü. Joe'nun soyunma odasına gelişini hatırlıyorum. "Yaaaaaaaaa şahaneeeee," diye bağırdı. Joe'yu daha önce hiç böyle görmemiştik."

Bu iki maç arasında Liverpool ligde sendeleyip en sondaki Stoke'a 2-0 yenildi. Fagan, Dalglish'in performansı için "son yıllardaki en kötüsü," dedi onun "tamamen sıkılmış ve olan bitenden habersiz" olduğunu söyledi. Souness sinirle yumruğunu soyunma odasındaki cam panoya geçirdi ama Manchester United da aynı öğleden sonra Notts County'ye kaybederek lider olma şansını tepti.

Liverpool sezonun bitimine beş maç kala United'ın iki puan önündeydi. Liverpool ve Ipswich berabere kaldı, United ve West Ham de berabere kaldı. Liverpool ve Birmingham berabere kaldı, United ve Everton da berabere kaldı. Kötü sendeleyeni Atkinson'ın takımı son on maçının sadece birini kazandı ve Liverpool son dokuz maçından sadece on bir puan almasına karşın ligi United'ın altı puan önünde bitirdi. United üçüncü Nottingham Forest ve ikinci Southampton'ın ardından dördüncü oldu. Highfield Road'da sezon başında yaşanan yenilginin rövanşını 5-0'la alan Liverpool, Notts County deplasmanındaki golsüz beraberlikle lig tarihinde arka arkaya üç kez şampiyonluk kazanan üçüncü takım oldu. Fagan kutlamasını Liverpool'un alçakgönüllü ve pratik tutumunu göstermek istercesine soyunma odasının yerlerini süpürerek yaptı.

Çok etkileyici biçimde bitmese de John Smith bu şampiyonluğu Liverpool'un en büyük başarısı olarak değerlendirdi. Fagan övgülerinde özellikle Rush-Dalglish ve Hansen-Lawrenson ikilisini ve Souness'ı öne çıkardı. Neal'ın sakatlanıp kenarda oturduğu bir maç hariç geri dörtlü ve kalecinin tüm maçlarda bir arada olmaları dikkate değerdi.

Roma, Şampiyon Kulüpler Kupası finaline ağaçlarla çevrili bir kampta, dış dünyadan izole tipik bir *retiro* içinde hazırlandı. Liverpool takımı İsrail'de bir sahilde yatarak dinlenip içki içti. Souness, "Bu onun [Fagan] bize nasıl birer yetişkin gibi davrandığını özetleyen bir tatildi," diye anlattı. "Bize hiçbir yasak veya kısıtlama getirmedi. Gevşememize, güneşin keyfini çıkarmamıza ve birkaç içki içmemize izin verildi." Bunu hiç profesyonelce bulmayan İtalyan gazetecileri hayrete düşüren bu yaklaşım Nottingham Forest'in Hamburg'la oynadığı 1980 finalinde işe yaradı.

Tel Aviv'in yirmi derecenin üstünde seyreden havası Roma'daki maç için uygun bir iklim egzersiziydi ve sezon sonuna doğru bitkin görünen Liverpool oyuncularının ayak-

larını uzatıp gevşemeleri mantıklıydı. “Evde olup olacakları düşünmek için çok uzun bir süreydi,” diye anlattı Gillespie. “Tek yaptığımız günlük monoton antrenmanlardı. O yüzden bir hafta İsrail’e gitmemiz teklif edildi. Bu bize gerçekten moral ve güç verdi. Tam bir yoldaşlıktı.” Whelan bunu “gevşeme ve kahkaha” olarak tanımlarken, Lawrenson “her gece yirmi bira” içmekten bahsediyordu.

Elbette Liverpool antrenman da yaptı. Son hazırlık maçında Galler milli takımında olan Rush ve kasığı çeken Hansen’den yoksun olmalarına karşın İsrail milli takımını 4-1 yendiler. Roma’ya doğru yola çıkmadan önce Liverpool’a dönüp Melwood’da son bir hafif antrenman yaptılar. Biraz koşudan sonra genç takımla penaltı yarışması yapıp kaybettiler. Skorun ne olduğunu kimse hatırlamıyor ama sonuç kesin.

Roma, Seria A’yı Juventus’un ardından ikinci bitirmiş, finale gelinceye kadar IFK Göteborg, CSKA Sofia, Dynamo Berlin ve Dundee United’i geçmişti. Kupada kendi evlerinde hiç gol yememiş olmaları finali kendi stadyumlarında oynamalarının nasıl devasa bir avantaj olduğunu gösteriyordu ama Fagan’ın dediği gibi Liverpool da Şampiyon Kulüpler Kupası’nda oynadığı bütün deplasman maçlarını kazanmıştı. “Bizim deliler atmosferi bulduklarında devleşiyorlar,” dedi.

Roma’daki atmosferin nasıl azgın olabildiğini Dundee United yaşamıştı. Jim McLean’in takımı (Paul Sturrock, Maurice Malpas ve Eamonn Bannan’ın olduğu büyük takım) Tannadice’taki maçı Davie Dodds ve Derek Stark’ın ikinci yarıda attığı gollerle 2-0 kazanmış, ama maçın son düdüğüyle beraber hileler başlamıştı. Birkaç Roma oyuncusu McLean’i onlara “İtalyan piçleri” demekle suçlarken, kendisinin oyuncularının her ne kullanıyorlarsa onu kullanmaya devam etmelerini dilediği ciddiyetsiz konuşması özellikle çarpıtılarak sistematik doping iddialarına kadar vardırdı. Bütün bunlar Roma taraftarlarını normalde olduklarından daha da azgınlattı.

Stadio Olimpico maçın başlamasına doksan dakika kala

neredeyse doluydu ve Dundee United oyuncuları maçtan önce sahaya çıkarken meyve yağmuruna tutuldular. İngilizce pankartlarda “Tanrı Dundee United’ı lanetlesin”, “McLean siktir git” ve “Roma McLean’den nefret ediyor, kendisi bir şerefsiz” yazıyordu. Daha sonra Roma’nın hakem Michel Vautrot’ya rüşvet vermeyi denediği ortaya çıkacaktı. Gergin United 3-0 yenilirken, Roma oyuncuları saygısızca rakiplerine tükürüp McLean ve asistanı Walter Smith’i hem sözle hem de orta parmaklarıyla taciz ettiler.

Fagan, Roma’nın maç videolarını seyretmiş olmasına karşın, her koşulda kendi oyununu oynayan Britanya ekolüne çok bağlıydı. “Bütün bunları seyredersek sanırım oynayamayız,” dedi. “Fazlası takımı batağa çekebilir ve onların senin hakkında endişelenmeleri gerektiğini unutturur.” Dundee United’ı yenmelerinden sonraki hafta sonu Roma’yı Fiorentina karşısında seyretmeye gitti ve maçın sonlarına doğru yorulmalarına ve Falcão’dan yoksun oynamalarına karşın Roberto Pruzzo ve Bruno Conti’den etkilendi. Bu sırada Tom Saunders onları üç kez seyretti. “Bob Paisley onların turnuvasında gördüğü en iyi takım olduğunu düşünüyordu ve onlarla başa çıkmak için en iyi oyunumuzu oynamamız lazım,” diye rapor etti. “Benim fikrimce Falcão ve [Agostino] Di Bartolomei normal performanslarını gösterirlerse orta sahada savaştığımız gerekecek.”

Hazırlıkları çok karmaşıktırmamaya kararlı olan Fagan, oyuncularına hiç video göstermediği gibi, onlara ne Roma’nın formasyonu ne de duran top organizasyonları hakkında bilgi verdi. Sanki öğrendiği tek şey McLean’in hatasına düşüp Roma’yı ve taraftarlarını kızdırmamak adına diplomatik davranmış gibi görünüyordu. Maç öncesindeki son basın toplantısında “takım konuşmamız normalden daha uzun olacak; beş dakika kadar,” dedi. Ağzından laf almak için can atan İtalyan gazeteciler bunu bir rehabet işareti olarak görüp ısrarla hikâyeyi bunun üzerine kurdular. Aslında bu Paisley’nin “biraz bonbon” dediği şeydi; gazetecileri tatmin edip onları

daha büyük ciddiyet taşıma potansiyeli olan mevzulardan uzaklaştırmak için tatlı ve özünde önemsiz bir lokma.

Roma başlama vuruşunu yaptığında Roma'nın koruduğu kalenin arkasındaki taraftarlar binlerce fişek yaktılar. Sahanın diğer köşesine hapsedilmiş, çevik kuvvet ve alışılmadık sayıda köpekle çevrelenmiş Liverpool taraftarları bayraklarını sallayarak karşılık verip tribünü kırmızı-beyazlı damalarla donattılar. Roma'nın *regista'sı* Falcão topu Pruzzo'ya doğru uzun kaldırdı. Ama pası çok uzundu ve Grobbelaar (atmosferi "benim için özellikle çok sıcak ve başlangıçta korkutucuydu," diye anlattı) çabucak çıkıp topu aldı. Grobbelaar'ın kale çizgisi dışındaki hızı alışıldık bir özellik olacak, kendisi süpürücü kaleci olarak değerini kanıtlayacaktı. Tommy Lawrence'dan beri Liverpool kalecilerinden çizgilerinden çıkıp geri dördtlünün ileride bastırarak ofsayt taktiğiyle oynamasını sağlamalarını bekliyordu ama Grobbelaar bunu uç noktalara taşıdı. Kale-den çıkışları başarısızlıkla sonuçlandığında maceraperestliğiyle alay edildi; avantajları görmezden gelindi ama Roma'da bu açıktı. Clemence, "Kendisi istisnai yetenekleri olan bir kaleci: atletik, çevik ve kornerleri toplamakta olağanüstü," dedi. "Ayrıca doğuştan şovmen ve oyununun bu yönü dikkat çektiği için başı belaya giriyor. Liverpool gibi bir takımda kalecilere uzun süre iş düşmeyebiliyor. Böyle olduğunda Bruce sanki varlığını kanıtlamak için sıradışı bir şey yapmak zorunda hissediyor, halbuki buna gerek yok."

Grobbelaar'ın topu kısa mesafeye yuvarlamasıyla beraber Liverpool, Avrupa maçlarında, özellikle de deplasmanlardaki uzun süreli paslaşmalara başladı: Topu kontrol et, oyunun hızını kontrol et, rakibe fırsat tanımayarak tribünlerin ateşini düşür. 1982 Dünya Kupası'nda Falcão'yla beraber Brezilya'nın orta sahasında görev yapan Toninho Cerezo'nun üçüncü dakikada Souness'a ağır biçimde yüklenmesi ve ardından Di Bartolomei'nin bir başka uzun topu, Roma'nın sabrının taşmaya başladığını gösteriyordu. Souness'ın orta alanda hâkimiyet

kurarak Rush'ın her iki kanatta kaçtığı köşelere uzun çapraz paslar atmasıyla ilk sekiz dakikada daha iyi görünen taraf Liverpool'du.

Derken durup dururken Roma'nın kalitesini ve ne kadar tehditkâr olabileceğini hatırlatan bir pozisyon geldi. Falcão orta çizginin sol kanadında Francesco Graziani'yle verkaça girdi, içeride orta sahanın gerisindeki gevşek ve zarif figür Di Bartolomei'ye doğru döndü. Brezilyalı topu sağ taraftaki Michele Nappi'ye doğru açtı, Nappi içerideki Cerezo'ya doğru ilerledi. Cerezo topu iki yıl önce Dünya Kupası'nı kazanan İtalya'nın kilit isimlerinden olan kanat oyuncusu Bruno Conti'ye çıkardı. Conti, Whelan'a doğru koştu ve Pruzzo'ya bir pas çıkardı. Forvet ve Lawrenson ceza sahasının beş metre kadar dışında topa müdahale etti ama her ikisi de ıskaladı ve top arkadaki Neal'a doğru düştü. Bir an Graziani her zamanki gibi soldan dalacak gibi göründü ama Grobbelaar çizgisinden hızlı çıktı ve topun üstüne yattı. Ama Roma cesaretlenmişti. Ardından sol bek Dario Bonetti'nin süper dokuşu (bilerek yapılmamış da olabilir) Di Bartolomei'nin uzun pasını Graziani'nin koşu yoluna kaldırdı. Forvet çizgiye yakın bir yerde aldı ve kaleye hareketlenen Pruzzo'ya yolladı ama Grobbelaar takım arkadaşlarına güven aşıl原因 bir hareketle topu aldı.

Üç dakika sonra Franco Tancredi'nin ceza alanına ortalan topu alamaması Liverpool'a golü getirdi. Sebastiano Nela'nın uzaklaştırdığı top Liverpool'un sol kanadında Whelan'ın önüne düştü, Whelan topu Roma yarı sahasına doğru sürdü, içerideki Dalglish'e döndü. Dalglish kendi sahasındaki Kennedy'ye verdi, o da içerideki Hansen'a yolladı. Her zaman ileri çıkmayı seven Hansen orta çizgiye ilerledi ve topu Dalglish'e verdi. Dalglish ilerledi, Souness'a doğru yan pas yaptı. Souness'ın boş alanı vardı ve birçok defa yaptığı gibi yine oyunu açıp topu sağdaki Lee'ye yolladı. Lee çizgi yakınındaki Johnston'a uzattı, Johnston kalenin arka direğine doğru uzun ortaladı. Tancredi topa çıkarken kararsız kaldı

ve iyice gerinip topu yakalamış görünürken Whelan'la çarpıştı. Kasti bir faul değildi ama bugün olsa büyük ihtimalle bu temas bir serbest vuruşa yol açardı. Ama İsveçli hakem Erik Fredriksson yanlış bir şey görmedi. Tancredi topu elinden kaçırdı ve oyun topun kale önündeki Sebastiano Nela'ya gelmesiyle sürdü. Rush'ın baskısı altında kalan Nela topu taca doğru atmak istedi ama top Tancredi'nin kafasından geri sekip ceza alanının ortasına düştü ve Neal sağ ayağının dışıyla topu kaleye yolladı. Romalı oyuncular bunu faul olarak görse de gol geçerli sayıldı.

İki dakika sonra Liverpool topu yine kaleye yolladı ama bu sefer gol sayılmadı. Souness bir serbest vuruşta topun üstünden atladı ve Kennedy vuruşu arka direğe gönderdi. Neal kalenin diğer köşesine doğru kafa vurdu, Johnston topu Tancredi'nin yanından geçirirken Rush için ofsayt düdüğü çaldı. Karar doğrudu ama pozisyon Roma'nın ortalara karşı savunmasız olduğunu gösteriyordu.

Tam aksine Grobbelaar golden beş dakika sonra nihayet Roma'nın baskısı başladığında bile kendine güvenli görünüyordu. Roma'nın çoğu atağını başlatan Di Bartolomei topu açıldaki Conti'ye gönderdi. Conti tek pasla Cerezo'yu buldu, topu tekrar aldı ve dönüp ortaladı. Grobbelaar inanılmaz bir kararlılık ve atletizm örneği göstererek bir yığın oyuncunun arasından yükselip kollarını sonuna kadar uzatarak topu aldı. İki dakika sonra Johnston'ın pasını kesen Nappi'yle Roma atağa kalktı, Falcão'nun Pruzzo'ya bir ara pası denemesi oldu. Ama Grobbelaar kusursuz biçimde kalesinden çıkıp topu yine aldı.

Oyun tuhaf biçimde sahaya yayılmış, sanki takımların genelde çekingen oynadığı uvertür kısmı Liverpool'un erken golüyle baypas edilmişti. Lawrenson topu soldaki Whelan'a oynadı, koşusunu sürdüren Whelan içerideki Dalglish'e pas verdi, topu Rush'tan geri aldı ve otuz metreden yerden bir vuruş yaptı. Tancredi topu rahatça aldı ama sahadaki his sanki maçın ilk çeyreği değil son dakikaları oynanıyormuş gibiydi.

Roma adım adım hâkimiyet kurmaya başladı. İyi uzaklaş-tırılmayan bir kornerde Di Bartolomei yirmi beş metre uzak-ta topu aldı, ilerleyip soldaki Conti'ye uzattı. Neal'a çarpan top taca gitti, çabuk kullanılan atışta Graziani ceza alanına daldı ve Grobbelaar yakın direkte bir kurtarış yaptı. Liverpool ilk kez gerçekten baskı altında kalmıştı. Sağ kanattan kullanılan bir taç atışında top Cerezo'ya geldi, Cerezo içeri doğru girip orta yuvarlaktaki Conti'ye kısa oynadı. Conti ters tarafa dö-nüp sol bek Bonetti'nin koşu yoluna uzun bir top attı ve onun ortasına Pruzzo'dan yetişen Lawrenson topu kornere attı. Roma ileriye çıkmaya meraklı Neal'ın arkasındaki boşluktan yararlanmaya çalışıyor gibiydi.

Bir dakika sonra Whelan sert biçimde Falcão'ya daldı; muhtemelen Brezilyalı'nın ona birkaç dakika önce yaptı-ğı ve cezasız kalan bir hareketin karşılığıydı. Ama hakem Whelan'ın hareketini gördü ve kaleye yaklaşık yirmi beş met-re uzakta orta alanda Roma bir serbest vuruş kazandı. Topun üstünde duran Conti sağdaki Di Bartolomei'ye doğru dokun-du ve onun şutu istediği gibi olmasa da defanstan sekip bir korner kazandırdı. Liverpool disiplini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya gibiydi. Conti'yi orta alanın otuz metre ilerisinde sol kanatta düşüren Neal sarı kart gördü. Falcão'nun hazırlı-ğı bir asır süren frikiği direğin üstünden dışarı gitti. Ardın-dan Di Bartolomei'nin bir taç atışında Grobbelaar çıkıp topu Pruzzo'nun kafasının üstünden aldı ve Whelan forvetin uzun mesafeden vurduğu bir topu kesti.

Bir an sanki Liverpool kuşatmayı kırmıştı. Nela topu Rush'a kaptırdı; ceza alanına giren forvetin yerden şutu Tancredi'de kaldı. Ama ilk yarının bitmesine üç dakika kala Roma'nın baskısı sonuç verdi. Nela topu ilerideki Pruzzo'ya oynadı, Liverpool'un sağ kanadında yaklaşık otuz metre-de Lawrenson onu düşürdü. Bonetti serbest vuruşu içeri-deki Di Bartolomei'ye doğru kullandı ve topu geri aldı. Çiz-gideki Conti'ye doğru oynadı ve onun orta denemesi Neal ve Lawrenson'dan geri döndü. Seken topu alan Conti ikinci

denemesini yakın direğe doğru kaldırdı. Hansen'dan çabuk davranan Pruzzo topu kafayla Grobbelaar'ın üstünden ağlara yolladı.

İlk yarı şaşırtıcı derecede açık bir oyun oynanmıştı ve Roma kaygı verici biçimde giderek daha iyi olmuştu. Ama ikinci yarı sanki ilk yarı hiç oynanmamış gibi başladı ve oyun maçın başında olması beklenen temkinli görünümü aldı. Liverpool topu vermeden oyunu kontrol altında tutup seyirciyi yatıştırmak niyetinde gibiydi ama daha çok şans elde eden taraf Roma oldu. Cerezo'nun kırk dokuzuncu dakikada Graziani'ye uzattığı pası Lawrenson tüm gücüyle koşarak kesti. Liverpool geriye yaslanmış, Roma topa sahip olmuştu. Sanki Roma'nın uzun paslarını engelleyebileceklerini ama yakından gelen ortaları engelleyemeyeceklerini düşünüyorlardı. Graziani önce ceza alanının beş metre dışından sert vurdu ve ardından Conti'nin volesiyle başlayan düzgün bir atakta Bonetti'nin ortasına Pruzzo'nun dokunuşundan sonra gelen topu zayıf biçimde Grobbelaar'a gönderdi.

Liverpool'un en çok ileri çıktığı nadir anlarda savunmasız görünmesi temkinli davranmak gerektiğini gösteriyordu. Örneğin ikinci yarının onuncu dakikasında Whelan'ın bir ortasında arka direktteki Rush için fazla yüksekte gelen topu Roma uzaklaştırdı. Lawrenson karşılamaya kalktı ama top Di Bartolomei'de kaldı ve o da Neal yetişene kadar koştu. Di Bartolomei arkasını kontrol etti ve sağdaki Nappi'yle oynamak için içeri döndü. Nappi içeride ceza alanının hemen dışında duran Falcão'ya bıraktı ve Brezilyalı da Lawrenson'dan uzaklaşıp dönerek topu doğrudan Grobbelaar'a gönderdi.

Liverpool sabırlı ve soğukkanlı görünüyordu (otobiyografisinde bir "kâbus" yaşadığını, topu kaptırıp durduğu için Whelan'dan geri gelip arkasını kollamasını istediğini yazan Kennedy hariç) ama gol girişimleri sadece Roma'dan geliyordu. Hatasız oynayan Grobbelaar altmışıncı dakika henüz geçilmişken Falcão'nun sağdan gelen bir ortasını ıskaladı ve şansına top kafayla ona geri pas veren Lawrenson'ın önüne

düştü. Hatasından yılmayan Grobbelaar ardından Cerezo'nun Graziani'ye yolladığı pası kesmek için alanından çıktı. Ve sonra Liverpool'a umut veren bir an geldi ve birkaç dakikadır zorlanan Pruzzo kasığındaki sakatlık yüzünden oyundan çıkmak zorunda kaldı. Oyuna kanat forveti Odoacre Cherico girdi ve Graziani ortaya kaydırıldı. Graziani-Pruzzo ortaklığı ve onların karşılıklı anlayışı olmayınca Roma'nın tehdidi azaldı. Roma takımı topa hâkim olmayı sürdürdü ama onunla işe yarar bir şey yapacağına dair umut azaldı.

Liverpool da sekiz dakika sonra oyuncu değişikliğine gitti ve kramp geçiren Craig Johnston'ın yerine oyuna Steve Nicol girdi. Ne Avustralyalı'nın ne de Rush'in kanadına doğru biraz geride oynayan Dalglish'in oyuna bir etkisi oldu ve Dalglish muhtemelen bundan duyduğu bıkkınlıkla biraz beceriksiz bir müdahaleden sonra Di Bartolomei'yle ufak bir dalaşma yaşadı.

Roma hâlâ daha tehditkâr olan taraftı. Cherico'nun bir ortası Falcão'ya geldi ama kendisi topu altına alamadı ve direğin üstünden dışarı attı. Ardından Graziani Bonetti'yi sol kanatta pozisyona sokup Lawrenson'ı topun ceza alanında bekleyen üç Roma oyuncusuna gelmemesi için biraz rastlantısal bir müdahalede bulunmak zorunda bıraktı. Maçta normal sürenin son on dakikasına gelirken oyun kısa bir süre açılır gibi oldu. Lee bir korneri hızlı kullanarak topu Dalglish'in olduğu ceza alanı çizgisine oynadı. Dalglish'in volesi Tancredi'yi sağına doğru yere yuvarlandığı tuhaf bir kurtarış yapmaya zorladı. Harika bir ikinci yarı geçiren Lawrenson içeri girmek üzere olan Conti'den topu kaptı ve maçın bitmesini üç dakika kala Liverpool maçı kazanmak için muhteşem bir şans yakaladı. Lee oyunun yönünü soldaki Whelan'a doğru değiştirdi, Whelan içeri girip topu geriye Dalglish'e verdi, Dalglish de Nicol'a doğru ara pas yolladı. Nicol'ın şutunda Tancredi bir kurtarış daha yaptı.

Liverpool'un erken golünün oyunu beklenmedik biçimde açması ve Roma'nın golünün iki takımı temkinli oynamaya

itmesiyle beklenenin tam tersine gelişen iki devre oynanmış gibi bir hisle maç 1-1 bitti. Uzatma devrelerindeki yorgunluk da maçın açılmasını pek sağlamadı ama Dalglish bitkinlik yüzünden sahadaki yerini Robinson'a bıraktı. O dakikaya gelene kadar Grobbelaar önce Di Bartolomei'nin uzun pasını kesmek, ardından Falcão'nun yanında bitip topu Nicol'a uzatmak için kalesini iki kez terk etmişti. İki dakika sonra yine hızla çizgisini terk edip Falcão'nun Graziani'ye uzattığı pası aldı.

Liverpool maçı pek penaltılara bırakmak istemiyordu ama atakta bir umut da vermiyordu. Gol şansı ortalara bağlanmışken 100. dakikada Di Bartolomei'nin Nicol'a solda yaptığı bir faul Tancredi'ye baskı uygulamak için ideal fırsatı sundu. Kennedy'nin içeriye doğru yolladığı top herkesi aşıp ceza alanının ters tarafındaki Neal'a geldi. Neal topu ortaya geri yolladı, Whelan kafayla indirdi ama Falcão uzaklaştırdı.

Nicol'in taze bacaklarıyla koşma hevesi, yürüme hızında oynanan bir oyunda onu potansiyel tehlike haline getirdi ve Righetti tarafından ceza sahasının köşesinde düşürülmesi Liverpool'a bir fırsat daha yarattı. Lee topu yerden Rush'a gönderdi ama Rush baskı altında hangi ayakla vuracağına karar veremeyince Roma topu uzaklaştırdı.

Ardından Robinson'ın topu ceza alanına doğru kovaladığı bir pozisyonda yine gerginlik yaşandı. Tancredi iyi bir hesaplama ile topu aldı ve sert biçimde yere düştü. Roma oyuncularının Robinson'ı itip kaktığı bir arbede başladı. Robinson şaşkınlıkla uzaklaşırken Rush işe karıştı. Tekrar gösterimlerde Robinson'ın kaleciye bir temasta bulunup bulunmadığı net değil ama bulunmuş olsa bile bunun kasti değil pozisyon gereği bir temas olduğu açık. Dalglish'in alevlenmesinin onun bitkinliğini göstermesi gibi bu hareket de Roma'nın çatırdadığına ve oyuncuların muhtemelen maçı kazanacak bir gol atma ümitlerinin azaldığını fark ettiklerine dair bir işaretti. Bu arada Nicol koşularını sürdürüyordu ve ilk devrenin son dakikasında Kennedy'nin ortasına epey iddialı bir şekilde dalarak kafa attı. Makul bir vuruş yaptı ama top epey uzaktan dışarı gitti.

Uzatmalardaki devre arası Liverpool'un küçük dalgalanmasını sona erdirdi. Maçı böyle bitirmeye çalıştıklarını söylemek haksızlık olur ama kesinlikle gol atacak gibi de değillerdi. Cherico ve Graziani sağda verkaça girdi ve Kennedy kayarken yedek oyuncu topu arka direktteki Conti'ye doğru ortalamayla başardı ama onun volesi defansta kaldı. Ardından Liverpool'un sol kanadında Nicol topu kaptırdı. Conti içerideki Cerezo'ya kaldırdı, topu göz alıcı biçimde göğsünde kontrol eden oyuncu sağdaki Cherico'ya oynadı. Cherico ortasını Falcão'ya doğru yaptı ama Lawrenson kafayla uzaklaştırdı. Dönen topu Di Bartolomei topladı ve soldaki Conti'ye doğru açtı. Conti içeri yönelip vurdu ama Grobbelaar yakın direkte iyi yatıp kurtardı; onun ve Lawrenson'ın performansları Roma'yı dışarıda tutmalarında kilit önemdeydi. Maç boyunca müthiş zarafetini yitirmeyen Di Bartolomei'nin birkaç dakika sonra vuruğu şut Hansen'in kafasında çarpıp hemen üstten auta gitti ve bu noktada herkes maçın beraberlikle biteceğini kabullenmiş gibiydi.

Maçta ikinci kez kramp geçiren Cerezo bu kez dışarı alındı ve yerine Dorking'de İngiliz bir anne ve Yugoslav bir babadan doğmuş olan Mark Tullio Strukelj girdi. Maçı anlatan Brian Moore onun bir Liverpool taraftarı olduğunu, iki yaşında İtalya'ya taşındığından beri her yazını Horsham'da geçirdiğini söyledi. Ama Strukelj maçta etki uyandıracak zamanı bulamadı ve Di Bartolomei'nin Lawrenson'a taktığı kasti çelmeden dolayı gördüğü sarı kart hariç maçtaki tek aksiyon yine Di Bartolomei'nin Graziani'ye gönderdiği serbest vuruş oldu. Tüm maç boyunca olduğu gibi Grobbelaar yine uyanıktı ve çıkıp çabucak topu aldı. Maç 1-1 bitti.

Spurs bir hafta önce Uefa Kupası finalinde Anderlecht'i penaltılarla yenmişti ama bu maç Şampiyon Kulüpler Kupası'nda penaltılara kalan ilk finaldi. Uzatma devrelerinin sonunda Fagan oyuncularını kutladı ve Grobbelaar'ı özel olarak kenara çekip kimsenin bir kaleciden penaltı kurtarmasını bekleme-

diğini söyledi. Her zamanki gibi onları mümkün olduğunca gevşetmeye çalışıyordu.

Nicol atışı kullanmaya giderken bir oğlan çocuğu gibi kaygısız görünüyordu. Spiker Moore, Tancredi'nin Seria A'da en çok penaltı kurtaran kaleci olduğunu ve rakip takımlardaki penaltıcılar hakkında not tuttuğunu anlattı. Gerçi Nicol'ın penaltısını kurtarmak zorunda kalmadı çünkü vuruş direğin üstünden auta gitti. Nicol orta yuvarlağa dönerken sağ eli boğazına asılmıştı. Tuhaf, ilgisiz bir havada, şok içinde görünüyordu. "Berbat bir andı," diye anlattı.

Graziani atışı yapmaya yöneldi, sonra yerini Di Bartolomei'ye bıraktı. Roma kaptanı bir adım gerindi ve Grobbelaar sağa yatarken topu ortaya nişanladı. Sırada Liverpool'un asıl penaltıcısı Neal vardı. Kendini sakinleştirmeye çalışır gibi avuçlarını formasına sildi, penaltısını kalenin sağ tarafına yolladı ve Tancredi ters köşeye gitti. Sonra Bruno Conti geldi. İtalyan oyuncunun "dans edip durmasına" sinirlenen Grobbelaar diz yalpalaması hareketinin ilk ipuçlarını verdi. Conti kendi sağına doğru vurdu, Grobbelaar doğru köşeye gitti ve top Nicol'ın şutundaki gibi üstten dışarı çıktı. İkiser penaltı sonrası durum 1-1'di.

Liverpool'un üçüncü penaltısını Souness attı. Ne yaptığını bilen oyunuyla kendisi için maçın oyuncusu denebilirdi. Genelde gereksiz yere endişelenen biri değildi ama şortunun arkasını çekiştirirken az da olsa endişe belirtisi gösterdi. Yine de penaltısı muhteşemdi: Tancredi doğru yöne yatsa da üst köşeye giden topu durdurmak imkânsızdı. Şimdi Roma baskı altına girmişti ama Righetti bundan etkilenmedi. Kızgın biçimde topu atış noktasına koyup ayağının yanıyla vurdu ve Grobbelaar'ı ters köşeye gönderdi: 2-2.

Çorapları bileğine inmiş Rush topu sağ tarafa yollarken Tancredi diğer yana gitti: 3-2. Grobbelaar kaleye yöneldi ve Graziani'nin kolunu hakemin omzuna atmasına tepki olarak bir sarhoş gibi sendelemeye başladı. Çizgide beklerken sanki korkudan titriyormuş gibi kendisinin "spagetti bacak-

lar,” diye adlandırdığı hareketi yaptı. Eğildi ve Graziani topa vururken pek kımıldamadı. Bu tuhaflığın İtalyan oyuncuyu ne kadar etkilediği bilinmez ama Graziani’nin şutu üst direğe çarpıp dışarı çıktı. Brian Moore mikrofondan uzaklaşıp “Atarsa kazanıyorlar, değil mi,” diye bağırdı. Yanındakilerden onay alınca henüz penaltı atışlarına aşina olmayan izleyicilere Kennedy’nin penaltı atışını gole çevirmesi halinde Liverpool’un Avrupa şampiyonu olacağı bilgisini verdi.

Bek oyuncusu 1981’de finali kazandıran golü atmıştı ama kadroda son penaltıyı kullanmak için akla gelecek ilk isim değildi. Bir kez sezon öncesinde, bir kez de Melwood’daki antrenmanda penaltı kullanmıştı. Her ikisi de kendi deyimiyle “şok ediciydi”. “Belki de [Fagan] bende başka oyuncularda olmayan bir şey gördü,” diye anlattı. “Kesinlikle yetenekli olduğum bir konu değildi, kapasitem sınırlıydı. Sanırım gördüğüm şey cesaretti.” Topu bir hafta önce Melwood’da kullandığı penaltının aksine sola attı. Tancredi sağa gitti ve Liverpool şampiyon oldu.

Hak edilmiş bir zaferin gecesi, Liverpool’un iradesi dışında gelişen, biri çok kişisel diğeri daha genel olan iki trajediye değinilmeden anlatılamaz. Di Bartolomei o yaz Roma’dan ayrıldı ve Liedholm’la beraber Milan’a gitti. Oraya pek alışamadı ve Liedholm’un yerine Arrigo Sacchi’nin gelmesiyle önce Cesena’ya sonra Salernitana’ya yollandı. 1990’da otuz beş yaşında oynamayı bıraktı. Bir futbol okulu kurmayı denedi ve bir anda kendini borç içinde bulup depresyona girdi. Liverpool’la oynanan finalden on yıl sonra aynı gün bir tabancayla kendini kalbinden vurdu. İntihar notuna “Bir çıkış yolu göremiyorum,” diye yazdı.

Liverpool oyuncuları zaferi soyunma odasında Chris Rea söyleyerek kutlarken Roma ultralarının bir fraksiyonu kargaşa çıkardı. Tribünlerde ateşler yakıldı, elleri bıçaklı çeteler sokaklarda Liverpool taraftarlarını aradı, otobüslere saldırıldı. Liverpool taraftarlarının daha çok kendilerini savunmak için karşılık vermeleriyle Ponte Duca D’Aosta üstünde savaş ya-

şandı. Uefa anlaşılmaz biçimde iki kulübün de suçlu olduğuna karar verip her birine 1.270 pound ceza kesti. Ama Roma'nın belediye başkanı Ugo Vetere bir özür yayınladı ve Britanya Konsolosluğu kimin suçlu olduğu konusunda şüphe duymadı. Bir konsolosluk sözcüsü, "Aldığımız mesaja göre Liverpool taraftarları onlardan beklenildiği gibi davranıp iyi itibarlarını korumuşlardır," dedi. "Anlaşılan küçük bir Roma taraftar topluluğunun sebepsiz saldırılarına maruz kalmışlardır."

Öte yandan Britanya medyası daha çok evdeki şiddetle meşguldü. Final günü 3.000 madenci South Yorkshire'de Orgreave'deki kok madenlerinde 2.000 polisle çatışmış, altmış dokuz kişi yaralanmıştı. Asıl kontrolsüz savaş (polisin Madenci Grevi'ne müdahalelerindeki pervasızlık için kullanılan bir terimdi) iki buçuk hafta sonra yaşanacaktı, ama binaların ateşe verildiği, telgraf direklerinin devrildiği ve yığınlarca polis etrafı sararken atları düşürmek için tellerin gerildiği bu ön hazırlık çatışması da yeterince kötüydü. Toplamda gözaltına alınan seksen bir kişi arasında madencilerin lideri Arthur Scargill de vardı. Anlaşılır biçimde spor sayfaları Liverpool'un çarpıcı Üçleme başarısına odaklanmayı tercih ederken, Roma'daki çatışmaların detayları sadece Merseyside gazetelelerinde yer buldu. Bunların ciddiyeti ve potansiyel sonuçları ancak bir yıl sonra, olabilecek en kötü koşullar altında anlaşılacaktı.

BÖLÜM 7

Football League Division One, Anfield, Liverpool, 13 Nisan 1988

Liverpool

5-0

Nottingham Forest

Houghton 18

Aldridge 37, 88

Gillespie 58

Beardsley 79

Bruce Grobbelaar

Gary Gillespie

Gary Ablett

Steve Nicol

Nigel Spackman

Alan Hansen

Peter Beardsley

John Aldridge

Ray Houghton

(Craig Johnston 85)

John Barnes

Steve McMahon

(Jan Mølby 78)

Kenny Dalglish

Hakem: Roger Milford

Kartlar:

Seyirci: 39.535

Steve Sutton

Steve Chettle

Stuart Pearce

Des Walker

(Darren Wassall 46)

Colin Foster

Terry Wilson

Gary Crosby

Neil Webb

Nigel Clough

Lee Glover

Brian Rice

Brian Clough

Tom Finney gördükleri konusunda şüphe duymuyordu. "Liverpool muhtemelen gelmiş geçmiş en iyi takım," dedi. "Bu oyunu oynadığım ve seyrettiğim dönem boyunca gördüğüm en iyi futboldu." O sezonu dördüncü bitirecek olan ve kendi çapında hiç de fena bir takım denemeyecek Nottingham Forest'ı darmadağın etmiş ve on yedinci şampiyonluğa imza atmışlardı (onları takip eden Everton'ın şampiyonluk sayısı dokuzdu). Ama bu, hikâyenin sadece bir kısmıydı. Performansları olağanüstü bir heves ve stilden kaynaklanıyordu ve Kenny Dalglish'in yarattığı yeni, daha ilerlemeci bir ruhu temsil ediyordu. Shankly ve Paisley yönetiminde Liverpool zaman zaman fonksiyonel futbol oynamakla eleştirilmişti; 1987-88'de şampiyon olan takım için kimse bunu diyemezdi. Atakları hayat doluydu ve Heysel trajedisi sonrasındaki Avrupa ıssızlığında bunda rahatlık uyandırıcı bir şey vardı.

Şimdi geriye dönüp henüz yaşanmamış bir trajedi daha olduğunu görünce bu maçın bir dokunaklılığı, bir masumiyeti olduğu bile söylenebilir: Bu, Liverpool ve Forest'ı bahar ısıltısı altında seyredebildiğiniz ve sadece futbolu düşünebildiğiniz zamanlardı; sedye olarak kullanılan ilan panoları, sahaya yayılmış cesetler ve sefil yalanlarla izini örtmeye çalışan korkak kurulu düzen henüz akla gelmiyordu.

Şimdi geriye dönüp bakınca, bunun Liverpool'un bir nevi zirveye ulaştığı, büyük takım olarak adlandırılabilceği son maç olduğuna dair bir düşünce, daha içsel bir hüznün var. Ve belki Premier League döneminin şatafatı ve kozmopolitliği öncesinde mükemmellik diye bir şeyin olduğunu hatırlatan daha genel bir nostalji hissi de...

1984 Şampiyon Kulüpler Kupası'nın kazanılmasından hemen sonraki haftalarda Liverpool'un başarısı daha büyük bir örgünün parçası gibi görünüyordu. Everton'ın FA Cup'ı kazanıp on dört yıllık kupa hasretine son vermesi, şehri canlandıran Uluslararası Bahçe Festivali, Liverpool'da geçen *Brookside* adlı pembe dizinin ülke çapında ilgi görmesi ve Frankie Goes to

Hollywood'un ihtişamıyla o yaz büyük bir Merseyside gururu ve Thatcher'ın Muhafazakâr ekonomik politikalarına direniş hissiyle başladı. Liverpool bir Üçleme yapmış ve en zor koşullar altında Avrupa şampiyonluğunu almış olsa da, 1983-84 sezonunda Fagan'ın da kabul ettiği zaafılar vardı. Takımı rakibi her zaman alt etmiyor, bazen de irade gücü ve alışkanlıkla kazanıyordu. Bunu temsil eden isim, Roma'da da ispatlandığı gibi Graeme Souness'ti ve onun Haziran 1984'te 650.000 pound karşılığında Sampdoria'ya gitmesi büyük darbe oldu. *Sunday Times*'ta Brian Glanville onun takımın "kalbi ve aklı" olduğu uyarısını yaptı. Fagan onun gitmesini istemedi ama Peter Robinson'ın da dediği gibi o zamanlar İngiliz takımları İtalyan takımlarıyla finansal açıdan boy ölçüşmezdi ve hayatını kurmak isteyen bir oyuncudan bunu eşirgemenin pek bir anlamı yoktu.

Bu arada bir başka mesele de Craig Johnston'dı. Yaz için memleketi Avustralya'ya gitmiş, görünüşte karısının doğum yapmasını beklemek için dönüşünü ekim ayına kadar ertelemişti. Sonradan bunun League Cup finalinde oyun dışına alınması ve Wark'un transfer edilmesi yüzünden Fagan'a duyduğu kızgınlıktan kaynaklandığını kabul edecekti.

Liverpool, Charity Shield maçına Avrupa şampiyonu kadroda sadece iki değişiklik yaparak, Souness ve Johnston'ın yerine Wark ve Nicol'ı koyarak çıktı, ama Grobbelaar'ın kendi kalesine attığı golle Fagan'ın değişiyiyle "şok edici" biçimde Everton'a 1-0 yenildi. Clive White, *The Times*'ta "Souness olmanınca Liverpool daha ölümlü görünüyor," diye yazdı. "Ve bu yüzden rakipleri de daha fazla büyüyor." Kulüpte denenmekte olan Jan Mølby bir hafta sonra takımla anlaştı ama Dublin'de Home Farm'la oynanan ve Danimarkalı oyuncunun değerini ispatladığı dostluk maçında Rush diz bağlarını sakatladı.

Rush'ın İtalya'ya transfer olacağı dedikoduları zaten başlamıştı (Liverpool'un uzun dönemli planlamaları düşünüldüğünde mayıs ayında Paul Walsh'un Luton'dan 700.000 pounda transferi buna bağlanabilirdi) ve söylenene göre Napoli, Die-

go Maradona'yı transfer etmeden önce Rush için 4,5 milyon pound önermişti. Bu anlaşmanın gerçekleşmemesi Rush'ın başkan John Smith'le arasının açılmasına sebep oldu. Başa çıkılamayacak bir sıkıntı yoktu ama biriken küçük sorunlarla Liverpool sezona kötü başladı. Dört maçta sekiz puan toplayarak gittikleri Arsenal deplasmanında 3-1'lik bir yenilgi alınca Fagan defterine Liverpool'un orta sahada enerji ve güçten yoksun olduğunu yazdı; Souness'in yerini dolduramadığını yazsa aynı şeydi.

İki beraberlik ve bir Sheffield Wednesday yenilgisinden sonra bir cuma akşamı televizyondan yayınlanan Tottenham maçında Fagan şok edici bir kararla Dalglish'in kadro dışı bıraktı. Bunu Fagan'dan önce gazetelerden öğrenen Dalglish sinirlendi; Rush henüz tam iyileşmediği için Liverpool'un atakta seçenekleri azdı. 1-0 kaybettiler ve Walsh'un maçta sakatlanmasıyla takım doksan dakikayı forvette Gillespie'yle bitirince Dalglish'i oynatmamak (Fagan'ın sonradan dediği gibi) iyice "aptalca" göründü. Bir sonraki hafta Rush ve Dalglish ikilisi Merseyside derbisi için sahadaydı. Graeme Sharp'ın meşhur volesiyle maçı Everton kazandı ve Liverpool on yedinciliğe düştü.

League Cup'ta bile alışıldık konfor yoktu. Stockport'u iki maç sonrasında ancak uzatma devrelerinde geçen Liverpool, bir sonraki turda Tony Galvin'in şutunda Grobbelaar'ın elinden kaçan topu tamamlayan Clive Allen'in golüyle Tottenham'a elendi. Deliye dönen Grobbelaar dinlendirilmek istedi; Fagan ona kendine gelmesini söyledi.

Tek teselli Avrupa'ydı. Lech Poznań iki maçta toplam 5-0'lık skorla rahat geçildi; Fagan'ın daha geride durup koşularını sonraya saklamasını söylediği Ward bu tavsiyeye uyup Polonya'daki galibiyet golünü attı ve Anfield'da hat-trick yaptı. Johnston'ın Avustralya'dan dönmesiyle beraber bir sonraki turda Anfield'da Benfica karşısında Rush da hat-trick yaptı. Ligde Liverpool'un gol ortalaması maç başına bir golün biraz üstündeydi; Avrupa'da böyle bir sıkıntı yoktu.

Ama Souness'in yerinin doldurulması önemli bir problem-di. Benfica maçında Lawrenson orta sahada oynamıştı ama defansta onun sakinliğine ihtiyaç vardı ve kendisini ileride oynatmak uzun vadede çözüm olamazdı. Bir Souness daha bulamayacağını kabullenen Fagan, Leicester'dan 400.000 pounda Kevin Mcdonald'ı aldı. Sırım gibi ve biraz hantal bir oyuncu olan Macdonald, Souness'tan çok farklı olmasına karşın orta sahaya sağlamlık ve biraz denge getirdi. Ama sıkıntılar sürdü. Yedek takımda "olağanüstü iyi" oynadığını düşünen Johnston, A takımda yeterince yer bulamamaktan giderek daha fazla rahatsızlık duymaya başladı ve gitmek istedi. Gillespie de aynı durumdaydı. Her iki oyuncuya da olumlu yanıt verildi, ama Fagan bu noktada Gillespie'yi kaybetmek konusundaki gönülsüzdü. Mølby de yeterince oynayamamaktan rahatsızdı ama kalmaya ikna edildi. Robinson ocak ayında QPR'a satıldı ve Thompson da Sheffield United'a gitti.

Dalglish'in yeniden form bulmasıyla Liverpool puan cetvelinde yavaşça yükselişe geçti. Ama Lizbon'da kırmızı kart gördüğü için Avrupa Kupası'nda Austria Vienna karşısında sahaya çıkamadı. Avusturya'da onun yerine diz ameliyatından iyileşen Walsh oynadı ve Nicol'in maçın sonlarına doğru attığı golle 1-1'lik beraberlik geldi. Walsh ikinci maçtaki 4-1'lik galibiyette iki gol attı, penaltı kaçırıp hat-trick yapma şansını tepti.

Nisan ayına gelindiğinde Liverpool beşinciliğe kadar yükselse de, ligi şampiyon olarak tamamlayacak olan lider Everton'ın on iki puan gerisindeydi. Yarı finale yükseldikleri FA Cup'taki maç iki Şampiyon Kulüpler Kupası yarı final maçının arasında kalıyordu. Rush'ın iki gol attığı maçta Panathinaikos'u Anfield'da 4-0 yendiler. Jim Beglin ilk Avrupa maçına çıkmış, son golü atmıştı. İki hafta sonra Atina'da Lawrenson'ın tek golüyle Liverpool son dokuz sezonda beşinci kez Şampiyon Kulüpler Kupası finaline yükseldi.

Ama FA Cup yarı finalindeki Manchester United maçı sezon başındaki gediklerin kapanmamış olduğunu gösterdi. Goodi-

son Park'ta korkutucu bir rüzgâr altında oynanan maçta Liverpool büyük oranda ezilmesine karşın iki kez geriden gelmeyi başardı ve 2-2'lik bir beraberlik aldı. Fagan öfkeliydi ve (en azından günlüğünde) Grobbelaar ve Dalglish hariç bütün takımını içkicilikle suçladı. Tekrar maçı biraz daha iyiydi. İlk yarının bitmesine az kala Paul McGrath'ın kendi kalesine attığı golle öne geçen Liverpool, Hughes ve Robson'ın gollerine boyun eğip 2-1 kaybetti. Fagan "bir beygir kadar yavaş" olmakla suçladığı Macdonald'ı çok eleştirdi. Onun sağlamlığını takdir ediyordu ama pas ve hareketlilik anlamında Liverpool standartlarına uymadığından endişe ediyordu. Yeniden yapılanmanın şart olduğunu biliyordu ve zaten şubat ayında altmış dört yaşına yaklaşırken emekli olma kararı almış, bunu Peter Robinson ve John Smith'le paylaşmıştı. Brüksel'deki Şampiyon Kulüpler Kupası finaline bunun takımın başındaki son maçı olduğunu bile rek ve ihtişamlı bir bitiş yapmayı umarak gitti. Onun takımdan ayrılıp yerini oyuncu-menajer olarak Dalglish'e bırakacağı haberi final sabahı John Keith tarafından *Express*'te yazıldı. Öğle yemeğinde Fagan bunu doğruladı. O anda bu çok önemli bir haberd; bir sonraki sabah ancak bir dipnot olabildi.

Bordeaux'yu toplamda 3-2'lik skorla geçerek finale gelen Juventus kendi liginde Liverpool'dan bile kötü bir sezon geçirmiş, Seria A'yı altıncı bitirmişti. Michel Platini, Zbigniew Boniek ve Paolo Rossi gibi yıldızlarıyla tehlikeli bir takımdı ve Süper Kupa'da Liverpool'u yenmişti (Liverpool'un bunu ne kadar ciddiye aldığı, maçın Torino'da oynanmasının kabul edilmesinden anlaşılıyordu; Comunale'de karlı bir ocak günü baştan savmak için oynanan maçı Juventus 2-0 kazandı). Fagan o maçta Juventus'tan çok da etkilenmemişti ve finalin başlama vuruşundan çok önce maça Walsh ve Rush'in arkasında Dalglish'le çıkacağını açıkladı.

Ama kadrolardan ve takımların formundan bahsetmek bile önemsiz kalıyor. Stadyum çok daha önemliydi ve iki takım da maçtan çok önce bunun farkındaydı ve korku doluydu. Robinson başkanlığındaki küçük bir Liverpool delegasyonu

stadyumu teftiş için Brüksel'e gelmiş, seyircileri ayırmak için kullanılacak "kümes teli" çitler konusunda hemen çekince belirtmişti. Stadyumu "eski, yıkık dökük, hurdalık gibi" olarak tanımlayan Juve başkanı Giampiero Boniperti de aynı derecede iğneleyiciydi.

Daha da kötüsü, Liverpool taraftarlarına verilen biletlere basılmış ve daha sonra keçeli kalemle üstü çizilmiş "tarafsız" Z Tribünü akıl almaz biçimde Liverpool taraftarlarının olduğu tarafa yerleştirilmişti. Brüksel'de yaşayan İtalyanların sayısı düşünüldüğünde buraya gelecek seyircilerin çoğunlukla Juve taraftarı olmaları kaçınılmazdı. Ortalıkta dolaşan binlerce sahte biletle beraber Spor Bakanı Neil Macfarlane, Smith'in tavsiyesiyle Uefa'ya ve ilgili futbol kurumlarına teleks çekip çekincelerini iletti. Hiçbir cevap gelmedi. Bu arada İngiltere'de futbol dibe vurmuştu. Chelsea taraftarları Sunderland'le oynanan League Cup yarı finalinin her iki ayağında da kargaşa çıkarmış, Millwall taraftarları Luton'la oynanan FA Cup altıncı turunda Kenilworth Road'u darmadağın edip polise saldırmış, ligin son gününde Leeds ve Birmingham taraftarları arasında çıkan kavgada bir genç ölmüştü. Bir trajedi yaşanması için illa taraftarların azmasına gerek yoktu; Şampiyon Kulüpler Kupası finalinden on sekiz gün önce Bradford City'nin stadyumunda çıkan yangında elli altı seyirci öldü.

Bir Liverpool taraftarının bıçaklanmasına ve birkaç küçük çaplı yağma ve şiddet olayı yaşanmış olmasına karşın, oyuncular akşam üstüne doğru sahada alışılmış yürüyüşlerini yaparlarken çok sevimsiz bir durum yoktu. Brian Reade'in anılarını yazdığı *43 Years with the Same Bird* kitabına göre Brüksel'in merkezinde "hiç savaş yaşanmadı, birkaç küçük hırlaşma gerçekleşti". Yine de ortamda görece sıcak bir his vardı ve stadyumdaki taraftarların sesi düzgün çıkıyordu. Liverpool tribününden bir top atıldı ve oyuncular günışığı altında onunla biraz oynadılar.

Ama bütün bunlar göreceliydi. Liverpool taraftarları daha önce belli başlı Britanya takımlarının bulaştığı kitlesel şiddet

ve kargaşadan uzak durmuş olsalar da bu onların hiç kaba-hat işlemedikleri anlamına gelmiyordu. *Red Men*'de John Wil-liams, Manchester United'la oynanan FA Cup yarı finalindeki “düpedüz zehirli atmosfer”den bahseder. 1981'de Paris'te Li-verpool taraftarları polisle çatışmış, özellikle spor dükkânları başta olmak üzere hırsızlık genel bir hal almıştı. *Kicking and Screaming*'de futbol taraftarı Barry Fay, 1981 Şampiyon Ku-lüpler Kupası finalinde özellikle mallarını sokağa koyan dükkânlarda hırsızlıklar yaşandığını, birçok taraftarın “biraz kokain” çektiğini anlatıyordu. Sırtına Birleşik Krallık bayrağı-nı geçiren bir taraftar uçacağına inanarak bir köprüden at-lamıştı. David Goldblatt, *The Ball Is Round*'da “Şiddetten ziya-de asıl zevk kıyafet yürütmek, özellikle kıta modası taşıyan erkek kıyafetleri ve özel spor teçhizatı çalmaktı,” diye anla-tır. “1970'lerin sonlarında tribünlerdeki en havalı giyecekler yabancı anoraklar, eşofman üstleri, bisikletçi formaları ve en çok da doğru tenis ayakkabılarıydı.”

Bu dönem boyunca Liverpool taraftarlarını izleyen aka-demisyen Williams, davranışlarının aşamalı olarak kötüye gittiğini gözlemledi. Yazdığına göre Liverpool'da çalışanla-rın oranı 1972-1985 arasında yüzde 33 düşmüştü ve “işsizlik patladıkça şehirdeki insanların hayatları zorlaşırken her şey daha vahşi ve çaresiz bir hal alıyordu.” Bütün bunlara bir yıl önce Roma'daki maçtan sonra olanları ekleyin; bazılarının İtalyanlardan intikam almak istemesiyle ya da en azından İtalyan taraftarların tehlikeli oldukları, onlardan önce saldır-manın daha iyi olduğu hissiyle beraber ortada patlamaya ha-zır bir bomba vardı. Reade, “Gün ilerledikçe,” diye ekledi, “baş-ta İtalyanlara gösterilen dostluk giderek şüpheye, ardından düşmanlığa dönüştü... güneş battıkça ve içilen biralar arttıkça Brüksel'in merkezi çirkinleşti.” Başlama vuruşuna bir saatten biraz fazla kala stadyumun yetersizliği açıkça görülmeye baş-ladı. Liverpool turnikelerinin yanındaki zayıf duvar yıkılmış, taraftarların canları istediği gibi girip çıkabilecekleri bir delik oluşmuştu.

Korkulduğu gibi Z Tribünü neredeyse tamamen Juventus taraftarlarıyla doluydu ve Liverpool taraftarlarıyla aralarında sadece tel bir çit ve beş Belçika polisi vardı. Hansen maçtan önce oyuncular orada yürürlerken kendilerine fişek atıldığını hatırlıyor. Oyuncular soyunma odasına dönünce taraftarların ilgisi birbirlerine yöneldi ve sahada iki genç Belçika takımı arasında gösteri maçı oynanırken Y Tribünü'ndeki Liverpool taraftarlarıyla Z Tribünü'ndeki Juventus taraftarları birbirlerine fişek atmaya başladılar. Bir yıl önce Roma'da yaşanan şiddetin hatıralarıyla atmosfer daha da kötü bir hal aldı.

O zaman on sekiz yaşında olan Terry Wilson, bundan sonra yaşananlar yüzünden hapis yattı. Israrla, Liverpool forması giymiş tahminen sekiz ila on iki yaşlarında bir çocuğun İtalyanlar tarafından tartaklandığını gördüğünü anlattı. O ve yanındakiler çitleri yıkmakla suçlandılar. The Farm'ın solisti ve Liverpool fanzini *The End*'in kurucusu Peter Hooton, "Daha önce İngiltere'de son on beş yılda yüz defa gördüğün tarzda bir itiş kakıştı," diye anlattı. "Kendi kendine 'Tamam bu bir itiş kakış ve birazdan orada polis bir hat oluşturup taraftarları kendi bölgelerine dönmeye zorlayacak' diyorsun... Ama öyle olmadı. Kimse kontrol etmeye çalışmadı." Kaçmaya çalışan Juventus taraftarları gidecek yer olmadığını gördüler. Bir sıkışma oldu ve tribünleri sahadan ayıran duvar baskıyla çöktü. Binlerce taraftar kaçarken otuz dokuz kişi yıkıntıların altında can verdi: otuz iki İtalyan, altı Belçikalı ve bir Kuzey İrlandalı.

Oyuncular duvarın devrildiğini ve çığlıkları duydular. Fagan onları aceleyle uğursuz duvardan sadece birkaç metre uzaktaki soyunma odasına soktu ve kapıyı kilitledi. Olayın ciddiyetinden hâlâ habersizdi; anons sisteminden seslenerek ortalığı sakinleştirmeye çalıştı ve bu pek etki göstermeyince koyu renk ceketini çıkarıp arkasında on üç yazılı Liverpool formasıyla olay çıkaran taraftarlarla yüzleşmeye gitti. Sesini duyurmayı beceremeyince sinirle ağlamaya başladı.

Fagan soyunma odasına dönüp takımını maça konsant-

re etmeye çalıştı. Oyuncuların anlatımları çelişkili ve olayın boyutları konusunda hangisinin ne kadar bilgi sahibi olduğu belli değil. Dışarıda çevik kuvvet sahanın ortasında atlarla bir hat oluşturmuş, diğer uçtaki Juventus taraftarlarını zaptetmekle uğraşıyordu. Televizyondan Juventus taraftarlarının beton kazıkları yerden söktükleri ve bir tanesinin sonradan yarış tabancası olduğu anlaşılan bir silah taşıdığı görülüyordu. Her iki takımın yetkilileri maçın iptal edilmesini istediler ama Uefa yetkilileri ve Belçikalı yetkililer oynanması konusunda ısrarlıydılar. Jandarma şefi, maçın oynandığı sürede daha fazla birlik getirilebileceğini, böylece maç sonrası çıkabilecek kargaşanın engellenebileceğini söyledi. Maç, başlaması gerekenden doksan dakika, duvarın çökmesinden iki buçuk saat sonra başladı ve *Guardian*'ın haberine göre "cesetlerin yeşil plastik kefenler içinde ana girişin dışında kurulan geçici morga taşındığı korkunç görüntüler eşliğinde" devam etti.

Pek de önemli değil ama maçın sonucunu Gillespie'nin Zbigniew Boniek'i ceza sahasının hemen dışında düşürmesiyle kazanılan bir penaltıyı Michel Platini'nin gole çevirmesi belirledi. Ardından Whelan'a yapılan açık bir faulde penaltı verilmedi ve hem Dalglish hem de Neal'ın otobiyografilerinde anlattıklarına göre zaten Liverpool'un kazanmasına asla izin verilmeyecekti. Lawrenson ve Walsh'ın ilk yarıda sakatlanması Liverpool'a başka oyuncu değiştirme şansı tanımadı ve Stefano Tacconi son dakikalarda Wark'un şutunda güzel bir kurtarış yaptı. Ama Liverpool'un kazanmasının hiç umursamadığını söyleyen Rush bu konuda kesinlikle yalnız değildi. Belki jandarma şefi haklıydı ve maçın oynanması daha fazla can kaybını önledi. Ama duygusuz pratiklik bir kenara, maçın nasıl olup da oynandığına inanmak güçtü. Juventus orta saha oyuncusu Massimo Bonini kesinlikle öyle düşünüyordu. "O gün bir şey kazanmış gibi hissetmiyorum," diye anlattı. "Saçmaydı. Kutlayamadım. O stadyum böyle önemli bir final için uygun değildi. Herhalde futboldaki politikalar yüzünden seçilmişti."

Seri Liverpool için kötü başladı. Dalglish, Nottingham'daki maçta beş kişilik bir orta saha tercih ederek Aldridge'i ilerde tek adam olarak oynattı ve Johnston'la Barnes'i kanatlara yerleştirdi. Sezon sonu günlüğüne "Takım seçimimi kamuoyu önünde tartışmak benim ilkelerime aykırı ve buna şimdi başlamaya hiç niyetim yok," diye yazdı. Taktik açıdan kolayca anlatılabilecek bir karar için tuhaf biçimde kötü bir açıklamaydı. Ya da bu konudan tamamen kaçınabilirdi; ne de olsa günlük kendisininindi. Hayali bir muhataptan gelen bir soru yaratıp sonra bunu cevaplamaktan kaçınarak Dalglish karanlık bir sır veya bir skandal olduğunu düşündürüyordu.

Sebepler ne olursa olsun Liverpool özellikle kötü oynadı ve Neil Webb'in ortasında Hansen topu kendi kalesine yollayınca geriye düştü. Grobbelaar kırk altıncı dakikada Gillespie'nin Gary Crosby'ye yaptığı faul sonrası kazanılan ve Nigel Clough'ın kullandığı bir penaltıyı kurtardı ama Beardsley'nin Mølby'nin yerine girerek sezonun ilk maçına çıkmasından hemen sonra Gary Crosby'nin çizgiye inip geriye çıkardığı topu Clough ağlara göndererek durumu 2-0'a getirdi. Yirmi dakika kala Webb'in Barnes'a faul yapmasıyla kazanılan penaltıyı Aldridge gole çevirip durumu 2-1 yaptı ama Forest skoru korumayı başararak Liverpool'a o sezonki ikinci yenilgisini tattırdı. İlk yenilgi iki hafta önce 1-0 biten Everton deplasmanındaki dağınık oyunla gelmiş, Leeds United'in 1973-74 sezonunda yirmi dokuz maç süren yenilgisizlik serisi rekorunu egale etmekle yetinilmişti.

Bir hafta sonra Liverpool yine Forest'la, bu kez FA Cup yarı finalinde Hillsborough'da karşılaştı. Steve Chettle'in Barnes'i düşürmesiyle Aldridge yine bir penaltı golü attı. İkinci yarının yedinci dakikasında Barnes ve Beardsley'nin paslaşmaları sonucu Aldridge ikinci golü de attı ve Clough farkı bire indirse de Liverpool bir Duble yapmaya bir adım daha yaklaştı.

Anfield'daki Forest maçının başlama vuruşu yapıldığında Liverpool üç maç fazla olan ikinci Manchester United'in sekiz puan önündeydi. Forest liderin on dört puan gerisin-

de dördüncüydü ve maç sayısı aynıydı. Bitime yedi maç kala Liverpool'un yakalanma şansı küçüktü ama takım bu maça form düşüklüğüyle başladığı ve son beş maçta sadece bir galibiyet aldığı için ilk dakikalarda bir endişe hissediliyordu.

Liverpool'un ilk atağında topu alan Forest kalecisi Steve Sutton, Liverpool yarı sahasına doğru uzun bir degaj yaptı. Clough topu kontrol etti, üç hafta sonra on sekizinci yaş gününü kutlayacak olan ve önceki iki maçta yer almayan sağdaki Lee Glover'a kısa oynadı. Glover topu yine içeriye Clough'a gönderdi. Clough'ın boş alanı vardı ama topu sol ayağına almaya çalışırken önü kapandı. Bu denemesinin defanstan dönmesinden sonra kafasını iki yana sallaması kendisinden daha iyisini beklediğini gösteriyordu.

Birkaç dakika sonra Des Walker uzun bir topta bocaladı ve topu uzaklaştıramadı; İngiliz futbolunun en sakın ve güvenilir defans oyuncularından birinin nadiren yaptığı hatalardan biriydi ve bir tehlike sinyaliydi. Peter Beardsley'nin ortasından bir şey çıkmadı ama Forest fizyoloğu Liam O'Kane'in tedavi ettiği Walker'ın acı içinde olduğu belliydi. Bileğindeki sakatlığa rağmen maça çıkabilmesi için kendisine iğne yapılmıştı ve anlaşılan hâlâ sıkıntı duyuyordu.

Biraz heyecanlı bir başlangıcın ardından Liverpool adım adım kendini kabul ettirmeye başladı. O sıralarda yardımcı menajer olan Phil Thompson "İlk yirmi dakikada takım olması gerektiği gibi oynamadı," diye anlattı. "Sağlamdık ve gol yemedik ama oyunun başlarında en iyi oyunumuzdan uzaktık. Isıran, hırlayan, dövüşen Forest'la savaşıyorduk ama üstünlüğümüzü kabul ettirdikten sonra her şey güzeldi. Mükemmel paslaşmalarımız ve hareketliliğimizle onları yorduk."

Heysel'in Liverpool üzerindeki etkisi çok şiddetli oldu. Andrew Ward ve John Williams, *Football Nation*'da "Liverpoollular kaybedilen hayatlar için yas tuttular ama şehrin gururu için de yas tuttular çünkü futbol şehrin son gurur kaynaklarından biriydi," diye yazdı. Yankesicilik Kop'ta bir salgına dönüşmüş-

tü ve deplasmanlarda da maçlara biletsiz girmeye çalışmak gibi yanlış hareketler oluyordu belki ama Liverpool taraftarları kulübün en değerli varlıklarından biri olagelmmişti: esprili, tutkulu ve bilgiliydiler. Çoğunluğu hâlâ tribünde olsa da bu facia Liverpool'u lekelemişti. 1985-86 sezonunda Liverpool Şehir Meclisi gençlerin futbola bakışı üzerine bir çalışma yürüttü. Durumu en iyi açıklayan on dört yaşında bir kızmış gibi duruyordu: "Taraftarların o şekilde kavga etmeleri iğrençti," dedi. "Saygısızcaydı. Liverpoollu olduğum için utandım... Şimdi yurtdışına gidip nereden geldiğini söylediğinde bunu olması gerektiği gibi gururla yapamıyorsun. Utanç ve suçluluk yüzünden mırıldanır gibi söylüyorsun."

Bundan tiksinen birçok kişi maçlara gitmeyi bıraktı ama bazıları bununla mücadele etmeye başladı. Aslında o kadar kişi kulübün yardımına koştu ki 1985-86 sezonunda seyirci sayısı yükseldi. Bu sırada Rogan Taylor öncülüğündeki bir grup Liverpool taraftarı, taraftarları temsil eden ilk örgüt olan ve oyunun ıslah edilmesinde kilit önem taşıyan Futbol Taraftarları Birliği'ni kurdu.

Kulübün buna bir karşılık vermesi gerekiyordu ve bunu hızlıca yaptı. Heysel'den bir gün sonra üzüntüsünden eşofmanlarını bile çıkarmamış olan Dalglish oyuncu-menajer olarak ilk basın toplantısını yaptı. İki gün sonra Brüksel'de olanlardan dolayı futbolu bırakmayı düşünen Bruce Grobbelaar'ı ikna etmek zorunda kaldı. Herhalde görev başına geçmek için koşullar bundan daha zor olamazdı. Dalglish'e göre bu her halükârda zor olacaktı. "İşi almak futbol oynarken aldığım keyfin çoğundan feragat etmemi gerektirdi." Oyuncular sezon öncesi hazırlıkları için tatilden dönmeden önceki ilk tam gününde Dalglish kendini bir ofiste oturup telefonu seyrederken buldu. Birinin arayıp ona yapacak bir iş vermesini bekliyordu. Hâlâ Boot Room'un kilit isimlerinden biri olan Bob Paisley, ona beklemenin bu işin bir parçası olduğunu söyledi.

İşi alması aynı zamanda birkaç ay öncesine kadar takım arkadaşı olan isimlerle ilişkisinin değişmesi, onun artık so-

yunma odası eğlencelerine katılamaması demekti. Dediğine göre sadece bir tanesiyle, menajer olarak kendisinin seçileceğini uman Neal'la ilişkisi zorlaştı. Sağ bek otuz dört yaşına gelmişti ve onun Steve Nicol'ın önünde takımdaki yerini koruyamayacağını düşünen Dalglish kaptanlığı Neal'dan alıp Alan Hansen'a verdi ve gerekçe olarak İskoç arkadaşının "çok şanslı bir insan" olması hariç bir şey söylemedi. Elbette ruh hali daha da kötü etkilenen Neal ısrarla Dalglish'e "Patron" yerine "Kenny," diye hitap etmeyi sürdürdü. Dalglish "Tepkisi kesinlikle hesaplıydı," diye anlattı. "Sanki yeni menajerin ben olduğumu kabullenmiyordu." Takımda kargaşa çıkarma potansiyeli taşıyan bu durum, Neal'ın Bolton'da oyuncu-menajer olmayı kabul etmesiyle aşıldı.

Dalglish'in otobiyografisinde bu dönemi anlatırken tuhaf bir savunmacılığı var. Menajer olarak ilk zamanlarını anlattığı ilk paragrafta "Epey kişi yüzüstü kapaklanmamı bekledi" diyor. "Onları haksız çıkarmaktan çok keyif aldım." Bazı tereddütler olduğu doğrudu (ne de olsa bir oyuncu-menajerin en son ne zaman başarılı olduğunu kimse hatırlamıyordu) ve çelişkili biçimde aynı zamanda hem takımı çok değiştirmekle hem de kazanan bir takımı miras almaktan başka bir şey yapmamakla suçlanması Dalglish'i sinirlendiriyordu. Ama yine de kendini bu kadar haklı çıkarmaya çalışması tuhaf. Ne de olsa onun ilk sezonu Liverpool'un İngiltere topraklarındaki en başarılı sezonuydu ve takım tarihinde ilk kez Double yaptı.

Mølby'nin tüm zarafetine karşın orta sahayı taşıyabilecek enerjisi olmadığını düşünen ve bu konuda yalnız olmayan Hansen, Dalglish'in kadrosuna şüpheyle yaklaştığını kabul ediyor. Ama Mølby o sezonun kilit ismiydi ve League Cup'ta Manchester United'a efsanevi bir gol attı. Bu gol, atıldıktan yirmi dört yıl sonra bile yayın haklarındaki bir anlaşmazlık yüzünden televizyon görüntüleri olmadığı zannedildiği için daha da efsaneviydi. Kendi yarı alanının yirmi metre kadar içinde sağ taç çizgisi üzerinde Norman Whiteside'dan topu kapan Mølby, ilerleyip Clayton Blackmore'u geçmiş, ceza

alanının hemen dışından inanılmaz bir güçle vurup topu üst direğe yakın bir yerden kale içine göndererek beraberliği sağlamıştı. Birkaç dakika sonra verilen bir penaltıyı da gole çevirmiş, maçın üçte ikisinin gidişatı düşünüldüğünde Liverpool'a tamamen inanılmaz bir galibiyet getirmişti.

United sezona arka arkaya on galibiyetle başlamıştı. (Reading de Third Division'da aynı seriyi yakalamış, ardından bu sayıyı on üçe çıkararak 1960-61'de Tottenham'ın Double yapan kadrosunun elinde bulunan Football League rekorunu kırmıştı.) Ama United sendeleyince avantaj Everton'a geçti. Mart ayına gelindiğinde yakın zamanda Anfield'da Everton'dan sağlam bir yenilgi alan Liverpool rakip hemşerilerinin sekiz, bir maçı eksik United'ın beş puan gerisindeydi. Ama ardından Liverpool'un büyük ataklarından biri geldi ve 1981-82'de şampiyonluğu getiren son dakika dalgalanmalarından biri yaşandı. Ian Rush'ın White Hart Lane'de kar altında oynanan maçın uzatma dakikalarında galibiyeti getirmesinin ardından son on iki maçta Liverpool on bir galibiyet aldı. O zamana kadar kendini sahaya sürmekte isteksiz olan Dalglish adını kadroya yazmaya başladı ve oyuncu-menajerin sezonun son gününde Chelsea deplasmanında bir ara pası göğsüyle kontrol edip karakteristik sakinliğiyle topu kaleye göndermesiyle şampiyonluk geldi.

FA Cup finalinde rakip Everton'dı ve bu kupanın tarihinde finaldeki ilk Merseyside derbisiydi. Hansen'ı geçen Lineker'ın golüyle Everton ilk yarıyı önde kapadı. İkinci yarıda Mølby'nin yönetiminde önce Ian Rush'ın, ardından Craig Johnston'ın ve sonra yine Rush'ın golleriyle bir dönüş yaşayan Liverpool, FA Cup'ı 1974'ten beri ilk kez kazandı. Liverpool geleneklerine uygun bir açıklama yapan Dalglish, bundan daha iyi olabileceklerini söyledi: Tek kayıpları, League Cup yarı finalinde kendi kalelerine iki gol atıp bir de penaltı kaçırdıkları QPR yenilgisiydi.

Sağ kanatta etkili bir oyun sergileyen Ray Houghton içerideki Beardsley'ye doğru bir pas uzattı. Beardsley topu Stuart

Pearce'in müdahalesinden kurtardı, ondan uzaklaştı ve Terry Wilson'in yanında içeri dalıp topu auta yolladı. Daha önceki birçok takım gibi Forest da kendini baskı altında hissetmeye başlamış, öyle aman aman bir tehlike yaşamasa bile bunu atlatmanın imkânsızlığıyla boğulmaya başlamıştı. Crosby'ye Gary Ablett müdahale etti ve top yarı sahadaki Barnes'in önüne düştü. Barnes ilerledi ve topu soldaki Beardsley'ye açtı. Chettle onu kapatmaya çalışırken Beardsley topu gerideki Steve McMahon'a verdi, sahayı çaprazlama geçen McMahon geriden yüklenen Neal'a çıkardı. Nicol'in çaprazdan vurduğu top Sutton kale üstünden dışarı çeldi.

Maçın başlarında kalıp buydu: Forest geriden paslarla çıkmayı deniyor, Liverpool topu karşılayıp yeniden yükleniyordu. On yedinci dakikadaki ilk gol de bu şekilde geldi. Wilson'in Glover'a yolladığı pası Hansen kesti ve topu yarı saha çizgisine taşıdı. Sağ taraftan içeri giren Houghton'a oynadı, ceza sahası çizgisi üzerinde Barnes'la verkaça girip Forest defansını oyundan düşüren Houghton topu Sutton'ın yanından temiz biçimde ağılara yolladı.

Bir anlamda Liverpool'un yöntemi her fırsatta kontratak yaratmaktı. Topa sahip olup Shankly ve Paisley'nin takımları gibi sabırlı oynama becerileri olsa da bu takım daha çok çabuk hareket ederek topu kazanıp rakip savunma yerleşmeden vurmaya hedefliyordu. Bu da rakip takımlar için en çok atağa çıktıkları anda kırılğan olmak gibi bir ikilem yaratıyordu. Golden iki dakika sonra bir Forest korneri uzaklaştırıldı. Aldridge topu Barnes'a verdi, o da Nigel Spackman'a uzattı. Beardsley'nin etrafı kalabalıktı ama Forest topu tam uzaklaştıramadı ve top yine sağ kanattan ileri çıkmış olan Nicol'a geldi. Şutu çok iyi değildi ama kalenin hemen yanından dışarı çıktı. Barnes, sezonun ilk yedi maçında yedi gol atmış olan sağ bek için "Steve Nicol bizim gizli silahımızdı," dedi. Bu gollerin ilki Highbury'de sezonu galibiyetle açmalarını sağlayan inanılmaz uzun mesafeli bir kafa vuruşuydu. Newcastle karşısında televizyondan yayınlanan, son golü ceza alanının

hemen içinden topu kalecinin üstünden harika biçimde aşırarak attığı bir hat-trick yaptı. "Maçlarda sık sık manşetlere çıkmayan büyük roller üstlenirdi."

Kısa kesilen Forest atakları Liverpool'a arka arkaya gol girişimleri getiriyordu. İlk yarının ortalarında Sutton'ın uzaklaştırdığı bir top Wilson'a geldi. Wilson'ın hâkim olamadığı topu Beardsley kaptı, hemen içerideki Aldridge'e oynadı, onu ceza alanının sağ tarafında Walker durdurdu ve Pearce yardıma gelirken top boşa kalıp Wilson'a düştü. Houghton'ın baskısı altında kalan Wilson kötü bir pas attı ve top Aldridge'e geldi. Forvet topu gerideki Spackman'a doğru oynadı, Spackman içeri doğru hareketlenip ceza alanının hemen dışında bekleyen Barnes'a doğru bıraktı ve Barnes kendisini kapatmaya gelen Chettle'dan önce bekletmeden sol ayağının dışıyla vurdu. Tam istediği gibi vuramamıştı belki ama Sutton'ı sağ tarafına yattığı bir kurtarış yapmaya zorladı.

Liverpool atakları dalga dalga gelmeye devam etti. Nicol bir taç atışında topu Forest yarı sahasının ortalarındaki Beardsley'ye yolladı. Beardsley geriye Nicol'a döndü, topu geri aldıktan sonra ceza sahasına doğru ilerledi ve ortaladı. Aldridge topa hafifçe dokundu ve arka direktten gelen Barnes'in volesini Chettle durdurdu. Forest topu uzaklaştırmayı beceremiyordu. Sol gerideki Rice topu ilerideki Clough'a atmak istedi ama Hansen kafayla Houghton'a doğru uzaklaştırdı, Houghton da sağ kanattaki Barnes'a yolladı. Barnes neredeyse yürürmüş gibi rahatça Rice'ı geçti, karşısına Pearce çıktığında topu tipik bir çıkış yapmış olan Beardsley'ye aktardı. Beardsley ceza alanının sağ tarafından sert vurdu ama Sutton mütihş bir refleksle topu direğin üstünden dışarı gönderebildi.

Ve sonra nihayet yarım saat geçmişken Forest bir şans yakaladı ve bu şans Liverpool'un çoğu tehlikeli atağı gibi kont-rataktan geldi. Gillespie'ye Pearce müdahale etti ve Rice topu kapıp içeriye doğru Clough'a oynadı. Clough topu Webb'e verdi, Webb oyunun akışını sağa yönlendirip Crosby'yi gördü. Crosby karşısına Ablett'i alıp içerideki Webb'e pas verdi. Webb,

Glover'ın arkasından Clough'a doğru çapraz bir top gönderdi, onun ceza alanı çizgisinden yaptığı vuruşta Grobbelaar yerden bir kurtarış yaptı.

Forest'in soluk aldığı nadir anlardan biriydi. Bu maç baştan aşağı belki de Liverpool'un en büyük performansı olarak tarihe geçti ve bunun en iyi on beş dakikası ilk yarının sonunda geldi. Nicol kendi yarı sahasının gerilerinden bir taç atışında topu Grobbelaar'a yolladı. Kaleci Hansen'a doğru yuvarladı, Hansen kanattaki Nicol'a bıraktı, Nicol alışılmadık biçimde uzun oynadı. Walker pozisyonu kapatmaya çalıştı ama boşta kalan top Houghton'a geldi. Houghton içeri girdi ve McMahon'a doğru yana oynadı. Pasın uzağına düşmesine karşın McMahon topu sol çizgi üzerinde yakalamayı başardı. Yeniden içeri döndü, Spackman'a doğru yana oynadı, Spackman da McMahon'ın koşu yoluna doğru çapraz yolladı. McMahon acımasız bir şut attı, Sutton'ın güzel yumrukladığı top Barnes'ın önüne düştü. Top ona gelirken yerden sekip baldır seviyesine yükseldi ama Barnes sol ayağının içiyle topu kaleye yollamayı başardı. Sutton'ı geçen top direğin dışına çarpıp auta gitti.

Spackman'dan bir pas daha alan McMahon'ın bir şutu direğin hemen üstünden dışarı çıktı ama gelmek üzere olduğunu hissettiren gol ilk yarının bitimine sekiz dakika kala geldi. Liverpool atağı yine bir Forest atağıyla başladı. Chettle taç atışını Crosby'ye doğru kullandı ama Barnes'ın çaldığı top kendi yarı sahasında orta çizgiye yakın duran Beardsley'ye geldi. Beardsley topu harika falsolu bir vuruşla Walker ve Pearce'in arasından Aldridge yolladı, koşu yapan Aldridge ileri çıkan Sutton'ın üzerinden topu aşırıp ağlara yolladı. Sarsıcı ve etkili bir goldü, basitliğiyle güzeldi. Ama akıllara Forest'in oyunu Liverpool'a taşımak yerine geriye çekilip Liverpool'u durdurmayı denemesi halinde neler olabileceği sorusunu getirdi. Belki şampiyonluk bağlamında düşünüldüğünde saldırmak onlar için tek seçenektir (İngiliz takımları Avrupa'da cezalı olduğu için de puan cetvelinde bir iki sıra gerilemek pek bir

şey kaybettirmeyecekti) ama açık oyun onları kırılgan hale getirdi.

Genellikle 4-4-2'nin sıradan ve rakibi engellemeye yönelik bir formasyon olduğu, akıcılık ve yaratıcılıktan ziyade defans ve orta saha hatları arasındaki boşluğu azaltmakla ilgilendiği düşünülür. Tabii ki bu doğru olabilir ama Liverpool'un 4-4-2'si tüyler ürpertici derecede akıcıydı. Formasyonların sayısal belirlemeleri sadece ham rehberlerdir ve Liverpool'un daha çok 4-2-3-1'e meylettiği iddia edilebilir. En ileride Aldridge'in durduğu açıktı ama kanat adamları da ileri sürülüyor (Barnes muhtemelen Houghton'dan daha ileride oynuyordu) ve onları ileri dörtlünün arkasında geride oynayan Spackman koruyordu. Nicol sağ bekten dikkat çekici ataklar yapıyor, Houghton içeri kayarken onun koşuları denge sağlıyordu. Ama hepsinden hareketlisi hafif kambur duruşuyla çok büyük bir alanı kapatan Beardsley'ydi; her zaman kaleye doğru hızlıca ilerlemek için boşluk kovalar veya bir verkaç yapma fırsatı kollardı. İkinci golden hemen sonra Nicol'ın çapraz pasında koşusunu sürdürüp Colin Foster ve Wilson'ın yanından geçip vurduğu topu Sutton harika biçimde üstten dışarı yolladı.

Beardsley'nin olağanüstü bir hayal gücü vardı. Onu en iyi oyununu oynadığı dönemde seyretmek kesinlikle biyolog Stephen Jay Gould'un "mükemmelliğin evrenselliği" dediği deneyimdi. "Atletik performans ve geleneksel akademik performans arasındaki tarz ve içerik farkını inkâr etmiyorum," diye yazdı. "Ama sporu hayvani içgüdünün alanı olarak düşünerek kesinlikle hata ediyoruz... Atletler sadece bedensel yeteneklerle başarılı olamazlar... Atletik performansın en çarpıcı ve karşı konulmaz özelliklerinden biri, belli başlı santral becerileri zihinsel düşünceyle düzenlemenin imkânsızlığıdır: Yapılması gereken hareket, bilinçli kararları ardışık olarak işlemek için yeterli zamanı tanımaz." Beardsley'nin sahayı kavramsallaştırmak, oyuncuların pozisyonlarını ve aralarındaki boşlukları ezberlemek ve buna göre hareket etmek konusunda akıl almaz bir becerisi vardı. Bunun belki de en ünlü

örneği 1984'te Newcastle'dayken Brighton and Hove Albion'a attığı goldü; bir müdahaleyle topu iki defans oyuncusunun arasından çalmış, yirmi metreden hızla İngiltere kalecisi Joe Corrigan'ın üzerinden aşırtnmıştı.

Barnes'in bir serbest vuruşunda top yerden ceza sahası-
nın hemen içindeki Beardsley'ye geldi. Topuğunun içiyle tek
vuruşta topu Houghton'a uzattı, onun şutunu Sutton kurtardı
ve Pearce yatıp dönen topun McMahon'a gelmesini engelledi.
Liverpool her yerden tehdit yaratabiliyordu. İlk yarının bit-
mesine bir dakika kala Hansen geriden çıktı, Beardsley'yle
verkaça girdi ve şut mesafesine geldiğinde Chettle mükemmel
zamanlamayla yatarak müdahale etti. Ardından Barnes'in bir
ara pasının üstünden atlayan McMahon'ın bıraktığı topu Ald-
ridge aldığında Pearce da benzer bir kusursuzlukla müdahale
etti. İlk yarı 2-0 bittiğinde Forest oyuncuları soyunma odasına
sadece iki gol geride gittiklerine şükrediyorlardı. Son on beş
dakikada Liverpool'un oyunu olağanüstü ve insafsız nitelik-
lerinin ötesindeydi. Sutton, "Alamo kuşatması gibiydi," diye
anlattı. "Davy Crockett'in nasıl hissettiğini şimdi anlıyorum.
Elemanlar yardım birliğinin gelmesini bekliyorlardı. Az daha
sadece on bir kişı oynattıklarından emin olmak için sayım ya-
pacaktık. Başlarda bir iki kurtarış yapmak zorunda kalsam
da yirminci dakikadan sonra bizim daha iyi olduğumuzu ve
ileri çıkabileceğimizi düşündüm. Ama ilk golü attıktan sonra
bizi tamamen paramparça ettiler... Aramızda o kadar fark ol-
duğunu düşünmüyorum ama o gece bizden milyonlarca ışık
yılı uzaktalardı."

Dalglish'in ikinci sezonu sıkıntılı geçti. On maçta dokuz gali-
biyetlik bir seri onları lig liderliğine taşıdı ama 1987'nin mart
ayına gelindiğinde peş peşe alınan üç yenilgi sayesinde rada-
ra giren Everton yedi galibiyetlik bir seriyle Liverpool'un do-
kuz puan önünde şampiyon oldu. FA Cup'ın üçüncü turunda
ikinci tekrar maçında plastik çim sahada Luton'a yenildiler
ve League Cup finalinde Arsenal'a 2-1 kaybettiler. Ian Rush'in

gol attığı bir maçta Liverpool'un ilk yenilgisiydi. Her açıdan korkunç bir sezondur ama bir önceki yılın Double'sinin Paisley ve Fagan dönemlerinin ivmesiyle geldiğinden şüphelenenlere yeni malzeme çıkmıştı.

Dalglish'in buna cevabı takımı yeniden yapılandırmak oldu. Rush'ın 1987'de Juventus'a 3,2 milyon pound karşılığında satılması (anlaşma bir yıl önce yapılmış ve muhtemelen sezonun bir dönemin bitişi havasında oynanmasına sebep olmuştu) bazılarında Liverpool'un geri dönülmez biçimde gerilediğine dair bir korku yarattı. Rush, aynen 1977'de Hamburg'a giden Keegan gibi, Liverpool'un hâkimiyet yıllarının simgesiydi. Ama Dalglish yatırımlarını kurnazca yaptı; Newcastle'dan Beardsley'yi ve daha tartışmalı bir hamleyle Watford'dan Barnes'ı aldı. Barnes, onyıllardır Liverpool'un oyununu karakterize eden takım oyununa aykırı, bireysel bir oyuncu olarak görülüyordu. Ayrıca siyahtı; Liverpool'da oynayan ilk siyah oyuncu değildi (bu isim Liverpool'un Toxteth semtinde doğmuş olan Howard Gayle'di) ama kulübün transfer ettiği ilk siyah oyuncuydu ve takıma uyum sağlayabileceğinden duyulan şüphelerin bir parça ırkçılık taşıdığını düşünmek zor değil. Dalglish, tuttuğu sezon günlüğü *The Liverpool Year*'a "Bazıları John gibi bariz bireysel yetenekleri olan bir futbolcunun Liverpool gibi başarısını takım çalışması üzerine yapılandırmış bir kulübe gelmesine şaşırıyorum ama ben iki tarafın da bundan fayda sağlayacağına inanıyorum," diyeyazdı. "Rakibi geçecek hız ve yeteneğe sahip olduğunu biliyoruz ve kendisi sadece Britanya futbolunda belki de en iyi orta yapan oyuncu değil, takım oyununa da çok yardımcı olacak bir isim. Defans yapılması gereken durumlarda geriye dönmekten çekinmiyor ve tabii ki duran top organizasyonlarında rakip için büyük tehlike." Barnes sonunda Billy Liddell'dan beri en etkili ve sevilen Liverpool kanat oyuncusu oldu.

Bu orta becerisi, ligin ilk haftasında Arsenal deplasmanında Beardsley'den gelen bir pası indirip Aldridge'e ortalayarak sezonun ilk golünü attırmasıyla görüldü. Liverpool maçı 2-1

kazandı ama Kop altındaki Victoria döneminden kalma kanalizasyonun patlaması yüzünden Anfield'daki ilk üç maç ertelenince sezona tutuk bir başlangıç yapıldı. Çok önemli değildi. Oyuncular gününde olduğunda Liverpool rakibi çaresiz bırakıyordu. Ekim ayının ortasında Anfield'da sezon başının lideri QPR'la karşılaşıldığında sekiz maçta yirmi iki puan toplanmış, yirmi dört gol atılmıştı. Barnes'ın çizgiye inip içeri çevirdiği topta Johnston takımı öne geçirdi, Aldridge penaltıyla durumu 2-0 yaptı ve Barnes muhteşem iki golle skoru tamamladı: Bunların birinde Aldridge'le bir verkaçtan sonra topu tam güçle üst köşeye göndermiş, ikincisini orta sahada Kevin Brock'tan topu kaptıktan sonra kendisine müdahale eden iki kişinin yanından süzöldükten sonra atmıştı. Liverpool bu galibiyetle liderliğe yükseldi ve kasım ayında arka arkaya üç berberliğin alındığı birkaç hafta hariç sezonun geri kalanında orada kaldı. Dalglish, "Önceki yıllardan farklı bir Liverpool takımı ama aynı prensiplerle hareket ediyor," diye yazdı. "Doku her zamanki gibi güçlüydü. Eskisinden daha fazla beceri vardı."

Devre arasında Walker yerini on dokuz yaşındaki Darren Wassall'a bıraktı ve kısa bir süreliğine Forest oyuna ortak olabilirmiş gibi göründü. Brian Rice ve Pearce'ın solda yaptıkları bir kombinasyon Glover'a alan yarattı ve on yedi yaşındaki oyuncunun kaleye paralel yuvarladığı topa kimse dokunamadı. Ardından Webb topu Clough'a kaldırdı, onun Houghton'ın baskısı altında yatarak vurduğu top auta gitti; tekrar görüntülerinde pozisyonun muhtemelen penaltı olduğu görülüyordu. Liverpool evinde oynadığı bir önceki maçta Manchester United karşısında iki gollük bir avantajı kullanamamıştı ve bir anlığına sanki yine galibiyeti korurken sendelediklerini düşündürdüler.

Ama problem, Forest atağa çıktıkça gole yaklaşan taraf Liverpool oluyormuş gibi görünmesindeydi: Beardsley ve Barnes her an Forest ataklarında arkada kalan boşluğu de-

ğ erlendirecekmiş gibi duruyordu. Barnes tam da bunu yaptı ve Forest'ın ivmesi kesildi. Kendi yarı sahasından çıkıp üç kişiden sıyrılarak topu Aldridge'e bıraktı, o da McMahon'a doğru dokundu. McMahon'ın vuruşu doğrudan Sutton'a gitti ama maçta yeniden ivme yakalayan taraf, atak potansiyelini hatırlatan Liverpool oldu.

Gillespie topu Glover'dan kaptı ve içeri doğru yüklenen Nicol'a aktardı. Nicol kanattaki Houghton'a doğru oynadı, Houghton topu Aldridge'e doğru ortaladı, defansın ona gelmesine müsaade etmediği top Beardsley'nin önüne düştü. Beardsley tipik hızlı ayak hareketleriyle şut için kendine alan açtı ve Sutton yaptığı kurtarıшта defans topu dışarı attı. Soluklanma kısa sürdü. Korner hızla kullanıldı, Barnes'ın pas verdiği Houghton ceza alanına girip ortalayarak Gillespie'ye golü attırdı. Gillespie'nin kolunu ileri doğru kaldırarak parmağını havaya doğrultması, dönemin ikonik kutlama hareketiydi.

Bu noktadan sonra oyun bir mücadele olmaktan çıktı. Dalglish günlüğüne "Elemanlar bu akşam çok varyasyon yaptılar," diye yazdı. "Hareketlilik, paslaşma, bitiriş; hepsinden bol bol vardı. Bizimkiler o kadar iyiydi ki bu sonuç Forest oyuncularını hakkında kötü bir şey söylemiyor." Glover'ı pozisyona sokma şansı yakalayan Pearce ortasını yanlış yere doğru yaptı ve Webb'in sert şutu auta gitti ama artık mesele Liverpool'un kaç tane atacağıydı. Hansen ilk yarıda yaptığı gibi ileri süzöldü, Beardsley'yle verkaç yapıp ceza alanına girdi. Sutton'ın kalesini terk etmesiyle bir şut şansı buldu, onun yerine topu Aldridge'e doğru açtı, ama o kadar komik bir pas verdi ki top forvetin bel hizasında kaldı. Gillespie topu Forest geri dörtlüsünün üzerinden aşırıp McMahon'a gönderdi, McMahon vücuduyla Foster'ı devirdi ama defans oyuncusu topa tırnağının ucuyla değebildi. Ardından Beardsley'nin Pearce tarafından engellendiği bir pozisyonda kazanılan endirekt serbest vuruşt a Nicol topu dışarı gönderdi.

Ama dördüncü gol çok gecikmedi. Clough'ın kötü pasını Chettle kontrol edemedi, Spackman topu aldı, ilerledi ve

soldaki Barnes'ı gördü. Barnes topu önüne çıkan Chettle'in bacakları arasından geçirdi, Crosby'yi çalımladı, topu geriye çıkardı, Beardsley'nin ayağının kenarıyla vurduğu top alt köşeden ağlara gitti. Yine bir kontratakla, Liverpool'un topu kazanmasından saniyeler sonra atılmış bir goldü.

Bunu hemen yine Forest'in topu kaptırmasıyla gelen beşinci gol izledi. Chettle'in pasında Spackman topu Webb'den kaptı, Beardsley'ye uzattı. Beardsley ileri koşusunu sürdüren Spackman'a geri yolladı, Spackman ceza sahasındaki Aldridge'e doğru gönderdi, Wassall ve Pearce'dan kurtulmuş olan Aldridge kolayca topu kaleye gönderip Forest'a peş peşe oynanan üçüncü maçta beşinci golünü attı. Suart Jones, *The Times*'ta "Öyle ya da böyle kutlamak için birkaç sebep vardı ve Liverpool bugünlerde müşterilerini hayal kırıklığına uğratmıyor," diye yazdı. "Yine de gerçekçi düşünen hiç kimse böyle coşkulu bir güzelliği ve beş golü beklemiyordu. Bilhassa tipik biçimde sakın geçen başlangıçtan sonra gelen gollerin hepsi unutulmazdı. Liverpool sadece kömürleri ateşe atıyordu. Kömürler alev aldığı anda ortaya çıkan sahne nefes kesiciydi; en müsrif havai fişek gösterisini seyretmek kadar renkli ve sürükleyiciydi."

Liverpool geleneğine harfi harfine uyan Dalglish, güzelliği görmezden gelip takımının konsantrasyonunu ve çalışkanlığını övdü. "Cumartesi gününden sonra kolayca rehavete kapılabilirlerdi ama ortaya koydukları çalışmanın ve oynanan futbolun hakkını vermek gerek" dedikten sonra performansın çok özel olduğunu da kerhen ekledi: "Her gol harika bir goldü."

Liverpool'un sezonun sondan bir önceki maçında Sheffield Wednesday'ı Hillsborough'da 5-1'le parçalamasına karşın (Wednesday menajeri Howard Wilkinson son düdükten sonra kenardan ayrılmayıp Dalglish'in sahadan çıkan oyuncularını alkışladı) Forest maçı bir serinin zirvesini temsil ediyordu. Liverpool sezonun son altı maçında dört beraberlik aldı. Yine bu, takımın ligi Manchester United'in dokuz puan önünde bi-

tirmesine ve ligdeki takım sayısı azaldığı için iki maç az oynaması rağmen Everton'ın 1985'teki doksan puanlık rekorunu egale etmesine engel olmadı. FA Cup finalinde yaşanan düşüş daha da büyük olacaktı.

Wimbledon'ın Liverpool karşısında Lawrie Sanchez'in otuz yedinci dakikada attığı aşırı kafa vuruşuyla kazandığı zafer, iki takımın tarihi ve itibarı düşünüldüğünde FA Cup tarihinin en büyük şoklarından biri olarak değerlendirilir. Ama Wimbledon o sezonu yedinci, bir öncekini altıncı bitirmişti. Vinnie Jones'un finalin ilk dakikasında Steve McMahon'a yaptığı kemik sesi çıkaran müdahalede vücut bulan inatçı oyunları birçok şanlı takımın rahatını bozmuştu. John Aldridge, Wembley'deki bir FA Cup finalinde penaltı kaçıran ilk oyuncu oldu; Clive Goodyear aslında temiz olan bir müdahalede cezalandırıldığında Dave Beasant soluna yatarak penaltıyı kurtardı. Ama bunun haricinde Liverpool, Dalglish'in de günlüğünde yazdığı gibi, "topu bir kez bile zıplatamadı". Beardsley'nin bir golü, kendisi Andy Thorn'dan sıyrılmaya çalışırken ona yapılan bir harekette faul düdüğü çalınmış olduğu için sayılmadı ve Wimbledon düzensiz baskıdan yara almadan kurtuldu. Bu arada Dalglish notlarına bir önceki pazartesi günü Luton maçında kafa kafaya çarpışan Spackman ve Gillespie'ye dikmiş atıldığı için bu oyuncuların hava toplarında normalden daha zayıf kaldıklarını yazdı. Yenilgide şanssızlığın da payı olabilir ama Liverpool'un *Observer*'dan Peter Corrigan'ın tespit ettiği gibi "sönük" olduğu da doğrudur. *Guardian*'da David Lacey, belki de lig fazla erken ve fazla kolay kazanıldığı için Liverpool'un açlığını koruyamamasından dem vuruyordu.

O zaman bu ufak bir biyeme olarak görüldü. Bir Double daha ucu ucuna kaçmıştı ve Liverpool'un yoluna kolayca devam edeceği düşünülüyordu. Çeyrek yüzyıldır elitler arasındaydılar ve son on beş yılın tek hâkimi onlardı. Bu sürecin tersine döneceğini düşünmek için pek bir sebep yoktu. Len Capeling, *Post*'ta "Liverpool şu anda diğer adaylardan o kadar ileride ki, onlardan aynı cümle içinde bahsetmek, demir

piritleriyle som altını karşılaştırmakla veya ince elmasla cam kesmekle aynı şey,” diye yazdığında kendisine katılmayan çok az kişi vardı. Ama şimdi üzerinden yirmi beş yıl geçmişken, Liverpool'un en yakın rakiplerinden biri karşısında Anfield'daki o üstünlük gösterisi, belki bir daha asla tekrarlanmayacak bir hâkimiyetin zirvesi gibi duruyor.

BÖLÜM 8

FA Cup, beşinci tur tekrar maçı, Goodison Park, Liverpool, 20 Şubat 1991

Everton

4-4

Liverpool

Sharp 48, 73

Beardsley 37, 71

Cottee 89, 113

Rush 77

Barnes 103

Neville Southall

Bruce Grobbelaar

Ray Atteveld (Stuart McCall 46)

Glenn Hysén

Andy Hinchcliffe

David Burrows

Kevin Ratcliffe

Steve Nicol

Dave Watson

Jan Mølby

Martin Keown

Gary Ablett

Pat Nevin (Tony Cottee 86)

Peter Beardsley

Neil McDonald

Steve Staunton

Graeme Sharp

Ian Rush

Mike Newell

John Barnes

John Ebbrell

Barry Venison

Howard Kendall

Kenny Dalglish

Hakem: N. Midgley

Kartlar:

Seyirci: 37.766

Kenny Dalglish'in 1991'deki istifasıyla Bill Shankly'nin ondan on yedi yıl önceki istifası arasındaki benzerliklerin gözden kaçması imkânsız. İki açıklama da durup dururken gerçekleşti ve hem kulüp hem de futbol dünyası için bir şok oldu. Şüphesiz birer kulüp efsanesi olan her iki adam da kendilerini tüketmişlerdi; duygusal açıdan bitmiş, artık verecek bir şeyleri olmadığını düşünüyorlardı. Ve her ikisi de ayrılıp kendilerine geldikten sonra kulübün onlarsız yoluna devam ettiğini görüp kararlarından pişmanlık duydular. Bu uğursuz günlerin estetiği ve mizansenini bile neredeyse birbirlerinin kopyası: Baş kahraman gözlerini kilometrelerce öteye diker; karenin sağında suratsız bir başkan sıkıcı biçimde elindeki senaryoyu okur; bu sırada 1991'de sahneye konan versiyonun arka planındaki bej rengi yetmişler orta sınıf banliyö evi dekoru, bu iki olay arasındaki ara dönemde sanki pek bir şeyin değişmemiş olduğunu gösterir.

Ama burada hayati bir fark vardı. Shankly bombayı patlattığında Liverpool kontrolü kaybetmemeyi becermişti. Her şeyden önce Shankly yaz tatilinde ayrılmış, kulübe seçeneklerin değerlendirilmesi için zaman tanımıştı. Bob Paisley gibi bir halef vardı. Ve hepsinden önemlisi Shankly yukarı doğru tırmanışta olan genç bir takım bırakmıştı: Bir yıl önce ligi ve Uefa'yı kazanmışlar, total futbol resitali sergiledikleri bir FA Cup zaferini henüz yaşamışlar ve Shankly'nin ayrıldığı aynı sabah Ray Kennedy adlı yeni bir yıldızın transferini duyurmuşlardı.

Dalglish'in tahttan feragati bambaşka bir olaydı. Süper bir başlangıcın ardından kontrolden çıkan bir sezonun ortasında geldi. Boot Room'da hazır bekleyen bir modern Paisley yoktu. Çok uzak olmayan bir geçmişte inanılmaz başarılar yaşayan takım hızla yaşlanıyor, yılların ihanetini özellikle defansta hissediyordu. Dalglish'in Bournemouth'tan alınan on yedi yaşındaki genç yetenek Jamie Redknapp hariç son transfer ettiği oyuncu Kennedy kalitesinde bir isim değil, Milwall'dan alınan, bir kadro oyuncusu olarak bile şüphe uyandıran, tamamen

sıradan bir kanat oyuncusu olan Jimmy Carter'dı. Liverpool bilinmeyen sularda yüzüyordu ve daha önce benzer kriz zamanlarında ona yol gösterecek dinginlik artık yoktu. Sir John Smith, kulüp sekreteri Peter Robinson'la beraber ön plana çıkmadan sürdürdüğü, kulübe çok hizmet eden uzun süreli ortaklığı bir yıl önce sona erdirmiş ve başkanlığı bırakmıştı.

Ama Dalglish bu kararı yüzünden suçlanamazdı. Takati kalmamıştı. Liverpool menajerliği en iyi zamanlarda bile çok baskı altında kalınan bir işti ama altı yıldan az bir sürede Dalglish dört adet devasa ve benzersiz problemle uğraşmak zorunda kalmıştı. Heysel faciasının ardından kulübün itibarını onarması gerekmiş, bunu zarafet ve tevazu içinde başarıp sezonu Double yaparak bitirmişti. İngiltere'nin en gözde takımını zirvede tutmakla yükümlüydü ve bunu, sürekli olmasa da, özellikle İngiliz futbolunun en takdir edilen takımlarından birini yarattığı 1987-88 sezonu gibi göz alıcı başarılarla süsleyerek becermişti. 1988-89 sezonunun en son dakikasında şampiyonluğu Arsenal'a kaptırdıkları, muhtemelen lig tarihinde bir takımın yaşadığı en acı yenilgiden sonra oyuncularını toparlamış, bu inanılmaz çabasının sonunda Liverpool bir yıl sonra şampiyonluğu geri almıştı. Ve hiçbirisiyle kıyaslanamayacak bir dönemde, kulübün ve şehrin Hillsborough faciası sonrasındaki en karanlık günlerinde Liverpool'a cesaret ve özveriyle liderlik etmişti.

"Buraya geldiğimden beri ilk kez Kenny Dalglish'in çıkarlarını Liverpool futbol kulübününkilerin önüne koyuyorum," diye açıkladı. "Bu kararı bir anda almadım. Yapabileceğim en kötü şey karar almak değil. Bu kararın zamanlamasının kötü olduğunu düşünenler olabilir ama böyle durumlarda iyi zamanlama diye bir şey yoktur. Asıl sebep, başarıya duyduğum hevesle kendimi baskı altına sokmam. Maçlardan önce ve sonra yaşanan stres dayanılmaz oldu. Bazıları bunu anlamakta güçlük çekebilir ama kararım kesin. Bir şeylerin yanlış olduğunu söylemezsem herkese ihanet etmiş olurum. On yedi yaşından beri futbolun içindeyim. Celtic ve Liverpool

gibi en başarılı iki kulüpte yirmi yıl geçirdim. Bu kadar yıl boyunca ön planda oldum ve artık buna bir son vermenin zamanı geldi.”

Dalglish’in gözyaşlarını tutmaya çalışmasına ve bunu pek beceremeyişine şahit olanlar, bu adamın yolun sonuna gelmiş olduğunu anladılar. Son darbe Everton’la oynanan curcunallı FA Cup tekrar maçıydı. Hiç kimse bir ipucu aramıyordu ama Dalglish’in sona yaklaştığına dair işaretler açıktı. Liverpool dört kez öne geçtiği maçta galibiyeti koruyamayıp kadim stadyumu sevinçten çılgına çevirirken Dalglish bir kez bile müdahalede bulunmadı. Taç çizgisi kenarında, bir eli cebinde diğeri yedek kulübesinin tavanına uzamış biçimde, alışıldık temkinli duruşunu sergiliyor gibiydi. Ama geriye dönüp bakıldığında bu tüm enerjisi çekilmiş bir adamın resmiydi. Bu maç ve onun tetiklediği karar Liverpool için belki de etkisinden hiçbir zaman kurtulamadığı bir darbe oldu. Hâlâ Dalglish’in hiç ayrılmamış olmasını dileyenler var, ama şimdi bakıldığında onun bu başarıyı daha ileriye taşıyamayacağı anlaşılıyor.

1988 FA Cup finalinde Wimbledon’a yenildikten sonra Liverpool bir sonraki sezonun başında Wembley’de Charity Shield maçında kısmen de olsa bir rahatlama yaşadı. Fırtınanın ortasında Wimbledon’ı 2-1 yenmeleri, ucuz ve neşeli bir ruhsal arınma sağlayan ucuz ve neşeli bir metafordu: Hayır amaçlı oynanan bir maç, bir Double yapma şansını daha kaçırmış olmanın getirdiği sersemletici zonklamayı dindiremezdi. Ama Liverpool’un bir sonraki sayfaya geçmesini sağladı. Mayıs ayındaki o acı yenilgide penaltıyı kaçıran John Aldridge, bu maçta iki gol attı. FA Cup finalinin ilk saniyelerinde Vinnie Jones tarafından gaddarca biçilen Steve McMahon bir dizi sert müdahaleyle itibarını biraz olsun kurtardı; bunların bir tanesi topu kovalayıp Wimbledon kalecisi Simon Tracey’ye (Dave Bassett taşı tarağı toplayıp başarısız Newcastle macerasına başlamıştı) yaptığı komik ve lüzumsuz hareketti. Wimbledon yine ne kadar dik başlı bir rakip olduğunu göstermiş ve John

Fashanu'nun golüyle maçın başlarında öne geçmişti. Ama Liverpool'un paslaşması en yüksek standardına ulaşmasa da doğal nizamı yeniden sağlamak için yeterliydi.

Gerçi birkaç endişe verici işaret vardı. Liverpool defansı aşırı cılız görünüyordu. Alan Hansen diz sakatlığı geçiriyordu ve ikinci kez bıçak altına yatmıştı (öyle olmasa bile en iyi yılları geride kalmıştı). Şanssız Mark Lawrenson iyileşmek bilmeyen aşıl tendonu yüzünden 1987-88 sezonu sonunda emekliye ayrılacak zorunda kaldı ve menajer olarak Oxford United'da başarısızlığa mahkûm bir işi kabul etti (Derby başkanı Robert Maxwell, Oxford'ı oğlu Kevin aracılığıyla yönetiyor ve içeriden sabote ediyordu). Dünya çapındaki bu iki gerçek yetenekten mahrum olan Liverpool defansının ortasında sezon açılışını yapan ikili, Gary Gillespie (kendince başarılı bir savunmacıydı ama nihayetinde Hansen'la kıyaslandığında hafif kalıyordu) ve Everton'ın güvenilir oyuncusu Dave Watson'ın kardeşi Alex Watson'dı (birkaç maça çıktıktan sonra kariyerine alt liglerde Bournemouth, Torquay ve Exeter City gibi takımlarda devam edecekti). İkilinin Wimbledon'ın hava bombardımanı karşısında zorlanması daha önce başkalarının başına gelmeyen bir şey değildi ama şampiyon bir takımın üstüne yapılanacağı kaya bu olamazdı.

Liverpool'un defanstaki sıkıntıları gün ışığı gibi meydan-daydı ama bugün dönüp bakınca Charity Shield maçında daha sıkıntı verici bir gelişme olduğu görülüyor. Wembley'deki seyirci sayısı 54.887'ydi ve bu çoğunlukla Wimbledon'ın taraftar sayısının azlığına bağlanabilir olsa da birçok koltuğun boş kalmasının sebebi başkaydı. Biletler 8 pounddan satıştaydı ama kapıdan bilet almak için zamanında gelen birçok kişi içeri giremedi: Wembley'deki turnikeler o kadar yavaştı ki taraftarların bir kısmı yerlerine ancak devre arasında ulaşabildiler. Bunlar ülkenin bir numaralı stadyumunda, bir gösteri maçında yaşanıyordu. İngiliz futboluna bakmaya zahmet eden herkes taraftarların hiç düşünülmediği kurumsal rezaleti görebilirdi. Ama yedi ay sonra Sheffield'da yürek sız-

latan olayların da göstereceği gibi, futbolu yönetenler ilgisiz ve kördü.

Defansif açıdan şüphe uyandırır da, Liverpool ilerde sorun yaşamıyordu. Veya öyle görünüyordu. Aldridge iki golünü tam zamanında atmıştı çünkü Ian Rush yedek kulübesinde takıma dönmeyi bekliyordu. Golcü oyuncu, Juventus'ta bugün görüldüğü kadar başarısız olmayan bir sezondan sonra Dalglish tarafından Britanya rekoru kıran 2,8 milyon poundluk bir ücretle geri alınmıştı. Rush, Stadio Comunale'de geçirdiği sürede sadece yedi gol atmıştı ama berbat bir sezon geçiren Juve'nin en çok gol atan oyuncusu olması bir yana, bu sayı daha üstün bir oyuncu olarak görülen Michael Laudrup'un yirmi yedi lig maçında attığından yedi fazlaydı. Rush'ın çorak kabul edilen macerasını bir başka bağlama daha oturtalım: Ligi şampiyon bitiren ve yakında Avrupa'da hâkimiyet kuracak olan Milan'ın golcü ikilisi Pietro Paolo Virdis ve Ruud Gullit'ti. Virdis on bir, Gullit dokuz gol attı. Ligi gol kralı olarak bitiren, kesinlikle başka bir boyuta ait bir oyuncu olan Diego Maradona sadece on beş gol atabilmişti ve Napoli'de penaltıları da kendisi kullanıyordu.

Hatta Juventus (dönemin yabancı oyuncu sayısını ikiyle kısıtlayan kural yüzünden) Laudrup'u gönderip Rush'la devam etmeye karar vermişti. Ama Gallerli golcü evini özlüyordu ve Britanya'ya dönmek istedi. Liverpool onun için on iki ay önce aldığı paranın çoğunu geri ödemeyi önerdi ve İtalyan kulübü hızla plan değişikliğine gitti.

Peki bunun Liverpool'un her şeyi kazanan 1987-88 kadrosuna maliyeti ne oldu? Dalglish'in takımı yeni sezonun ilk yarısında sendeledi ve ilk dört buçuk ayda epey ilginç bir performans gösterdi. 1988 biterken Anfield'daki dokuz maçın sadece ikisini kazanıp beş beraberlik almış ve sadece dokuz gol atmışlardı. Toplam on sekiz maçtaki gol sayıları yirmi ikiydi. Ligi önde götüren Arsenal, Liverpool'un dokuz puan ilerisindeydi ve kırk gol atmıştı.

Rush'ın form tutmadığı belliydi. Önce bir virüs, sonra da

sakatlık yüzünden sahalardan uzak kalmış, Juve dönüşü ilk golünü ancak ekim ayında League Cup'ta Walsall'a atmış, bir sonraki golünü de ancak o ayın sonlarında berbat bir yenilgi aldıkları Nottingham Forest deplasmanında atabilmişti. Pek az kişi ilk üç sezonunda iki şampiyonluk kazanmış bir menajeri eleştirmeye cesaret edebilirdi ama Dalglish'in kazanan formülle gereksiz yere oynadığına, onun itibarının gerçekleri perdelediğine dair rahatsız edici bir his vardı. Aldridge, Rush'tan daha basit bir yetenektir ama 1987'nin başında Oxford'dan geldiğinden beri durmaksızın gol atmıştı ve Rush'ın yapamadığı uç adamlık rolünü üstlenebiliyordu. Rush'ın üstün tarafı hızı ve göze batmayan oyunuydu ve bunlar öyle kolay eleştirilemeyecek yetenekler olsa da, Aldridge'in sunduğu özellik olmayınca John Barnes'ın yarattığı tehlike boşa gidiyordu (gerçi Rush'ın kafa atma özelliği etkileyici biçimde çabucak gelişti).

Bu sırada saha dışı olaylar takımı Mølby'nin dengeleyici ve artistik etkisinden mahrum bırakmıştı. Danimarka millî takımı oyuncusu polis tarafından yolun ters tarafında gittiği tespit edildiğinde alkol limitini aşmıştı. Panik içinde kırmızı ışıkta geçti ve yakalanmamak için doğrudan polis arabasına çarptı. Nihayet bir gün sonra tutuklandı, üç ay hapis cezasına çarptırıldı, altı hafta sonra iyi halden dışarı salınırken gazetecilere görünmemek için hapishaneyi bir arabanın bagajında terk etti. (Daha sonra *News of the World* kaçışını fotoğrafçılar için yeniden canlandırması için Mølby'ye 8.000 pound teklif etse de oyuncu akıllıca bir kararla bunu reddetti.)

Liverpool, Mølby'nin hapiste olduğu süre içinde temiz kalmasından çok memnundu, zira kendisinin giderek dengesizleşen takımın sinirlerini yatıştırması bekleniyordu. Yılbaşına gelindiğinde şampiyonluk ümidi neredeyse kalmamıştı. Old Trafford'da Russell Beardsmore'un hareketli oyunuyla alt edildiler; genç oyuncu, John Barnes'ın on yedinci dakikadaki golüne karşılık verdikten sonra ikinci golü hazırladı ve üçüncüsü de attı. United bahislerde 1/16 şans tanınan bir orta sıra takımıydı ve bir anda formsuz son şampiyonun bir puan geri-

sine gelmişti. Bir gün sonra Arsenal, Highbury'de Tottenham'ı yenip arayı on iki puan açmıştı.

Ama Beardsmore'un ortalığı dağıttığı Old Trafford rezale-tinin son dakikalarında Mølby oyuna alınmıştı. Onun hapse girmesinden sonra Liverpool on iki maçın sadece dördünü kazanmıştı ve United maçı üç yenilgilik bir serinin sonuncu-suydu. Mølby nihayetinde sakatlığa teslim olmadan önce bir-kaç maçta oynayabildi ve Liverpool'un dengesini bulmasında önemli rol oynadı. Old Trafford'dan sonra sezonun geri kala-nında sadece bir maç kaybettiler.

Mølby'nin dönüp takıma en geriden sakinlik aşıladığı ilk tam maçında Aston Villa karşısında Anfield'da 1-0'lık zor-lu bir galibiyet alındı. Özellikle Steve Nicol kendisine verilen ileri çıkma yetkisinin avantajını kullandı. Bu, Liverpool'un kendi evinde kasım ayından beri ilk galibiyetiydi. FA Cup'ta Carlisle karşısında alınan 3-0 sorunsuz galibiyetin ve Sheffi-eld Wednesday deplasmanından alınan bir beraberliğin ar-dından bir başka önemli oyuncu daha takıma döndü: Bru-ce Grobbelaar dört aydır sakattı ve onun yerine bakan Mike Hooper güvenilir ama pek ilham vermeyen bir oyuncuydu. *Guardian*, Grobbelaar'ın Anfield'daki Southampton maçında geri dönüşü için, "Kop onu özledi," diye yazdı. Ama çoğu yo-rumcu, maçta henüz form bulamamış Rush'ı "Dalglish'in ona hep attığı tarzda bir ara pasla" gol pozisyonuna sokan Mølby hakkında tam karar verememişti. Rush'ın golüyle gelen 2-0'lık galibiyet, Liverpool'un kasım ayı başından beri evinde ilk kez bir golden fazla atması demekti. Bu istatistik Liverpool'un talihinin dönmesiyle beraber memnuniyetle karşılandı ama Kop'un daha akıllı izleyicileri defansın yaşlı oyunculara gide-rek daha bağımlı hale gelmesinden biraz endişeleniyorlardı. Lawrenson'ın gitmesi ve Hansen'in dizindeki sakatlıkla çok geçmeden bu sorunun bir çözüme kavuşturulması gerektiği açıktı.

Ama henüz bu konuda endişelenmeye gerek yoktu. Dal-glish için pragmatik düşünce ilk plandaydı ve kendisi defansif

temelleri oturtarak işleri düzeltmeye devam ediyordu. Mill-wall deplasmanındaki FA Cup maçında Teddy Sheringham ve özellikle Tony Cascarino'nun hava toplarındaki tehditlerinden çekinen menajer, Beardsley'yi yedek bıraktı. Alex Watson fazladan bir bek olarak sahaya sürüldü ve Mølby onun arkasında süpürücü olarak oynayıp takımı yönetti. Liverpool, Lions'ı 2-0'lık bir skorla kolayca geçti. David Lacey, *Guardian*'da bu performans için "birçok anda Bill Shankly ve Bob Paisley'nin takımlarının kaynamakta olan bir maçın karanlık ihtimallerine uzun ve dikkatlice bakmasını, en baştan sıcaklığı düşürmesini, sabırla gol şansı beklemesini ve şans yaratıldığında bunu temiz biçimde değerlendirmesini anımsattı," diye yazdı. Bugün Dalglish'in menajer olarak ünü çoğunlukla onun takım yapılandırma seksenlerin sonlarında Liverpool'da ve doksanların başlarında Blackburn Rovers'ta gösterdiği hünerinden kaynaklansa da, burada taktik cesaret de vardı.

Özgüven onarıldı ve Beardsley'nin Newcastle deplasmanında alınan bir beraberliğin yarısında takıma dönmesiyle vites artırıldı. FA Cup'ta Hull'un paketlenildiği 3-2'lik galibiyet on bir maçlık bir serinin ilkiydi. Mart ayı başındaki bir sonraki maçta Anfield'da Charlton Athletic karşısında alınan 2-0'lık galibiyet sırasında Mølby topallayarak oyundan çıktı ve sezonun geri kalanında bir daha görülmedi. Önemli değildi; kendisi görevini görmüştü ve Beardsley yeniden canlanan takımı yönetmek için batonu eline almıştı. Arka arkaya oynanan Middlesbrough (4-0) ve Luton Town (5-0) maçlarında ve FA Cup'ta Brentford (4-0) karşısında alınan galibiyette gol attı.

Beardsley'nin ve sakat olan Rush'ın yerine Aldridge'in takıma girmesiyle beraber bir süredir sessiz olan Barnes da eski parlaklığına kavuşmaya başlamıştı ve 3-1'lik Coventry galibiyetinde süper oynadı. İki maçı eksik olan Liverpool birdenbire endişelenmeye başlayan Arsenal'ın (George Graham'ın yeniden yapılandırma takviminin ilerisine geçmiş genç bir takımdı) sadece altı puan gerisindeydi.

Beardsley, 2-1 kazanılan Tottenham deplasmanında da

ağları bularak altı maçta altıncı golünü attı. Derby County ve Norwich City birer golle paketlenildi ve 8 Nisan'da Grand National at yarışlarının sabahında Sheffield Wednesday'ı Anfield'da 5-1'lik bir bozguna uğrattırırken Beardsley iki gol daha buldu. Arsenal, 1956 koşusunda önde giderken düşen Devon Loch'tan biraz daha iyi bir performans gösteriyordu ve aynı gün Everton karşısında evinde kazandı. Ama bu takımın son dokuz maçtaki üçüncü galibiyetiydi.

Liverpool, Milwall'u deplasmanda 2-1 yenip galibiyet serisini dokuza çıkardı ve Arsenal'ı averajla liderlikten indirdi. Bundan on hafta önce Dalglish pragmatik biçimde Milwall'un havadan tehdidine karşı Ray Houghton ve Beardsley'yi kenarda oturtmuştu. Şimdi takımı uçuştaydı ve her yerden saldırıyordu; golleri Barnes ve Aldridge attı, ama İngiliz futbolunun seksenlerdeki alametifarikası olan hareketli baskıyı usta, kurnaz, zamanı büken bir oyunla birleştiren Beardsley birinci sınıftı. Yılbaşındaki yenilgiden beri on yedi maçta yenilmeden süren seride on bir galibiyet vardı: Tüm şampiyonluk ivmesi Liverpool'un yanındaydı ve ortada yine çağlar boyunca hatırlanacak müthiş serilerden biri vardı.

Ama bütün bu sonuçlar ve her bir puan çok geçmeden unutulacak, hepsi acı birer dipnota dönüşecekti. Zirveye çıkan Liverpool, hem kulüp hem de şehir olarak mide bulandırıcı bir kasvetin ortasına düşecek, günün adamı Beardsley'nin bir futbol sahasında tarihe geçen bir sonraki hareketi kötü ve kalp kırıcı biçimde sembolik olacaktı.

Liverpool'un Nottingham Forest'la Hillsborough'da oynadığı FA Cup yarı finalinin dördüncü dakikasında Beardsley'nin müthiş şutu direği titretti. "Tabii ki o anda hayal kırıklığına uğradım," diye anlattı. "Geriye dönüp bakınca iyi ki golü atmamışım diyorum çünkü stadyumun dışındakiler top direğe çarptığında çıkan kükremeyi duydular ve tribünlere girmek için daha da bastırdılar. Sadece heyecanlılardı, ön tarafta ne olduğunu bilmiyorlardı. Golü atmış olsaydım daha da heyecanlanacaklar-

dı ve daha çok kişi ezilecekti. Ama top direğe vurduğu anda geriye döndüğümde kale arkasında bir sorun olduğu sahanın diğer ucundan bile görölüyordu. İnsanlar tellere tırmanıyorlardı. Ne olduğu hakkında hiçbir fikrimiz yoktu.”

Neyse ki bugün gerçekler kamusal bir bilgi haline geldi ve geniş çapta kabul edildi: South Yorkshire polisi kalabalığı iğrenç biçimde yanış idare etti ve polis, hükümet ve şok edici derecede itaatkâr medya olayları iğrenç biçimde çarpıttı.

Dalglish, oyuncular ve teknik ekip, kahramanca tepkileriyle kalbi kırık bir şehrin yasını yatıştırmaya yardım ettiler. Bilge veteran spor yazarı Peter Corrigan, *Observer*’da “İronik biçimde, bu olaydan en çok etkilenenlere gösterilen içten ve saygılı ilginin tonunu belirleyen kişi, halkla ilişkiler becerisinden yoksun olmakla çok eleştirilen Dalglish’ti,” diye yazdı. “Oyuncuları da buna ayak uydurup törenlerde, hastanelerde, cenazelerde ve Anfield’daki kalabalıkların arasında belirdiler. Ve bunu bir takım olarak sürüler halinde değil, yasın arka planında birer ikişer eriyerek doğal biçimde yaptılar.”

Ve Anfield’ın kapıları bir avuntu tapınağı olarak açılmasıyla tutulan yas hep beraber paylaşılırken, Liverpool ilerideki kargaşaların önlenmesi için ne yapılması gerektiğini gözü kara biçimde belirleme zamanı buldu. Bu meselenin onların sevgili Kop’unu da kayıplar listesine eklediği düşünülürse, yapmak zorunda kalınan şey son derece zordu.

Eski büyük tribünün yıkılıp koltukların yerleştirilmesi beş yıl sonra gerçekleşti ama muhtemelen Kop’un ayakta son büyük dikilişi (belki de orada tüm zamanların en büyük dikilişi) faciadan bir ay kadar sonra oldu. Liverpool, Hillsborough’dan on sekiz gün sonra Goodison’daki golsüz lig maçıyla beraber futbol dünyasına yerinde bir dönüş yaptı. Old Trafford’da oynanan FA Cup tekrar maçında Nottingham Forest geçildi ve Wembley’deki duygusal finalde Everton mağlup edildi. Kupa maçları arasında Forest, Wimbledon ve QPR maçları kazanıldı, sondan bir önceki maçta Anfield’da West Ham 5-1’le dağıtıldı. Arsenal’in evinde Derby ve Wimbledon’la oynadığı son

iki maçta toplam sadece bir puan almasıyla lig şampiyonluğu (ve yine bir Double) Liverpool'un avuçlarına geldi. Evlerinde Arsenal'a tek golle yenilseler bile şampiyon olacaktı. Elbette, fiziksel ve duygusal olarak çökmüş forvet hattının işlevsizliğiyle Arsenal'ın fazladan bekini geçemeyip iki farkla kaybettiler. Sezonun bitmesine saniyeler kala Michael Thomas yavaş çekim bir golle son darbeyi vurdu.

Birçok nedenden kalbi kırık olan Kop, zafer kazanan rakiplerini sıcak biçimde alkışladı ve destekledi; akşamın geç saatlerine kadar orada kalıp Tony Adams'ın neşeyle kupayı kaldırmasını seyretmeleriyle Liverpool taraftarları sonsuz övgüyü hak ediyorlardı. Aşağıda tünelde Dalglish, daha önce olanlar düşünüldüğünde hayret uyandıracak bir devlet adamı edasıyla takımını kutladı. "Elbette onlarla gurur duyuyoruz," dedi. "Ama sonuçta kupayı Arsenal hak etti."

Şehri teselli etmek için harcadığı devasa çaba henüz Dalglish'i tüketmemişti. Menajer yaz döneminde takımının asıl problemi olan aşırı yaşlanmış sarsak defansa çare olarak Fiorentina oyuncusu Glenn Hysén'i, hem de "Hysén'in temmuzda imza atacağına eminim" diyen Manchester United menajeri Alex Ferguson'ın burnunun dibinden kaçırarak transfer etti. Gerçi bir savaş değil bir muharebe kazanılmıştı (United dikkatini Middlesbrough'nun her açıdan daha güvenilir oyuncusu Gary Pallister'a yöneltti) ama İsveçli oyuncu endişeye kapılmadan önce birkaç ay düzgün bir form gösterdi. Liverpool da Pallister'ı kovalayabilirdi; Hansen 1989-90 sezonunun çoğunda takımda yer aldı ama belli ki zamanı tükeniyordu. Dalglish parayı bankada bırakmayı yeğlese de son dakikada arsız ama sonuçta başarısız bir hareketle Barcelona golcüsü (ve eski Everton oyuncusu) Gary Lineker'ı Tottenham'dan önce çalmaya kalktı.

Dalglish'in Liverpool'u zirvede tutmak için nasıl zorlukların üstesinden gelmiş olduğu, son şampiyon Arsenal'ın yeni sezonun ilk iki maçını kaybetmesiyle çok net görüldü. Arsenal önce Manchester United deplasmanında 4-1 ezildi (belli ki United maçtan önce sahada top sektiren Michael Knighton'ın

kulübü satın almak için yaptığı tekliften heyecanlanmıştı). Ardından Coventry City'ye yenildi ve bu galibiyetle 106 yıllık tarihinde City ilk kez liderliğe yükselip kırk dört saniye orada kaldı: Bir sonraki maçta takım Millwall'a yenilirken Teddy Sheringham'ın gol perdesini açması o kadarcık sürmüştü.

Liverpool, Crystal Palace karşısında aldığı 9-0'lık galibiyetle erken bir uyarı verdi: Bu, takımın tarihindeki en büyük lig zaferiydi ve sekiz oyuncunun gol atması bir Football League rekoruydu. Goller atan isimlerden biri olan Aldridge'in takımında Rush'a yer açmak için zamansız biçimde Real Sociedad'a satılmadan önce penaltıdan gol atması için oyuna alınması, teknik ekibin alışılmadık bir duygusallık gösterisiydi. Bu sırada Anfield'daki 2-1'lik Arsenal galibiyetiyle bir önceki sezonun intikamı da alındı. McMahon yirmi beş metreden ilk golü buldu, ceza yayının sol tarafından kullandığı frikiği falsoyla sağ üst köşeye yollayan Barnes, bu zarif vuruşla altı ay önce Michael Thomas'ın Arsenal'a şampiyonluğu kazandıran golünde topu dikkatsizce kaptırmasını çok az da olsa telafi etti.

Şampiyonluğun kazanıldığı sezonun bir başka akılda kalıcı maçı 4-0'lık Charlton Athletic galibiyetiydi; yeni transfer Ronny Rosenthal'ın sağ ayak, sol ayak ve kafayla yaptığı mükemmel hat-trick bir daha hiçbir golcü tarafından tekrar edilemedi. Standard Liege'den kiralanan İsraili oyuncu sezon sonundaki maçlarda sekiz gol atıp kalıcı olarak, başta anlaşılan fiyatın iki katına transfer edilmeyi hak etti. Birçok açıdan yine başarılı bir sezondur.

Ama peş peşe üçüncü yıl, çoğu taraftar ve kesinlikle dışarıdan bakan gözlemciler için sezon yine basit bir eşleşmede alından gurur kırıcı bir yenilgiyle akıllarda kaldı. Bunların ilki Wimbledon'la oynanan FA Cup finali (tarafsız bakanlar genelde bunu Forest gösterisinin önüne koyarlar), ikincisi Michael Thomas'ın şampiyonluğu çalan vuruşu, üçüncüsü de Crystal Palace'tı. Ligin yeni takımı Palace, dokuz gollük sarsıntının ardından Selhurst Park'taki ikinci maçta da 2-0'la acımasızca paketlenmişti. Bu iki takım FA Cup yarı finalinde karşı karşıya

geldiklerinde *Guardian* gazetesi Palace'ın kazanması halinde bunun "1949'da Second Division'ın diplerinde sürünen Leicester City'nin şampiyonluk ve muhtemel bir Double kovalayan Portsmouth'u Highbury'de 3-1 yenmesinden bu yana en şok edici FA Cup yarı finali" olacağını iddia etti.

Bu kıyaslama biraz abartılıydı: Palace üst ligdeki konumunu epey garantiye almak üzereydi ve Anfield'daki rezaletten sonra Newcastle'dan güvenilir defans oyuncusu Andy Thorn'u almış, kaleci Nigel Martyn için 1,65 milyon pound ödemişti. Yine de Liverpool açık ara favori idi ve bu maçı kolayca kazanabilirdi. Derken suskun Hysén ve inışteki Hansen'dan oluşan geri ikili neredeyse tüm korner ve serbest vuruşlarda büküldü ve Güney Londra ekibi Wembley'de uzatma devrelerinde 4-3 kazandı. Liverpool'un defansı o kadar kırılıyordu ki ileride Rush, Beardsley ve Barnes'in durmaksızın attığı goller bile zaferi garanti etmiyordu. Liverpool'un düşüşünü vurgular gibi, maç sonrası basın toplantısında onları savunmaya koşan da Palace menajeri Steve Coppell oldu (belki de 9-0'lık maçtan sonra Dalglish'in istek üzerine Palace menajerinin ligde yeni olan oyuncularının moralini düzeltmek için onlara "skor sizin performansınızı yansıtmıyor," diye yazdığı mektuba iyi bir karşılık vermek istemişti). "Liverpool'un duran top organizasyonlarında zayıf olduğunu düşünmüyorum," dedi. "Ama takımlar ceza alanında beş altı oyuncuları varken orta yapma fırsatını ancak böyle durumlarda elde edebileceklerini biliyorlar."

Bunu çok az kişi yuttu. Dalglish hiç yutmadı; takımının berbat savunma yaptığını düşünüyordu. Yetmezmiş gibi, Liverpool takımı öğle saatinde televizyon başına toplananlara rezil olmuştu. Bütün bir ülke, bunun İngiliz futboluna son on beş yılına damga vurmuş bir takımın neredeyse imkânsız görülen biçimde kalıcı bir düşüşe geçtiğine dair bir alamet olup olmadığını merak ediyordu. Bir sonraki sezon buna nihai kanıtı sundu.

1985 yazında oyunculuktan menajerliğe yükseltildiğinde

Dalglish karısı Marina'ya bu işi "muhtemelen sadece beş yılığına" kabul edeceği sözünü vermişti. Bu süre dolmuştu ama sanki beş yıldan da uzunmuş gibi hissediliyordu. 1990 yazına geldiğinde fiziksel ve zihinsel olarak çökmüş olan Dalglish "hemen orada dinlenmek" istemişti. Ama Hillsborough sonrasında kendisinden beklenenin çok ötesine geçmiş olmasına karşın hâlâ kulübe borçlu olduğunu düşünüyordu. Daha sonraları, "Liverpool bana ve aileme karşı çok iyiydi," diye anlatacaktı. "Devam etmek zorunda hissettim."

Özellikle Liverpool'un Dalglish'in hizmetleri karşılığında nakit para yerine kulüpte hisse isteğini reddetmesi düşünüldüğünde bu epey özverili bir hareketti. Dalglish belki de bilinçaltında kulüple ilişkilerini yeniden düzenliyordu. Hisseler için "ayrılmak zorunda bırakılırsam kulüple ilişki mi sürdürürebilmemi sağlayacaktı," dedi. "İşi sürdürmeyeceğimi ve istifa etmek zorunda olduğumu hissettim. Hiç değilse kulüpte biraz hissem olursa ilişkim kalıcı olacaktı." Dalglish kulübe zaten menajer olarak yeteri kadar yetkisi olduğunu ve futbol haric idarede bir hak istemediğini açıkça iletmişti. Yine de kulüp, epey şüpheli biçimde, verilebilecek hiç hisse olmadığını iddia etti. Dalglish, Shankly'nin 1974'teki hislerine benzer bir sıkıntı yaşıyor olabilirdi. Liverpool yönetiminin menajerlerini uzaklaştırmama becerisinden yoksun olması bir yana, Dalglish'in yetiştiği Celtic'teki muadilleri de onun akıl hocası olan Jock Stein'i utanç verici biçimde yönetimde istememiş, Şampiyon Kulüpler Kupası'nı kazanmış menajere kulübün bahis operasyonlarının başına geçmek gibi aşağılayıcı bir rol önermişti. Maksimum ücret sınırlaması ve kulüplerin gitmek isteyen oyuncularını alıkoyma hakkı 1960'ların başında kalkmıştı, ama Britanya futbolunun en yetenekli isimlerinin itaate zorlanması çok daha uzun süre devam etti.

Zaten gerginliği hissetmeye başlayan Dalglish daha sonraları evde sinirli olduğunu, sakinleşmek için birkaç bardak şarap içtiğini ve kulüp doktorunun sürekli ilgisini gerektiren kırmızı lekelerle işe geldiğini itiraf etti. Yaz tatilinde bahçesin-

de aptalca oyalanırken elektrik sistemine kötü bağlanmış bir çim biçicisi yüzünden neredeyse ölüyordu. Ama perde önünde her şey iyiydi. Liverpool 1990-91 sezonuna vahşi bir hızda girdi. İlk on üç maçında on iki galibiyet bir beraberlik alıp ikinci Arsenal'ın sekiz puan önüne geçti; ondan sonra gelen Tottenham'la puan farkı on ikiydi.

Bu seriye Spurs deplasmanındaki 3-1'lik galibiyet (Mølby bu maçtaki oyunuyla kendisini sakat Ronald Koeman'ın yerine transfer etmek isteyen ve tribünde oturan Barcelona yöneticileriyle pazarlığı kızıştırdı), Everton deplasmanındaki 3-2'lik galibiyet ve Anfield'da Manchester United'ın 4-0'la dağıtılması da dahildi. Beardsley bu son iki maçın yıldızıydı ve United karşısında hat-trick yapmıştı. United zaferi bu eşleşmelerde Liverpool'un 1925'teki 5-0'dan beri en büyük galibiyetiydi ve Alex Ferguson yönetimindeki United epeydir canlanma belirtileri göstermiş olmaya başladığı için de bu önemli bir başarıydı. *Guardian*'da Cynthia Bateman, "Liverpool'u zirveden indirmek için epey büyük bir sarsıntı gerekecek," dedi.

Evet, büyük bir sarsıntı gerekti. Sezonun ilk yenilgisi League Cup'ta United'ın Dalglish'in takımından Old Trafford'da 3-1'lik sağlam bir intikam almasıyla geldi. Ardından ligde Manchester City şehre gelip biraz daha şüphe tohumu ekti: Üç eski Everton oyuncusu Peter Reid, Neil Pointon ve Adrian Heath, Reid'in sözleriyle "Liverpool'u ileride ve orta sahada alt etmeye" yeminlilerdi. 2-2'lik beraberlikte City çok daha iyi olan taraftı. Liverpool'un seksen ikinci dakikada Rush'la gelen ilk golü takımın maçtaki ikinci şutuydu. Reid, "Anfield'dan bir puan aldığında memnun olman gerekir," dedi. "Ama biz üzül-dük. Bence üç puanı hak etmiştik." Dalglish de farklı düşün-müyordu: "Aldıkları puanı hak ettiler. Bir puan aldığımız için bile kendimizi şanslı saymamız lazım."

Dalglish'in buna tepkisi, kabuğuna çekilip bir sonraki maçta sahaya gülünç derecede defansif bir takım çıkarmak oldu. Highbury'deki maç aralık ayı ortasında olmasına karşın sanki şampiyonu belirleyecekmiş gibi bir his taşıyordu. Liverpool,

George Graham'ın takımının altı puan önündeydi; Arsenal'ın birkaç puanı Old Trafford'da yirmi bir oyuncunun karıştığı bir olay yüzünden FA tarafından silinmiş, takım son maçında League Cup'ta Lee Sharpe'ın öncülüğündeki Manchester United karşısında kendi evinde 6-2'lik aşağılayıcı bir yenilgi almıştı. Ama City karşısında yaşanan çöküşten sonra Dalglish hemen elindeki inisiyatiften vazgeçti ve Ray Houghton, Beardsley ve McMahon'ın yerine sahaya Nicol, Mølby ve Barry Venison'ı sürdü. İlk on birde altı defans oyuncusu vardı. Beardsley yedekler arasında bile değildi. İkinci yarının başında Arsenal iki farkla öne geçtiğinde ileride izole olmuş Ian Rush ve sol kanada hapsolmuş Barnes'la Liverpool'un buna karşılık verme şansı yoktu ve maç 3-0 bitti.

Takımın aurası sönmüştü. Yılın son pazar gününde Liverpool'un ziyaret ettiği Crystal Palace yeni ulaştığı seviyede son derece özgüvenliydi; sezonun yarı çizgisini dördüncü sırada geçmişti ve konuğunun altı puan gerisindeydi. Dalglish yine temkinli olmayı seçip Mølby'yi Gillespie ve Hysén'in arkasında süpürücü olarak oynattı. Bunun onlara pek bir faydası olmadı: Mark Bright'ın çoğu hava topunu kazanması ve Ian Wright'ın tehlikeli hızıyla Palace maçı 1-0 kazandı.

Hansen'ın gitmesiyle gedik veren Liverpool defansı yaşını göstermeye başlıyordu. Yılbaşı günü formda Leeds'i yenerek bir dönüş yaşadılar ama bu onların mart ayna kadar alacakları iki lig galibiyetinden biri olacaktı. Bu sırada Jimmy Carter ve David Speedie transfer edilmiş, Barnes'ın Marseille'e, Beardsley'nin Celtic'e gitmesi bekleniyordu. Özellikle Speedie transferi şaşkınlık yarattı. Bunun nedeni kısmen oyuncunun otuz bir yaşında olması, kısmen de yeterince iyi görünmemesi idi (madem Liverpool'un bir forvete ihtiyacı vardı, Aldridge neden gönderilmişti?). Bu hareket, *Independent*'taki Derek Hodgson'ın deyişiyle "Everton ve Aston Villa'yı engelleyen bir gece yarısı harekâtıydı ama panik ve kötü karar alınarak yapılan, kaderin demir zarlarının kendi aleyhine döndüğünü hisseden bir adamın hareketiydi." Speide sonuçta sadece on

iki ma oynadı. Mart ayında Arsenal, Liverpool'u yerinden etti (Alex Ferguson'ın göz diktiği yere George Graham önce ulaşmıştı). Dalglish futbol dünyasının eksenini değiştirmişti.

Liverpool'un Merseyside derbisinde 9 Şubat'ta aldığı 3-1'lik galibiyet, takımın 1991'deki ikinci galibiyetiydi. O yıl henüz yenilmemişlerdi ama ligde Aston Villa ve Manchester United karşısında deplasmanda, Wimbledon karşısında evinde aldıkları üç beraberlikle sendeliyorlardı. Arsenal'ın Chelsea deplasmanında yenilmesi sayesinde hâlâ liderlerdi ama bu Arsenal'ın sezonun geri kalanında son yenilgisi olacaktı.

Kızılar FA Cup'ta da pek ikna edici değildi. Üçüncü turda Second Division'daki Blackburn Rovers'a yenilmekten bitime saniyeler kala, aslında önlenabilir bir ceza alanı karambolünde panikle topu kendi kalesine gönderen genç sol bek Mark Atkins sayesinde kurtuldular. BBC'nin her zaman güvenilir ismi Jimmy Hill maça sürreal bir son ekleyerek, Blackburn'ün maçı kazanamamasını topu hızla Liverpool'un kollarına atan top toplayıcı kıza bağladı; Liverpool son bir çaresiz ta atışı kullanmış, bu da Atkins'in golüne yol açmıştı.

Tekrar maçında Rovers'ı paketleyen Liverpool dördüncü turda bir başka ikinci lig ekibi olan Brighton and Hove Albion karşısında da zorlandı. Önce Anfield'da iki gol geriye düştüler, ardından Goldstone Park'taki tekrar maçında yine geriye düştüklerinde kurtulmayı, bileğindeki sakatlık yüzünden sekiz matır sahaya çıkmayan Beardsley'nin yedek kulübesinden gelmesi sayesinde başardılar.

Ve sonra beşinci turda *Guardian*'da aylar öncesinden Liverpool'un iki takımından birinin düşüşü için ön şart olarak gösterilen felaket geldi. Liverpool ve Everton, Anfield'da karşılaşacaktı. Ama ondan önce, bir fikstür azizliği olarak aynı eşleşme ligde yaşanacaktı. Everton bu sırada seksenlerin ortasındaki takımın gölgesiydi. O dönemde Howard Kendall takıma iki lig, bir FA Cup, bir de Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası şampiyonluğu getirmiş, 1987 yazında kendisini geliştirmek için

talihsiz Bilbao misyonuna gitmişti. Kendall'ın halefi ve asistanı Colin Harvey hiç de iç açıcı olmayan bir transfer cümbüşüne girdi: Tony Cottee, Pat Nevin, Peter Beagrie Stuart McCall ümit vaat eden yeteneklerdi ama takımdan giden Gary Lineker, Trevor Steven veya Peter Reid seviyesinde değillerdi. Nihayet 1990 sonbaharında Kendall geri döndüğünde Harvey'ye geri çekilmesi söylendi. Kendall görevdeki ilk döneminin zirvelerine çıkamayacaktı (Everton'ın Neville Southall, Kevin Ratcliffe, Graeme Sharp ve Kevin Sheedy gibi büyük isimleri yaşlanıyordu ve en iyi dönemleri geride kalmıştı) ama en azından Everton'ı bulunduğu küme düşme hattından çıkardı. Takım Anfield deplasmanına geldiğinde belki komşusunun yirmi bir puan gerisindeydi ama orta sıralara demir atmış, 1951'den beri hiç düşmediği alt lige düşme tehlikesinden uzaklaşmıştı.

Dalglish'in bu lig maçında sahaya çıkardığı takım seyircinin hiç hoşuna gitmedi. Beardsley yeni transfer Speedie'ye yer açmak için kenardaydı (Speedie, takımdaki ilk maçında Old Trafford'daki beraberlikte gol atmıştı). Dalglish'in yönetiminin son dönemlerinde Beardsley'ye duyduğu güvensizlik esrareniz bir detaydı ve sadık Barnes bile bunu *Mirror*'da sorguladı. Menajer bu seferlik çabuk temize çıkacaktı: Speedie ikinci yarıda iki gol atıp Liverpool'a 3-1'lik rahat bir galibiyet getirdi. Orta sahada Mølby kolayca Mike Milligan'la başa çıktı ve Dalglish'in nevi şahsına münhasır seçimine rağmen iki takım arasındaki klas farkı ortadaydı. Ama bu zaferin bir bedeli de vardı ve Ronnie Whelan kaval kemiğindeki kırıkla sahayı sedyede terk etti. (Whelan oyundan çıkarken taraftarın tezahüratına rağmen oyuna Jimmy Carter alındı ve Beardsley ancak son sekiz dakikada yaptığı figüranlıkla yetindi.) Bir sonraki haftanın FA Cup eşleşmesi öncesinde çaresizce bir kurtuluş arayan Everton, çalışkan Nevin'in sorunlu katkısına ve Liverpool defansının alarm vermesine yaslandı. Son maçta bir noktada Graeme Sharp, Liverpool ceza alanında hiçbir müdahaleye uğramadan topa kafa atma şansı bulduğunda Steve Nicol golü çizgi üzerinde zorlukla önlemişti.

Everton kesinlikle cesaret bulmuştu ve bir sonraki hafta sonu FA Cup eşleşmesinde kazanan taraf olmalıydı. Joe Royle'un dirençli Paralı Askerler sitiline henüz birkaç yıl varken, Everton sahaya bunu öngören biçimde defansta fazladan bir adamla çıkıp Martin Keown'u Dave Watson ve Kevin Ratcliffe'in yanına yerleştirdi ve Ray Atteveld'e Barnes'ı kovalama görevi verildi. Yüksek oktanlı geçen on beş dakikanın ardından John Ebbrell'a çift ayakla yaptığı sert müdahalede daha çok yara alan taraf olan McMahon dizinde iki tendonu yırtıp Whelan gibi sezonu kapadı. İfadesiz Kendall maçtan sonra "Ebbrell'in tekmeliği tedavi görmek için hastaneye gitti" diyecekti. O dakikadan sonra gol yemeye yakın taraf Liverpool gibi göründü. Sharp yine hava toplarında her türlü tehlikeyi yaratıyordu ve Nevin takırdayan defans hattını o kadar zorladı ki sonunda Gary Ablett ceza alanında hızla yanından geçen İskoç oyuncuya çelme taktı. Komik biçimde Nevin hakemi aldatmaya yönelik hareketten sarı kart gördü (tekrar maçı öncesi fotoğraflarında hakem Neil Midgeley'nin boynuna kırmızı atkı sarma şakasına yol açacak bir karardı). Sonrasında Sharp ve Nevin'in birer şutu Grobbelaar'ı zorladı. Yine Speedie'yle başlamış olan Liverpool pek umut vaat etmiyordu. Yetmişinci dakikada büyük çılgınlık eşliğinde Beardsley oyuna girdi ve bir şutu direği yaladı. Anfield'in huzursuzluğu açıldı ve Dalglish'in büyük kararlar verme yeteneğini sorgulayan sadece seyirci değildi.

Anfield'daki FA Cup maçından kırk sekiz saat sonra, Goodison'daki tekrar maçından önceki gece otel odasında yatağında yatan Dalglish, tavanı seyrederken hepsinden büyük bir karar verdi. Liverpool'daki menajerliğinin ilk dört yılında hep sağlam kararlar vermesiyle övünmüştü ama şimdi her şey üstüne gelirken kendinden şüphe eder olmuştu. Eski prensiplere yaslanarak probleme kendisini rahatsız eden açıdan yaklaştı ve bir sonuca vardığında da buna bağlı kalmaya karar verdi.

Otobiyografisinde "Bundan kurtulmalıydım," diye yazdı. "Alternatifi delirmektir. Kendime ertesi sabahki olağan toplan-

tımızda bunu [Liverpool başkanı] Noel White'a ve [icra başkanı] Peter Robinson'a söyleyeceğime söz verdim. Liverpool'un en eski rakibi karşısında alınacak sonuçtan bağımsızdı. Onlara istifa edeceğimi söyleyecektim. Eğer 4-0 kazansak da ertesi gün istifa edecektim. Ya işimi koruyacaktım ya da akıl sağlığımı. Gitmeliydim."

Tekrar maçında her iki menajer de takımında değişiklik yapmıştı. Seksenlerin ortasındaki Merseyside şaşaasından sonra iki takımın rotaları birbirinden uzaklaşmış olsa da, kulakları sağır eden gürültüyle Goodison'da sanki iki dev karşılaşmış havası vardı. Everton'ın her zamanki gibi agresif olacağından şüphe duymayan Dalglish, orta sahaya ısırganlık aşılacak için savaşı McMahon'ın sakatlığında sert müdahaleleriyle bilinen David Burrows'u oyuna sürdü. Mantıklı bir seçimdi; bu eski West Bromwich Albion beki sezon başındaki Spurs deplasmanında Paul Gascoigne'i markajıyla oyun dışında tutmuştu ve çok geçmeden Nevin'i da sahadan silecek, Everton'lıların öfkesini çekerek bir anlığına doğru seçim olduğunu gösterecekti. Ama daha da önemlisi Speedie'nin yerine Beardsley'nin ilk on bire dönüşüydü. Bunun epey iyi bir karar olduğu anlaşılacak, Dalglish'in batarken bile akıllı bir taktisyen olduğunu gösterecekti.

Ev sahibi takıma gelince, sakatlıktan dolayı oynamayan Kevin Sheedy'nin yerine Andy Hinchcliff gelmişti ama Kendall'ın asıl kumarı Mike Newell'i Sharp'ın yanına sürmekti ve bu açıkça Liverpool'u yüksek toplarda ve duran top organizasyonlarında rahatsız etmek için alınmış bir karardı. Şahit olunacak gamsız saçmalıklar (bu maç 1990'lara girileli henüz on dört ay olmuşken iddialı biçimde hemen Onyılın Maçı ilan edilecekti) ilerleyen zamanda anlatılırken, topu dolaştırmayan İngiliz ekolünden beslenen tipik dinç bir takımın, daha kıtalı bir oyun oynama iddiasındaki kırılğan zanaatkârları yumuşatması şeklinde resmedildi. Bu büyük oranda doğru. Everton yüksekten toplarla Liverpool'u arsızca teste tabi tu-

tarken Dalglish'in takımı topu tamamen yere indirerek sanki mümkünmüş gibi sevimli üçgenler kurmaya çalışıyordu (şiddetli fırtına ortasında altüst olmuş bir sahada zannedildiğinden daha zordu). Ama Dalglish'in takımı oyuna kendi katkısını vermekten çekinmiyordu. Topa sahip olmaktan ziyade pres yaparak topu geri kazanmak ve hızla ileri çıkmak ön plandaydı ve maçın *prestissimo* tempoda oynanması futbol kalitesini azaltıyordu. Aynen ellilerin kültürel anlamda altmışlarda epey devam etmesi ve genelde altmışlar olarak düşünülen şeyin ülkenin çoğunda yetmişlerin ortalarına kadar gerçekleşmemesi gibi, Britanya futbolunun 1980'lerdeki daha heyecanlı yönleri de şimdi hatırladığımızdan daha uzun süre hayatta kaldı.

Takımlar birbirilerine hemen pençe atmaya başladı. Everton tuzaklardan kaçtı ve John Ebbrell'in ilk dakikalarda sağdan dalarak attığı şut kale önünden enlemesine geçerken Nevin gizlendiği yerden hamle yaptı. Gwladys Street tarafındaki ikonik St. Luke's kilisesinin köşeden burnunu uzattığı tribüne doğru oynayan Liverpool, iki dakika sonra takıma yeni dönen Beardsley'nin yerden şutunun sol taraftan kayarak gitmesiyle gole yaklaştı. Southall topu çeldi, sonra kale dibindeki Rush'in şutunda ikinci bir kurtarış yaptı.

Liverpool kontrolü ele almış gibi görünmeye başladı. Steve Staunton soldan uzun ortasıyla az kalsın arka direkte Nicol'ı buluyordu; Mølby aynı kanattan tehlikeli bir serbest vuruş kullandı ve Ratcliffe ceza alanı içinden kafayla uzaklaştırdı; açıkça alıkoyulmuş görünen Beardsley akıllıca bir topuk hareketiyle neredeyse Everton'ı soldan yardı; Barnes'ın aynı kanatta önünü açtığı Staunton bacaklarını açarak bir koşu yapıp şut attı. Liverpool'un şimdiden kontrolü yitirdiği görülen Atteveld'e doğru oynadığı belliydi. Hollandalı sağ bek, "İkinci tekrar maçında oynamadım, çünkü epey berbatım," diye açıkladı.

Onuncu dakikada Barrows, Nevin'e yaptığı müdahalede kanat oyuncusunun üzerinde durduğu ayağı biçti. Burada

Liverpool şanslıydı çünkü müdahale ciddi bir sakatlığa yol açabilirdi ama bekten orta saha oyuncusuna dönüştürülen genç Barrows sarı kart bile görmedi. Nevin uzun bir tedavi için yerde kaldı. Maçın anlatımına ortak olan Andy Gray kuru bir sesle "Sanırım Nevin'in pazar günü ne kadar iyi oynadığı Liverpool'un gözünden kaçmamış," dedi. Maç, Sky'in talihsiz öncüsü British Satellite Broadcasting tarafından sunulan beş kanallık paketin bir parçası olan The Sports Channel'da cüzi miktarda izleyiciye yayınlanıyordu.

(Bu maç muhtemelen Britanya'da BSB'nin hatırlanmasını sağlayan sadece üç şeyden biri. Diğer ikisi, şirketin Sky'in devasa plastik taslarının yarı boyutunda olan zevkli Squarial uydu antenleri ve şirketin o kadar zevkli olmayan *I Love Lucy* parodisi olan, Adolf Hitler'le Eva Braun'un ve onların komşuluk ettikleri geçimli Yahudi çiftin tasasız muzipliklerini anlatan *Heil Honey, I'm Home!* du. Dizi Neville Chamberlain'in de bir kadeh bir şey içmek için görüldüğü ilk bölümden sonra iptal oldu.)

Everton maçta bir geri bir ileri gittiği bir oyun benimseyerek Liverpool'a Sharp ve Newell'in saldıracığı uzun toplar atarak karşılık verdi. On birinci dakikada Newell cez alanında Hysén tarafından çimlere serildi; basit bir penaltı olurdu ama bundan çok daha küçük sebepler penaltı verildiği vakiydi. Sağ iç koridordan ileri doğru çıkan hantal Atteveld bile havadan gelen toplar altında sıkıntı yaratıyordu. Baskı patlaması neredeyse Liverpool'un barajını çökertmek üzereydi. Sharp topu kalenin sağ tarafında kafayla indirdi, Ebbrell yine bir şut atıp kalenin solundan dışarı gönderdi. Henüz on beş dakika dolmuş ve gol atılmamıştı ama iki takım da rahatça ikişer tane atmış olabilirdi.

Oyun iki takımın da arada sırada ileride pres yapıp ortalığı karıştırarak önceden hazırlanmış organizasyonlarını denediği ilginç bir şekle büründü. Liverpool ataklarının çoğunu sola yığdı. Barnes taç çizgisine yapışmıştı, Beardsley hareket halinde bir delik kovalıyordu ve Staunton her fırsatta arkadan

bindirip onlara katılıyordu. Bu arada Everton uzun toplarla Liverpool'a problem yaratıyordu. Bu teoride duyulduğu kadar taşralı bir taktik değildi: Bunlar dikkatle atılan uzun toplardı ve Nevin, Ebbrell ve McDonald defanstan dönenlerin çoğunu orta sahada karşılıyordu. Everton oyunda üstünlüğü ele almaya başlamıştı ve Liverpool defansında Venison, Hysén, Grobbelaar ve Staunton bu taktik bombardıman altında sırayla hata yapıyordu.

Sahanın ortası bir bulutun içinden yumruk ve tekmelerin çıktığı çizgi filmlere benzemişti. Liverpool giderek oyunu yaymanın daha faydalı olacağını anlamaya başladı. Önce Nicol sağdan çıktı. Sonra Barnes soldan çizgiye indi, topu kapmak için fazla çabalayınca orta sahadaki arkadaşlarından bağırışlar yükseldi. Hatlar arasında bağlantı sağlamak için geriye çekilen Beardsley az kalsın bir ara topta Rush'ı pozisyona sokuyordu ki forvet koşusunun zamanlamasını ayarlayamadı. Beardsley'nin ileri koşan Nicol'a bir başka ölçülü pasında Andy Hinchcliffe harika bir müdahalede bulundu. Barnes sol çizgi boyunca süzülüp yakın direğe sert bir şut attı, Rush'ın tatlı dokunuşunu defans engelledi, ardından Rush havadan gelen topu atletik biçimde (1991'de hâlâ önemli bir sıfattı) alıp sol alt köşeyi bulmak isterken yan ağları şişirdi..

Liverpool yavaş yavaş üstünlük kurdu ve otuz üçüncü dakikada öne geçti. Ama bunu Everton'ın rakip alanda giderek azalan çıkışlarından birinde yaptı. Son otuz yıldır birçok takımın gördüğü gibi, Liverpool'a saldırmak kendini tehlikeye atmaktı. Liverpool bundan önceki on beş dakikayı diğer uçta kanal açmaya çalışmakla geçirirken Everton hâlâ her fırsatta rakibi uzun toplarla test etmeyi deniyordu. Otuzuncu dakikada Nevin yine Sharp'ın kaptığı bir hava topunu alıp ceza yayının sağ tarafından alt köşeyi görmeye çalıştı. Grobbelaar duruma hâkimdi ve topu iyi tuttu. Ama bu yaratıcı Nevin adına düzgün bir hareketti ve Liverpool defansının herhangi bir güçlü baskı karşısındaki kırılganlığına daha fazla kanıttı.

Cesaretlenen Everton üç dakika sonra Liverpool ceza ala-

nına doğru sağı kanattan bir serbest vuruş kullandı. Burrows topu kafayla uzaklaştıramadı ve Hinchcliffe ceza alanı yakınındaki Newell'a döndü. Ama bu kez Everton golcüsü tereddüt etti ve Staunton araya girip sol kanattan uzun bir top yolladı. Ratcliffe topa Rush'tan önce yetişti ama baskı yapan golcünün yanından geçirmek istediğı top onun koşu yoluna düştü. Rush ceza alanına girdi, yalpaladı, Southall'a bir omuz atıp onu yere serdi ve topu sertçe kalenin tam kalbine gönderdi. Geriye koşan Hinchcliffe akrobatik bir hareketle topu çizgiden kaldırdı ama penaltı noktası üzerinde bekleyen Beardsley şutunu boş kalan kaleye yolladı. Bu onun 12 Kasım'dan beri ilk golüydü ve Dalglish'e onu sakatlığı geçtiğinden beri doğrudan takıma alması gerektiğini yakaranları haklı çıkardı.

Taç çizgisi üzerinde Liverpool'un neşeli taraftarları mayıs ayında planladıkları yolculuğı bir şarkıda detaylandırırken Dalglish rahatlamış görünüyordu. Ama maç yeniden başladıktan bir dakika sonra topu yeniden sahaya yollamak için kızgın biçimde yedek kulübesinden fırladı; orta sahadaki bir mücadeleye verdiği oransız bir tepkiydi. Sahayı kırmızı bir sisin kaplaması ve Liverpool'un ilk yarının geri kalanında oyunu neredeyse tamamen kontrol etmesi daha da ilginçti. Rüzgâr bir anda Everton'ın aleyhine dönmüş, takım bir anlığına aklını kaybetmişti. Stuart Jones, *The Times*'ta "Geçen pazar evinde alışılmadık derecede pısırık oynayan Liverpool kısa bir süre coştı ve kontrolü ele geçirdi," diye yazdı.

Atteveld'in fazla hızlı vurduğı geri pas, topu almak için ileri çıkmış olan Southall'u neredeyse avlıyordu; kaleci sağı ayağını uzatarak topu güçlükle durdurdu. Nicol sağdan bir orta yaptı, Venison hafifçe dokunup Barnes'a yolladı, o da yakın mesafeden Southall'a nişanladı. (Bir utanç anıydı ama neyse ki Ebbrell'in daha geride olmasına rağmen yan hakem ofsayt bayrağını kaldırmıştı.) Sürekli top kaptırıp taraftarları çıldırtan Atteveld sol tarafta yine Barnes'ın koşu yapmasına izin verdi. Liverpool oyunu genişletmek adına taç çizgilerine sarılacakmış gibi görünürken Nicol da benzer biçimde ileri atılma

şansı yakaladı. Liverpool devre arasına önde ve kontrolü ele geçirmiş biçimde giriyordu ama pek iyi oynadığı söylenemezdi. Dalgış devrenin sonunu beklerken bir kolunu kaygısızca yedek kulübesinin tepesine asmıştı. Yanıltıcı bir sakinlik görüntüsüydü.

İkinci yarının başında biraz daha endişeli bir ifadesi vardı. Bu belki de Kendall'ın Atteveld yerine oyuna McCall'u alıp sağ bek rolünü daha güvenilir bir isim olan McDonald'a vermesinden kaynaklanıyordu. İkinci yarının ikinci dakikasında Sharp ceza alanında hareketsiz kalan Ablett ve Staunton'ın üzerinde yükselip topu Grobbelaar'ın çırpınan elleri arasından ağlara göndererek Merseyside derbilerindeki altıncı golünü attığında, enerjisini yeniden bulmuş olan Everton beraberliği yakaladı. Liverpool buna hemen Mølby'nin yirmi beş metreden vurup Southall'un tokatladığı bir şutla ve Rush'a birkaç uzun top göndermeye çalışarak karşılık verdi. Sharp'ın golü rakip takımın artistik dengesini sarsmıştı.

Ataktaki karşılık cesurca olabilirdi ama defans arka arkaya hata yapıyordu. Everton doğrudan Liverpool'un üstüne geldi ve bir dakika içinde gole iki kez yaklaştı. İlkinde Nevin sanki ceza alanı çizgisinde bir sessiz film skeci canlandıran Hysén ve Ablett'in arasından geçip Grobbelaar'la karşı karşıya kaldı ama şutu üstten dışarı gitti. Ardından sağdan gelen bir ortayı Venison anlaşılmaz biçimde ıskalayıp topu Newell'a doğru sektirdi ve hemen vole vuran Newell topu az farkla dışarı yolladı. Bu sırada her şeyin ortasında McCall vardı. Onun enerjisi ve oyuna kendini vermesi Liverpool'un makine daire-sinde Whelan'ın ve özellikle de McMahon'ın yokluğunu vurguluyordu.

BSB'de Andy Gray "Yedek kulübelerinde de sahadaki kadar aksiyon var," dedi. Aslında sanki daha çok tribünlerden bu noktaya yapılan ağır çıkışmadan bahsediyor gibiydi, çünkü özellikle Dalgış'te bir hareket yoktu. Everton'ın orta sahada McCall'u görevlendirmesi ilk yarının sonlarında oyunun hâkimi olan Mølby'yi boğuyordu. Bu sırada McDonald da

Everton'a sağ kanatta ihtiyacı olan genişliği biraz olsun sağlıyor, ortalarıyla Liverpool'u sıkıştırıyordu.

Dalglısh'ın oyuncularını kendi fikirlerini deniyor gibilerdi. Beardsley orta sahanın soluna geçerken Barnes ilerideki Rush'ın yanına geçti. Bu, Barnes'ın Pete Davies'e *All Played Out*'ta ağıkladığı, Liverpool'un yıllarca uyguladığı akıcı oyunun bir geçer dönem örneğiydi. "Liverpool'da yaptığımız, kıtalarınkine benziyordu," dedi. "Bir bölgede biri olur ama illa aynı kişi olmaz. Yani Alan Hansen benim yanımdan geğebilir ve ben onun pozisyonunu alırım."

Dediğine göre İngiltere'nin 1990 Dünya Kupası kadrosu farklıydı: "Burada Chris [Waddle] çizgiden çıkarsa veya ben çizgiden çıkarsam ve o pozisyonu biri doldurmazsa, bek gelmezse, o zaman markajcı boşta kalır. Libero olduğunda bek ileri çıkar ve libero orayı kapatır; veya markajcı orayı kapatır, libero markaj yapar. Hiçbir yerde eksik adamla yakalanmazsın. İngiltere'de pozisyona çok fazla önem atfediyorlar." *All Played Out*'un o sayısında İngiltere menajeri Bobby Robson da bilmeden öngörölü bir gözlemlerde bulunmuştu. Davies onu 4-4-2'nin zamanının dolup dolmadığı konusunda sıkıştırırken Robson "ağzını sıkıp kızgın biçimde" söyle demişti: "Liverpool futbol kulübü miadını doldurdu mu? Seneye Avrupa'da nasıl oynayacaklar? Akıllıca bir şey mi uyduracaklar? İnsanlar benimle konuşup bunun miadını doldurduğunu söylediklerinde Liverpool'dan mı bahsediyorlar?" Muhtemelen bahsetmiyorlardı ve bahsetmeleri düşünülemezdi. Ama bahsetseler haklı olurlardı.

Beardsley (ve elbette bütün Liverpool takımı) çok geçmeden Barnes'ın bahsettiği akıcılığın önemini gösterecekti. Barnes'ın pozisyonunda pek bir ilerleme sağlayamayınca diğer kanada geçti. Altmış dokuzuncu dakikada Liverpool ikinci yarıdaki ilk ciddi şansını yakaladı. Barnes sol kanadın içlerine doğru atılan uzun bir pasta topu içerideki Rush'a indirdi. Dönüp kalenin sağ alt köşesine doğru bir şut yollayan forvet az kalsın 1989 FA Cup finalindeki ilk golünü tekrar edecekti ama

top Keown'un teleskop gibi uzayan bacağından döndü. Ardından Beardsley sabrın ve topa sahip olmanın önemi açısından birinci sınıf olan bir golle hayat buldu.

Bir anda taç çizgisine sarılan kanat oyuncusu rolüne bürünen Burrows kendisini Everton yarı sahasının sağ kenarında boşlukta buldu. Ama tereddüt etti ve dönüp pas verecek birini bulana kadar gerilemeyi seçti. Sonunda orta alan çizgisine çekilmekte olan Mølby'ye oynadı. Mølby birdenbire dönüp Nicol'a leziz bir pas attı. Arkası kaleye dönük ve baskı altındaki Nicol topu sağ kenarda Mølby'ye pas verdiğinden beri aynı noktada bekleyen Burrows'a yolladı. Burrows ortalıkta dolaşan Beardsley'ye verdi, içeriden sağ kanada gelerek topu alan Beardsley bir omuz hareketiyle topu Keown'un solundan geçirdi ve sol üst köşeye doğru sert bir vuruş yaptı.

Zarif bir goldü ve aslında işleri değiştirmesi gerekirdi. Rush'ın yakaladığı şans hariç Beardsley'nin vuruşundan önceki on dakikada iyi olan taraf Everton'dı. Newell ve Sharp peş peşe hava topları kazanıyordu ve Sharp'ın muhteşem indirdiği bir topta Ebbrell çok iyi bir fırsatı kaçırmıştı. Ve Liverpool defanstaki belirsizlikler yüzünden oyundaki üstünlüğü neredeyse hemen kaptırdı. Hızla yağan yağmur altında saha dağılırken Southall uzun bir degaj gönderdi. Newell yükselip Ablett'in üzerinden topu ceza sahasının önüne doğru indirdi. Bunun Liverpool için bir sorun yaratmaması gerekiyordu: Hysén sağ kanatta Sharp'ın önünde Everton'ı kontrol altına almıştı, Nicol da diğer yandan yetişiyordu ve Grobbelaar bir tehlike anında topu almak veya onu ileri vurmak üzere kalesinden çıkmıştı. Ama Hysén'in ayağı kaydı ve Nicol panikle ayağını uzatıp topu ileri çıkmış kalecinin yanından geçirdi, herkesten önce hareketlenen Sharp boşta kalan topu yakalayıp kaleye yuvarladı. Ev sahibi taraftarı ufak bir saha işgali yaparken Dalglish uzakta görüntünün ortasında kolunu dizine yaslayıp elini çenesinin altına koymuş, düşünceli biçimde bakıyordu.

Oyuncuların siniri Liverpool'un iyi oynamasına müsaade

etmiyordu. Topu kaptırdıkları bir anda Mølby'nin vahşi tekmesi neredeyse McDonald'ın kafasına geliyordu. Çok geçmeden McDonald hiç de fena olmayan bir pozisyonda şut şansı buldu. Ama sol kanattan ilerleyip orta şut karışımı bir vuruşla Southall'u topu kornere göndermek zorunda bırakan Barnes baskıyı hafifletti. Korner sağ köşede bekleyen Mølby'ye doğru kullanıldı, Danimarkalı oyuncu ağır bir bacak hareketiyle topu Rush'un kirpiklerine doğru ortaladı ve golcü oyuncu Liverpool'un üçüncü golünü kalenin sol köşesine gönderdi. Bu onun Everton karşısında yirmi sekizinci maçında yirmi dördüncü golü olurken, FA Cup'ta attığı otuz dördüncü goldü. (Merseyside derbilerinde bir, FA Cup'ta da ilki 1992 finalinde olmak üzere beş gol daha atacaktı.) Liverpool yedek kulübesinde rahatlamış, neredeyse derin nefes almaya çalışır gibi duran Dalglish sadece neşeli bir seyirciye benziyordu.

Liverpool defansının içinde bulunduğu durum düşünüldüğünde üç kez öne geçtikten sonra maçın sonunu böyle getirmeleri gerektiğini söylemek gülünç olur. Ama Staunton'un bir Everton kornerini uzaklaştıramadığı ve az kalsın topu kendi kalesine göndermesini Grobbelaar'ın canhıraş biçimde önlediği tek bir sefer hariç Liverpool durumu nihayet kontrol altına almış görünüyordu. Golden sonraki on dakikanın çoğunda sadece ilk yarının sonunda kurabildikleri türden bir hâkimiyet kurmayı becerdiler. Rush'ın Burrows'u sol taraftan içeri kaçırdığı bir pozisyonda aslen savunmacı olan orta saha oyuncusu şutu bulamadı. Sürekli hareket halinde olan Beardsley soldan girip sol alt köşeye zayıf bir vuruş yaptı, ardından sol taraftan kale alanının hemen dışında çizgiye indi ama yeterli destek gelmeyince fırsat kaçtı. Staunton'un ceza alanı dışından birkaç seri atış denemesi de sonuç getirmedi. Barnes'in kale sahasının sol tarafından hızla vurduğu topta Ratcliffe ustaca bir hareketle topa değip kendi kalesine göndermekten kaçındı. Hinchcliffe solda Nicol'ı geçip Liverpool yarı sahasının ilerisine geçtiğinde defansta bile nadir kaliteli anlardan biri yaşandı: Mølby araya girip topu aldı, kayarak

gelen McCall'dan sıyrıldı ve bir Beckenbauer edasıyla tehlikeli bölgenin dışına çıktı.

Ama üçüncü beraberlik golü yakındı. Maçın bitimine dört dakika kala oyuna katkısı Anfield'daki performansıya kıyaslanmayacak kadar az olan Nevin'in yerini Tony Cottee aldı. İki dakika sonra Gwladys Street tribünü önünde sevinçle zıplıyordu.

Orta yuvarlağın sağında McDonald topu ileri yolladı. Rakipten seken top ceza yayının sol tarafındaki yüzü kaleye dönük McCall'a geldi. McCall hemen topu çok geride bekleyen Ablett'in arkasındaki alana atıp Cottee'yi pozisyona soktu. Yedek oyuncu Ablett'i geçti ve sol alt köşeye vurdu. Elini ağzına götürmüş olan Dalglish sersemlemişten ziyade donmuş görünüyordu. Tamamen tepkisizdi.

Bitime birkaç dakika kala sadece McDonald'ın Barnes'in sırtına geçirdiği kramponlar (maçın başlarında Burrows'un Nevin'e yaptığı hareket hariç, çok sportmence geçen gergin maçtaki tek düşüncesiz müdahaleydi) ve Rush'ın 1989 FA Cup finali golüne ikinci kez gönderme yapma fırsatı vardı. Maç 3-3 bitti.

Uzatma devrelerinde sahadaki üç golcüyü bastırmayı sürdüren Everton neredeyse öne de geçiyordu. McCall sağ tarafta geriden Liverpool ceza sahasına bombeli bir orta gönderdi, Newell kafaya çıkıp topu Nicol'dan önce aldı ve kalenin yedi sekiz metre ilerisindeki boş alana indirdi. Cottee hızla gelip topu kalenin çok üstüne dikti. Çok kolay bir pozisyon değildi (top Cottee'nin vurabileceği ideal noktanın az gerisine düşmüştü) ama uzatmaların otuz birinci saniyesinde göze batacak kadar iyi bir fırsattı.

Uzatmaların ilk yarısında olacakların habercisi bu değildi. Liverpool kesinlikle oyuna daha hâkimdi. Dördüncü dakikada Barnes nihayet maça etki edip sol kanatta McDonald'ı geçerek ilerledi, yakın direğe sert bir şut attı. Southall araya girmeye çalışan Rush'a rağmen topu iyi aldı. İki dakika sonra bir başka koşu, Keown'u topu kornere yollamaya zorladı. Korner saha-

nın sol kenarındaki Mølby'ye doğru kullanıldı. Mølby (Stuart Jones'a göre "McMahon ve Whelan'ın yokluğunda orta sahanın lideri rolünde bir sakinlik ve ustalık abidesiydi") topu ceza sahasının ortasına doğru yavaşça kaldırdı ve Rush her nasıl olduysa buna hızla kalenin sol alt köşesine gidecek bir kafa vuruşu yaptı. Southall, 1970'de Meksika'daki Gordon Banks'i hatırlatan inanılmaz bir refleksle topu çıkardı.

Barnes'in solda sürekli tehdit yaratması Staunton'ın Venison'a bir orta çıkaracak boşluk bulmasını sağladı (Venison'ın Nicol'la pozisyon değiştirmesi Liverpool'un değişken oynama becerisine bir başka örnekti). Eski Sunderland beki sağ alt köşeye bir kafa vuruşu yaptı ve Southall yine Banks'i hatırlatan bir kurtarıшта bulundu. Everton oyuncuları korneri fazla sorun yaşamadan uzaklaştırdı ama Liverpool yarı sahasının ilerisinde tek bir mavi forma olmaması oyunun nasıl tek taraflı bir şekle büründüğünü anlatıyordu.

Liverpool kontrolü tamamen eline almıştı, Everton topa neredeyse değemiyordu ve Barnes nihayet deplasman takımına uzatma devrelerindeki mükemmelliğin ödülünü 102. dakikada getirdi. Soldan saldırarak içeri girdi ve McDonald'ın faulüne maruz kaldı. Hafifçe dokunulan serbest vuruşta Barnes içeri girdi, Ebbrell'i kolayca geçti ve ceza alanının sol köşesinden sağ ayağıyla topu muhteşem bir falsoyla sağ üst köşeye gönderdi. Mølby'ye doğru zıpladı ve onu sertçe kucaklayıp havada kalarak ikonik Barnes kutlamalarından birini yaptı. Sol kanattan insafsızca yüklenmesinin ödülü olan bu gol, FA Cup'ta atılan en büyük gollerden biriydi. O kadar inanılmaz kurtarıştan sonra Southall'un hiç şansı yoktu. Everton defansının çaresizliği Ebbrell'in tepkisinden anlaşılıyordu; daha top çizgiyi geçmeden havada dönerek giderken bile orta saha oyuncusunun omuzları gözle görülür şekilde düşmüştü.

Liverpool'un herhangi bir maçı kazanması gereken bir andı ama futbolda işler öyle değildir. Rahatça top çevirmeye başlamışlarken gelen kısa ara onların sinirlerine iyi gelmedi. Uzatmaların ikinci yarısı oynanmaya başladığında tüm şüp-

heler yeniden belirdi. Cottee sol iç koridorda bomboş pozisyondayken McCall'un ona attığı pası Nicol kesmeyi başardı. Bir defans curcunasında Grobbelaar topu yumruklayabilmek için Staunton'ı itti. Newell yine ceza alanında karışıklık yarattı, Hysén endişeyle topa kafa vurdu, McCall'un şutu az farkla dışarı çıktı. Dalglish kargaşayı istifini bozmadan izlerken, tavırları içindeki fırtınaları gizliyordu. "4-3'te oyuncuların pozisyonlarında değişiklik yapacaktım," diye anlattı. "Everton ve özellikle Cottee bize sıkıntı yaratırken defansa birini daha çekmek istedim. Ronnie Moran'a dönüp 'Jan'ı süpürücü bölgeye al,' dedim. Ronnie, 'Bekle,' diye cevap verdi. Ben de ısrar etmedim. Bunu yapmadığım için, normalde çok kararlıyken o anda iradesizlik gösterdiğim için hâlâ kendimi suçluyorum. Kafam yüzde 100 yerinde olsaydı bu kararı verirdim. Cottee'yi durdurmamız gerekiyordu. Ama yönetmeyi başaramadım. Eski kararlılığım içimden çekilip alınmıştı."

Rüzgârın tersine dönmesine ve Dalglish'in ataletine rağmen Liverpool belki de tüm maçın en iyi anını yaratmayı becerdi. Beardsley sol tarafta topu içerideki Barnes'a yuvarladı, Barnes da Mølby'ye döndü. Danimarkalı tek bir pasla soldaki Beardsley'yi kaçırdı. Bir geometrik deha anıydı ama Beardsley hiç alışılmadık biçimde tereddüt edip Keown'un yetişmesine neden oldu ve baskı altında Southall'a doğru zayıf bir vuruş yaptı. Maçı bitirecek beşinci gol de, hiç unutulmayacak bir hareket de buharlaşıp gitti.

Bitime sekiz dakika kala kaçan bu gol (ve bundan iki dakika sonra Mølby'nin yaptığı bir hata) Dalglish'in herhangi bir kararından çok daha pahalıya patlayacaktı. Soldan ilerleyen Hinchcliffe'i durdurmak isteyen Mølby topu Everton oyuncusundan alıp kalecisine vermek için ayağını tembel biçimde uzattı. Zayıf ve amaçsız hareketin tek başardığı şey topun Cottee'yi ceza sahası içinde boşta bulması oldu. Golcü oyuncu topu Grobbelaar'ın bacakları arasından dürttü ve ev sahibine dördüncü kez beraberlik getirdi. Ablett, "Okul zamanlarımdan beri böyle bir maçta oynamamıştım," dedi. "Deplasman-

da dört gol attığında yenmeyi beklersin ama geride çok sarsak olmamızın cezasını çektik.”

Sahanın kenarında Dalglish sinir içinde dudaklarını ısırđı. Her ne kadar gecenin son hatasını yapan isim Dalglish'in kırılan geri hattı toparlamasını umduğu kişi olsa da, Everton'ın dördüncü golünü onun harekete geçmemesine bağlamak güç. Bu şartlar altında kendini kırbaçlamak anlaşılabilir bir şeydir ama genelde Dalglish'in bu meselede kendine fazla yüklen-diğine dair bir his vardır. O gece hat-trick yapan formda Beardsley böyle kolay bir gol fırsatını harcar mıydı? Cottee'yi o şekilde pozisyona sokan isim normalde asla şaşmayan Mølby miydi?

İki takım da kerhen maçı kazanma girişimlerinde bulunsa da çok geçmeden yirmi iki futbolcunun da fiziksel ve duygusal olarak bittiği, işi berabere sona erdirip ikinci bir tekrar maçına gitmeye razı olduğu anlaşıldı. Bitiş düdüğünde Kendall'la el sıkışan Dalglish'in yüzünde görebileceğiniz en ince gülümseme vardı. Soyunma odasına güçlükle gittiğinde orada Barnes'a göre Liverpool kadrosu (maçta yedekler kullanılmamıştı) “çok fazla bağırış” içeren açık seçik bir değerlendirmeye koyulmuştu. Herkesin içinde yapılan bu tartışmada keder hissi vardı. Dalglish, “Bundan daha iyisi [derbi] olduysa umarım biri bana videosunu gönderir,” dedi. “Üç harika örnekle nasıl gol atılacağını, üç kötü örnekle nasıl defans yapılacağını gösterdik.”

Ve iki gün sonra Dalglish gitmek istediğinde sersemlemiş bir sessizlik geldi. David Lacey, *Guardian*'da “Liverpool kırk yıldır ilk kez hazırlıksız yakalandı,” diye yazdı. Kulüp içinden ismini vermeyen bir kaynak gayet öngörölü biçimde “Bill Shankly'nin Liverpool'a getirdiği sistem yıllardır dağılıyordu çünkü belli kişilerin varlığına dayanıyordu,” dedi. “Kenny Dalglish o düzenin son kalesiydi. Şu anda kulüp tarihinin en önemli döneminde olabiliriz.”

Çok fazla belirsizlik vardı. Asistan Ronnie Moran menajer-

liğe gelirken, bir sonraki Liverpool menajerliğine aday isimler öne sürölmeye başladı: Rangers patronu Graeme Souness; birkaç yıl öncenin Dalglish-Paisley dinamiğinin tekrarı olarak Hansen ve danışmanı rolünde Moran; Anfield koç kadrosundan Phil Thompson; eski Swansea ve Real Madrid menajeri olan, o sırada Real Sociedad'da görev yapan John Toshack; 1985'te Dalglish'e görev verilirken tercih edilmeyen ve üçüncü ligde Bolton'ı çalıştıran Phil Neal; ve Tottenham patronu Terry Venables, futbolu uzun süre önce bırakan Kevin Keegan (Newcastle'daki ilk menajerlik görevine başlamasına bir yıl vardı), Ronnie Whelan, Emlyn Hughes ve Jack Charlton gibi şüphle uyandıran birkaç isim daha.

İstifanın ardından öğleden sonrayı Ron Yeats'le golf oynayarak geçiren Dalglish, 1994 Dünya Kupası öncesi ABD milli takımının başına geçip futbolu yavaş yavaş bırakacağı dedikodularını reddetmek zorunda kaldı. Bir oyuncu olarak şüphle edilemeyecek eşsiz katkılarının yanı sıra, Dalglish (bu görevdeki ilk döneminde) aynı zamanda menajer olarak da muhteşem bir miras bıraktı. Saha dışında Hillsborough sonrasındaki özverili hareketleri hem istisnai hem de örnek alınacak hareketlerdi. Sahada onun bir araya getirdiği 1987-88 kadrosuyla kulüp tarihinin en estetik oynayan takımı olma yarışında herhalde bir tek Paisley'nin 1978-79'daki deli fişekleri aşık atabilirdi. Altı yıldan kısa bir sürede üç lig şampiyonluğu ve iki FA Cup üstün bir başarıydı. Üstelik Dalglish oyuncuların pozisyon değiştirmekten çekinmediği, daha akışkan bir taktik yaklaşım getirmişti. İngiliz kulüpleri Avrupa'da yasaklı olmasaydı Barnes ve Beardsley'ye sahip bir takımın iyi zamanında Arrigo Sacchi'nin AC Milan'ıyla kapışmaması için bir sebep yoktu.

Diğer yanda 1986'daki Duble, aslında Everton'ın hak ettiği bir şeyin sarsıcı biçimde çalınmasıydı. Bu zafer Dalglish'in menajerlik becerisinden ziyade onun kendisini sezonun sonlarına doğru takıma yerleştirip oyuncu olarak bir pastırma yazı yaşamasının sonucuydu. Dalglish'in yönetiminin son

dönemlerinde Barnes-Beardsley takımının yaşlanıp yıpranmasına göz yumulmuştu: Eski isimlere çok fazla güvenildi, dağılan defansın hatalarına çare bulunamadı, 1987'deki Barnes ve Beardsley transferlerinden sonra Rush'ın geri alınması hariç takıma hiç yeni ve büyük bir isim gelmedi. Takım ayrıca dönüm noktası olan maçları kaybetmek gibi talihsiz bir alışkanlık da geliştirmiş, 1988'de FA Cup'ın 1989'da lig şampiyonluğunun ve 1990'da yine FA Cup'ın açıklanamaz biçimde parmaklarının arasından kayıp gitmesine izin vermişti. (Bu başarısızlıklara çok takıldıkları da söylenemezdi: 1990'da FA Cup yarı finalinde Palace'a elendikten üç hafta sonra lig şampiyonluğunu kazandıklarında Hansen soyunma odasına şampanya köpükleri üzerinde kayarak gelirken "We're Forever Blowing Doubles"ın* ["Sonsuza Dek Double Harcıyoruz"] nakaratını söylemişti.)

Dalglish'in belki de en tartışmalı kararı Rush'ın yeniden takıma getirilmesiydi. Gallerli golcü kulüpteki ikinci döneminde lig şampiyonluğu, iki FA Cup (iki finalde üç gol attı) ve bir League Cup kazandı ve bu sekiz yılda attığı doksan golle kulüp tarihinin en golcü ismi oldu, ama şüphesiz en iyi dönemini Dalglish'in de ışıldadığı seksenler başlarında yaşayan Rush, Barnes-Beardsley takımına John Aldridge'in gösterdiği uyumu gösteremedi. Aldridge'in doğal yetenekleri çok daha azdı, ama aynı zamanda kendisi bir avcıydı ve başkalarını oyuna katmakta kesinlikle daha iyiydi. Aldridge sürekli Rush'ın arkasında yedek beklemekten mutsuzdu ve bu kapışmayı kaybetmeye hep mahkûmdu: Rush'tan üç yaş büyüktü ve sıklıkla onun kötü bir klonu olarak görüldü. Ama bu iki ismin istatistikleri bıyıklı görüntüleri kadar benzerdi: Rush kulüpteki ilk döneminde 224 maçta 139 gol atıp maç başına 0,62'lik bir ortalama tuttukurken, 83 maçta 50 gol atan Aldridge'in ortalaması 0,60'tı. Daha yaşlı olanı kalbini Merseyside'da bırakarak İspanya'ya yollanıp La Liga'da Real Sociedad adına iki maçta

* West Ham United'in 1920'lerden itibaren benimsediği ve İngiltere'nin belli başlı takım marşlarından olan "I'm Forever Blowing Bubbles" ["Sonsuza Dek Köpük Üflüyorum"] şarkısına gönderme. -çn

bir golün biraz üstünde bir ortalamayla oynadı ve ardından gollerine ikinci ligde Tranmere Rovers'ta devam etti. Bu arada Rush, Liverpool'u pek hayal kırıklığına uğratmadı (döndükten sonraki istatistiklerine bakın) ama 1987-88'deki zirvesine bir daha çıkamayan takıma bakıp Dalglish'in Aldridge'i seçmesi durumunda neler olabileceği tartışılabilir bir konudur.

Ama bunların büyük kısmı minik kusurlar. Anfield'daki ilk menajerlik döneminde Dalglish iyi eleştiriler aldı ve objektif açıdan başarılıydı. 1991 sonrasında ilginç biçimde inancını kaybetmiş görüldüğü taktik bir inceliği vardı (Roy Hodgson'ın gidişi sonrası Luis Suárez ve Maxi Rodríguez'li takımla yaşadığı birkaç coşkulu ay hariç). Kupa kazanma açısından Shankly, Paisley ve Fagan'la kıyaslanacak bir başarı oranı yakaladı. Ama en önemlisi, Heysel sonrası yan yatan bir gemiyi düzeltti ve Hillsborough'nun korkunç umutsuzluğunda ona kibarca öncülük etti. Bir kulübü bir trajediden çıkarmak yeterince zordur; iki trajediden çıkarmak gerçekten olağanüstüydü. Liverpool taraftarlarının (Dalglish'in insanları) ona duyduğu sevgi ve güven tartışılmaz. Dalglish bir fırtına sırasında kimsenin asla yalnız yürümemesini sağladı. Liverpool kulübü ve şehri ona sonsuza dek minnettar kalacak.

Ama şov devam etmeliydi. Liverpool şampiyonluğunu korumak için savaşmayı sürdürdü ama Whelan ve McMahon'ın sezonu kapatmaları ve Dalglish'in gidişiyle kulüp üstünde umutsuz bir hava hâkim oldu. Kralın tahttan inmesinden bir gün sonra takım yeniden atına atladı ve öne geçmesine karşın Luton'a 3-1 kaybederek yeniden düştü. Bir açıdan hiç sevmedikleri Kenilworth Road plastiği üzerinde son altı ziyarette dördüncü yenilgileri olduğu için şaşırtıcı değildi. Ama diğer yandan Luton yılbaşından beri maç kazanmamıştı. İki gol atan Iain Dowie, sorunlu Ablett ve Hysén'e sürekli kafa tuttu. Bu yenilgiyle beraber gol farkıyla Arsenal'in arkasına düştüler.

Sonra sırada FA Cup'ta Everton'la toplamda üçüncü, Go-

odison Park'ta ikinci kez karşılaşmak vardı. Dave Watson'ın maçın başlarındaki golüyle Toffees kazandı. Liverpool hiç değilse canlıydı ve Rush, Nicol ve Barnes'ın girişimlerini durduran Southall yine mükemmel bir oyun çıkarmıştı. Ama bundan önceki 4-4'lük maç ve Luton yenilgisi Liverpool'un o sezon öne geçip galip bitiremediği altıncı ve yedinci maçlardı. Bu kez bu epik kupa eşleşmesinde ilk kez geri düşüp öne geçmeleri beklendiğinde bunu başaramadılar.

Sonra Arsenal gelip Anfield'da Paul Merson'ın tek golüyle kazandı. Liverpool böylece Dalglish'in gitmesinin ardından Ronnie Moran yönetiminde çıktığı üç maçı kaybetmiş oldu. Manchester City deplasmanında iki kolay penaltının da katkıda bulunduğu 3-0'lık galibiyetle yeniden liderliğe yükseldiler; Anfield'da on dokuz yaşındaki David Rush kaleciyle karşı karşıya kaldığı iki pozisyonda golü bulsa 3-0 geriye düşecekleri Sunderland (o sezon küme düşecekti) karşısında zar zor 2-1'lik bir galibiyet aldılar; ardından Baseball Ground'daki sürreal bir maçta Derby'yi (yine küme düşecek olan bir takım) 7-1 yendiler ama Liverpool'un geri hattını sürekli geçen Dean Saunders defansın hâlâ büyük problem olduğunu gösterdi.

Saunders'ın ortaya çıkardığı defansif gerginlik herkes tarafından görülebiliyordu ve Liverpool bunun ardından Anfield'da QPR'a 3-1 kaybederken, Les Ferdinand ve Roy Wegerle'in iki golüyle yenik girilen devre arasında takım soyunma odasına yuhalanarak gönderildi. Sonra Southampton deplasmanında Matthew Le Tissier'nin golüyle alınan yenilgide Alan Shearer defansın bu kadar savaşı bir gençle başa çıkamayacağını yine gösterdi.

Bir hafta sonra Anfield'da Micky Gynn'in Coventry City adına attığı beraberlik golü işin aşağı yukarı bittiğini ilan etti ama zafere doğru son bir çaresiz hamle için zaman vardı. Bu aynı zamanda geçici menajer Moran için de son sözdü. Liverpool deplasmanda Leeds'le oynadı ve saçma bir maçı 5-4 kazandı. Barnes ve Beardsley'nin kanatlardan yaptığı bin bir ısırgan hamleyle yirmi altıncı dakikada 4-0 öne geçmişlerdi.

"Biraz üstünde çalıştığımız, Avrupa'daki günlerimizden hatırladığım bir sistemdi," dedi Moran. Bu yarı tatlı yarı acıklı yorum Liverpool taraftarlarının kalplerini ısıtırken, onlara iyi günlerin giderek daha da geride kaldığını hatırlatıyordu.

Maçtan sonra Maine Road'da Dalglish'in geri döneceği dedikoduları dolaştı. Peter Robinson, "Kenny'nin dönüşü mümkün," diye onayladı. "Kapı açık." Ama sadece bir ay sonra Rangers menajeri ve eski Liverpool kaptanı Graeme Souness menajer olarak atandı. İlk işaretler iyiydi; Souness takımdan Hysén'i kesti ve Ablett'la Gillespie'nin yanında Mølby'yi süpürücü olarak oynattı. Liverpool evinde önce Norwich'i, ardından Crystal Palace'ı 3-0'lık skorlarla geçti.

Ama ilk işaretlerin yanıltıcı olması mümkündür ve Liverpool peş peşe aldığı iki yenilgiyle şampiyonluğunu hemen bıraktı. Chelsea'nin Stamford Bridge'de 4-2 kazandığı maçta Kerry Dixon, Dennis Wise ve Gordon Durie, Liverpool'u darmadağın etti. (Bu, Chelsea'nin bir Liverpool menajerinin koşusunu 4-2'lik skorla son bitirişi olmayacak, aynı şey 1997'de FA Cup'ta Roy Evans'ın da başına gelecekti.) Liverpool bunun ardından Nottingham Forest deplasmanında tamamen sürklase oldu ve Ian Woan'un uzak mesafeden bombeli şutu şampiyonluğu Highbury'ye geri gönderdi.

Geriye dönüp bakıldığında Everton maçlarının Liverpool'un sezonunu Dalglish'in gidişini hızlandırmak kadar göze çarpmayan daha başka şekillerde de etkilediği görülüyor. Everton'la yapılan lig maçında Whelan, bir sonraki hafta yapılan ilk kupa maçında da McMahon sakatlanmıştı. O noktaya kadar Liverpool ciddi bir şampiyonluk mücadelesi vermiş, bu tecrübeli makine dairesi sayesinde defansın işi yarı yarıya kolaylaşmıştı. Ama onlar olmayınca Hansen'in yokluğu (o da bütün sezonu sakat geçirmiş, Dalglish'in gitmesinden hemen sonra futbolu bırakmıştı) iyice göze batar oldu.

Souness yine de Liverpool'un gelecekle ilgili beklentileri konusunda iddialıydı ve takımın çok geçmeden on dokuzuncu şampiyonluğu elde edecek kadar güçlü olduğunu

söylüyordu. “Bütün sezona bakınca kesinlikle şampiyonluğu Arsenal’ın kazanmadığını, Liverpool’un kaybettiğini söyleyebilirim,” dedi. “Takımımıdaki kimse yenilgiyi kabullenmiyor. İkincilik bazı kulüpler için sağlıklı bir yer olabilir ama bizim için değil. Bunun ağırlığını taşımak zorundayım.”

Bu ağırlığı pek rahat taşıdığı söylenemez. Dalglish’in sonradan kabul ettiği gibi, eğer Liverpool yaza kadar bekleyecek sabrı göstermiş olsaydı, kendisi güçlenerek dönecek ve yükü yeniden üstlenecekti.

BÖLÜM 9

Uefa Kupası dördüncü tur, ilk maç, Stadio Olimpico, Roma, 15 Şubat 2001

Roma

0-2

Liverpool

Owen 46, 71

Francesco Antonioli

Cafú

Hidetoshi Nakata

(Marcos Assunção 51)

Vincenzo Montella

Emerson

Damiano Tommasi

(Gabriel Batistuta 66)

Walter Samuel

Alessandro Rinaldi

Marco Delvecchio (Guigou 82)

Amedeo Mangone

Vincent Candela

Fabio Capello

Hakem: M. Merk

Kartlar: Mangone

Seyirci: 59.718

Sander Westerveld

Markus Babbel

Sami Hyypiä

Stéphane Henchoz

Jamie Carragher

Nick Barmby

Dietmar Hamann

Gary McAllister

Robbie Fowler

Michael Owen

(Jari Litmanen 79)

Christian Ziege

(Vladimír Šmicer 74)

Gérard Houllier

Liverpool'un Premier League dönemindeki en büyük başarısının Rafael Benítez yönetiminde İstanbul'da kazanılan 2005 Şampiyonlar Ligi şampiyonluğu olduğu tartışılmaz. Aynen Bill Shankly'nin kendi temellerini bulmak için çok geçmişe gitmek zorunda kalmamasının George Kay'ın savaş sonrası yıllarda bir lig şampiyonluğu ve FA Cup finaliyle kulübün ateşini canlı tutması sayesinde gerçekleşmesi gibi, üç kez Şampiyon Kulüpler Kupası kazanan Paisley nasıl bütün o hazırlık çalışmaları için Shankly'ye çok şey borçluysa, Benítez ve 2005 takımının teşekkür etmesi gereken kişi de Boot Room'un çöküşü sonrasındaki on yılda konumu ciddi şekilde yara alan kulübün Avrupa'daki itibarını yeniden kazandıran Gérard Houllier'dir. Bugünlerde Houllier saygı duyulan ama sevilmeyen biridir. Bu kısmen onun estetik yerine işlevselliği tercih etmesinden kaynaklanırken, kısmen de bu tercihin zorba tavırlarla birleşmesiyle onun Jari Litmanen, Nicolas Anelka ve özellikle Robbie Fowler gibi tribünlerin sevgilisi isimleri bir kenara atıp sonra da sürgüne göndermesinden kaynaklanır. Tarih kesinlikle ona karşı daha anlayışlı olacaktır. 1998 yazında Houllier becerisini kaybetmiş görünen Roy Evans'ın yanına eş menajer olarak katılıp çok geçmeden onun yerini aldığı anda, kulüp iki büklüm olmuş bir fiyaskoydu. Üç yıl sonra, katıldığı bütün kupaları kaldırıp kulüp tarihinin ikinci Üçleme'sini yaparak bir İngiliz kulübü için benzersiz bir başarı elde etti. Bu süreçte şansını bazen aşırı şekilde zorladı ama Liverpool'un 2001'deki klasik kadrosu ayağına gelen şansları hak edecek kadar etkileyiciydi.

Houllier, Premier League'i kazanmak için iki sonuçsuz girişimde de bulundu, ama sonunda bozuk sağlığı kararlarına da etki etmeye başlayınca işler sarp sardı. 2004'te istifa etmeye mecbur kaldığında, kulübün temellerini yeniden kurmuş, Liverpool'un özgüvenini ülke içinde ve Avrupa'da takımı futbolun üst seviye kupalarının sürekli adayı yapacak kadar onarmıştı. Onun bir başka menajerle yer değiştirmesi kulübün bir üst seviyeye geçme fırsatıydı.

Houllier sonrası Benítez öyle büyük bir sıçrama değildi. Liverpool 2001 ve 2002’de Avrupa’daki herhangi bir takım kadar iyiydi. 2002’de Şampiyonlar Ligi’ni kazanma girişimi öncesi 2001’de Uefa Kupası’nı kazanırken yolda Serie A şampiyonluk adayı Roma’yı, sonraki yıllarda Avrupa zaferine doğru koşturacak olan Porto’yu, Llorenç Serra Ferrer’in Barcelona’sını ve kadrosunda kısa süreliğine birçok yıldız bulunduran ilginç ve tehlikeli Alaves’i saf dışı bırakmıştı.

2001’deki Uefa Kupası finali kesinlikle Houllier’nin en büyük başarısıdır: Önemli bir Avrupa finalinde bir heyecan fırtınası misali oynanan, Manchester United’ın 1999 Şampiyonlar Ligi finalindeki saçma geri dönüşü henüz akıllardan çıkmamışken dönemin yorumcuları tarafından hiç de azımsanmayacak biçimde “gelmiş geçmiş en büyük Avrupa finali” olarak adlandırılan, çoğu kişi tarafından saf dram açısından rakipsiz kabul edilen ve uzatma devrelerinde atılan altın golle 5-4 kazanılan bir maç.

Ama ismine mühür koyan bu maç (Houllier ismi sonsuza dek 2001 Üçlemesi’yle beraber anılacak) onun çalışmaları içinde bir anomaliydi. İyisiyle kötüsüyle Houllier demek kontrol demektir. Finaldeki delişmenlik ve dokuz gollü manik telaş, Houllier’nin detaylara yönelik dehasını hiç yansıtmaz. Onun bazen (sıklıkla) sıkıcı seyirlikler sunan bir yaklaşımı vardı. Ama sonuç alıyordu ve bu Liverpool’un 1990’larda unuttuğu bir şeydi. Ve Houllier’nin mikro yönetimiyle hazırladığı planlar mükemmel şekilde bir araya geldiği anlarda Liverpool’un performansı doyumsuz bir seyirlikti.

Onun iktidarının zirvesi, çoğu Liverpool zirvesinde olduğu gibi Roma’da yaşandı. Başarılı Uefa Kupası macerasında dördüncü turun ilk ayağında Roma takımı sahadan silindi. İtalyan takımı 1983’ten beri ilk kez lig şampiyonluğuna koşuyordu ve bu eşleşmenin güçlü favorisiydi. Houllier’nin takımı Stadio Olimpico’da kontrol ve duruş sergileyen, sonunda havasını da atan bir kapkaç performansı göstererek onları tamamen sıradanlaştırdı. Houllier, “Serie A liderinin evine ge-

lip bu kadar net bir galibiyet almak kesinlikle harika,” dedi. Gururlu bir ebeveyn gibi parlıyordu ve buna her türlü hakkı vardı. Oliver Kay, *The Times*’ta “bu, on yıldan uzun süredir aldıkları en dikkat çekici sonuç,” diye yazdı. “Son şampiyonluklarından beri geçen on bir yıl sıkıntılıydı, ama Roma’daki galibiyetin sunduğu ilginç kanıtı bakılırsa bundan sonraki on yıl bu sıkıntıya değdiğini gösterecek.” 1980’lerdeki gösteriştten beri Liverpool’u unutmuş olan Avrupa’ya bir uyarı tebliğ edilmişti: Liverpool geri dönmüştü.

İngiltere’de Uefa Kupası’nın sevilmemesi ve yeterince değer görmemesi ilginçtir, çünkü tanım olarak bu turnuva Şampiyon Kulüpler Kupası’nın ve onun sonraki muadili Şampiyonlar Ligi’nin yanında anlaşılır biçimde ikinci sınıf görülse de, aslında iki turnuva arasında pek öyle açık bir fark yoktur. Şampiyon Kulüpler Kupası’na sadece şampiyonların girebildiği yıllarda Uefa Kupası sık sık her ülkenin önemli güçleriyle, tırmanışa geçmiş ve o yıl kendi liglerini kazanma yolunda olan takımlarla, gelişen veya patlama yapmaya hazır genç ekiplerle dolup taşardı. (Liverpool’un 1970’lerdeki iki Uefa Kupası zaferinin lig şampiyonluklarına denk gelmesi, bunlardan 1976’daki ikincisinin Avrupa’nın bir numaralı kupasında kurulacak hâkimiyetin habercisi olması tesadüf değildi.)

2001’deki Uefa Kupası’nda son sekizin belirleneceği eşleşmeye çıktığında Houllier’nin Liverpool’u kesinlikle gelişme aşamasındaydı. Ama karşılarındaki Capello’nun Roma’sı zirveye yaklaşmıştı. Serie A şampiyonluğu yolundaki takım en geriden en ileriye kadar gösteriştten yıkılıyordu: Defansta Brezilya kaptanı Cafú ve Arjantin’den Walter Samuel, atakta Gabriel Batistuta ve Marco Delvecchio, takımın yıldızı olarak *trequartista* Francesco Totti. Roma’nın önünde kupa favorisi olarak gösterilen takım, Şampiyonlar Ligi’nden erken çıkış yapmış olmasına rağmen Rivaldo, Patrick Kluivert, Marc Overmars ve Pep Guardiola’yla (ve kalede genç Pepe Reina’yla) tehlike arz eden Barcelona’ydı. Takımlar arasındaki farkı

daha iyi açıklamak için Liverpool'a bu kupada 1/16 şans tanıdığını, Roma'nın 2/9, Barça'nın 1/4 orana sahip olduğunu, hatta Liverpool'un ilerisinde Internazionale (2/15) ve Parma (1/9) gibi Avrupa devlerinin yer aldığını söyleyelim.

Bu hiyerarşiyi hatırlamak önemlidir, çünkü Liverpool'un bu kupayı kazanması ve bu yolda ilerlerken Roma'yı yenmesi yeterince ciddiye alınmaz. Oysa bu inanılmaz güçlü takımların olduğu bir turnuvaydı ve Roma takımı Serie A'da kadrosunda Zinédine Zidane'ı barındıran Juventus'un altı puan önündeydi. Evet, Fabio Capello'nun adamları Stadio Olimpico'daki ilk maça kasığındaki ufak çekme yüzünden Lecce maçı için dinlendirilen Totti'den yoksun çıkmıştı ama yine de çok iyi bir takımdı. Capello maçtan önce "Takımım için öncelik ligde ve ben de buna göre hareket etmeliyim," dedi. O sırada ligin gol kralı olan Batistuta da kenarda oturtuldu ve panik anında sahaya sürüldü. Ama Roma'da Delvecchio ve Vincenzo Montella görev başındaydı ve Steven Gerrard, Emile Heskey ve Danny Murphy'den yoksun olan Liverpool da sakatlıkların etkisindeydi.

Houllier bu maçın kendi takımının gelişimi için ne demek olduğunu biliyordu. İlk maçın öncesinde "İnsanlar Roma'yla yapılacak maçların bizim ne kadar geliştiğimizi göstereceğini söylüyor," dedi. "Bu haksızlık olur, çünkü gelişip filizlenmekte olan genç bir takımı Roma gibi bir takım karşısında değerlendiremezsiniz. Şu anda çok iyi durumdalar ve iki takım kıyas kabul etmez." Houllier kalite açısından haklıydı; kâğıt üzerinde Roma'nın üstünlüğü açıktı. Ama analizinde biraz doğru olmayan bir taraf vardı: Roma'nın ilk on birinin 27,4 olan yaş ortalamasıyla karşılaştırıldığında Liverpool'un 27,1 olan ortalaması pek de genç sayılamazdı.

Depresif Reebok sarısıyla sahaya çıkan Liverpool, başlama vuruşunu zayıf taraf olarak yaptı. Ama üç sebepten avantajlıydılar: Kızılların Roma karşısındaki son maçı aynı stadyumdaki 1984 Şampiyon Kulüpler Kupası finaliydi; Roma bir önceki sezon Uefa Kupası'nda aynı turda yine bir İngiliz temsilcisine, Leeds United'a kaybetmişti; ve Liverpool son on

iki maçının sekizini kazanıp üçünde berabere kalmış ve bu süreçte sadece dört gol yemiş olarak formda olan taraftı.

Houllier'nin planı en başından belliydi ve standart dizilişten sapmıyordu: Dörder kişilik iki hatla takım orta saha da yekpare bir şekil almış, sahanın her yerinde amansız bir prese girişmiş, golcüler olası bir boşluk için hazır tutulmuştu. Plan neredeyse harfi harfine tuttu.

Sarı-kırmızı atkısını boynuna dolamış Totti tribünlerde bir beysbol şapkasının siperi ardından sahaya bakıyordu. Onun kurnazlığına ihtiyaç vardı ama maçın gidişatına bakılırsa kendisinin de bir boşluk bulup iş görebileceği meçhuldü. Japonya milli oyuncusu Hidetoshi Nakata onun yerine yaratıcı dizginleri eline almıştı ama hiç yaramazlık yapamadı ve Dietmar Hamann'dan akıl almaz bir eziyet gördüğü bir saatlik sıkıntının ardından nihayet oyundan alındı.

Christian Ziege'nin sağ kanatta ileri çıkan Cafú'nun arkasından yaptığı müdahaleyle Liverpool maçtaki niyetine dair ilk işareti verdi. Brezilya kaptanının bacağına daldığı bu hareket sonrası Ziege kart görmeliydi ama ucuz kurtuldu. Roma'nın şaşırdığını söylemek abartı olsa da, Liverpool'un aşırı bunalıcı bir ortam yaratacak defansif bir anlayışa sahip olduğu hemen anlaşıldı. Kazanılan serbest vuruşta Nakata ceza yayının önünde topa aceleyle yanlış vurdu ve top acınası biçimde Sander Westerveld'e yuvarlandı.

Delvecchio bir topuk pasıyla Montella'nın önünü açmaya yeltendi ama Jamie Carragher hemen içeri girip topu uzaklaştırdı. Ardından Delvecchio sol kanattan yuvarlanarak geldi, yerden ortası önce Stéphane Henchoz ardından Westerveld tarafından yarım yamalak engellendi ve İtalyan forvet aynı kanatta Henchoz tarafından düşürüldü. Ortada yeniden organize olan Liverpool, Nakata'nın korner noktasına yakın yerden kullandığı serbest vuruşu Westerveld'in yumruğuyla uzaklaştırdı ve Cafú uzak mesafede önüne düşen topu auta yolladı.

Liverpool için Avrupa futbolunun zirvesine doğru uzun bir

yolculuk olmuştı. Takımın düşüşü (en azından İngiliz futbolunun zirvesinden) genelde Dalglish'in 1991'deki istifasına ve Boot Room'un konforundan uzaklaşıp Souness'in takımın başına getirilmesine bağlanır. Oysa aslında bunun tohumları Beardsley-Barnes savurganlığının ardından Dalglish'in takımı canlandıracak yeni yetenekler almayı nedeni belirsiz biçimde kesmesiyle atılmıştı. Bob Paisley'nin her yıl bir ya da iki oyuncuyu "daha iyi modellerle" değiştirme öğretisi görmezden gelindi. Kimse Glenn Hysén'in Alan Hansen'dan, Ronny Rosenthal'ın John Aldridge'den veya Jimmy Carter'in Beardsley'den daha iyi olduğunu iddia edemezdi. Benzer bir kupa açlığı çekilmese de, Shankly'nin kendini 1970'te soktuğundan o kadar farklı bir durum değildi: Muhteşem bir takıma çok fazla bağlılık gösterilmişti ve oyuncular beraber yaşlanmışlardı. Liverpool'un kökten bir değişime ihtiyacı vardı.

Souness'in yönetimi (Arsenal'ın çıkış yaptığı, Leeds'in kısa süreli bir rönesans yaşadığı, Manchester United'in nihayet kendini kaygı verici biçimde topladığı bir dönemde kapsamlı ve kaçınılmaz bir yeniden yapılanma programı) bu bağlamdan değerlendirilmelidir. Önce birkaç umut verici gelişmeden bahsedelim: Souness dağılmakta olan defansın yenilenmesi gerektiğini gördü, topa hâkim defans oyuncusu Mark Wright'ı ve üstün yetenekli ama sakatlığa yatkın sağ bek Rob Jones'u getirdi; gençlere fırsat tanıyıp Steve McManaman, Jamie Redknapp ve Robbie Fowler'ı hemen A takıma aldı; ve bir FA Cup kazandı. Selefleriyle kıyaslandığında büyük başarılar değildi ama Liverpool'un İngiltere'nin iki klasik ödülünden birini neredeyse on yıl boyunca son kazanışı olacaktı.

Ne yazık ki Souness'in işini yaparken gösterdiği aşırı heyecan bunları gölgeledi ve Anfield'da geçirdiği süre bir fiyasko olarak görüldü. Takımın kesinlikle değişime ihtiyacı vardı ama kendisi bunu gereksiz bir inatçılıkla yaptı. Peter Beardsley, Ray Houghton, Steve Staunton ve Steve McMahon daha zamanları dolmadan gönderildi ve yerlerine gelen isimler (Dean Saunders, Nigel Clough, Paul Stewart) ne yazık ki aynı

kalibrede değildi. Bazı diğer transferler telafi edilemez biçimde sarsıcıydı: Dunfermline'in Macaristan milli takımı oyuncusu István Kozma, arada sırada Danimarka milli takımında yer alan Torben Piechnik ve West Ham'in aşırı gürbüz sol beki Julian Dicks muhtemelen bunların en kötüleriydi.

Souness, 1991-92'de ilk tam sezonunda Liverpool'u şampiyonluk potasının içinde tuttu. Kasımdan ocak ayı sonuna kadar geçen süreçte on üç maçlık yenilgisizlik serisi takımı Manchester United ve Leeds United'in ardından üçüncü sıraya yerleştirdi. Ama ligin geri kalanında sadece dört galibiyet daha gelecekti. İkinci küme takımı Sunderland karşısında kazanılan FA Cup zaferi, Liverpool'un 1965'ten beri en düşük sıralamada (altıncı) bitirdiği ligin bir nebze telafisi oldu. Ama bu sırada Souness geçirdiği baypas ameliyatının hikâyesini Hillsborough'daki kalpsiz ve yanlış haberciliği yüzünden Merseyside'da nefret edilen *The Sun*'a satarak işleri berbat etti. Önce yerel hassasiyetlerden habersiz olduğunu iddia ederek yaraya bir de hakaret ekledi (sonradan sızan bir habere göre kendisi daha önce bir taraftara yazmış olduğu mektupta oyuncularına *The Sun*'la konuşmalarını yasakladığını açıklamıştı) ve sonrasında özür dilemiş olsa bile bu olay ortamdaki huzursuzluğu ve güvensizliği daha da arttırdı.

Liverpool bir girdaba girdi. Souness'tan önceki on sekiz sezonda kulüp First Division'ı sadece bir kez ilk ikinin dışında bitirmişti. O göreve geldikten on sekiz ay sonra Kızılar kendilerini dörtte biri oynanmış ligde on altıncı sırada, düşme hattının iki puan ilerisinde buldular. Üçüncü kümeden Chesterfield karşısında League Cup'ta kendi evlerinde 4-4'lük inanılması güç bir beraberlik almışlardı. (Bir önceki sezon League Cup'tan yine aynı ligden Peterborough United tarafından elenmişlerdi.) Heysel sonrası Avrupa'ya ilk kez döndükleri önceki sezonda Uefa Kupası'nın çeyrek finalinde Genoa'ya iki maçta toplam 4-1'le boyun eğmişlerdi. Bu defa Kupa Galipleri Kupası'nda ikinci turda Spartak Moscow maçlarından 6-2'lik bir sefaletle ayrıldılar. Sezonu yine altıncı sırada bitirirken

deplasmanlarda daha önce görülmemiş sayıda ağır yenilgiler aldılar: Aston Villa'dan 4-2, Blackburn Rovers'tan 4-1, Coventry City'den 5-1. Bu sırada FA Cup'tan yine evlerinde bir üçüncü küme takımına, bu kez Bolton Wanderers'a yenilerek erkenden el çektirildiler. *Independent*'taki bir makale, ismi verilmeyen bir taraftardan alıntı yaparak Souness'i debelenen Muhafazakâr başbakan John Major'a benzetti: "Kimsenin elinde olmayan uzun vadeli bir düşüşe başkanlık eden ama her türlü işe yaramaz kısa vadeli kararı alan bir adam."

Dönemin taraftarları için Liverpool'un düşüşü benzersizdi ve kulübün o sezon sonunda Souness'i kovması bekleniyordu. Ama sezonun son günü Tottenham karşısında Anfield'da alınan 6-2'lik sürreal galibiyetten sonra menajerin bir koşulla takımın başında kalmasına karar verildi: A takım koçu Roy Evans asistan menajerliğe terfi edecekti (bu tür bir dayatma daha sonraları Evans'ın Anfield kariyerinde yine yankılanacaktı). Bir sonraki sezonun başında bir anlık umut parıltısı belirdi. Yeni transfer Nigel Clough iki golle Anfield'da yetenekli Sheffield Wednesday'in yenilmesinde pay sahibi oldu, ardından QPR ve Swindon deplasmanlarından, ikincisi 5-0 olmak üzere iki galibiyet geldi. Liderliğe rağmen çok az kişi ikna olmuştu ve Liverpool hemen basamaklardan aşağı indi. Sezonun geri kalanında Anfield'da Manchester United karşısında 3-0 geriden gelip 3-3'ü yakalamaları dışında taraftarların bağırarak pek bir şeyleri olmazken, bu beraberlik de sadece Alex Ferguson'ın şampiyonlarıyla Souness'in takımı arasında açılan uçurumu vurguluyordu. FA Cup'ta yine alt ligden bir temsilci olan Bristol City'ye boyun eğmelerinin ardından Souness istifa etti. O sıralar kendini BBC'nin *Match of the Day* programının düşünceli yorumcusu olarak tanıtmaya başlayan Alan Hansen'in menajerliğe getirileceği söylendi ama Roy Evans'ın şansı daha fazlaydı.

Ve böylece Evans, Souness'in halefi olarak seçildi. Souness'in yönetimi sırasında fiziksel ve ruhsal olarak dağıtılmış Boot Room'a bilinçli bir dönüştü. Bill Shankly zamanında

bir bek olarak alınan Evans, oyunculuk kariyerinin yeterince başarılı olmayacağını anladığında teknik ekibe katılmıştı. Duyurunun yapıldığı toplantıda “Shanks, Bob Paisley ve Kenny gibi harika insanlarla çalışma ayrıcalığım oldu,” dedi. “İster istemez onlardan bir şeyler öğrenmişimdir. Amacım bu kulübü hak ettiği yere geri getirmek.”

Maçın başındaki patlamanın ardından Roma sessizleşti. Hamann ve Henchoz rakibi amansızca sıkıştırıyor, Liverpool ara sıra tehlike belirtileri gösteriyordu. Carragher sol tarafta yerden Owen’a bir pas verdi, golcü oyuncu da Alessandro Rinaldi’den seken topu alıp ceza alanına girdi, sonunda top Nick Barmby’ye geldi ve o da sağdan bindiren boştaki Robbie Fowler’a çıkarmak yerine zayıf bir vuruş yaptı. Fowler aynı kanatta Ziege’nin attığı uzun bir topu kovaladı, ama Samuel bir müdahaleyle onu etkisiz hale getirdi. Gary McAllister soldan attığı enlemesine topta az kalsın Michael Owen’in önünü açıyordu ama golcü oyuncu topu düzgün kontrol edemeyince Vincent Candela yetişip uzaklaştırdı. Roma’nın Rinaldi, Samuel ve Amadeo Mangone’den oluşan defans üçlüsü Liverpool’un tehditleriyle başa çıkıyordu ama bazen alana fazla yayılmış görülmelerinden dolayı bekleri Cafú ve Candela amaçladıklarından daha fazla geriye gelmek zorunda kalıyordu. Yine de Roma yedek kulübesinde Capello bu peşrev sırasında koltuğunda geriye yaslanmış, bir dirseği üzerinde sakince dinliyordu.

On sekizinci dakikada Fowler’ın Markus Babbel’in sağdan attığı topta Samuel’in yanından gelip sağ direğin dibinde yerden süzülen bir şut atması Capello’nun sarsılarak doğrulmasına sebep olsa da, ilk yarının geri kalanında Roma en azından topa sahip olma açısından sahada yeniden hâkimiyet kurar gibi oldu. Nakata’nın sağ çizgiden Liverpool defansının üstünden aşırıttığı top ceza yayının sağındaki Montella’yı az farkla ıskaladı ama Henchoz zaten onu iyi kapatmıştı. Bir de-
gajda Delvecchio’nun soldan kovaladığı topu kalesinden çıkan

Westerveld aldı. Montella'nın Liverpool'u soldan açmayı deneyen akıllı ara pasında Sami Hyypiä topu sakın ve sorunsuz biçimde çaldı. Candela çok çok uzaktan bir şut atmaya dendi. Houllier'nin bakış açısından her şey cesaret vericiydi. Gerçi rakip sahanın içlerinde fazla başarı yoktu (McAllister etrafında onun Ziege ve Barmby'yle solda kurduğu güzel üçgenlerle şekillenen birkaç çıkışlarında Samuel defansta Owen ve Fowler'ı sıkı takip etmişti) ama gösterdikleri direnç sağlamdı. Westerveld henüz öyle aman aman bir kurtarışa zorlamamıştı ve giderek sabrı taştan ev sahibi yavaşça, neredeyse fark etmeden orta sahaya, tehlike bölgesinin dışına itildi.

Muhtemelen Cafú ve Candela'yla Roma'nın kanatlarda karşı konulmaz gücünü kabullenmiş olan Liverpool, rakip takıma buralarda biraz boşluk tanımayı tercih ederek daha fazla önem taşıyan orta kısımda işleri sıkı ve yekpare tutmaya konsantre oluyordu. Bunun nasıl onların avantajına olduğuna dair bir örnek, otuz üçüncü dakikada Emerson'ın sağ taraftan çıkıp içerideki Montella'ya bir pas yolladığı andı. Sırtı ceza alanının önünde kaleye dönük olan forvet şut atmaya hazırlanan Nakata'ya topu uzattı. Ama Liverpool'un çok az boşluk bırakması yüzünden Nakata topu soldan 1970'teki Carlos Alberto'yu hatırlatırcasına görüntüye giren Candela'ya vermek zorunda kaldı. Sonuç aynı derecede çarpıcı değildi: Candela'nın önü hemen Babbel tarafından kesildi, ardından Nakata defans yığınının içine nafile bir vuruş yaptı, Cafú seken topu sağ kanatta alıp atağı devam için içeri dokundu ve küplere binen Montella'nın arka direkte kafa atmak için başarısızca pozisyon almaya çalışırken Henchoz'u itmesiyle atak sona erdi. Liverpool geriye yaslanıp baskıyı emmekten gayet mutluydu ve Roma'yı ters ayak üzerinde yakalamak için yoğun ama kontrollü paslaşmalarına güveniyordu. Rakiplerin yarı sahayı geçmesini bekleyip sonra onları sıkıştıran yarım saha presi yapıyorlardı.

Böyle bir stratejinin bıçak sırtı riskleri devre arasından üç dakika önce kendini belli etti. Rinaldi sağ kanatta Ziege

ve McAllister'ı geçti, sonra topu yakın direğe sertçe ortaladı, Delvecchio'nun yakın mesafeden sert kafa vuruşunda top auta gitti. Bu kadar yakından kaçan gol (Roma'nın o akşamki tek açık fırsatı olacaktı) golcü oyuncunun maçtaki ilk kusuru değildi; on dakika önce Liverpool'un karşı alanda çıktığı nadir gezintilerden birinde Ziege'nin kullandığı falsolu serbest vuruşta defansa yardıma gelmiş olan Delvecchio yanlış bir kafa vuruşuyla topu neredeyse kendi kalesinin sağ üst köşesine yolluyordu.

Cafú'nun sağ kanatta yarattığı ve Emerson'un defansın kolayca durdurduğu uzak şutuna yol açan son bir ataktan sonra ilk yarı bitti. Daha iyi oynayan Roma'ydı ve Delvecchio'nun gerçekten perdeyi açması gerekiyordu. Ama diğer yanda Westerveld hiç ciddi bir kurtarış yapmak zorunda kalmadı ve Houllier'nin planının her açıdan işlediği, Liverpool taraftarlarının ev sahibi taraftarlardan daha fazla gürültü yapmasından da anlaşıyordu.

Evans'ın amacı Liverpool'un on yıl önceki başarılarını yeniden yaşamaktı. Bunda başarısız oldu ve dört yıllık menajerliği çoktan bir dipnot konumuna düştü. Ama gelin görün ki Evans dönemi İngiliz futbol tarihinin neredeyse en büyük hikâyelerinden biridir. Liverpool onun ilk tam sezonu olan 1994-95'te olağanüstü oranda gol attı. Açılış gününde Crystal Palace deplasmanında 6-1 kazandı, Anfield'da Arsenal'ı 3-0'la düzledi ve Southampton deplasmanından 2-0'lık galibiyetle döndü. Robbie Fowler'ın Gunners karşısında yaptığı hat-trick (gençliğin sarsılmaz kesinliğiyle ateşlenen dört dakika otuz beş saniyelik fırtına) bu açılış salvosunun en önemli anıydı. Toxteth'ten gelen ve Kop'un sevgilisi olan henüz on dokuz yaşındaki Fowler takımın yıldızı olma konusunda iddialıydı, ama kanatta John Barnes'ın yerini alan Steve McManaman da (yirmi iki yaşındaydı ve görece veteran sayılırdı) aynı derecede elektrik saçıyordu. Baldırındaki probleminden sonra hızını kaybeden Barnes, orta sahanın ortasında Jan Mølby tarzı bir

oyun kurucuya dönüştürülmüştü; bu iki oyuncu giderek şişen bellerine kadar aynılardı.

Evans bu noktada Coventry City'den Phil Babb'ı, Wimbledon'dan John Scales'i alıp Carlos Bilardo'nun Arjantin takımının 1986 Dünya Kupası'nı kazanmasından beri popülerleşen 3-5-2 sistemini oturtmaya çalıştı. İngiltere'nin 1990'da gösterdiği meraka rağmen bu fikir Premier League'de şüpheyle karşılanıp kök salmadıysa, bunda muhtemelen Liverpool'un bu deneyiminin sonuçlarının payı vardır. Sistem (Scales ve Babb ortada, Neil Ruddock süpürücü, Jones ve Stig Inge Bjørnebye bekten devşirilme atak kanatları) daha en başından sorunlu görünüyordu. Scales ilk maçını Anfield'da acıklı bir beraberlik alınan West Ham karşısında oynadı. Ardından Manchester United deplasmanında maç golsüz devam ederken yetmiş yedinci dakikada Babb oyuna girdi. Dört dakika sonra Liverpool iki gol yemişti ve maç elden gitti. Bu yenilgi için özellikle Babb'ı suçlamak biraz fazla olsa da (kendisi maçın başlarında sahanın hâkimi olan ama giderek United'ın yedek oyuncusu Brian McClair tarafından alt edilmeye başlayan Mølby'nin yerine oyuna girmişti ve Andrei Kanchelskis'in açılış golüne Scales'in geriye doğru zayıf kafa vuruşu neden olmuştu), onun takdim edilmesi bu yeni defans üçlüsünün sahada ilk kez birlikte yer almasıydı. Bunu izleyen 240 saniye simgesel açıdan o kadar çabuk ve kolay unutulmayacaktı.

Liverpool bir ay geçmeden Kenny Dalglish'in çalıştırdığı Blackburn Rovers'tan sezonun ikinci lig mağlubiyetini aldı. Liverpool bekleri Rovers'in üç golünde de ileride yakalanıp ortalıkta görünmezken, Evans sertçe "Sistemde sorun yok," dedi. "Ama hata yaparsan bunun için cezalandırılırsın."

Evans ve Liverpool dengeyi bir türlü bulamayacaktı. Bolton'la oynanan finalde McManaman'ın sahada hem çaprazlama hem de çizgi üzerinde tahribat yaratmasıyla kızılılar 1995 League Cup'ı kazandı ama Evans döneminin yekûnu buydu. Defans birkaç sebepten kendini toparlayamadı: Scales hoştu ama kırılandı; Ruddock'un kondisyonu sürekli bitiyor-

du; 1994 Dünya Kupası'nda İrlanda için parlayan Babb'ın tek turnuvalık bir mucize olduğu ortaya çıktı; Jones sakatlıklarla çürüyordu; Bjørnebye'nin ortaları sorunluymuş ve ne klasi ne de devamlılığı yeterliydi.

Evans'ın takımlarının gevrekliği çoğunlukla abartıldı. 1994-95 sezonunun son maçında Dalglish'in Blackburn'ü karşısında geriye düştükten sonra, bir yenilgi halinde Anfield'in bu sadık kahramanının Manchester United karşısında şampiyonluğu garantileyeceğini bilmelerine rağmen kazanmaları, çok az takımın gösterdiği bir profesyonel onur ve karakter örneğidir. (Blackburn'ün kaybetmesi bir şey değıştirmede ve Anfield'daki herkes rahatladı.) Ama karakterden mahrum olmaktan ziyade takım şampiyonluk kazanacak kalite ve konsantrasyondan yoksundu. Evans döneminin açık ara en ünlü maçı Nisan 1996'da bir gidip bir gelen 4-3'lük Newcastle galibiyeti idi. Stan Collymore'un son dakika golü Liverpool'u şampiyonluk yarışının içinde tuttu. Üç gün sonra bir galibiyetle enerji ve huzur bulacakken Coventry City deplasmanında 1-0 yenildiler.

Evans yönetiminin odak maçı Ocak 1997'de Chelsea'yle karşılaşılana FA Cup mücadelesi idi. Liverpool, Dalglish döneminden beri ilk kez ciddi bir şampiyonluk mücadelesi veriyordu ve Stamford Bridge'e giderken Premier League'de liderdi. İlk yarıyı iki gol önde kapatıp rahat rahat oynarken defansın (özellikle de Rosenborg'dan yeni gelen Bjørn Tore Kvarme'nin) Mark Hughes ve Gianluca Vialli tarafından şamar oğlanına çevrilmesiyle 4-2 kaybettiler. Yeniden lig mücadelesine döndüklerinde hem Manchester United hem de Arsenal onların önlerine zıplamıştı. Özgüvenleri yara alınca sezonun geri kalanında çözüldüler. Nihayet nisan ayında evlerinde arka arkaya gelen iki yenilgiyle yarış dışı kaldılar. Bunların ilkinde Evans'ın umutlarını çökertmeyi alışkanlık haline getiren Coventry karşısında öne geçmelerine rağmen maçı verdiler, ikincisinde Alex Ferguson yönetiminde şampiyonluk kazanmış muhtemelen en kötü Manchester United kadrosu (yine

de hasımlarından farklı bir düzeyde oldukları görülüyordu) karşısında 3-1'lik depresif bir rezalet yaşadılar.

Liverpool'un 1996-97 sezonunun ikinci yarısında teklemeye başlamasıyla bir gazete "Onlara bir Ince verin, bir mil farkla kazansınlar" manşetiyle çıktı. Bu, Evans'ın takımının estetik mükemmellikle fazla kafayı bozduğunu ve o sırada Internazionale'de oynayan eski Manchester United orta saha oyuncusunun ısrınganlığı ve sertliği gibi özelliklere ihtiyacı olduğunu hiç de şifreli olmayan biçimde anlatan bir espriydi. Ince'in sonunda gerçekten de Anfield'a gelmesi muhtemelen sadece bu cümleyi bulan yazı işleri müdürünü memnun eden bir hareket oldu ve sonuçta pek bir katkı yapmadı. Liverpool'un 1997-98 sezonunu bir önceki seneden bir basamak yukarıda üçüncü bitirmesine karşın öyle pek tutarlı bir şampiyonluk mücadelesi yoktu ve durumla çelişkili biçimde takım geriye gidiyormuş gibi görünüyordu.

Sean Dundee'nin 2,5 milyon pounda Karlsruhe'den alınması bugünden bakınca görüldüğü kadar mantıksız değildi (ne de olsa kendisi 1996-97 sezonunun Bundesliga gol kralıydı) ama kesinlikle Liverpool'u potansiyel bir şampiyona dönüştürmek için yetersizdi. Liverpool'un o yazki asıl transferi bir oyuncu değil, menajer olarak Fransa'yı 1994 Dünya Kupası'na götürmeyi başaramadıktan sonra takım için perde arkasında çalışıp 1998 yazında kendi evindeki Dünya Kupası'nı kazanmasına katkı yapan Houllier'ydı. Önce Sheffield Wednesday'le ardından Celtic'le anlaşması beklenirken kendisini Evans'la tam anlaşılamayan bir eş menajerlik düzeni içinde buldu. "İşi Roy'un eş menajer olarak kalması koşuluyla kabul ettim," dedi. "Karşılıklı saygımız ve deneyimimizle bu kulübün beklentilerini karşılayacağımıza eminim." Evans da hemen bu düzenlemeyi desteklediğini ifade etti ama zaten beş yıl önceki Souness gibi kendisinin de bunu kabul etmekten başka seçeneği yoktu. "Eş menajerlik titri bazılarını endişelendiriyor ve düzeltmemiz gereken pürüzler olacaktır," dedi. "Ama bu zorlu göreve başlamak için sabırsızlanıyorum ve bence korkacak bir şeyimiz yok."

Kasım ayı geldiğinde Evans gitmişti. Takımın ligdeki kötü bir form grafiği çizmesinin ve evinde Tottenham'a League Cup'ta berbat biçimde yenilmesinin ardından istifa etti. Kalbi kırık bir adam olarak gitti. Yorgun vedasında "Bu işi dürüstlük ve doğrulukla yaptım ve kulübün zorluk çekmesi beni kötü etkiliyor," dedi. Beklendiği gibi oyuncuların kafaları karışmış, duygusal, arkadaş canlısı ve popüler Evans'ın mı, yoksa aynı derecede sevimli bir ruh olan ama gerektiğinde sert adamı oynayabilen Houllier'nin mi patron olduğunu anlayamamışlardı.

Nihayetinde Liverpool'un yüksek standartlarıyla karşılaştırıldığında Evans başarısız olmuştu. Kendisi şimdi elbette ki bir geçiş dönemi figürü olarak kabul ediliyor ama bunu oyunculara yaklaşık 40 milyon pound harcayarak yapmıştı. Gerçi kurduğu takımlar iyi günlerinde seyredilmeye değerdi; Shankly'nin havarisi olarak geleneksel "pas ve hareket" mantrasını sunuyordu ve bu yaklaşım ondan on dört yıl sonra Brendan Rodgers'ın gelişine dek Anfield'da bir daha tam olarak benimsenmedi. Evans şampiyonluğa iki kez ciddi biçimde yaklaştı ve muhtemelen 1997'de bu başarı için tek ekşiği güvenilir bir kaleciydi (umutsuz derecede savruk olan David James o yıl Coventry City ve Manchester United karşısında Anfield'da alınan iki hayati yenilginin sorumlusuydu ve Paris Saint-Germain karşısında arka arkaya yaptığı üç hatayla Liverpool'u çaresiz bırakması onun kulüpteki tüm kariyerinin özetiydi).

Ama Evans gerçekten kendi iyiliğinin kurbanı oldu. Ferguson gibi bir kırbacı olmaması yüzünden, Manchester United menajerinin Old Trafford'daki içki kültürünü temizlediği veya Arsène Wenger'in Arsenal'da benzer bir detoks uyguladığı süreçten geçemeyen takımı, hiçbir zaman kendini amaçlarına tam olarak adayamadı. Spice Boys diye çağrılan kadrosu (Fowler, McManaman, James, Babb, Ruddock, McAteer, Redknapp ve Collymore üzerinden verilen bir isimdi) Britpop döneminin yozlaşmış ruhunu benimsemekten mutluydu.

Spice Boys muhtemelen en çok talihsiz 1996 FA Cup finali öncesinde sahada krem rengi Armani takım elbiseleriyle yaptığı geçitle, Fowler ve McManaman'ın *Loaded*'a poz vermesiyle ve Neil Ruddock'un icadı olan, oyuncuların maç içinde birbirlerine elden ele bir bozuk para geçirdiği ve bitiş düğünde para kimin elinde kaldıysa gecenin bar hesabını onun üstlendiği oyunla hatırlanıyor. Kendini hiçbir zaman futbola tam olarak veremeyen bir takımı izlemek için turnikelerden parayla geçenleri düşünen pek yoktu. (Daha az sinir bozucu bir örnek, *The Kop* gazetesinin 1997 baskısındaki bir fotoğrafta normalde iyi huylu olan ve Spice Boys'la pek takılmayan Stig Inge Bjørnebye'nin Wirral'da bir sağlık kulübü açarken bir elinde dolu bir bardak şampanya varken öbür eliyle şişe kaldırmasıydı.)

Liverpool'un en yetenekli isimleri futboldan uzaklaşmıştı ve Evans buna gerekli cevabı veremedi. Daha otokrat olan Houllier böyle bir şeye katlanmaya niyetli değildi; onun kararlılığı ve detaylara gösterdiği özenle Liverpool çok geçmeden şekle girdi.

Ne Fowler'ın ne de Owen'ın maçta pek etkili olmaması yüzünden devre arasında Houllier'nin Roma'nın top üstünlüğüne ve bunun getirdiği tehlikelere çare olarak tipik muhafazakâr bir oyuncu değişikliğine gideceği düşünülüyordu. Ama bu, sekiz oyuncunun topun arkasına geçirilip rakibin bıktırıldığı ve ileride iki adamın fırsat kolladığı klasik kırık takım yaklaşımıydı. Owen ve Fowler doğal bir ikili değildi ama bu durumda bunun önemi yoktu. Roma'nın üç kişilik defansı pek yıpranmış görünmese de Liverpool'un ileri çıkma cesareti gösterdiği anlarda yekpareliğini kaybetmişti ve Houllier iki forvetini defansı dürtüp rahatsız etmekle görevlendirdi. Kumarı neredeyse hemen tuttu.

Montella ikinci yarının başlama vuruşunu kaleye şut atarak yapmakla rakibi korkutmayı amaçladıysa eğer, bu çok başarısız bir açılış hamlesiydi. Karşı sahaya geri gönderilen

topta Roma'nın sağ taç çizgisi tarafında Alessandro Rinaldi içeriye doğru bakmadan gevşek bir pas verdi. Owen neşeyle araya girip ceza yayının sol önünde sağ ayağıyla topu durdurdu, koşarak gelen Amadeo Mangone'nin sağına çekti ve sol alt köşeye doğru kendine güvenli bir vuruş yaptı. Liverpool ikinci yarının otuz sekizinci saniyesinde öne geçmişti. Owen kenarda Liverpool teknik ekibine sarılırken, malum köşe tribünü hariç stadyumun tümü sessizliğe bürünmüştü. Houllier çocuksu bir coşku içindeydi.

Rinaldi uzaktan özenli bir şut atarak hemen hatasını telafi etmeye kalktı ama top kalenin sağ tarafından uzaklara süzüldü. Bu çaba Roma'nın kısa bir süre topu Liverpool ceza alanının etrafında ve içinde dolaştırmamasından sonra gelmişti; Hyypiä ve Henchoz ortada yine sağlam durmuş, ev sahibi takımı bıkkın, sonuç getirmeyecek hamleler yapmaya zorlamıştı. Capello duruma çare olarak, giderek etkisizleşen Nakata'nın yerine Marcos Assunção'yu oyuna aldı. Görünüşte defansif bir hamleydi ama ilerleyen dakikalarda oyuna girecek olan Batistuta düşünülerek yapılmıştı.

Roma bütün oyuncularını Delvecchio öncülüğünde ileri sürse de fazla etkili olamadı. Liverpool ilk yarıda olduğu gibi geriye çekilmekten memnundu ama bu kez sürekli hareket halinde olan Owen ve Fowler'ın Rinaldi ve Mangone'yi peşlerinden bir o tarafa bir bu tarafa sürüklemeleri can sıkıcı bir tehditti. Mangone kendi sahasında enlemesine attığı gevşek bir topu neredeyse Owen'a kaptırıyordu. Babbel sağ kanatta Fowler'ın önünü açmaya çalıştı ama golcü oyuncu metrelerce ofsayttaydı. Sol kanadın içlerinden Ziege sağ içerideki Owen ve Fowler'a doğru falsolu bir top attı ama her ikisi de, bu kez milimetre farkıyla ofsayta takıldı.

Bütün Roma hatlarına bir belirsizlik yayılmıştı. Artık ikili olarak ava çıkan Owen ve Fowler'ın Mangone'yi telaşlandırmasıyla Roma ceza sahasının önünde Owen'ın baskısı altında kalan oyuncu gereğinden fazla akıllı bir pas yapmayı deneyerek topu onun üstünde aşırıtmaya kalktı. Berbat bir vuruş-

la top havaya dikildi. Fowler hemen gelip işleri daha da karıştırdı ve Owen boşta kalan topu yakalamaya çok yaklaştı. Birkaç dakika sonra Fowler sağ çizgi üzerinden arkaya sarktı ve Ziege'ye doğru çapraz bir pas attı, onun hızlı pası uygun durumdaki Barmby'ye geldi ve Barmby topu dışarı yolladı.

Liverpool da ileride amansızca birikiyordu. İkinci yarının yirminci dakikası geçildiğinde Roma'nın tek tehdidi sol kattan Assunção'nun kullandığı serbest vuruşta yakın direkte Cafú'nun yaptığı zayıf kafa vuruşuydu. Oyun televizyon başındakileri memnun etmese de Houllier'nin çok hoşlandığı bir şekilde bürünmüştü: Roma'nın Liverpool ceza sahasına yaptığı amaçsız vuruşlar hiçbir zorluk çıkarmadan uzaklaştırıldı. Kenarda öne doğru bükülmüş biçimde oturan Liverpool menajerinin memnuniyeti hissediliyordu. Tam rahatlamış görünmese de genelde sinir ve gerginliğe teşne bir menajer için rahattı. Bu sırada onun muadili Capello tam tersine ağır paltosunu üstünden atmış sinir içinde havayı yumrukluyordu. Liverpool geriye yaslanmıştı ve aynı derecede bıkkınlaşmış olan seyircinin memnuniyetsiz ısıkları Capello'nun sinirinin ses bandıydı.

Tekrar hareketlenen Roma kaleye ikinci yarının ilk şutunu attı (hatta Delvecchio'nun daha önce kaçırdığı goldeki vuruşuna şut denemeyeceği için bu belki onlar adına akşamın ilk şutuydu). Assunção sağ kanadın içlerinden uzun bir koşu yaptı ve topu yerden Westerveld'e doğru vurdu. Kaleciden dönen topu Henchoz uzaklaştırdı. Bir anda ev sahibi takım cesaretlenmişti. Emerson sağ iç kanala bir plase yaptı (Graeme Souness'ın 1978 Şampiyon Kulüpler Kupası finalinde Dalglish'e hazırladığı pozisyonu anımsatıyordu) ve Cafú'nun önünü açtı. Brezilyalı oyuncu ceza alanına bir orta gönderdi ama top Delvecchio'yu aştı ve diğer kattan gelen Candelilla çalışkan Barmby tarafından toptan uzaklaştırıldı. O sırada Batistuta orta sahadaki Tommasi'nin yerine oyuna alındı: Böylece Assunção daha geride duracak, Roma'nın Batistuta, Montella ve Delvecchio'yu ileri sürmesini sağlayacaktı.

Liverpool'un (ve Houllier'nin) hakkını vermek lazım, iri Arjantinli'nin oyuna girmesine ve bir sonraki (ve sonuca karar veren) müdahaleyi Roma'nın yapmasına karşın İtalyan takımının enerji patlaması kısa sürdü. Cafú sağ kanatta Carragher'a eziyet ediyordu (defans oyuncusunun üst seviye bir kanat beki olamayacağına dair erken bir işarettti ve bu mesaj finalde Alaves'li Cosmin Contra tarafından yinelenecekti) ama onun dışında Roma elinde tuttuğu topla pek bir şey yapamıyordu. Liverpool oyunu iyi bozuyordu ve her zamanki gibi güçlü ve amansız presiyle giderek sinir belirtileri göstermeye başlayan ev sahibi oyuncularının faul yapmasına sebep olmaya başlamıştı.

Bu sinir pahalıya patlayacaktı. Liverpool sağ kanatta bir taç atışıyla oyalanırken Candela sabırsızlığına yenildi. Bunun etkisiyle Mangone geride gereksiz yere Owen'ı tekmeledi ve Liverpool kaleye yaklaşık yirmi beş metreden bir serbest vuruş kazandı. Ziege'nin ceza alanına yerden sert biçimde gönderdiği falsolu vuruşu Francesco Antonioli savuşturmak zorunda kaldı. Top ancak ceza sahasının kenarına kadar uzaklaşabildi ve topu alan Ziege, McAllister'la verkaçlar yaparak aut çizgisine kadar indi ve yakın direğe ortaladı. Roma'nın geri hattı kaos içindeyken Owen duraksayan Assunção'nun üstünden kafayı vurup topu çırpınan Antonioli'nin yanından kalenin sol tarafından içeri süzdü. Forvetteki partneri Fowler'ı animsatan inanılmaz fırsatçı bir bitirişti. Dişleri parlayan Owen iki elini havaya kaldırıp avuçlarını öne doğru açarak koşarken bir çocuk gibi şendi.

Evans ve Houllier, 1998-99 sezonunun başında Liverpool'un sorunlu defansını Borussia Dortmund'un tecrübeli ismi Jürgen Kohler'le güçlendirmeyi düşünmüştü. Transfer gerçekleşmedi ama bu ilgi Liverpool'un hedeflerini belli ediyordu: Otuz bir yaşındaki Kohler her ne kadar Dortmund'un yakın zamandaki Şampiyonlar Ligi zaferinin itici gücüye de geçici bir tedbirden ötesi olamazdı. Liverpool'un kısa vadeli çözüm-

lerden fazlasına ihtiyacı vardı. Defans kapsamlı bir ameliyat istiyordu.

Houllier bir sonraki sezon tek başına kaldığında iştahla işe koyuldu. Ara sıra Hollanda milli takımının da kale-sini koruyan Sander Westerveld'i, Newcastle'dan Dietmar Hamann'ı (takımda kötü etki uyandırdığı düşünülen Paul Ince'i Middlesbrough'ya yolladı), defansın ortasına Blackburn Rovers'tan Stéphane Henchoz'u ve o zamanlar pek tanınmayan ama Willem II'nin Hollanda'da Eredivisie'de tarihinde ilk kez ikinciliğe yükselmesine katkıda bulunmuş olan Sami Hyypiä'yi aldı. Houllier, Liverpool'un amaçlarını gerçekleştir-meye odaklanmıştı ve bunu yapabileceğinden emindi; imza atmadan önce Liverpool menajeriyle tanıştığı anda Hyypiä da buna emin oldu. Fin oyuncu, "Yeni ve başarılı bir Liverpool takımı kuracağını ve benim pozisyonumda oynayan birine ihtiyacı olduğunu açıkladı," diye anlattı. "İşi ciddiye aldıklarına gerçekten inandım."

Liverpool sezona yavaş başladı. Hyypiä'nın Anfield'daki ilk maçı lige yeni yükselen Watford karşısında alından 1-0'lık sönük bir yenilgiydi. Ama sakat Henchoz birkaç ay onun yanındaki yerini alamayacaktı. Dominic Matteo, Rigobert Song ve hâlâ pişmemiş olan Carragher ona eşlik etmek için yeterli isimler değildi. Henchoz'un geciken dönüşü Liverpool'un formunda yaşanan yükselişle galibiyetleri söküp almaya başlamasına denk geldi. Houllier iki dörtlü hatla takımı geriden kurmuş, ileride Michael Owen ve tek sezonluk saman alevi Titi Camara'nın hızından yararlanıyordu. Hyypiä ve Henchoz hemen anlaşmaya başladılar. Hyypiä'nın pozisyon bilgisi ve hava hâkimiyeti vardı; Henchoz bu devin yanında neredeyse süpürücü gibi oynuyor, Hyypiä ve diğerleri yeniden toparlanırken hızla top kesiyor, müdahale ediyor ve rakip forvetleri kanatlara doğru itiyordu.

Liverpool hiç de şampiyonluk yarışı içinde sayılmazdı (kontrolden çıkan Manchester United bu yarışı zaten formalite haline getirmişti) ama doğru yönde ilerliyordu. Ta-

kımı ekim ayındaki on ikincilikten nisan ayındaki ikinciliğe götüren serinin belki de en önemli performansı Highbury'de Camara'nın attığı erken golün Arsenal'ın yoğun baskısı altında sağlam biçimde savunulduğu 1-0'lık zaferdi. *Guardian*'da David Lacey, "kararlı, disiplinli defans... Asla ve asla pozisyon verilmeyen Bill Shankly dönemini hatırlattı," diye yazdı. Nisan ayı ortasında ligin sonuna yaklaşılrken Liverpool, Steven Gerrard'ın gol atabilen ender yetenekte bir orta saha oyuncusu olarak ortaya çıktığı, aynı derecede umut vaat eden Emile Heskey'nin (kaderi Gerrard kadar iyi olmasa da) Leicester'dan 12 milyon pound gibi kulübün transfer rekoru olan bir ücretle transfer edildiği iyimser sezonu ikinci bitirip ilk kez Şampiyonlar Ligi'ne katılmak için açık favoriydi. Neşeli Houllier, Camara'nın çaldığı Highbury maçı sonrası "zihinsel açıdan geçen yıldan daha sağlamız," diye açıkladı. Meşhur son sözler. Takımı son beş maçın hiçbirini kazanamadı, üçünü kaybetti. Bu üç yenilginin sonuncusunda Bristol City savaşıp 1-0 kazanmasa küme düşecekti. Liverpool ligi dördüncü bitirip Şampiyonlar Ligi'ni bir puanla kaçırdı.

Houllier'nin yaklaşımının birtakım sorunlar çıkaracağına dair işaretler belirse de (kendisi sezon sonuna doğru çoğunlukla yedek kalan ve nihayet bir maç sonrası takım konuşmasına katılması istendiğinde "siktir git" cevabı vererek kadro dışı bırakılan Robbie Fowler'la ipleri zaten germiştii), faydaları da açıkça görülüyordu. Her ne kadar takımın sezon sonundaki üzücü teslimiyeti o zaman için çok acı verici olsa da onları zihinsel anlamda güçlendirdi. Aynı zamanda, tarihin tüm ciltlerinde olduğu gibi, onları unutulmaz bir sezona hazırladı.

Kaleyi tutan iki girişimde iki gol. Maçın bitimine daha on sekiz dakika vardı ama Owen'ın bitirişi maçı neredeyse sona erdirdi. Liverpool'un ikinci golünden sonra Batistuta kendini ileri atsa da konuk defansın çözülmeye niyeti olmadığı hemen anlaşıldı. Arjantinli oyuncu Henchoz'un yanından hızla geçtiğinde kararlı savunmacı kendini hemen toparlayıp onu

isabetsiz bir şuta zorladı. Arkasından Batistuta'nın orta saha-
da topu kaldırma denemesinde top sertçe Hyypiä'nın yüzün-
de çarptığında Hyypiä kendini bir adım bile geriye çekmedi.
Konuk taraftarlar bunca yıldır kendilerine ne kadar sofistike
bir futbol gösterilirse gösterilsin İngiliz liginde yetişmenin et-
kisiyle kavgacı kararlılığı ne kadar takdir ettiklerini göster-
meye hazırlardı ve "Kımıldamıyoruz," diye bağırıyorlardı.

Roma maçın son dakikalarını sakinliğini kaybetmekle ge-
çirdi. Emerson, Ziege'nin yerine on beş dakika önce oyuna
girmiş olan Vladimir Šmicer tarafından düşürüldüğünde ha-
kemden sarı kart göstermesini isteyerek sıçradı. Soğukkan-
lı geçen maç ve sıradan bir faul için gereksiz bir hareketti.
Ardından Mangone'nin Barmby'ye arkadan yaptığı hareket
kesinlikle kartlıktı ve gecenin ilk sarı kartı geldi. (Ziege daha
önce sert bir faulden kartsız kurtulduğu için en azından bura-
da Roma'nın siniri anlaşılabilirdi.) Cafu bir penaltı arayışıyla
Carragher'ın bacağı üstünden karnının üstüne akıl almaz bir
dalış yaptı. Bu sırada Liverpool sakince oyunu kilitledi, Owen
bitime on dakika kala yerini Litmanen'e bıraktı ve topa her
zaman birkaç saniye daha fazla sahip olma becerisine sahip
Fin oyuncu maçı büyük oranda yumuşattı.

Houllier taç çizgisinin yanına gelip beş parmağını kaldırdı;
oyuncularına kaç dakika daha sabredeceklerini ileten, insan-
dan yapılmı bir saatti. Bütün akşam boyunca yüzü ilk kez bir
endişe belirtisi gösterdi, ardından ufak, memnun bir gülüm-
seme geldi. Zaten endişelenecek bir şey yoktu. Liverpool ceza
sahasının önüne gelen bir topta Batistuta sanki Hyypiä'dan
daha iyi yükselmiş göründü ama savunma oyuncusu topun
biraz altında kalmasına karşın havada asılı kalıp topu yine de
uzaklaştırdı. Tüm maça yayılan hava hâkimiyetine sembolik
bir son örnekti. Liverpool üçüncüyü de atabilirdi: Litmanen
sağ kanatta Fowler'ın önünü açtı, savunmadaki Mangone'nin
zayıf vuruşunda top Barmby'ye düştü, Barmby son defans
oyuncusunun yanından geçip kendi topunu yakaladıktan
sonra Antonioli'nin üstüne doğru zayıf bir vuruş yaptı.

Roma yine de tüm maçtaki ikinci tehlikesini yaratmak için zaman buldu. Candela'nın ceza yayının solundan attığı şut Henchoz'un uzayan bacaklarından sekti ve Batistuta nihayet bir hava düellosu kazandı, ama bunu Henchoz'a faul yaparak başardı. Ev sahibine geçit yoktu. Houllier'nin takımı Avrupa'nın en iyi ekiplerinden birine karşı iki saat önce epey imkânsız görünen bir galibiyet almış, bunu sahanın her yerinde başarmıştı. Roma'nın o sezon daha önce biri Coppa Italia'da ikisi Serie A'da olmak üzere sadece üç maç kaybetmiş olması bunun ne demek olduğunu daha iyi anlatır. Ligde lider olan takım yedi maçlık bir galibiyet serisinin ortasındaydı ve kendi evinde hiçbir turnuvada yenilmemişti. Capello maçtan sonra "Zayıftık, çok zayıftık," dedi. Bu bir yere kadar doğrudu ama acımasız Liverpool presinin izin verdiği ölçüde iyi oynamışlardı. Ve Liverpool bir adım bile geri atmamıştı. Houllier'nin taktikleri tam isabetti: Harry Harris'in *Mirror*'da yazdığı gibi bu "onun Liverpool'un başındaki en iyi anıydı."

Houllier projesinin yolunda ilerlediğinin, artık bir tamire ya da devrime ihtiyacı olmadığını gayet farkındaydı ve 2000 yazında abartılı transferlerden uzak durdu. Nick Barmby transferi ufak bir medya kargaşasına yol açtı, çünkü kendisi 1959'daki Dave Hickson'dan beri Everton'dan gelen ilk futbolcu olmasının yanında Manchester United tarafından da istendiği için bu bir çifte zaferdi. Transferin boyutu hakkında sorguya çekilen menajer "Sanki din ya da parti değiştirmiş gibi konuşuyorsunuz" dediğinde, kendisinin Shankly'nin olayları büyütme becerisine pek sahip olmadığını daha bunu önce gözden kaçıranlara da gösteriyordu. Ama kendi ölçüleri içerisinde Barmby abartılacak bir transfer değildi. Arada bir iki gol atabilen çalışkan bir orta saha oyuncusu olarak Houllier'nin sistemine ufak bir eklemeydi. Bayern München'den bedelsiz gelen ve sağ bekte hemen bir iyileşme sağlayan Markus Babbel de öyleydi.

Belki de en az heyecan uyandıran transfer Coventry'nin

otuz beş yaşındaki orta saha oyuncusu Gary McAllister'di. Bu transfer o sıralarda kafaları karıştırdı ama takımının bazen tek boyutlu bir hal alan enerjik oyununun bir üst seviyeye çıkabilmesi için biraz ustalık ve zekâyı ihtiyacı olduğunu bilen Houllier, öngörü ve bilinci bir araya getiren bu oyuncuyu almakta haklı çıktı. McAllister, ortada çalışkan Hamann etrafında örülen orta sahaya biraz renk getirmekle ve Gerrard, Murphy ve Carragher gibi yeni yetişmekte olan gençlere birkaç ipucu vermekle görevlendirildi. "Menajer bana kadroda biraz tecrübeye ve bilgeliğe ihtiyaç olduğunu açıkladı," dedi. "Kaç maç oynayacağımı söylemek için çok erken. Belki insanları şaşırtırım." Kesinlikle şaşırttı: Ekim ayının başından itibaren McAllister takımın kırk dokuz maçının sadece altısında görev almadı.

Liverpool aslında Houllier'nin muhteşem yılına zayıf bir başlangıç yaptı. Ligin üçüncü maçında takım Southampton deplasmanında maçın bitimine on yedi dakika kala 3-0 öndeyken sonradan oyuna giren Matthew Le Tissier'nin bir orkestra gibi yönettiği rakibine olmayacak beraberlik armağan ediverdi. Bu saçmalık Liverpool'a hiç değilse yüksek oktanlı Premier League'in arbedesinin ortasında sakin kalmanın önemini gösterdi. Kasım ayının sonuna geldiğinde o ay ligdeki dört maçının üçünü kaybeden, bunun ikisini önde olduğu maçlarda beceren (iki deplasmanda Spurs'e 2-1, Mark Viduka'nın coşturduğu Leeds'e 4-3) Liverpool şampiyonluk yarışının dışına çıkmıştı bile.

Ama takım Uefa Kupası'nın ilk turlarında Rapid Bucureşti, Slovan Liberec ve Olympiakos karşısında evde ve deplasmanda sıkı performanslar sergiliyordu ve bu inatçılık çok geçmeden lige de yansdı. League Cup'ta Stoke deplasmanında kasım ayının sıkıntılarını 8-0'la temizledikten sonra Liverpool aralık ayından şubata kadar toplam dört gol yediği, League Cup'ta finale çıktığı, Houllier'nin kontratak planının etkisini gösteren oyunlarla Manchester United (1-0) ve Arsenal'ı (gurur verici bir 4-0) peş peşe yendiği bir seri yakaladı.

Liverpool yavaş yavaş ciddi bir rakibe dönüşüyor, tutarlı biçimde zirvedeki takımlarla Dalglish yönetiminin parlak döneminden beri nadiren görülen diş diş bir mücadele verebiliyordu. Bunun karşılığı estetikten (Houllier'ninki fonksiyonel bir takımdı) ve biraz da gururdan vazgeçmekti. Bu Liverpool'un "daha iyi" futbol oynayan takımlarla kapışabilmesi, önce onların yeteneklerini kontrol altına alıp sonra onları fırsatçı bir yumrukla devirmesi için gerekliydi. Ama yıllardır süren çöküşün ardından buna değerdı. Manchester United ve Arsenal karşısında alınan zaferler bunun ispatıydı.

Houllier kafayı yemiş bir idealist değildi ve Barcelona'da yeterince yararlanılmayan Jari Litmanen'i takıma getirdi. Menajer, Fin oyuncunun transferi için "Bize farklı nitelikler, farklı seçenekler veriyor," dedi. "Ara sıra goller atan deneyimli bir forvet." Litmanen çok geçmeden kendini Houllier tarafından da yeterince değerlendirilmezken bulacaktı. Bu bir fırsatın kaçtığını hissettiren tuhaf bir sonuçtu. Ama kendisi ilk geldiğinde hoş karşılandı ve şevkle işe koyuldu (gerçi bir stereotip sergilemek istercesine, etrafta koşmak yerine diğerlerinin üstünde yükselme eğilimi gösterdi).

Litmanen'in zarafeti hemen görüldü. İlk maçında Crystal Palace'la oynanan League Cup yarı finalinde yedek kulübesinden gelip sağdan süzülerek aut çizgisi üzerinden kestiği topla Šmic'er'e gol attırdı. Ligde Aston Villa deplasmanında ilk kez ilk on birde çıktığı maçta orta yuvarlak içinden sol içteki Murphy'ye milimetrik bir pas çıkardı, boştaki Murphy'nin dokunduğu topa geriden koşturan Gerrard'ın yirmi beş metreden ağırları bulması Houllier stilini en iyi şekilde özetledi. Liverpool bir anda atakta seçeneklere sahip olmuştu: İleride Litmanen, Owen, Heskey (henüz ilk sezonundaydı ve henüz düzenli gol atamamasına sebep olan özgüven eksikliğinden mustarıptı) ve Fowler (henüz Houllier'yle bağları tam olarak koparmamıştı), orta sahadan Gerrard, Murphy ve McAllister'in da gol katkılarıyla tek boyutluluğun azaldığı bir gelecek vaat ediyordu.

Ama Liverpool'un serbestçe atak yapan bir takıma dönüşmek üzere olduğunu söylemek iddialı olurdu. Houllier'nin metodolojisi hâlâ oyunu geride kilitlemeye (kadim dörtlü hatlar) ve bir boşlukta ileri çıkmaya ağırlık veriyordu. Çok sevimli değildi ama iyi işlediğinde karşı konulamıyordu ve Liverpool yakında Roma'ya gidip kitabına göre oynanan mükemmel Houllierizm'in örneğini sunmak üzereydi.

Roma takımının ne kadar iyi olduğundan (ve karşısında Liverpool'un Stadio Olimpico'daki performansının ne kadar etkileyici olduğundan) şüphe duyanlar, ikinci maçta yola geldiler. Roma tarihinde hiç İngiltere'de maç kazanmamıştı ama Anfield'da turu geçmesine yetmeyecek 1-0'lık bir zafer kazandı. Liverpool bu maçta şansını zorladı: Gianni Guigou'nun yetmişinci dakikada uzun mesafeden golü bulmasından sonra Montella ceza alanında Babbel'i topla açık bir şekilde elle oynamak zorunda bıraktı. Hakem José María García-Aranda doğru bir kararla penaltı noktasını gösterdikten sonra muhtemelen hakemin penaltı verdiğini fark etmeden korner noktasına koşturan Batistuta'dan da etkilenerek şaşırtıcı biçimde kararını Liverpool lehine değiştirdi. Aslında Liverpool'un ikinci yarının başında maçı garantilemesi gerekiyordu ama Owen önce yakın mesafeden muhteşem bir fırsat kaçırdı, ardından bir penaltıyı gole çeviremedi.

Roma'nın bahtsızlığı sezonun en önemli dönemine girilirken Houllier'nin Liverpool'unun talihinin nasıl açıldığına bir örnekti. İtalyan ekibinin elinden kurtulduktan sonra Liverpool'un League Cup finalindeki rakibi Birmingham City'ydі. Oyunun çoğunda maviler karşısında bir ikinci küme takımı karşısında kurmaları gereken üstünlüğü kurdular ve bu çabanın karşılığını Fowler'ın omzunun üstünden gelen topu otuz metreden aşırarak attığı harika kupa finali gollerinden biriyle aldılar. Ama Henchoz'un son dakikada ceza alanında yaptığı beceriksiz müdahale Darren Purse'e penaltıdan maçı uzatma devrelerine götürme fırsatı verdi. Henchoz

uzatmalarda Andy Johnson'a kayarak yaptığı talihsiz müdahalede bir penaltıya daha yol açmadığı için fazlasıyla şanslıydı. Liverpool penaltı atışlarında galip gelip altı sezon sonra ilk kupasını kazandı.

Gerisi çorap söküğü gibi geldi. Liverpool'un Üçleme'sinin ikinci sahnesi FA Cup'ta tamamlandı. Ama bu, üçüncü kümeden Wycombe Wanderers'ın yarı finalde zar zor geçilmesiyle ve finalde Arsenal'in şiddetli hücumlarının Thierry Henry'nin kale önündeki sürekli (ve hiç de alışılmadık) savrukluğu sayesinde sonuca ulaşmamasıyla başarılı. Henry, Henchoz tarafından iki kez engellendi. Bunların ilkinde gerçekten şansını zorlayan savunma oyuncusu yakın direkte kale çizgisi üzerinden topu açıkça elle çıkardı, diğerinde ikinci yarıda önde olan Arsenal'in ikinci bir golle maçı garantileyeceği bir pozisyonda ceza alanı çizgisi üzerinde boylu boyunca kaydı. Owen'in maçın bitimine sekiz dakika kala yakın mesafeden gelen beraberlik golü ve hemen ardından Patrik Berger'in sahanın sol içinden attığı uzun bir topu yine Owen'in yakalayıp David Seaman'ın yanından ağlara göndererek attığı üstün gol, FA Cup finalleri tarihinin en büyük hırsızlıklarından biriydi. Kupanın tam hak edilmemiş olabileceği sonradan bu maç için yazılan "Bir-sıfır geri, bir-iki ileri / Michael Owen kazandı kupayı / Paddy'nin birinci sınıf pası / Topu elemana uzattı / Zavallı yaşlı Arsenal aldı babayı" şarkısında ima edilse de, Liverpool 1992'den beri FA Cup'ı ilk kez kaldırmışken bunun nasıl gerçekleştiği Anfield'da pek kimsenin umurunda değildi.

Liverpool sonunda bir sonraki sezonun Şampiyonlar Ligi'ne katılmaya da hak kazandı. Son yedi maçta altı galibiyet bir beraberlik alınan seri, Gary McAllister'in Goodison Park'ta fazladan oynanan sürede uzun mesafeden attığı inanılmaz frikikle gelen 3-2'lik bir zaferle başladı. (Gerçi en taraflı gözün bile görebileceği gibi bu McAllister'in hakemin arkası dönükken topu yaklaşık on metre ileri taşımasıyla mümkün olsa da, maçın gizli kahramanı kendi sahasının gerisinden süratli bir

koşuyla çıkıp McAllister'ın frikiğine yol açan faulü yaptıran genç Gregory Vignal'dı.)

Avrupa'da şansa daha az ihtiyaç duyuldu. Houllier'nin takımı önce Porto'yu geçip, ardından Uefa Kupası yarı finalinde Camp Nou'da Barcelona'yı kısmen sahaya provokatif Madrid beyazı formayla çıkararak, ama çoğunlukla da yine bir defansif maharet ortaya koyarak kızdırdı. Golsüz berabere biten maçtan sonra Houllier, "Buraya gelip Barcelona'dan gol yemeyen üçüncü takım olduğumuz için özür dilemeyeceğim," dedi. "Çıkıp atak oynayarak üç gol yesek bana naif derdiniz. Naif olmanın bir anlamı var mı? Bu taraftarlarımıza ihanet olurdu." Rövanşta McAllister'ın penaltıdan attığı gol Liverpool'un on altı yıl aradan sonra hakkıyla bir Avrupa finaline çıkmasına yetti. Estetiğin baş savunucusu ve eski Barça menajeri Johan Cruyff buna pek katılmadı. "Bence üç pası bir araya getiremeyen bir takım, korkunç bir takımdır," diye püskürdü. Merseyside bununla çok eğlendi.

Liverpool, Dortmund'daki finalde Alaves'i uzatmalarda altın golle 5-4 yendi. Fowler aynı sezonda ikinci kez bir finalin galibiyet golünü atma onurundan mahrum oldu. Topu soldan sağa çekip hızla vurarak maçı artık sonuca bağlaması beklenen muhteşem yedinci golü atmıştı ki, normal sürenin son dakikalarında Jordi Cruyff çırpınan Westerveld'in yanından topu kafayla ağlara yolladı. Altın vuruşu yapmak (belki de sezon boyunca yaptığı katkıların bir ödülü olarak), serbest vuruşu kaleci Delfi Geli tarafından kaleye alınan McAllister'ın oldu. Dev kupaya sarılan Houllier, "Bu oyuncular bu gece kendi tarihlerini yazdılar," dedi. "Ölümsüzlük için oynuyorlardı. İnsanlar finalleri hatırlar."

Bu sırada McAllister, Houllier'nin takımının geleceğinin ne kadar harika olacağını mırıldanıyordu. "Bu, kulüpte kariyerlerinin henüz başında sahaya çıkabilen oyuncular için harika bir maç," dedi. "Umuyorum onlar Liverpool'u yeniden büyütecekler." Evet, kulübün kaderinde kesinlikle yeniden Avrupa futbolunun zirvesine çıkmak vardı ve bunu başaran kişinin

Liverpool'u yeniden kupalar kazanmaya aday bir takıma dönüştürdüğü için bazılarınca modern Shankly olarak anılan Houllier olacağı düşünülüyordu. Ama yolculuk beklendiği gibi gelişmeyecekti.

BÖLÜM 10

Şampiyonlar Ligi finali, Atatürk Stadyumu, İstanbul, 25 Mayıs 2005

AC Milan

3-3

Liverpool

Maldini 1

Gerrard 54

Crespo 39, 44

Šmicer 56

Alonso 59

(Liverpool penaltılarda 3-2 galip)

Serginho - kaçırdı

Hamann - attı

Pirlo - kurtarıldı

Cissé - attı

Tomasson - attı

Riise - kurtarıldı

Kaká - attı

Šmicer - attı

Shevchenko - kurtarıldı

Dida

Jerzy Dudek

Cafú

Steve Finnan

(Dietmar Hamann 46)

Jaap Stam

Sami Hyypiä

Alessandro Nesta

Jamie Carragher

Paolo Maldini

Djimi Traoré

Andrea Pirlo

Harry Kewell

(Vladimír Šmicer 23)

Gennaro Gattuso (Rui Costa 112)

Steven Gerrard

Clarence Seedorf (Serginho 86)

Xabi Alonso

Kaká

Luis García

Hernán Crespo

Milan Baroš

(Jon Dahl Tomasson 85)

(Djibril Cissé 85)

Andriy Shevchenko

John Arne Riise

Carlo Ancelotti

Rafael Benítez

Hakem: Manuel Enrique Mejuto González

Kartlar: Baroš, Carragher

Seyirci: 72.059

Duşlarda Didi Hamann ve David Moores yasakları delip sigara yaktılar. Soyunma odasında, sonradan transfer edildiği için Avrupa maçlarında oynayamayan Mauricio Pellegrino, zafer kazanmış koç kadrosuna Milan oyuncularının sahaya fırlattıkları ikincilik madalyalarını dağıttı. Dışarıda Liverpool taraftarları İstanbul'un şehir merkezine doğru çetin yolculuklarına başlıyorlardı. Olan bitene kimse inanamıyordu; hayal bile edilemeyecek bir şey gerçekleşmişti. Liverpool'un Şampiyonlar Ligi finaline yükselişi beklenmedikti, ama finalde 3-0 geriden gelip penaltılarda kazanmak imkânsız bir şeydi. İstanbul Mucizesi olarak adlandırılmayı şüphesiz hak ediyordu.

Houllier üç sezon daha Anfield'daki görevinin başında kalsa da yaşadığı en büyük zaferin hemen ertesinde küçük bir düşüş başladı.

Liverpool kupa Üçlemesi'nin ardından 2001-2002 sezonuna Manchester United'ı yerinden etmek için en çok favori gösterilen takım olarak girdi. Manchester United arka arkaya üçüncü şampiyonluğunu henüz kazanmış, Huddersfield Town, Arsenal ve Liverpool'dan sonra bunu başaran dördüncü İngiliz takımı olmuştu. Liverpool bu aşamada görece oturmuş ve güvenilir bir takım haline gelmiş, Roy Evans'ın dökülen takımı Houllier tarafından tamamen elden geçirilip sağlam bir rakibe dönüştürülmüştü: Yenilmeleri zordu, çoğu maçı kazanmaya yetecek sayıda gol atıyorlardı ve büyük maçlarda güvenilecek bir mantalite geliştirmişlerdi.

2000-01 sezonunun son on maçının dokuzunu kazanmış, hatta 1978-79'dan beri ilk kez Manchester United'ı ligin iki maçında da yenmiş, yeni sezona Millenium Stadium'da Charity Shield maçında Sir Alex Ferguson'ın takımı karşısında ilk on altı dakikada Gary McAllister ve Michael Owen'in golleriyle

özgüven arttırıcı 2-1'lik haklı (ve çok inatçı) bir galibiyet almışlardı.

En kurnaz anlarında bir pasif agresiflik ustası olan Houllier, "Hâlâ United takımının benim takımımdan daha iyi olduğunu düşünüyorum ama bu bizim gelişip onların seviyesine çıkmayacağımız anlamına gelmiyor," diye konuştu. United, Ruud van Nistelrooy ve Juan Sebastián Verón'u Old Trafford'a getirmek için 50 milyon pound harcamıştı ve korkutucu görünüyordu. Ama bazıları Verón'un Giggs-Scholes-Keane-Beckham orta sahasının ekosistemini bozacağından endişe ediyorlardı. Simon Kuper sezon öncesinde *Observer*'da Verón'un Lazio'da çoğunlukla "yüzde 75 kapasite" gösterdiğini, "bazı günler hiç" olmadığını, "mütemadiyen en iyi performansının altında" oynadığını yazdı. "Verón pek bilmediği bir ülkeye gelip sağlık kontrolünden önce hiç adım atmadığı bir kulübe katılarak çok büyük bir riske girdi, ama burada mütemadiyen en iyi performansının altında oynayan bir futbolcuyu transfer ederek daha büyük riske giren kişi Ferguson." Hakikaten de öyle oldu ve United sezonun çoğunda kendini bulamadı. Liverpool için fırsat kapıdaydı.

Houllier takımda büyük değişikliklere gerek görmedi. Sezon öncesinde ekibe katılan tek isim, daha önce sağ ayaklı ve dengesiz Jamie Carragher (henüz defansın ortasındaki gerçek yerinde oynamaya başlamamıştı) ve ilgisiz Christian Ziege tarafından doldurulan sol bek pozisyonunu güçlendirmek için alınan John Arne Riise'ydi.

Liverpool sezona beş galibiyetle girdi: Finlandiya'nın FC Haka takımına karşı iki Şampiyonlar Ligi eleme maçı, Charity Shield, West Ham United karşısında bir Premier League maçı ve Monaco'daki biraz dikkat dağıtıcı bir gerilim filminde yeni Avrupa şampiyonu Bayern München'i 3-2 yendiği Uefa Süper Kupa finali. Mest olan Houllier, kâğıt üzerinde doğru ama biraz yanıltıcı biçimde takımının 2001 yılı içinde beş kupa kazandığını iddia ediyordu. "Worthington Cup'ı kazanalı altı ay oldu ve hep ilkinin en zoru olacağını söyledim. Şimdi bakıyo-

rum da muhtemelen öyleydi. Ama gelişimimize katkıda bulunacağını düşündüm.”

Burada, Nottingham Forest'ta kazandığı en önemli kupanın kendilerine ilerideki daha büyük zaferler için inanç veren bir sıçrama tahtası görevi gören 1977 Anglo-Scottish Cup olduğunu söyleyen Brian Clough'ın izleri görülebiliyordu. Çoğu kişi kendisiyle alay etse de, Houllier “beş kupa” iddiasının Liverpool'un niyetini gösteren bilinçli bir beyan olduğunun farkındaydı. Kulüp 1990'larda ciddi kupalarda sallantılı bir performans göstermişti ve kendisi Liverpool'un geri döndüğünü ve yeniden en yüksek seviyede yarışmaya hazır olduğunu göstermekte kararlıydı.

Bu anlaşılabilir bir açılış hamlesiydi ama pozitif hisler uzun sürmedi. Aslında sıkıntılar daha 2001-2002 sezonu başlamadan önce Houllier ve Robbie Fowler arasında bir güç çekişmesiyle kendini göstermişti. Charity Shield öncesi antrenmanda Fowler asistan menajer Phil Thompson'a doğru sert bir vuruş yaptı. Thompson, Fowler'ın bunu kasten yaptığına inandı ve özür dilemesini istedi; oyuncu bunu reddetti ve topun kendisiyle 1981 Şampiyon Kulüpler Kupası şampiyonu takımın kaptanı arasındaki ağa çarptığını söyledi. “Thompson onu kasten vurmaya çalıştığımı iddia etti,” diye anlattı. “Koca kız çocuğu.”

Kendi aralarında toplam yirmi sekiz önemli madalya kazanmış bu iki profesyonel kapışırken, Houllier beklenmedik biçimde Fowler'ı Charity Shield'daki United maçının kadrosundan çıkardı. Daha sonra aslında zaten kendisinin uzun vadeli stratejik bir planı olduğu, takımı Michael Owen ve Emile Heskey'nin hücum gücü etrafında şekillendirmeyi düşündüğü, bu sürtüşmeyi taraftarlarla onların taptığı bir futbolcunun arasını açmak için bir fırsat olarak gördüğü ortaya çıkacaktı. Fowler gazetecilere hırçın bir şekilde “Bombalandım,” dedi. West Ham karşısındaki sezon açılışını da kaçırdı ve zorlu 2-1'lik galibiyette Owen'ın iki gol atmasını tribünlerden seyretti.

O sırada Houllier'nin eli güçlü görünüyordu ama Liverpool'un formunun düşmesiyle bu durum uzun sürmedi. Önce Sky'ın pazartesi programı *Monday Night Football*'da canlı yayında Sander Westerweld'in Dean Holdsworth'ten gelen bir son dakika şutunu durduramamasıyla Bolton Wanderers'a yenildiler. Sky yorumcusu Alan Parry tüyler ürpertici bir öngörüyle "Liverpool kalecisi yıllar boyunca unutamayacağı bir hata yaptı," diye bağırdı. Hafta sonuna gelindiğinde Houllier şaşırtıcı bir transfer hamlesi yaparak Coventry'nin genç kalecisi Chris Kirkland'e 10 milyon pound ödedi. Bu hamle onun asıl istediği isim olan Feyenoord kalecisi Jerzy Dudek'in transferinin suya düşmesiyle yapılmıştı ama derken o anlaşma da yapıldı ve Dudek de kulübe katıldı. Üst düzey değilse de sağlam bir kaleci olan Westerweld için gereksiz bir aşağılanmaydı. Liverpool için daha endişe verici olanı, bu çifte transferde bir panik havası seziliyordu. Houllier, 1998'deki gelişinden beri sergilediği yaklaşımla olayları ölçülü bir soğukkanlılıkla şekillendirmeyi ilk kez bırakmış, olan bitene tepki veriyordu.

Dudek, Anfield'daki Aston Villa maçında doğrudan sahaya atıldı ama yanından geçip kaleye giden üç topta çaresiz kalmıştı. Liverpool arka arkaya ikinci maçını kaybetmekle kalmamış, bu kez tamamen sürklase de edilmişti. Daha üç maç oynanmıştı ama Houllier'nin takımı Manchester United ve Leeds United'in beş, Arsenal'in dört puan gerisine düşmüştü. Sezon öncesi iyimserliğin buharlaşmasında, Owen'a göre oynamaya çalışan Liverpool'un solda Carragher ve Danny Murphy'nin sık sık topu sevdikleri sağ ayaklarına almak için içeri doğru girmeleriyle sahaya yayılamayan bir görüntü vermesinin de epey payı vardı. Biraz da sol bekten atağa çıkabilme niteliği yüzünden getirilen Riise bile uzun mesafeli şutlar atma sevdasıyla sahanın içerlerine doğru giriyordu.

Bu noktada Liverpool'un sezonu sürreal bir viraja girdi. Takımın 11 Eylül 2001'deki Şampiyonlar Ligi açılış maçı (kulübün Avrupa'nın bir numaralı turnuvasında 1985'ten beri ilk boy gösterişi) hevesle bekleniyordu ama bundan çok daha

önemli olaylarla hatırlanacaktı. Portekiz şampiyonu Boavista (Portekiz'in üç büyükleri Benfica, Sporting ve Porto dışında bu unvanı kazanan sadece ikinci takım) karşısındaki maçın ikiz kulelere ilk uçağın çarpmasından tam altı saat ve bir dakika-lık saygı duruşu sonrasında başlamasıyla maç tamamıyla bir anlamsızlık ve üzüntü havası altında oynandı.

Brezilyalı golcü Silva, Boavista'yı ikinci dakikada öne geçirdi. İlk yarının ortalarında Owen sol üst köşeye yolladığı falsolu topla eşitliği bulsa da, Liverpool akşamın çoğunu geri viteste geçirip atakta pek bir varlık gösteremedi ve defansta da gergindi. Borussia Dortmund karşısındaki deplasman beraberliği ve ardından Dynamo Kyiv karşısında peş peşe alınan galibiyetler takımı ikinci grup aşamasının ucuna getirdi ama o sırada sezon yine beklenmedik, öngörülemez olduğu kadar sevimsiz bir yöne doğru kırılmıştı.

Houllier'nin takımı, Bolton ve Villa yenilgilerinden sonra toparlanmıştı. Merseyside derbisinde erken bir golle geriye düşseler de sonunda Walter Smith'in Everton'ını yendiler ve Owen son on beş maçında yirmi iki gol atıp menajerin forvetteki tercihini haklı çıkardı. Fowler maçı yedekler arasında geçirdi. Tottenham Hotspur ve Newcastle'a karşı alının ucu ucuna galibiyetlerle Liverpool kendini bir anda bir maç fazlası olan lider Leeds'in sadece beş puan gerisinde buldu. Sıradaki maç David O'Leary'nin genç takımıyla idi ve sadece bir ay içerisinde çok beklenen bir Anfield etkinliği ikinci kez saha dışında gelişen üzücü olayların gölgesinde kaldı.

Liverpool ilk yarıda Harry Kewell'in golüyle geriye düşmüştü. Devre arasında Houllier oyuncularına alışılmadık derecede kısa bir konuşma yaptı. Deli gibi terliyordu ama rahatsızlığını oyuncularından saklamayı başardı ve odayı kulüp doktoru Mark Waller'la beraber terk etti. Liverpool ikinci yarıda Murphy'nin golüyle beraberliği kurtardı. Ama Houllier onlarla beraber sahaya çıkmamıştı: Onun yerine aortunda meydana gelen yırtılmadan kaynaklanan göğüs ağrılarıyla acilen Broadgreen Hospital'a kaldırılmıştı.

Daha yaşı taraftarların üzülererek hatırladıkları gibi Bro-dgreen, Shankly'nin 1981'de ikinci ve ölümcül kalp krizini geçirdiği yerdı. Houllier kurtuldu ama bu ancak on bir saat süren bir ameliyatla mümkün oldu. Dikkat çekici bir hızla ziyaretçi kabul edebilir duruma geldi ve Thompson'ın geçici olarak dümene geçmesiyle Liverpool oyuncularını derin bir nefes alıp hasta menajerlerinin düşüncesiyle ilham buldular.

Sonraki yedi maçın altısını kazanarak sezonun üçte birinden fazlasını bitmişken Arsenal'in altı puan önüne geçtiler. Fowler kendi payına düşeni yapıp Houllier'nin hastalanmasından sonraki ilk Premiership maçında Leicester deplasmanında üç gol attı. Ama her şey iyi değildi. Fowler'ın iddiasına göre artık Houllier oyuncularına telefonla destek ve kutlama mesajları atabilecek kadar iyileşmişti. "Onun için hat-trick yaptıktan sonra kendisinden hiç telefon almadım," dedi. "Başıma gelen tek şey takımdan kesilmem oldu." Fowler ondan sonra kulübü için sadece üç maça daha çıkacaktı. Son maç Sunderland karşısındaydı ve Didi Hamann'ın oyundan atılmasından sonra Thompson'ın takımda değişiklik yapmasıyla onun adına ilk devrede bitti. Houllier'nin ısrarıyla Fowler 12 milyon pound karşılığında Leeds'e yollandı. Kulüp tarihinin en çok gol atan beşinci oyuncusunun (sadece Ian Rush, Roger Hunt, Gordon Hodgson ve Billy Liddell ondan daha çok gol bulmuştu) gidişi bir sonraki Anfield maç programının ortasındaki küçük bir makalede anıldı. Thompson, "Hayal kırıklığı yaşayan çok sayıda taraftar olduğunu biliyorum," diye yazdı. "Ama umarım bize inanırlar... Kulübün Gérard liderliğinde ne kadar geliştiğine bakarsanız kimsenin şikâyet edebileceğini sanmıyorum."

Fowler'ın gönderiliş biçimi düşüncesizceymiş gibi görünse de (kendisi ne de olsa Dalglish'in sonrasında, önceki iki onyıllın standartlarına göre çorak geçen dönemde, Anfield'in moralini canlı tutan oyuncuydu) Houllier'nin mantıksız hareket ettiğini söylemek zor. Fowler bir önceki sezon geç bir açılma yaşayıp Worthington Cup ve Uefa Kupası finallerinde muazzam goller atmıştı (basit defans hataları yapılmasa ikisi de maçları ka-

zandıran goller olacaktı), ama artık 1998'de Everton karşısında çapraz bağlarını sakatlamasından önceki güçlü afacan değildi. Hâlâ iyi maçları vardı ama miskin maçları daha fazlaydı ve romantikler aksini dilese de Fowler'ın sonraki kariyer istatistikleri Houllier'nin onu zamanında sattığını gösteriyordu.

Fowler'ın gidişinin ardından gelen ilk maçta Anfield'da Middlesbrough'nun dümdüz edilmesinden sonra Houllier ve Thompson'ın tavrına karşı çıkmak zordu. Liverpool, Arsenal'in altı, Manchester United'in on bir puan önündeydi. Boro'nun defans oyuncusu Gareth Southgate "Bu sezonun takımı onlar," dedi ve Liverpool'un sadece şansı yaver giden bir takım olduğu iddialarına karşı çıktı. "Liverpool takımı geçtiğimiz birkaç sezonda oluştu. Pozisyon vermiyorlar ve hiç yoktan gol atabiliyorlar. Sıkıcılığa gelince, bu nasıl bir futbol sevdiğinizle alakalı. Onları pas yapmamakla veya görkemli goller atmakla suçlayamam. Elbette defansta sağlamlar, ama defansif bir oyuncu bu kadarını söyleyebilirim."

Ama Liverpool'un zaman zaman tek boyutlu hale gelen yaklaşımının (geride baskıyı soğur, Owen ve Haskey'yi açtıkları kanallardan ileri çıkar) geçilmez olmadığına dair uyarı sinyalleri gelmişti. Şampiyonlar Ligi'nin ikinci aşamasında Anfield'a gelen Barcelona, Houllier'nin tepkisel taktiklerinde büyük bir açık olduğunu gösterdi. Bu maç şimdi Liverpool için topla sadece Barça'nın oynadığı bir utanç vesilesi olarak hatırlanıyor ki, büyük oranda öyleydi. Barcelona son yarım saati paslaşarak geçirirken ev sahibi takım çaresizce topu almak için koşturdu. Ama olayın gelişimi biraz daha karmaşıktı. Barça sonunda kolayca 3-1 kazandı ama önce Owen'ın golüyle geri düştü ve Haskey'nin bir şutu kale çizgisinden çıkarıldı. Ardından Patrick Kluivert ofsayt pozisyonunda eşitliği sağladı. Owen altmışıncı dakikada açık bir gol şansını değerlendiremedi, Fabio Rochemback'ın yirmi metreden attığı gol-den sonra Barça (yirmi bir yaşındaki Xavi'nin yönetiminde) kontrolü ancak ele aldı. Marc Overmars'ın maçın sonlarında attığı gol bile ofsayt pozisyonunda geldi. Liverpool en iyileri

bile (Barça turnuvasının favorilerindendi ve yarı finalde Real Madrid tarafından sürklase edilecekti) sıkıntıya sokabileceğini gösterdi ama top tutabilen ve hatları arasında herhangi bir şekilde oyun kurabilen bir takımın ciddi rahatsızlık yaratabileceği de görüldü.

Middlesbrough maçının bir dönüm noktası olduğu anlaşıldı. (Boro, Liverpool'un 2000'lerdeki üç ciddi şampiyonluk mücadelesinde önemli bir durak olacaktı. 2002-2003'te Riverside'da alınan bir yenilgi Liverpool'un iyi başlayan sezonuna taş koydu ve 2008-2009'da orada alınan 2-0'lık bir yenilgiden sonra defansif zincirler bir kenara bırakılıp bir maç eksikle yedi puan ileride olan United ciddi sıkıntıya sokuldu.) Bir önceki sezon lige çıkmış olan Fulham, Anfield'a geldi ve itişip kakışarak rahat bir golsüz beraberlik aldı. Fulham menajeri Jean Tigana, "Oyunumuzu adapte ettik," dedi. "Genelde çok ofansif bir oyun oynuyoruz ama Liverpool'un kontrataklarda güçlü olduğunu bildiğim için takımımıza tempoyu düşürttüm." Liverpool bunun ardından Chelsea deplasmanına gitti ve topa hiç sahip olamadan Jimmy Floyd Hasselbaink ve Eiður Guðjohnsen tarafından sopalanıp 4-0'lık bir rezalet yaşadı. Bir sonraki maçta Anfield'da rakip Arsenal'dı ve Giovanni van Bronckhorst'un gördüğü erken kırmızı karta karşın konuk takım dokuz yıl sonra ilk kez burada galip geldi.

Guardian'da David Lacey'nin yazısı sertti. Liverpool'un "kararlı defansı kıracak kurnazlık ve incelik" gösteremediğini, futbolunun "yorucu ve öngörülebilir" olduğunu yazdı. Devre arasında Heskey'nin sakatlanması Liverpool'un ataktaki dengesini bozmuş, Owen'ın faydasını azaltmıştı; Litmanen oyuna girip bir teselli golü attı ama onun akıllı hareketleri sadece tek bir şekilde oynamayı bilen takım tarafından tam anlaşılamadı. Aralık ayı başında puan cetvelinin zirvesinde olan Liverpool, Noel öncesinde üçüncülüğe düşmüştü. Houllier ve Thompson çare olarak Paris Saint-Germain'den Nicolas Anelka kiralandı. Kurnazca bir transferdi ama sonunda Houllier'nin felsefesindeki fay hatlarını açığa çıkaracaktı.

Aralık ve ocak aylarında sendeleyen Liverpool, ligin ikinci yarısını sadece bir maç kaybederek özgüvenle bitirdi. Old Trafford'daki galibiyetle Manchester United'ı o sezon ikinci kez yendiler, Leeds ve Ipswich deplasmanlarında arka arkaya 4-0 ve 6-0'lık galibiyetler aldılar, sezonun son on maçının dokuzunda kazandılar. Hatta mart ayında yine zirveye çıktılar ama kış aylarında aldıkları beraberlikler ve yenilgiler yüzünden kaderleri kendi ellerinde değildi. Sezonu ikinci tamamlasalar da (1991'den beri ilk kez Manchester United'ın üstündelerdi) şampiyon Arsenal'ın yedi puan gerisinde kaldılar.

Houllier, Seria A şampiyonu Roma karşısındaki Şampiyonlar Ligi mücadelesinde Anfield'in taç çizgisinde sessiz sedasız belirerek Liverpool'un sezonunu canlandırmıştı. Çeyrek finalere çıkabilmek için iki farkla kazanılması gereken bir maçtı. Owen'ın sakat olduğu patırtılı gecede Liverpool forvette Haskey, Litmanen ve Šmicer üçlüsüyle dizildi. Üçü de enerji ve şevkle oynadılar ve Litmanen'le Haskey'nin golleri önemli bir zafer kazandırdı. Bitiş düdüğünden sonra Anfield anonsçusu George Sephton seyircilere bu gecenin anısını sonsuza dek yaşatmalarını söyledi. Roma koçu Fabio Capello, "Liverpool'u hiç böyle oynarken görmedim," dedi. Ve sonra, takımı ligde şampiyonluk kovalarken, Şampiyonlar Ligi'nde çeyrek finalde Bayer Leverkusen'le karşılaşmadan önce Houllier kendince talihsiz bir açıklamayla geldi: "Büyük bir takım olmamıza on maç kaldı."

Onun geri dönmesi takımına Roma karşısında güç vermişti ama Houllier bu hareketi Leverkusen maçında yaptığı unutulmaz bir oyuncu değişikliğiyle büyük oranda heba etti. Liverpool ikinci maçın bitmesine yarım saat kala toplamda 2-1 öndeyken orta sahanın kilit ismi Hamann'ı kenara çekip hafif sıklet Šmicer'i oyuna aldı. Oyunun kontrolü Michael Ballack, Yıldırım Baştürk ve Dimitar Berbatov'a verildi, Hamann'ın çıkışından sonraki yedi dakikada iki gol yendi. Ve tam maçın sonlarında Litmanen defansı çalılıp sert bir şutla yarı finali getirecek golü atmışken, bitime altı dakika kala Lucio

ölümcül vuruşu yaptı. Akıl almaz bir taktiksel hataydı. Gerçi başka bir gün olsa Owen önüne gelen altın değerinde üç şans değerlendirebilir, Leverkusen'in yetişmesine imkân tanımazdı.

Houllier belki de daha büyük hatayı evindeki ilk maçta takımı aşırı dikkatli bir dizilişle sahaya çıkarırken yapmış, Roma maçından (Liverpool'un ikinci tur grup maçlarındaki altı maçta tek galibiyetiydi) sonraki pozitif futbol çağrılarını duymazdan gelmişti. Bunun sonucunda Houllier'nin takımı ikinci maç öncesi hem Avrupa'da ivme kaybetmiş hem de yarı finalde Manchester United'la karşılaşma şansını yitirmişti. Daha üstünden atlanması gereken dokuz çit varken Liverpool'un büyüklük yolundaki koşusu durmuştu.

Durum daha da kötüleşti. Houllier, 2002 yazında El Hadji Diouf, Salif Diao ve Bruno Cheyrou için 18,7 milyon pound saçı. Şimdi bakınca bu bir facia gibi görünüyor ama o zaman bu üç isim bir heyecan dalgası yarattı. Diouf ve Diao, Kore'deki Dünya Kupası'nda Senegal'de parlanmış, Diouf kupanın açılış maçında son şampiyon Fransa'yı parçalara ayırırken Diao da Danimarka karşısında bir kaleden diğerine koşarak attığı turnuvanın en güzel gollerinden biriyle Patrick Viera'yla kıyaslanmıştı. Diğer yanda Houllier, Cheyrou'nun yeni Zidane olduğunu ilan ediyordu. Ayrıca ileride İstanbul'daki Şampiyonlar Ligi finalinde gidecek yolda küçük ama hayati katkılar yapacak genç Fransız oyuncular Anthony Le Tallec ve Florent Sinama-Pongolle da takıma katıldılar.

Houllier'nin Paris Saint-Germain'den kiralanmış olan Nicolas Anelka'nın anlaşmasını kalıcılaştırmaması daha büyük bir hataydı. Bir yanda Anelka'nın hızı Owen-Haskey ikilisiyle kıyaslandığında öyle aman aman değildi ama üstün top dokunuşu ve tekniğiyle daha incelikli bir oyunu vardı. Bir önceki sezonun son aylarında Liverpool'un en etkileyici gösterisi Newcastle'ın Anfield'da 3-0 yenilmesi olmuştu ve Anelka sağ iç kanalı sürekli alaşağı edip kendine alan açmış, diğerlerini de oyuna katmıştı.

Houllier, daha kısıtlı kapasiteye sahip ama daha azim-

li olan Heskey'yi tercih etti. Bu bir nevi *Hayvan Çiftliği*'ndeki Boksör'ün daha kaprisli safkana tercih edilmesi gibiydi. Bu karar Houllier'nin yönetiminin ilk zamanlarında Roy Evans'ın bırakınız yapsınlar tarzının mirası olan zararlardan kurtulurken yararlanılan otoriter tutumunun fazla ileri gitmeye başladığına işaretti. Bu tutum Fowler'ı uzaklaştırmıştı ve Anelka'nın erkek kardeşlerinin onun işlerini agresif biçimde yönetmesinden hoşlanmayan Houllier, oyuncunun Manchester City'ye gitmesine sebep oldu. Gizli mesaj, Anelka'nın yarıardan çok zarar olduğuydu. Anelka sonradan gittiği City, Fenerbahçe, Bolton ve Chelsea'de gollerine devam ederken Diouf pek bir etki gösteremeyip nahoş hislere sebep oldu.

Anelka kararı zaten tuhaftı (Houllier sanki Heskey için harcanan 11 milyon poundun bir hata olduğunu kabul etmek istemiyordu) ama Litmanen'in paketlenmesi absürtlüğün sınırlarında geziyordu. Otuz bir yaşındaki Fin oyuncu belki Ajax ve Barcelona'daki en iyi yıllarını geride bırakmıştı ama bir önceki sezonun Şampiyonlar Ligi'ndeki performansının gösterdiği gibi hâlâ dünya çapında bir teknisyendi. Yine de Houllier'nin onu Ocak 2001'de Barça'dan aldığından beri ligde bir buçuk sezonda sadece on iki kez ilk on birde sahaya sürmesi, kulübün kaybedilen fırsatlarından birindeki sinir bozucu bir dönem olarak hafızalarda yerini aldı. İşaretler Houllier'nin felsefesinin giderek daha da uyuşuklaşmaya başladığını gösteriyordu. (Çok geçmeden Berger de gidecekti, ama bu noktada menajerin hakkını verelim, Çek oyuncunun baş düşmanı sakatlıklardı.)

Anelka olayına karşın bir süre Houllier işleri doğru yapıyormuş gibi göründü. 2002-03 sezonunda ilk dört maçın üçünde son dakikada yenilen gollerle berberlikler gelse de, ilk on iki maçı yenilgisiz geçen takım kasım ayının başında lider konumundaydı. Bir şampiyonluk adaylığı daha masadaydı ama Litmanen ve Anelka'nın sunduğu akıcılıktan yoksun olan kadronun daha cansız, öngörülebilir ve donuk bir oyuna doğru gittiğine dair uyarı işaretleri de vardı.

Alarm zilleri, iyi giden lig serisinin ortasında Şampiyonlar Ligi'nde Valencia deplasmanında çalmaya başladı. Liverpool'un içi dışına çıkmıştı. İspanyol takımına karşısında alınan 2-0'lık yenilgiden sonra Houllier "Bu kadar geriye sıkıştırıldığımız bir Avrupa maçı hatırlamıyorum," dedi. "Defansta dengesizdik, orta sahada parlak değildik ve forvette daha iyi olmalıydık."

Skordan başka her açıdan bir yıkımdı. Pablo Aimar ve Rubén Baraja'nın katkısıyla misafir takım baştan sona eziyete uğramıştı. İspanya'da otuz sezonun ardından ilk şampiyonluğunu yaşayan Valencia'nın ligde sadece yirmi yedi gol yemişi olması Houllier'nin onaylayabileceği bir şablondur. Ama Valencia atakta da harikalar yaratıyordu. Koçları Rafael Benítez, "İnsanlar beni defansif oynamakla suçluyorlar ama sanırım ne yapmak istediğimizi bu akşam gösterdik," dedi.

Bu oyun Liverpool yönetiminin ilgisini çekmediyse eğer, bir ay sonra Valencia'nın Anfield'da 1-0'lık, skora yansımayan ama ev sahibini mahveden bir oyunla kazanması kesinlikle çekti. Aimar yine Valencia'nın oyun kurucusu ve Liverpool'un işkencecisiydi, Baraja ve David Albelda orta sahada Didi Hamann ve Steven Gerrard'ı sıfırlamıştı ve özellikle hırçın geçen ikinci yarıda misafir takım oyunun teknik olduğu kadar fiziksel yönünde de yeterli olduğunu göstermişti.

Liverpool, Üçleme yaptığı 2000-2001 sezonunda estetik açıdan pek olmasa da sonuç alma bakımından Avrupa'daki herhangi bir takım kadar iyi olduğunu ve sonraki sezon da Şampiyonlar Ligi'nde çeyrek finale çıkarken kimseden aşağı kalmadığını göstermişti. Ama bu ciddi bir darbeydi ve Liverpool'la Avrupa elitleri arasında yeniden bir uçurum belirmeye başladığını gösteriyordu.

Valencia'ya iki maçta da teslim olmaları, sezonu rayından çıkardı. Liverpool ligde West Ham ve League Cup'ta Southampton karşısında çalışkan zaferler kazanmayı başardı ama ligdeki yenilgisizlik serisi Middlesbrough deplasmanında sona erdi. Şampiyonlar Ligi'nde devam edebilmek için

Basel'de kazanmaları gereken maçta ilk yirmi beş dakikada üç gol yediler. İkinci yarıda savaşıarak skoru beraberliğe getirdiler ama bu bir zaferin kıyısından dönmekten başka bir işe yaramadı ve Uefa Kupası'na geçiş yaptılar.

Houllier'nin takımı ligde ocak ayının ortasına kadar maç kazanamadı ve yedi puan farkla liderken, liderin on bir puan gerisinde altıncı sıraya düştü. Mart ayında League Cup'a pek de ilgi göstermeyen Manchester United karşısında kupa kazanıldı (Houllier dönemi ne kadar eleştirilirse eleştirilsin en azından kupalar gelmeye devam ediyordu) ama bu iyi hisler sadece üç hafta sürdü ve Uefa Kupası'nda Celtic her iki maçta da Liverpool'u sürklase ederek kupa dışına itti. Henrik Larsson, ortasında Djimi Traoré'nin olduğu bir defans için fazla oyunbazdı ve Liverpool'un cevap verecek yaratıcı enstrümanları yoktu. *Guardian*'da Richard Williams, "Houllier eğer Gary McAllister'in [Coventry menajeri olmak için takımdan ayrılmıştı] Anfield'dan ayrılmadan önce bilgeliğini gençlere yeteri kadar aktardığını düşünüyorsa yanılmış," diye yazdı. "Liverpool menajerinin elinin altındaki hiçbir oyuncuda bu şekil bir futbol zekâsı yok." Ağır ama doğru bir suçlamaydı. Steven Gerrard, Dietmar Hamann ve Danny Murphy birçok pozitif özelliğe sahip oyunculardı ama hiçbirinin oyununun akışını kendi istediği gibi idare edemiyordu. Bu sırada Heskey üst seviye bir golcü olmanın gerektirdiği malzemeye sahip olmadığını daha da çok gösteriyordu. İskoç şampiyonları karşısındaki hantal performans giderek talihsiz gülünçlüklerle anılmaya başlayan Heskey'nin kariyerindeki son tökezlemeydi. Son komedileri arasında FA Cup'ta ikinci küme takımı Crystal Palace karşısında boş pozisyonda topu yetmiş metre sürdükten sonra kalecinin kucağına bırakması ve Millenium Stadium'da Manchester United karşısında kaleye neredeyse top yerine bir topak çim göndermesi vardı.

Houllier, "Şampiyonlar Ligi'ne katılma hakkı elde etmek bunun telafisi olacak" dedi, ama bunu da yapamadılar. Liverpool hedefin üç puan altında kalıp beşinci oldu ve bu

süreçte üç utanç yaşadı: Old Trafford'da 4-0'lık bir hezimet, evinde takımdan gönderilen Anelka'nın son dakika golüyle Manchester City'den alınan bir yenilgi, sezonun son gününde Şampiyonlar Ligi için Chelsea'yle yapılan ölüm kalım gösterisindeki yenilgi.

Houllier giderek daha da öngörülebilir hale gelen takımını Leeds forveti Harry Kewell'la canlandırmaya çalıştı. Teoride ilerici bir fikirdi: Avustralyalı oyuncudan Owen ve Haskey'nin arkasındaki boşlukta iş görmesi istendi ama ileri doğru dikine uzun toplarla oynamaya koşullanmış bir takımda bu toplar Kewell'ı hepten baypas edip onun katkısını sınırladı. 2003-04 sezonunun açılışında Chelsea'ye 2-1 kaybedilen maçta Kewell umutsuz biçimde izole edilmiş bir görüntü çizdi ve sezon hiç rayına oturmadı: 2003'te satılan Berger'in golüyle Portsmouth'a yenildiklerinde ekim ayı ortasında Liverpool lider Arsenal'ın on iki puan gerisine düşmüştü. Anfield'da Bolton tarafından League Cup'tan elendiler, Portsmouth karşısında alınan bir başka yenilgi FA Cup umutlarına nokta koydu ve formda Didier Drogba'nın oynadığı Marseille tarafından Uefa Kupası'nın dışına itildiler.

Liverpool, Newcastle'ın önünde dördüncü sırada yer alarak bir sonraki sezonun Şampiyonlar Ligi'ne gitmeye hak kazanabilirdi. Bu sırada uzun vadeli düşünen önemli sayıda taraftar aslında Newcastle'ın onları geride bırakmasından memnun olurdu çünkü Houllier'nin giderek daha da düzensizleşen futbolundan bıkmışlardı ve menajerin değişmesini umuyorlardı. Sonuçta yine de onların istediği oldu. Çaresizce yerini korumaya çalışan Houllier, Djibril Cissé'ye 14 milyon pound harcadı ve neredeyse kendi yönetiminde yanlış giden her şeyin simgesi haline gelen Emile Heskey'yi Birmingham'a postalandı. Ama artık çok geçti. Houllier'nin kendisi de postalandı ve yerine Valencia takımıyla onun Liverpool'unu raydan çıkaran muhtemelen en büyük darbeyi vurmuş olan isim geldi.

Rafael Benítez, Anfield'a geldiğinde dünya futbolunun en par-

lak genç menajerlerinden biri kabul ediliyordu ve belki de sıralamada onun önünde sadece Porto'yla Şampiyonlar Ligi'ni yeni kazanmış olan José Mourinho bulunuyordu. Söylenene göre Liverpool da Mourinho'yu düşünmüş, ama halen kendini eski ekol sportif değerlerin savunucusu olarak gören kulüp yönetimi onun Porto'nun başarılı Şampiyonlar Ligi koşusunda Old Trafford'da saha kenarında yaptığı meşhur sevinç gösterisinden hoşlanmadığı için bu girişimden vazgeçilmişti. Gerçekte, bir milyarderin desteklediği bir kulüp de yeni bir menajer arayışındayken, Liverpool'un Mourinho gibi gözde bir ismin ilgisini çekip çekmeyeceği tartışmaya açık. O dönem gazetelerde Liverpool'un hedefi olarak gösterilen diğer isimlere bakıldığında (Celtic menajeri Martin O'Neill, Charlton menajeri Alan Curbishley ve Southampton'dan henüz kovulmuş olan Gordon Strachan) Mourinho'ya erişmenin biraz zor olduğu söylenebilir.

Ama Benítez kesinlikle Curbishley veya Strachan'ın bir adım ilerisindeydi. Hatta sicili aşağı yukarı Mourinho'yla aynıydı ama uluslararası alanda onun kadar tanınmıyordu. Menajerlik kariyerine Valladolid, Osasuna, Extremadura ve Tenerife'de yaptığı sıradışı başlangıcın ardından, 2000 ve 2001'de Şampiyonlar Ligi finali oynamış olan Héctor Cúper'in gidişiyle Valencia'nın başına getirildi. Adaylar arasında dördüncü tercihti ama hep başarının kıyısında kalan bir takımı çok geçmeden sürekli kazanır hale getirerek kendini kanıtladı. Metodik, sıkı çalışmaya dayalı ve bazen komik derecede dikkatli tarzı başlangıçta oyuncular ve taraftarlar tarafından tutulmadı. Dondurmanın, zeytinin ve *paella* yemeğinin yasaklanması oyunculara sıkıntı yarattı (*paella* yasağının sembolik bir anlamı da vardı: Valencia'dan çıkmış geleneksel bir yemek *Madridista* Benítez tarafından yasaklanıyordu). İlk sonuçlar kimseyi etkilemedi: Noel'in hemen öncesinde orta sıralarda yer alan Valencia ilk on dört maçının dokuzunda berabere kalmış, ikisini kaybetmişti. Sürekli kendi taraftarları tarafından yuhalanan Benítez kovulmanın kıyısına gelmişti.

Espanyol deplasmanında 2-0 geriden gelip 3-2 kazanılan bir maçtan sonra Benítez'in takımı işlemeye başladı. Oyuncularına Cúper'den daha direkt bir stil benimsetmişti. Top hızla iç kanallardan Mista'ya aktarılıyor, o da Ruben Baraja, Pablo Aimar ve kanattaki Kily González gibi golcü orta saha oyuncularını oyuna dahil ediyordu. Takım agresif defansif orta saha oyuncusu David Albelda'yla desteklenen defansı ile geride sıkı ve kararlıydı. İlk sezon sonunda otuz sekiz maçın ardından gol sütununda elli bir gibi mütevazı bir rakam yazıyor olsa da yenen gol sayısı sadece yirmi yediydi. Karışım işe yaradı. Espanyol maçının çevrilmesinden sonra Valencia kalan yirmi bir maçının on beşini kazandı ve Deportivo La Coruña'nın yedi puan önünde şampiyon oldu.

Çığır açan bir başarıydı. Yine de Valencia bir sonraki sezon Şampiyonlar Ligi'nde Liverpool karşısında gösterilen performans karşın lig şampiyonluğunu korumayı başaramadı. Ama 2003-04 sezonunda Benítez öncülüğünde en büyük sezon yaşandı: La Liga'yı yine kazandılar; Aimar'ın dizginleri tutmayı sürdürmesi ve Mista'nın daha ileri itilmesiyle gol sayılarını iki sezon öncesinin yirmi üstüne taşıırken yenen gol sayısı aynı kaldı. Buna ek olarak Benítez takıma Uefa Kupası kazandırarak 1980'de Kupa Galipleri Kupası finalinde Arsenal'ı yenmelerinden beri ilk Avrupa başarısını getirdi.

Bu görülmemiş bir başarıydı ama kulüp yine de menajerine karşı tuhaf biçimde mesafeliydi. Benítez'in "ideal senaryo"sunun Valencia'yla uzun ve başarılı bir ilişki yaşamak olduğunu söylemesine karşın hisleri karşılıksız çıktı. İdari menajer Manuel Llorente kendisine iyileştirilmiş bir kontrat önermeyi reddederken ("Sana iki yıl daha verirsem ve sonra üç yenilgi alırsan bu benim sorunum olur" dedi) futbol direktörü Jesús García Pitarch bir transfer üzerine yaşanan çekişmede gereksiz inatçıydı. Benítez, Roma'dan sağ bek Cafú'nun alınmasını isterken kendisine Uruguaylı forvet Fabián Canobbio sunulunca o zamandan beri sık sık tekrarlanagelen meşhur sözünü etti: "Ben kulüpten bir kanepe iste-

dim, bana bir abajur verdiler; bunda bir yanlışlık var.” Benítez ayrıca Llorente’yi de “hiçbir arkadaşı olmayan, seni arkadan bıçaklamak için gölgede bekleyen bir adam” olmakla suçladı. Valencia daha sonra fikrini değiştirip şampiyon menajerine daha çok para önerdi ama kulübe bunun için çok geç olduğu bildirildi. Benítez gözyaşları içinde basına istifasını açıkladı ve Merseyside’a doğru yola koyuldu.

Haziran 2004’te Anfield’a geldiğinde Liverpool tam olarak krizde sayılmasa da derin bir kasvet içindeydi ve 2001’de Üçleme yapılan sezonun yarattığı delişmen umutlar çoktan uzak bir hatıra olmuştu. Ama Houllier hiç değilse bir miras bırakmıştı: Kulüp 1990’larda unuttuğu kupa kazanma alışkanlığını yeniden edinmişti ve mükemmellikten uzak olsa da hiç değilse iyi defansif alışkanlıkların yerleştiği epey güvenilir bir takım vardı. Aynen Cúper’in Valencia’da yaptığı gibi Houllier de Benítez’e üstüne yapılanabileceği sağlam temeller bırakmıştı.

Benítez’in yaklaşımı Houllier’ninkine göre radikal değişiklikler göstermiyordu: Metodik ve sağlam bir defans, rakip beklerin arkasındaki boşluklara doğru hızlı forvetlerin kovalayacağı toplar, koşan ve defansa yardım eden bir orta saha. Benítez orta sahadaki oyun kurucuya daha fazla önem atfediyordu. Bu bölge, McAllister’dan sonra bir çare bulamayan Houllier için ilginç bir kör nokta olmuştu. Benítez burası için kısıtlı transfer bütçesinin önemli bir miktarını Real Sociedad’ın genç orta saha oyuncusu Xabi Alonso’ya harcadı. Onun değişen hızlardaki kısa pasları ve arada sırada çıkardığı olağanüstü uzun paslar Liverpool’un temposunu belirliyordu. Alonso’nun gelişiyse, sabırsız tarzı yüzünden gerçek bir şampiyon adayının kaptırmaması gereken topları sık sık rakibe veren Gerrard merkezden uzaklaştırıldı.

Gerrard’ın top kaptırma alışkanlığından bezmesine karşın Benítez onun Liverpool’un geleceğinde hayati önem taşıdığına emindi ve İngiltere’nin 2004 Avrupa Şampiyonası’ndaki kampına uçup onu Chelsea’den gelen teklifi reddetmesi için çaresizce ikna etmeye çalıştı. Houllier arkasında gelişmeye hazır,

sağlam bir çalışma etiği taşıyan bir takım bırakmış olabilirdi ama bu takımın çok az yıldızı vardı ve Benítez de Gerrard gibi bir yeteneği kaybetmeyi göze alamazdı. Üstelik Owen tercihini Real Madrid'e gitmekten yana kullanmıştı ve yerine oynayan istikrarsız Djibril Cissé kesinlikle Benítez'in 14 milyon pound harcayacağı biri değildi. Gerrard kalmayı tercih etti.

Benítez, Liverpool'daki ilk yazında iki hayati seçim daha yaptı. Bunlardan ilki takıma mucizevi bir top dokunuşu kazandırmak için Barcelona'dan yaratıcı oyuncu Luis García'yı almaktı. García sol iç kanaldan dikine ileri gitme eğilimi gösteren, tam olarak ne kanat ne orta saha ne de 10 numara denebilecek, ama ayağına hâkim, olağanüstü ve önemli goller atabilen cıva gibi bir oyuncuydu ve Benítez onu Tenerife'yi çalıştırdığı dönemde kiralamıştı. Benítez'in diğer önemli kararı, en iyi gününde ancak sıradan bir kanat beki olabilen Jamie Carragher'ı gösterişsiz ama hayli etkili bir stoper olarak kendini göstereceği defans ortasına çekmekti.

Başlangıçta zorluklar yaşandı. Ekim ortasına gelindiğinde Liverpool şampiyonluk yarışının dışına atılmış, lider Arsenal'in on iki, sezonu şampiyon tamamlayacak olan Chelsea'nin on puan gerisine düşmüştü. Ligde hiç ciddi bir ivme yakalanamadı. Diğer yanda Şampiyonlar Ligi'nde Liverpool evinde Grazer AK'ye karşı aldığı 1-0'lık yenilgiye karşın zar zor grup aşamasına yükselmişti. Olympiakos ve Monaco'ya karşı deplasmanda alınan yavan yenilgiler geçiş dönemi yaşayan bir takım için Avrupa arenasının bir egzersizden öte pek bir şey olamayacağını gösteriyordu.

Ve sonra kasımdan aralık ayına geçildiğinde evde peş peşe kazanılan iki maç ruh halini değiştirdi. Benítez'in takımı ekim ayında Fulham deplasmanında ilk yarısını iki gol geride kapadığı maçı 4-2 kazanarak zaten direnç işaretleri göstermişti. (İnanılmaz biçimde, 1991'deki Notts County maçından beri Liverpool'un devre arasına geride girdiği bir maçı ilk kazanmıştıydı.) Son şampiyon Arsenal, Anfield'a son elli beş lig maçında sadece bir kez kaybetmiş bir takım olarak geliyordu. Maç

akıllarda Neil Mellor'ın uzatma dakikalarında tek topluk bir atakta milyonda bir rastlanacak incelikte bir şutla attığı akıl almaz golüyle kaldı. Ama asıl önemli olan Liverpool'un direnciydi: Takım iki hat halinde ve orta sahada beş kişiyle son şampiyonu maçın büyük kısmında kaleden uzak tutarken fırsat buldukça ileri de fırladı. Mellor'ın bomba gibi şutu bir yana, Liverpool gol perdesini resim gibi bir takım golüyle açtı: Kendi sol iç kanalından ileri çıkmaya çalışan Robert Pires'in topunun Hamann tarafından çalınması; Steve Finnan'ın sol kanattaki Kewell'a çapraz bir pas atması; Kewell'ın tek topta iç kısımdaki Gerrard'ı bulması; Gerrard'ın topu ileri fırlayan Alonso'ya bırakması; ve Mellor'ın sahte bir koşuyla Arsenal defans oyuncularını sola çekmesiyle önü açılan Alonso'nun topu sertçe sol üst köşeye göndermesi. Taç çizgisinde Benítez'in yaptığı ufak göz kırpması ve baş parmağını kaldırma hareketi muhtemelen onun Anfield'daki altı yılında yaptığı en büyük duygu gösterisiydi.

Derken Şampiyonlar Ligi grup aşamasının son maçı için Olympiakos geldi. Liverpool bir üst tura çıkmak için maçı kazanmak zorundaydı ve Yunan takımının gol bulması halinde Liverpool'un iki farkla kazanması gerekiyordu. Ve ilk yarının ortalarında bir frikikte Antonio Núñez'in barajdaki nöbet yerini bırakıp gezintiye çıkmasıyla Rivaldo misafir takıma golü getirdi. İkinci yarı Benítez için pek taktik bir zafer değildi ama Liverpool'un modern tarihinde öncü bir olaydı. İlk yarıda orta sahada birikip ihtiyaç duyulan gol için sabırla bekleyen Liverpool'un üst tura çıkmak için gereken üç golü atmak için yüklenmekten başka çaresi yoktu. Djimi Traoré'nin yerine Florent Sinama-Pongolle oyuna girdi ve yeniden dizilen ileri üçlü (Sinama-Pognolle, Kewell ve ilk yarının yalnız forveti Milan Baroš) misafir takımı sürekli rahatsız etti. Kewell'ın ceza alanının sol tarafında Anastasios Pantos'tan topu kaptığı ve kale önüne uzattığı topta Sinama-Pognolle'un golü bulmasıyla bunun ödülü çabuk alındı.

Liverpool sonraki yarım saati oflaya puflaya geçirdikten

sonra Benítez oyuna Baroš'un yerine Mellor'ı aldı. Yedek takımında bir avuç gol atmış olan genç forvet A takımında başarılı olacak kadar incelikli sayılmazdı ama on üç dakikadaki katkısıyla kulüp tarihinde kendine bir ek bilgi olarak yer açtı. Oyuna girdikten bir dakika sonra Sinama-Pognolle ve Núñez'in ceza alanındaki ufak kapışmasından yararlanıp kısa mesafeden takımını öne geçirdi. Ardından maçın bitimine dört dakika kala tarihin Kop önünde atılan en önemli ikinci golü geldi (David Fairclough'ın 1977'de St. Etienne'e attığıyla kesinlikle boy ölçüşülemez). Soldan ileri çıkan Carragher arkasını kontrol ettikten sonra Mellor'a doğru bir pas kaldırdı, ceza alanı önündeki Mellor geriye doğru kaleye yirmi beş metre mesafedeki Gerrard'ın ayağına topu indirdi. Liverpool'un kapkanı muhteşem bir kaçınılmazlıkla tek vuruşta topu hemen sağ direğin içine doğru gönderdi. Anfield kendinden geçen Benítez'in taktik verme girişimi kendisine sımsıkı sarılan bir görevli yüzünden kesildi. Gerrard maçtan önce "Kulüpteki herkes Şampiyonlar Ligi'nde kalmak istiyor ve haftanın sonunda çekilecek Uefa Kupası kurallarını düşünmeye niyetimiz yok" demiş, pek çok kişi bunu Liverpool'un turu atlayamaması halinde onun muhtemelen ocak ayında Chelsea'ye gideceğine dair bir işaret olarak görmüştü. Gerrard en azından sezon sonuna kadar Anfield'da kalacağına söz vermişti.

Liverpool, Anfield'da yılbaşı günü oynanan maçta Chelsea'ye yenilirken Frank Lampard anlamsızca bir hareketle ev sahibi takımın en etkili oyuncusu Xabi Alonso'nun bileğini kırdı. Bu berbat yenilgi birçok açıdan bunu izleyen önemsiz beş ayın habercisiydi: Liverpool kalan yirmi yedi maçının sadece on üçünü kazandı ve şansı giderek daha da kapanan Traoré'nin kendi altıpası içinde topu çekip dönmek isterken kalesine görkemli bir gol atmasıyla FA Cup'ta Barnsley tarafından saf dışı edildi. Traoré'nin sadece dört ay sonra Şampiyonlar Ligi finalinde kahramanca bir katkı yapacağını düşünmek bile abesti. Ama dizilimin bir parçası olan Traoré'yle beraber Liverpool gerçekten anlamı olan büyük

maçlarda kazanma, en azından sonuç alma alışkanlığı ediniyordu. Bunun tek istisnası uzatma devrelerinde Chelsea'ye kaybedilen League Cup finali idi. Liverpool zaferden on bir dakika uzaktayken, Gerrard'ın on metre mesafeden topu saçma biçimde kafayla kendi kalesinin sağ üst köşesine göndermeyi başarmasıyla çözüldü. José Mourinho her zamanki pantomimci hain olarak parmağını dudaklarına götürerek Liverpool taraftarlarını sustururken kupayı Chelsea kaptı. Ama Mourinho, Liverpool'un şansını (ve en iyi oyununu) Avrupa'ya sakladığını üzülerek görecekti.

Liverpool, Şampiyonlar Ligi'nin eleme turlarına 2002'de Leverkusen karşısında bıraktığı yerden başladı. Benítez geride Carragher, Hyypiä ve Traoré'yle üçlü defans kurup García ve Baroš'u Leverkusen defansının pas yapmasını engellemek için ileride bırakarak sabırla bir fırsat bekledi. Leverkusen artık üç sene önceki takım değildi ve fırsatlar çok geçmeden geldi. Igor Bišćan (Anfield'daki döneminde çok suçlanıp paldır küldür Crystal Palace'a satılan ama Liverpool'un finale doğru koşusunda orta sahada güvenilir bir duruş sergileyen bir figür) ortadan yaptığı anlaşılması güç bir koşuyla Leverkusen defansının arasına daldı. Paul Freier ve Carsten Ramelow'un arasından süzülerek topu Luis García'ya çıkardı ve soldan içeri giren oyuncu erken bir gol attı. Liverpool kontrolü tamamen almamıştı (Steve Finnan'ın defansta vurduğu tembel bir kafada önü açılan Dimitar Berbatov berberliği sağlamalıydı) ama yeterince iyiydi. Milan Baroš kaleciyle bire bir kaldığı bir pozisyonu değerlendiremezken Riise ve Hamann frikiklerden buldukları gollerle bu sağlam galibiyete katkı sağladılar.

Gerçi maçın son dakikalarında performans lekelendi. Berbatov çok uzaktan normalde Dudek tarafından kurtarılabilecek bir şut attı ama kaleci (görevi Westerveld'den devraldığından beri en önemlisi United karşısında olmak üzere hayli üst düzey hata yapmıştı) topu elinden kaçırdı ve França'nın hayati önemde bir deplasman golü atmasına izin verdi. Liverpool'un üç yıl önce Houllier yönetiminde Almanya'da yaşadığı çöküş

düşünüldüğünde Benítez ve takımının Leverkusen'e atılan bu can simidine endişelenmek için sebepleri vardı. Ama buna verdikleri karşılık muhteşem oldu ve sonraki iki maç Şampiyonlar Ligi'nin bu dışlanmış takımına büyük seviye atlatıp onu ciddi bir aday haline getirdi.

Bunların ilki Leverkusen deplasmanındaydı. Benítez aynen Anfield'daki gibi geride beşli defans ve ileride tek forvetle oynadı. Bu forvet, yani Baroš, pek o büyük İngiliz geleneğindeki uç adamlar gibi değildi ama defansın arkasına atılan topları kovalamaya hazırdı. Maçın tonunu o belirledi; sağdan ceza alanına girdiğinde Jan-Ingwer Callsen-Breckner tarafından düşürülmesine karşın (penaltı verilmedi) Gerrard'ı pozisyona sokup onun korner kazanmasını sağladı. Liverpool'un ilk golüne bu korner yol açtı ve Luis García topu ağlara gönderdi. Özgüveni giderek artan García çok geçmeden farkı ikiye çıkardı; Bišćan'ın kafayla indirdiği topu yakın mesafeden kaleye yollayarak Almanların tur ümitlerini söndürdü. İkinci yarıda Baroš da ödülünü sökerek aldı ve Jacek Kryznówek'in son dakikalardaki golüyle maç 3-1 bitti. Leverkusen toplamda 6-2'yle yerle bir edilmişti ve bu sonuç Liverpool'un 2002'nin hayaletini görmezden gelme biçimi açısından daha da önemliydi. "Turnuvadaki diğer takımlar bu maçı seyrettiklerinde, dikkatli olalım, kolay rakip değiller diyecekler," diye not etti Benítez.

İyice sağlamlaşıp özgüvenini şişiren Liverpool, Juventus karşısındaki çeyrek finalde daha da büyüdü. Anfield'daki ilk maçtan önce ev sahibi taraftarlar zorunlu ama içten bir alçakgönüllülük göstererek Juve'den ve taraftarlarından özür dilediler. Bu iki takım neredeyse yirmi yıl önce Brüksel'de Heysel'de yaşanan trajik olaylardan sonra ilk kez karşılaşılıyordu. Kop'ta oluşturulan insan mozaiğinde "AMICIZIA" yazılıyordu; İtalyanca "arkadaş" demekti.

Finnan her zamankinden daha içeride oynayıp Pavel Nedved'i kontrol etti ve Zlatan Ibrahimović için biri ona müdahale edecek diğeri de onu perdeleyecek iki defans oyuncusu görevlendirildi. Ama Liverpool dikkat çekici biçimde

şiddetli bir hızda başladı. Fabio Capello'nun takımı Serie A'yı kazanma yolundaydı (gerçi Calciopoli şike skandalından sonra bu şampiyonluk geri alınacaktı) ve Avrupa'da şampiyonluk için de favori gösteriliyorlardı. Çoğu kişi maçı soğutma konusunda usta olan Benítez'in geride oynayacağını düşünüyordu. Ama kendisi onun yerine takımına Juve hatlarını dağıtıp öne geçme, oyunu sonra kilitleme talimatı vermişti. Cesur bir açılış hamlesiydi ve maçın başlarında Gerrard'ın şiddetli bir müdahaleyle kendisini Emerson'a tanıtmasıyla Juve'nin başı döndü. Pek Vinnie Jones'un 1988'de Steve McMahon'a yaptığı kadar sert değildi ama niyeti belli etti ve kontrol sağladı. On dakika sonra Gerrard sağdan Juve altıpasına hızla bir korner yolladı. Luis García (hava toplarında 1,70'lik boyunun hak ettiğinden daha iyiydi) hafifçe Hyypiä'ya doğru dokundu ve onun on metreden ayağının dışıyla boşluktan geçirdiği top kalenin korumasız sol yanına gitti.

Fransa'nın üretken genç milli oyuncusu olarak gösterdiği vaadi hiçbir zaman yineleyemeyen Anthony Le Tallec bu kez kendi küçük ama kritik katkısını yapmak için öne çıktı. Önce bir deneme koşusu: Sağda García'ya doğru topa dokundu, García arkasını kontrol edip Juve kalesinin önüne enlemesine sert bir top kaldırdı ve Baroš topu içeri sokma fırsatını milim farkla kaçırdı. Ardından muhtemelen tarihte Anfield Road tarafındaki tribünün önünde atılmış en büyük gol olma konusunda sadece Terry McDermott'ın 1978'de Spurs'e attığıyla kıyaslanabilecek gol geldi. Bišćan (yine kendisini sessizce kabul ettiriyordu) topu sağda orta çizgiyle taç çizgisinin birleştiği noktaya doğru gönderdi. Finnan topu akıllı biçimde oyun içinde tutup içerideki Le Tallec'e uzattı, o da tek vuruşla daha da içeri doğru kaldırıp topu Baroš'un üstünden aşırarak García'nın koşu yoluna düşürdü. İspanyol oyuncu düşen topu yakalamak için adımlarını kısaltıp hızla ileri atıldı ve sol ayağının dışıyla kalenin sol köşesine doğru tribünleri çılgına boğan bir şut attı. Kaledeki Gianluigi Buffon topu tutmak için vücudunu geriye doğru büktü ama çaresizdi. Top ağlardan

tepip tekrar çizgiye geldiğinde Buffon çoktan çimlerin üzerine oturmuş, bacaklarını açmış, tatsız bir şaşkınlıkla sahanın ilerisine bakıyordu. Liverpool'un rüyaları bu noktada berraklaştı: Gerçekten bu turnuvayı kazanmaya yetecek kadar kaliteli olduklarına inandıkları an buydu.

Yine de bir tereddüt yaşandı. Bir kaleci saçmalığıyla Liverpool aynen Leverkusen karşısında olduğu gibi yine rakiplerine tur ümidi verdi. Zavallı Scott Carson (ilk yarıda Alessandro Del Piero'yla girdiği bire bir mücadeleyi kazanmıştı), Fabio Cannavaro'nun kafayla indirdiği topu aynen kaleye aldı. Dep-lasman golü Juventus'un hâlâ favori olması anlamına geli-yordu. Bunu izleyen maçta İtalya'da yaşananlar Houllier'nin 2001'de Roma'da çevirdiği o en büyük dümeniyle kıyaslanabi-lir.

Liverpool dört ay önce bileğini kırdıktan sonra ilk kez oynayan Xabi Alonso'nun dönüşüyle moral yüklemesi yaptı. Alonso'nun kendini onardığı, hem de çok iyi onardığı, maçın başlarında Del Piero'yla ev sahibi taraftarları memnun etmeyecek biçimde çarpıştığında belli oldu. Alonso (her iki omzun-da Benítez'in deyişiyle "neredeyse yakın koruma" gibi oynayan Bišćan ve Antonio Núñez'le) oyunun yığıldığı orta sahaya patronluk etti. Juventus açık oyundan sadece tek bir şans bulabilirdi; Gianluca Zambrotta'dan gelen bir ortada Ibrahimović topu ayağının yanıyla on metreden lakayt biçimde direğin üstünden dışarı yolladı. Liverpool özgüvenli biçimde Juventus'un azıcık üstünlüğünü de emdi. Orta saha geri üçlünün önünde sağlam durdu (aslında 4-2-3-1 başlayıp, Juve'nin kafasını karıştırmak için birkaç dakika sonra formasyon değiştirmişler-di). Ama büsbütün negatif bir oyun oynamadılar ve Juve'nin ileriye adam yığmasına engel olmaya yetecek kadar düzenli ve tehlikeli çıkışlar yaptılar. Alonso soldan leziz bir pas gönderip Baroš'u ceza alanında pozisyona soktu ama Buffon koşup açığı kapatırken müsrif forvet sakinliğini koruyamadı ve topu sağ taraftan auta doğru dürttü.

Yürekler tek bir kez ağızlara geldi; Del Piero'nun kullandığı

serbest vuruşta Cannavaro'nun Anfield'da attuğı golü yinelemesine santimler kaldı. Onun yerine top yan direktten sekti, Traoré'nin dizine çarpıp kaleye doğru yuvarlandı ve çizgiyi geçmek üzereyken son anda Dudek'in eliyle dışarı yönlendirildi. Liverpool'un bu macerasında zamanın yavaşladığı üç andan biriydi; Eiður Guðjohnsen ve Andriy Shevchenko da ilerdeki maçlarda bütün yıldızların Liverpool'un yanında olduğu o yetersizlik acısını aynen Cannavaro gibi tadacaktı.

Juventus o yılki Şampiyonlar Ligi maçlarında Liverpool'la karşılaşana değin sadece iki gol yemişti. Şimdi iki tane daha yiyip elenmişti. Birdenbire Liverpool'un defansif sicili dikkat çekmeye başladı: Chelsea'yle oynanan yarı finale kadar sadece altı (ön elemelerde Anfield'daki Grazer AK fiyaskosunu sayarsak yedi) gol yemişlerdi. Premier League'i arkasına takıp koşan Chelsea bir sonraki turun favorisiydi ama Avrupa'da Liverpool büyük dayanıklılık göstermişti. Chelsea iki maçta da topla daha çok oynayan taraf olsa da sonuçta sadece iki net pozisyon yakalayabildi; ve bu takım oraya gelene kadar Bayern München'e beş, Barcelona'ya altı gol atmıştı. Stamford Bridge'deki maçta Liverpool'un savunması neredeyse mükemmeldi. Didier Drogba maçın başlarında güçlü bir koşu yaptı, Hyypiä tarafından engellenip Carragher tarafından çıkmaz sokağa yönlendirildiğinde cesareti kırıldı. Tek açık şansı değerlendiremeyen isim, topu beş metre mesafeden üstten auta yollayan Lampard oldu. Joe Cole'un sağ kanattan amaçsızca şişirdiği ve dönerek gelen bir topun çimlere değdikten sonra sola doğru yönlenmesi neredeyse Dudek'i avlıyordu ama onun dışında misafir takım pek bir tehlike yaşamadı ve maç 0-0 bitti.

Altı gün sonra gürültülü Anfield'da işi bitirdiler. Benítez aynen çeyrek finalde yaptığı gibi oyuncularına delice atmosferden yararlanıp en başından Chelsea'ye yüklenmelerini söylemişti. Görsel açıdan aynı güzellikte olmasa da plan işe yaradı ve bir parça şans sayesinde avantajı ele geçirdiler. Dört dakika oynanmışken Riise sol tarafta topu içerdeki Gerrard'a yolladı, o da Chelsea defansının arkasına ustaca bir top kal-

dırdı. Baroš topu kaleye doğru aşırıttakmış gibi göründü ama hızla çıkan Petr Čech tarafından alabora edildi. Top kalecinin yanından geçti, hamle yapan John Terry'den sekti ve García tarafından zayıf biçimde kaleye yönlendirildi. Bundan sonra olanlar hiçbir zaman tam olarak ispatlanamadı. Slovak hakem Luboš Michel, William Gallas'ın çabalarına karşın topun çizgiyi geçtiğine hükmetti. Goldü. Tekrar görüntülerinden tam karar verilemiyor ama topun tamamının çizgiyi geçmiş olması da pek mümkün görünmüyor. Yine de, Michel golü saymasaydı penaltı kararı verip Čech'i oyundan atmak zorunda kalacaktı. José Mourinho'nun sonradan "hayalet gol" olarak adlandırdığı konudaki haksızlık iddiaları hiçbir zaman inandırıcı olmadı.

Ama Juve maçının aksine Liverpool'un yüklenmesi orada sona erdi. Artık kaybedilebilecek somut bir şey vardı (Avrupa'nın bir numaralı kupasında yirmi yıl sonra ilk kez finale çıkma şansı) ve takımı bir korku kapladı. Çok abartılı biçimde olmasa da maç bir atak ve defans oyununa döndü. Chelsea (ligde de görüldüğü gibi daha iyi bir takımdı) zaten ilaki maçı kontrol altına alacaktı ama Liverpool iyice kabuğuna çekildi. Bu yapılacak en akıllıca hareket değildi. Önce Torino'daki, sonra da Stamford Bridge'deki maçlar Liverpool'un Avrupa'nın en iyi takımlarını durdurabileceğini göstermişti ama şimdi bunu ilk maçta sarı kart gördüğü için cezalı duruma düşen Alonso olmadan yapmak zorundaydılar. Gerrard tüm niteliklerine karşın aynı kontrolü sağlayamıyordu. Hamann'ın yanında Bišćan yine sıkı bir performans gösterdi ve Chelsea atakları maçın çoğunda Drogba ve Lampard'ın uzaktan attığı, Dudek'in iyi karşıladığı şutlara indirgendi. Liverpool uzun toplara başvururken, Benítez bu yaklaşımı "biraz ham" olarak tanımladı ve "bir piyangoya" benzetti.

Ama top Liverpool sahasına gelmeye devam etti ve sonunda bir açık bulunmalıydı. Ve nihayet uzatma dakikalarının sonlarına doğru bulundu. Dudek soldan gelen bir ortaya müdahale edemedi ve top altıpasın sağ köşesinde Guðjohnsen'in

ayaklarına düştü. Kale bomboş karşısındaydı ama İzlandalı golcü bocaladı ve topu kale önüne enlemesine yolladı, Carragher kendi kalesine gol atma tehlikesine karşın kahramanca bir şekilde topun yönünü değiştirdi. Anfield gürültüyle patlayıp Liverpool taraftarları tepinirken (ve haklarını hiç yemeyelim, rakipleri yıllarca unutulmayacak bu zaferi kutlarken Chelsea menajeri ve oyuncularını sahada kalıp acıyla onları seyrettiler) tek korku, Liverpool'un şansının finalde tükeneceğiydi.

Atatürk Olimpiyat Stadyumu, 2005 Şampiyonlar Ligi'ne yaptığı ev sahipliği için bazı kötü notlar aldı. Stadyuma giden yollarda ve hemen dışarıda yığılı molozları, bir şişe su veya bir maç programı almanın bile imkânsızlığını bir kenara bırakın, asıl sorun oraya ulaşmaktı. Atatürk Stadyumu sanki ıssızlığın ortasında, İstanbul şehir merkezinin 20 kilometre dışındaydı ve ulaşım araçları ya çok kötüydü ya da yoktu. Şehirden veya havaalanından stadyuma ulaşmaları altı yedi saat süren birçok taraftar, otobüslerini ve taksilerini terk edip son birkaç kilometreyi Ay yüzeyi manzarasında yürüyerek tamamladılar.

Sonuçta bunların bir önemi olmadı, hatta efsaneye katkıda bulundu. Atatürk Stadyumu belki tamamen uygunsuzdu ama coğrafyasıyla en başından beri epik bir his veriyordu. Taraftarların bir bilinmeze doğru koyulduğu doğa yürüyüşü, hava yolculuklarının henüz sıradanlaşmadığı, çoğu kısmı hâlâ keşfedilmemiş dünyanın sıradan taraftarın gözünde çok daha büyük bir yermiş gibi görüldüğü 1977 Roma yolculuğunu hatırlatıyordu. İstanbul'un kıtanın ucundaki konumu zaten bir egzotiklik havası katarken, stadyumun pozisyonu bunu neredeyse başka dünyaların boyutuna taşıyordu.

Ama maç, Avrupa'nın diğer ucuna uzanan bu macera yaşanmasa bile o eski ekol klasik ambiyansa sahip olurdu. Yirmi yıl aradan sonra sıralamanın zirvesine dönen, Avrupa'nın en büyükleri arasında yer almış bir kulüp, son yirmi yılın hâkim güçlerinden biri olan bir başka kulüple karşılaşıyordu ve sert atmosfer bu olaya uygundu.

Liverpool maça zayıf takım olarak gidiyordu. Milan son sekizin belirlendiği turda Manchester United'ı kolayca paketlemiş, çeyrek finalde Internazionale'yi toplamda 5-0'la ezmış, yarı finallerde cesur PSV Eindhoven'i Massimo Ambrosini'nin son dakikalardaki kafa golüyle geçmişti. İlk on birdeki isimlerden yedisi bu kupayı 2003'te kaldırmıştı ve aynı muzaffer takımdan iki isim daha yedek kulübesindeydi. Takım sezon boyunca Seria A'nın son şampiyonlara verilen armasını taşımış, ligi Juventus'un hemen arkasında bitirmişti.

Öte yanda Benítez'in takımı Premier League'i beşinci bitirmiş, Avrupa'ya odaklandığı dönemde ligdeki son yedi maçının sadece ikisini kazanmıştı. Bu Liverpool takımını Avrupa'nın birinci kupasının finaline çıkmış en kötü kadrolardan biri olarak görmek o gün olduğu kadar bugün de moda. Ve ligin son dönemecinde nisan ayında ligden düşme korkusu yaşayan Crystal Palace karşısındaki yenilgiyle dibini bulan kötü formları bunun aksine bir şey söyletmiyor. Ama bütün gediklerine rağmen takımın Avrupa'da işini görmeyi becerdiğine şüphe yok: İstanbul yolunda 2004'ün finalistlerinden birinin yanında İtalya ve İngiltere'nin o yılki şampiyonlarını da saf dışı bırakmaları gerekti. Palace yenilgisinden sonra Benítez "Ben Avrupalı gibi düşünüyorum," diye omuz silkerek önceliğinin ne olduğunu belli etti. "Şampiyonlar Ligi'nde her şey çok farklıdır."

Alametler iyiydi. Benítez finalden önce otelde otobüsü beklerken dört tane otobüs fark etti. İlk önce en soldaki otobüs gelirse kaybederiz diye düşündü. Soldan ikincisi gelirse kazanacaklar, üçüncüsü gelirse maçı berabere tamamlayıp penaltılarda kaybedeceklerdi. İlk olarak dördüncü otobüsün geldiğini söylemeye gerek yok. Benítez ayrıca bu kadar titiz ve olgulara takıntılı bir menajer için hayli saçma görünecek biçimde şanslı iç çamaşırlarını da giymişti: Tazmanya Canavarı'nın resmini taşıyan kırmızı iç çamaşırları. Kendisine kızı Claudia tarafından alınan bu iç çamaşırları Valencia'nın ligde ve Şampiyonlar Ligi'ndeki önemli anlarında ve o sene

Liverpool'un Şampiyonlar Ligi'ndeki tüm maçlarında giymişti. Ayrıca şanslı Mont Blanc kalem de yanındaydı; bu kalemi o kadar yanından ayırmıyordu ki, 2006 FA Cup finaline giderken el bagajında yanına alamayacağı söylendiğinde uçağa binmeyi reddetti. Sonunda pilot kaleme göz kulak olmayı kabul etti.

Carlo Ancelotti'nin kırmızı-siyahlıları (aslında maça beyazlar içinde çıktılar çünkü bunları giyerek oynadıkları tüm Şampiyon Kulüpler Kupası ve Şampiyonlar Ligi finallerini kazanmışlardı) karşısında son bir hareket olarak Benítez sürpriz bir seçimle sağlam ve güvenilir Hamann'ı kenarda oturtup alışılmış 4-5-1 taktiğini bir yana bırakarak Harry Kewell'in Baroš'un hemen yanında oynadığı 4-4-2 sistemine döndü. Kenara alındığını maçın başlamasından bir saat önce öğrenen Hamann takımdaki yerini o kadar cepte görüyordu ki, Benítez kadroyu okurken Alonso'nun yerine kendi isminin okunduğunu sandı. "Takımda olmamayı beklemiyordum," dedi. "Kabullenilmesi zordu ama konsantrasyonumu kaybetmemeliydim."

Jamie Carragher da aynı şekilde şoktaydı. "Finale defansif gücümüzle gelmiştik ve Milan karşısında da farklı olacağını düşünmemiştim. Defans ikilisinin önünde Hamann'la oynuyorduk ve Steve [Gerrard] orta sahayla forvet arasında ileri bir pozisyonda oynuyordu. Patronun bunu değiştirmesi herkes için büyük sürprizdi. Çıkıp maçı kazanmaya oynaması gerektiğini düşündü; geride durmak yerine biraz daha cesur olmalıydık."

Benítez maçtan sonra aslında Kewell'dan Pirlo'yu kontrol etmesini istemiş olduğunu ısrarla yineledi ama aslında zihni kendi profesyonel gururuyla dumanlanmış da olabilir. Sağlamlık ön plandaydı ama takımlarının aşırı defansif oynadığı eleştirisine cevap olarak kendisi bu ince ayrıma arada sırada ihanet ediyordu. Anfield'da 2004'te Valencia'nın gösterdiği atak ustalığından tatmin olmuş, bunu İspanya'daki eleştirmenlerine cevap olarak kullanmıştı. Ama sonuçta Benítez,

Benítez'dir ve bu kumarın arkasında soğuk bir mantık da vardı: Juventus ve Chelsea karşısında Liverpool sahaya uçarak çıkıp öne geçerek maçın geri kalanında koruduğu galibiyetler almıştı.

Bu kumarın tutmadığını söylemek doğru olur. Liverpool final yolundaki son 297 dakikada gol yememişti. Bu sayaç 298. dakikayı göremeyecekti. Liverpool'un başlama vuruşuyla beraber sol bekteki Traoré kariyerinin en travmatik elli saniyesini yaşadı. Sol taraftan kolayca karşılanan bir top gönderdi ve ardından Milan kendi sağından doğrudan Liverpool'un üstüne giderken Kaká'ya aptalca bir faul yaptı. Andrea Pirlo serbest vuruşu falsolu biçimde ceza alanının ön tarafındaki Paolo Maldini'ye gönderdi. Ona yakın durması gereken orta saha oyuncusu Xabi Alonso fazla geride kalmıştı ve Milan kaptanının önünü kapamak için zamanında yetişemedi. Maldini topu voleyle ağlara gönderecek zamanı buldu. Elli saniye geçmişti ve bu kupanın finallerinin tarihindeki en erken gol atıldı.

Liverpool hemen ve iyi bir şekilde karşılık verdi. Kewell yan çizgi boyunca ilerledi, sonra gidecek yeri kalmadı. Carragher (kariyerinin çoğunu kendisinden defanstan topu dikine hızla çıkarmasını isteyen menajerlerin yönetiminde geçirdiği için mükemmel servis yapabilen pas yeteneği nadiren övülür) alçaktan çaprazlama attığı bir pasla solda neredeyse Traoré'nin önünü açtı. Baroš bir korner kazandı, kornerden gelen topta Riise'nin volesi doğrudan Jaap Stam'a gitti ve ardından Gerrard'ın sağdan ortasında Hyypiä kafa vuruşunu Dida'nın ellerine gönderdi.

Ama Benítez'in takım seçimiyle orta sahanın kontrolünü Milan'a verdiği yavaş yavaş belli oldu. Gerrard'ın bir sürü özelliği vardır, ama kendi takımının temposunu belirlemek ve karşı takımın temposunu bozmak bunların arasında değildir. En azından Kaká ve Pirlo gibi üstün ve Gennaro Gattuso gibi acımasız ve amansız yeteneklere sahip bir orta saha karşısında değildir.

Açılış golü henüz oyun bir şekil alma şansı bulamadan

atılmışken, Liverpool'un orta alanda zorlandığına dair ilk işaret altıncı dakikada geldi. Pirlo normal olarak kendi geri dörtlüsünün önünde görevlendirilirdi ama Alonso'nun geride durması, Riise ve Luis García'nın kanatlarda olması yüzünden Gerrard orta alanda yalnız kalınca, İtalyan oyun kurucu topu istediği kanada aktaracak zaman ve boşluğu buldu. Sağdan Shevchenko'nun önünü açtı ve Finnan karşı tarafta kendi kalesine fazla yakın kaldı. Golcü oyuncu Liverpool'un geçirgen orta sahasından hızla ileri giderken Hyypiä göz açıp kapayıncaya kadar kayarak topu kornere gönderdi. Korner, genelde duran top savunmasında çok sağlam olan Liverpool'un sinirlerini sarstı. Hızla penaltı noktasına gönderilen sert topu Hyypiä kaval kemiğiyle havaya kaldırdı ve top gerideki Dudek'in ellerine gitti.

Liverpool'un defans hattı kaleye yakın durduğunda daha iyi tutunuyordu. Pirlo'nun soldan çıkardığı Shevchenko, ileride Maldini, Gattuso ve Clarence Seedorf'un dahil olduğu tek dokunuşluk bir üçgen paslaşma kurdu. Ama sıkıca toplanmış bir geri dörtlünün arasından yol bulmak imkânsızdı ve Milan'ın topu Gerrard tarafından çalındı. Gerrard ilerideki Baroš'a doğru dikine kaldırdı. Forvet oyuncusu neredeyse sağ tarafta Stam'dan uzaklaşıyordu. Durum biraz baskının emilip hızla ileri çıkılan Houllier yıllarını anımsatıyordu ve bu finale çıkılan yolda zaman zaman verim alınmış bir taktikti.

Ama Liverpool böyle bir sabır göstermekte isteksizdi. Defans, geride kalıp oyunda ayağını sağlam basmakla ileride bastırıp hızlı ve gösterişli bir beraberlik golü atmak arasında giderek daha kararsızlaşıyordu. Bunun sonucu Milan'ın daha iyileşmesi oldu. Gattuso sağdan Shevchenko'nun kovalaması için yüksek bir top attı. Forvet oyuncusu apar topar geri dönen Carragher'in önüne geçti ama ele çarpan top yüzünden bayrak kalktı. Hernán Crespo savaşıarak soldan indi ve Hyypiä'dan bir korner daha kazandı; Seedorf'un kullandığı topta Arjantinli forvet yakın direkte topu kaleye yönlendirdi ve Luis García zamanında bir omuz hareketiyle çizgiden

çıkardı. Her zamanki gibi öngörülü olan ITV eş yorumcusu Andy Townsend, "Bu maçta 2-0 geriye düşme lüksümüz yok," diye iç çekti.

Sondaj devam etti. Kaká'nın orta sahada topu Alonso'un bacakları arasından geçirmesiyle Milan ileriye aktı, Cafú sağdan indi ve ortaladı, Kaká çok uygun durumda zayıf bir kafa vuruşu yaptı. Orta yuvarlağın solunda olan Seedorf ilerideki Shevchenko'ya doğru uzun bir pas çıkardı, Shevchenko gafil avlanan Carragher ve Hyypiä'nın ve arkası dönük kalan Traoré'nin önünde koştu ama Dudek'le karşı karşıya kalacakken topu yere indirmeyi başaramadı.

Liverpool'daki organizasyon bozukluğu, yirmi üçüncü dakikada Benítez'in büyük kumarı Kewell'in kasığındaki sakatlık yüzünden oyun dışına alınmasıyla görüldü. Bu, Kewell'in sezon boyu baldırı ve bileği de dahil olmak üzere yaşadığı ufak sakatlıkların uzun listesindeki en son maddeydi. Chelsea'yle oynanan Carling Cup finalinde topallayarak oyundan çıktıktan sonra kendisini sakatlığının ciddiyetini Benítez'le basın üzerinden tartışırken bulmuştu. Kewell kendisinin işler sertleştğinde kaçtığını düşünen Liverpool taraftarları tarafından yuhalanırken oyundan çıktı. "Yaşadığım problemlerden sonra herkesin 'İşte bak, gördün mü?' diyeceğini biliyordum," diye anlattı. "Peki ne yapmalıydım? Devam mı etseydim?" Liverpool taraftarları savaşın hararetinde verilen bu ani hükümle Benítez'in yanında yer aldıkları için bağışlanabilirler ama Kewell'in (bu maçta sakatlığı sahiciydi, üstelik sezonun başlarında düzeltici bir ameliyat olması menajeri tarafından engellenmişti) kafasını eğip ağır adımlarla yürürken hissettiği hoşnutsuzluk da anlaşılabilir. Kewell'in 2008'de İngiltere'yi terk edip Türkiye ligine gitmesinin üstünden çok geçmeden "Liverpool taraftarları Galatasaray taraftarlarıyla kıyaslanamaz," demesinin ardındaki kodu çözmek zor değil.

Hayal kırıklığı yaşayan Kewell yine de yerine oyuna giren Vladimir Šmicer'e en iyi dileklerini sunacak içtenliği gösterdi. Šmicer'in girişi (kramponlarını giymeyi unutmuş olduğu

için birkaç dakika gecikti) Benítez'in henüz o noktada bile maç öncesi planını değiştirmeye istekli olmadığına işaret etti. Hamann'ı, hatta Bišćan'ı bile oyuna alabilirdi ve inatçılığı az daha Liverpool'a her şeyi kaybettirecekti.

Birkaç dakikalığına Liverpool gelgitleri durdurmuş gibiydi. Maldini'nin pek oyun şansı vermediği sağ kanattan gelen Luis García topu Baroš'un arkasındaki boşluğa doğru oynadı. Ufak bir dokunuşla Çek golcü sol tarafa doğru açıldı ama Stam atağı koklayıp uzaklaştırdı. Luis García'nın çalışkanlığı, orta sahadan Gerrard ve Alonso'nun nadir desteğiyle birleşince takımına biraz nefes aldırdı. Ama Milan rakibini bir adım mesafede tutuyordu ve yirmi sekizinci dakikada skor avantajını ikiye çıkarır gibi oldu. Milan yarı sahasındaki zararsız bir Liverpool hâkimiyeti García'nın Seedorf'un yanından geçmeye çalışmasıyla sona erdi. Top hızla Kaká'ya aktarıldı, Kaká çabucak Liverpool yarı sahasında ilerledi ve topu sol iç kanaldaki Shevchenko'ya doğru Liverpool defansının arkasına oynadı. Ukraynalı oyuncu vücudunu genleştirdi ve topu ayağının içiyle şahane biçimde sağ alt köşeye yolladı ama yardımcı hakem Liverpool'un yardımına yetişti. Kızılar için inanılmaz derecede şanslı bir karardı: Shevchenko gerçekten Carragher'in yarım metre ilerisindeydi ama topu ona ittiren Kaká değil, çaresizce yatarak müdahale yapan Gerrard'dı. Gol geçerli sayılmalıydı.

Liverpool telaşlı ve giderek daha düzensiz görünmeye başlıyordu. Yarım saat geçilmişken Finnan sağdan Milan yarı sahasına bir top gönderdi ama Luis García ve Riise birbirlerine girdi. Bu kafa karışıklığından yararlanan Gattuso topu bir şekilde istediği gibi uzaklaştıramadı. Ama o anda bile Liverpool soğukkanlı değildi ve Baroš topu ileri çıkan Alonso'dan alıp kaleye doğru olmayacak bir şut attı.

En azından bu gergin anlar kaleden uzakta yaşanıyordu. Birkaç dakika sonra orta sahanın gerisinde oynayan Pirlo yarı saha çizgisinden bir topla Shevchenko'yu pozisyona soktu. Traoré son derece kötü bir pozisyonda yakalanıp Hyypiä ve Carragher'la ileri çıkıp Shevchenko'yu ofsaytta bırakmayı

başaramadı ama onun dengesini bozup düşerken kötü bir vuruş yapmaya zorlayarak hatasını telafi etti. Dudek çıkıp topu aldı ama Liverpool tehlikeli bir hayat sürüyordu. Crespo iki kez gole yaklaştı. İlkinde soldan akarken Hyypiä ve Finnan hatları kapadı, ikincisinde Kaká'nın kendisini kaleciyle karşı karşıya bıraktığı pozisyonda topu Dudek'e nişanladı (gerçi az farkla ofsayttaydı). Kaká kabul edilemeyecek kadar boş bir alanda rahatça oynamaya devam ediyordu.

Liverpool'un az sayıdaki çıkışı Luis Garcíá'dan geldi. Bir tanesinde yere inmekte olan topla sert bir şut denemesinde bulundu (Cafú'nun uzaklaştırmaya çalışırken havaya diktiği ve Gerrard'ın kafayla indirdiği top, Milan'ın da defansta o kadar geçilmez olmadığına küçük bir işaretti), bir diğerinde ceza yayının solundan zayıf sağ ayağıyla topu çok uzaklara gönderdi. Derken otuz sekizinci dakikada sağdan Šmicer tarafından Milan ceza sahasında dans etmeye gönderildi, içeri doğru dönerken topu kayarak müdahale eden Alessandro Nesta'nın sağ dirseğine çarptırdı. Penaltı kararı Nesta ve Milan için aşırı sert olurdu ama Garcíá ve Liverpool da bunu beklemekte haksız değildi.

Bir anlığına bu pozisyon maçı Liverpool'a döndürecek gibi görünürken tam aksi oldu. Penaltı beklentisinin ardından Milan şık bir kontratakla Liverpool'un üzerine gitti. Luis Garcíá'nın yardımına gitmiş olan Alonso, Gerrard ve Šmicer ileride yakalanınca Pirlo onları Kaká'ya attığı bir pasla oyundan düşürdü. Carragher, Hyypiä ve Traoré zaten bu hızlı çıkışla dengesiz yakalanmışlardı ve üçü de ortada toplanıp sola doğru çapraz koşu yapan Crespo'nun üzerine gitmişlerdi. Shevchenko sağdan içeri girdi ve topu yerden Traoré'nin yanından ve çaresizce hamle yapan Carragher'in arkasından geçirdi. Arka direkte Crespo ayağının içiyle topu ağlara yolladı. Milan için bütün parçalar yerine oturmuş, Liverpool'un bir zamanlar geçilmez görünen savunması açılıvermişti.

1962'de Eusébio'nun ilham verdiği Benfica'nın Real Madrid'i 5-3 yenmesinden beri hiçbir takım Avrupa'nın bir

numaralı kupasının finalinde iki gol geriden gelmemişti. Kennarda Benítez şanslı Mont Blanc kalemiiyle Hamann'ı sokup üçlü savunmayla orta sahayı sağlamlaştırmak gerektiğini not aldı. Liverpool hareketlendi ve maının başında yenen golden sonra olduğu gibi enerjik bir karşılık verdi. Riise'nin ortalayıp Stam'ın uzaklaştırmayı beceremediği topu alan şmicer yerden Dida'ya doğru uzayan bir şut attı, kaleci topu önce elinden kaırırsa da yeniden yakalamayı başardı. Ama ilk yarının bitimine bir dakika kala çok güzel bir Milan golü daha geldi. Gerrard'ın soldan ileri oynadığı topu Pirlo topladı ve Milan yarı sahasının gerisinde Cafú'yla verkaça girdi. Topu Gerrard'ın yanından dönen Kaká'ya uzattı, Onun sağ ayağıyla hızlı pası Crespo'yu Liverpool'un hırpani defansının ilerisine yolladı ve Carragher'in hem kahramanca ve hem de çaresiz hamlesiyle yakalayamadığı topu Crespo mağrur bir tek dokunuşla Dudek'in yanından geçirip durumu 3-0 yaptı. Liverpool'un defansta ve orta sahadaki performansı umutsuz naiflikle taktiksel ihmalkârlık arasında gidip geliyordu ve maı bitmiş görünüyordu.

Liverpool'un devre arası saımalıkları epey kafa karıştırıcı ve çelişkili birer efsane haline gelmiştir. Benítez oyuna Hamann'ı alıp geride üçlü defans dönmek için Traoré'yi feda etti. Talihsiz bek kramponlarını çıkarıp duřa gitti ama Finnan'ın sakatlandığı ve oyuna devam edemeyeceği anlaşıldığı için geri çağırıldı. (Gerçi aynı fikirde olmayan Finnan devre arasının büyük bölümünü kararını değiştirmesi için Benítez'e bağırmakla geçirdi ama kulüp fizyoterapisti Dave Galley onun kırk beş dakikayı çıkaramayacağına hükmetti.) Menajer beyaz tahtada formasyonla biraz daha oynadı: Önce Cissé'yi oyuna ekledi, sonra çıkardı, ardından Luis García'nın ismini silip onu başka bir yerde görevlendirmeyi düşündü ama sonra bunu yapmayı unuttu. Liverpool ikinci yarıda sahaya çıkıncaya kadar Benítez'in tahtasında bazen on bazen on iki isim yazılmıştı.

Neyse ki menajer, Hamann'ın uygulayacağı talimatları ve-

rerek taktiksel düzenlemelerinin önemli kısmını halledip soyunma odasındaki kargaşa devam ederken onu ısınması için sahaya göndermişti. “İlk yarıda hücumdaki başlıca problemlerimizden biri ceza sahasının içinde ve etrafında yeterince tehdit yaratamamaktı,” diye açıkladı Benítez. “Bu yüzden orta sahayla ilerideki tek adam Baroš’un arasındaki alanda iki kişi görevlendirmeyi düşündük. Bu iki destek forvet için hayati görev delice bir hareket yaratmaktı. Bu bize yaratıcı açıdan yardım ederken Milan’ın özellikle Pirlo’yla geriden kurduğu oyuna da büyük baskı uygulayacaktı. Eğer bunu yapabilirsek Gattuso ve Seedorf’un, ama en çok da Kaká’nın ileride yarattığı hasarı kırabileceğimizi tahmin ettik. Bir sonraki amaç, geride üç adam kullanıp onların iki forvetinin koşuları karşısında daha güvenli durmaktı. Bu sırada Hamann’ın Kaká’nın hayatını çok zorlaştırmak gibi bir görevi daha vardı.”

Sonunda on bir adam sahaya her şeyden önce görünüşü kurtarmak için yollandı. Traoré devre arasında birkaç Milan futbolcusunun zafer kutlaması yaptığına ikna olmuştu (İtalyanlar tarafından sonradan reddedilen bir suçlama) ve cidden moralsizdi. Carragher’ın akıllı Everton’lı arkadaşlarından gelecek alay dolu mesajlardaydı. Xabi Alonso “bazı elemanların paramparça olduğunun” farkındaydı ama kendisi daha iyimserdi. “Daha önümüzde kırk beş dakika olmasının önemini biliyordum,” dedi. “Ve o zaman ‘neden olmasın?’ diye düşündüm. Hâlâ ümit vardı.”

Liverpool taraftarları arasında umuttan çok inanç yaygındı. Devre arasında “You’ll Never Walk Alone”u düz, ağda benzer, biraz tüyler ürpertici bir tempoda serkeş bir şekilde seslendirdiler. Craig Johnston ve “Anfield Rap”inden ziyade Gerry Marsden and the Pacemakers’a yakın bir versiyonu. Modern Liverpool taraftarlarının marşlarını hızlı bir şekilde söyleme alışkanlığı var; ama bu tamamen eski ekole bağlı, dokunaklı, asil bir andı.

Liverpool’la özdeşleştirilen şarkının bu büyüleyici (veya belki de büyülenmiş) versiyonu Atatürk Stadyumu’nda ikin-

ci yarının başlarındaki paslaşmalara yansıyan hafif sürreal atmosfere katkıda bulundu mu? Muhtemelen, hatta uyutucu biçimde, ortamda neredeyse hiç patırtı olmamasının sebebi, gerçekçi düşünöldüğünde maçın neredeyse bitmiş olmasıydı. Bu turnuvarın finalinde hiçbir takım üç gol geriden gelip kazanmamıştı ve ilk yarıdaki kafası karışık ve sefil oyunuyla Liverpool bu trendi değıştirmekmiş gibi durmuyordu.

Homurtudan biraz daha fazlası denebilecek bir ses altında maç yeniden başladı. Liverpool sahaya geri üçlüde Hyppiä, Carragher, Traoré'yle Riise ve Šmicer'i kanat bekleri olarak yerleştirerek çıkmıştı. Xabi Alonso ve Hamann orta sahanın gerisindeydi, onların önünde Gerrard ve Luis García vardı ve Baroš ileride tek başınaydı. Takım ilk dakikalarda iyileşme belirtileri gösterdi. Hamann'ın Kaká'yı kilitlediğı açıktı ve kendisi boşta kalan topları epey topluyordu; Alonso'nun yirmi beş metreden bir şutu kalenin sol alt köşesinin yanından dışarı çıktı. Ama bu dakikalarda kolay bir gol de yiyebilirlerdi. Bu maç kolektif hafızaya iki farklı yarısı olan bir maç prototipi olarak kazındı ama aslında Milan'ın ilk yarıdaki hâkimiyeti ikinci yarının aşğı yukarı ilk dokuz dakikasında da sürdü.

Neredeyse daha başlama vuruşunda Liverpool'un üçlü defansı Kaká'nın Shevchenko'yu pozisyona sokma denemesinde savunmasız yakalanıyordu ki, top Milan yıldızının yetişemeyeceğı kadar hızlı sekip uzaklaştırıldı. Cafú'nun sağ tarafta alçaktan yolladığı bir top havada döndü ve Dudek'i yakın direkte dizleri ve elleriyle alışılmadık bir kurtarış yapmaya zorladı. Top Crespo'ya doğru şışti, Crespo vurmak yerine topu Cafú'ye geri gönderdi ve bu kez Hyppiä yüklenip tehlikeyi savuşturdu.

Sonra dönüm noktası geldi. Milan ilk yarıyla aynı yoğunlukta top kovalayıp adam sıkıştırmayı beceremiyordu. Ama takım hâlâ çıkış gösteriyordu ve o sırada maçı seyreden çok az kişi bunun bir problem olabileceğini düşündü. Ama bu durum onları öldürücü içgüdüden mahrum etti ve bunun bedeli ağır olacaktı.

Elli ikinci dakikada orta yuvarlakta Traoré beceriksiz bi-

çimde bir topu ayağının altından kaçırdı. Crespo neşe içinde topu aldı ve Kaká'ya oynadı. Kaká sol iç kanaldan ilerledi, Hyppiä'yı geçip önünü açacakken Fin oyuncu tarafından yere yıkıldı. Bu kırmızı kartlık bir hareketti ve maç 0-0 olsa hakem Manuel Mejuto González kesinlikle Hyppiä'yı saha dışına gönderirdi. Hikâye bu ya, muhtemelen zaten yenilmiş olan Liverpool'a acıyıp kararı es geçti. Ama hakem ne kadar hatalıysa Milan da profesyonel anlamda o kadar kayıtsızdı. En kötü ihtimalden korkan Hyppiä, Kaká'nın omuzlarından tutup "Lütfen, lütfen," diye yalvardı. Tanrı korkusu olan Brezilyalı'nın İncil çalışarak geçirdiği uzun saatler burada Liverpool'un biraz işine gelmiş olabilir. Kaká günahkârı bağışladı ve kafasını çevirdi, hakemi sıkıştırmamayı tercih edip sessizce uzaklaştı. Hiçbir baskı altında kalmayan hakem sadece Milan lehine serbest vuruş vermekle yetindi. Hyppiä kart bile görmedi.

Ve bu bile, evet bu bile önemli olmamalıydı. Serbest vuruştaki duran top organizasyonunda Shevchenko sağ alt köşeye doğru ok gibi giden gaddar bir şut attı. Dudek bu noktada görünüşü kurtarma anlamında bir kahraman olarak belirdi ve sol kolunu güçlü biçimde kullanarak topu kornere çeldi. Milan oyuncularını (henüz bunu bilmiyor olsalar da) Liverpool'u tamamen öldürme şansını tepmişlerdi. Bir dakika içinde maç yeniden başladı.

Korner uzaklaştırıldı. Alonso soldan ileri oynamaya çalıştı ama topu Maldini kaptı ve Liverpool sahasının ortasına doğru hiç de karakteristik olmayan bir pas attı. Bu hata Liverpool'un ileri gitmesini sağladı. Riise topu aldı, Gerrard'a verip geri aldı ve sol dışa doğru ilerledi. İlerleyişi Gattuso tarafından durduruldu, geri döndü, topu Gerrard'a bıraktı. Liverpool bir anda orta sahada bir fazla adamla oynamanın yararını hissetti. Gerrard, Alonso ve Hamann topu içeriye taşıyıp yeniden Riise'nin taç çizgisine indiği sol tarafa yolladı. Sol bekini ilk ortası Cafú tarafından engellendi ama ikinci denemesi kalenin on metre uzağındaki Gerrard'ı buldu. Boynu periskop gibi

uzayan Liverpool kaptanı topu akıllı biçimde sağ üst köşeye gönderirken Dida'nın enerji yoksunluğu ve yanlış hesaplanmış görünen uçuşu birleştiren engelleme çabası pek inandırıcı değildi. Liverpool taraftarları gürültüyle patladı ve atmosfer yeniden canlılık kazandı. Ama tam bir geri dönüş ihtimali hâlâ saçmaydı.

Milan'ın cevap verememesi utanç verici ve şaşkınlık uyandırıcıydı. Liverpool takımı ve taraftarları bunu fark etmediler çünkü yeniden uyanan umudun heyecanına fazlasıyla kapılmışlardı, ama bilinçli olsun olmasın, İtalyan takımını geçmiştin korkuları sarmıştı. Bir önceki yılın Şampiyonlar Ligi'nde son şampiyon olarak çıktıkları çeyrek final turunda ilk maçta Deportivo La Coruña'yı 4-1 yenmiş, Riazor'da 4-0'lık berbat bir yenilgi alıp elenmişlerdi. Şampiyonlar Ligi tarihinde hiçbir takım bu kadar üstün durumdayken turu vermemişti. Bu maçın ilk üç golü ilk kırk beş dakikada gelmiş, Milan, İstanbul'daki ilk yarıda ne kadar iyi oynadıysa orada da o kadar kötü oynamıştı.

Belki de daha ilginç, Serie A'nın son dönemecinde korkunç bir form grafiği göstermiş, Mayıs ayında tek bir galibiyet alamayıp şampiyonluğu Juventus'a hediye etmişlerdi. Şampiyonluk umutları sondan bir önceki hafta sönmüştü; zayıflayan ateşi canlı tutmak için bir galibiyet almaları gerekirken maçın bitmesine on üç dakika kala 3-1'lik üstünlüklerini arka arkaya yedikleri iki golle kaybedip 3-3 berabere kalmışlardı. Liverpool'un önündeki zorluğu aşması hâlâ pek mümkün görünmüyordu ama rakip takım baskıyla başa çıkma konusunda pek donanımlı değildi.

Milan dondu. Daha maçın bitimine yarım saatten fazla varken bile o dakikaya kadar kendilerini tepeleyen bir rakip karşısında Gerrard'ın golünün bir teselliden fazlası olmaması gerekiyordu. Ama onun yerine Atatürk Stadyumu'na bir tuhaf kaçınılmazlık hissi çöktü. Milan, Liverpool'un hemen oyuna dönmesine izin verdi ve yeniden canlanan takımın baskısına sadece iki dakika dayanabildi. Baroš ceza alanının solunda

ofsaytta kaldı ve bayrak kalktı ama González devam dedi. Milan adına elle tutulur bir avantaj yokken bu hakem adına yine şüpheli bir karardı. Yine de kırmızı-siyahlıların pasaklı ve uyuşuk tepkisi için bir bahane değildi. Gattuso topu Traoré'ye hediye etti, o da solda bir taç atışı kazandı. Bu noktada Kaká'nın ihmalkârlığı tuttu. Utanç verici biçimde, Liverpool vitesi arttırmış ve atağa kalkmışken Brezilyalı oyuncu çorabını düzeltmeyi tercih etti. Hemen önündeki Alonso bu sayede topu iç taraftaki Hamann'a aktaracak zamanı buldu ve Hamann daha sağa dönüp ileri doğru gelen Šmicer'i gördü. Šmicer topa dokundu ve alçaktan harika bir vuruşla sol alt köşeyi buldu. Baroš topu yavaşlatmamak için havada bir C şekli almıştı. Dida yine işini düzgün yapamadı ve şutu zayıf biçimde karşılayan eli top geçerken geriye büküldü.

Teselli bir katalizöre dönüşmüştü. Akıl almaz bir geri dönüş birdenbire gerçekten başlayıvermişti. Milan o zaman bile ikinci yarı rüyasından uyanmayı başaramadı. Bu eski ekol İngiliz baskısıydı: Luis García, Gerrard ve Hamann sırayla orta sahadan topu ayakla veya kafayla şişiriyorlar, Milan'ın defansındaki Stam ve Nesta her topta endişe verici biçimde güvensiz görünüyorlardı. Bu sırada ilk elli üç dakikaya hükmeden Milan orta sahası iki pası bir araya getiremez olmuştu. Ve yine açıklanamaz bir enerji yoksunluğu Milan'ın sonunu getirdi. Oyuncular orta sahada pres yapamaz biçimde, kötü programlanmış bir bilgisayar oyunundaki alakasız görüntüler gibi dikkatsizce dolanıyorlardı. Carragher'ın bile sağ taraftan bombalamasına davetiye çıkarılmıştı. Defans oyuncusu topu Baroš'a doğru yolladı, o da topuğuyla dokunarak ceza alanına koşan Gerrard'ın önünü açtı. Gattuso, hafifçe ama yine de acemice biçimde Liverpool kaptanını yere indirdi. Penaltı.

Alonso'nun kullandığı penaltıda Dida nihayet doğru hareketi yapıp sağına doğru uzanarak topu çıkardı ama ribaundu alan Alonso eşitliği sağlayan golü üst ağlara astı. Gerçi Liverpool'un beraberliğe koşusunda gizli kahraman muhte-

melen Baroš'tu. Šmicer'in golünde topun önünden ustaca bir şekilde çekilmiş, Gerrard'ı soktuğu pozisyon penaltıya yol açmıştı. Kişisel üçlemesini penaltı vuruşu sırasında Alonso topa koşarken Nesta'yla gizli bir itiş kakışa girerek tamamladı. İtalyan defans oyuncusuna yaptığı son çekiştirme hareketi hayatiydi ve Alonso'ya Nesta'nın çaresiz hamlesinden önce ribaunda yetişmesi için bir veya iki milisaniyelik bir zaman kazandırdı.

O altı dakikada yaşanan sarsıntının büyüklüğü iki takımı da gerçeğe döndüren bir tokat olmuş gibiydi. Eşitlikten birkaç dakika sonra Gerrard'ın sol çizgiden içeri doğru girip verdiği pasta Riise sert bir şut çıkardı ama Dida havalanıp topu aldı. Milan ancak beş dakika sonra nihayet tepki verdi. Soldaki Kaká'dan gelen ve Dudek'in tuhaf biçimde havalandırdığı topa Shevchenko dönerek vurdu ve sağ alt köşeye giden topu çizgiden çıkaran Traoré bir günahlardan arınma anı yaşadı. Ama bu maçın normal süresindeki kasırganın sonu oldu ve oyun herkesin önceden beklediği defansif satranç maçına dönüştü. Kimse kumar oynamak istemiyordu.

Liverpool'un geri dönüşü oyuncuların kendi becerilerine olan güvenlerini yeniden canlandırmıştı. Orta sahada göze göz dişe diş bir mücadele verdiler; ilk müdahalede topu almasalar bile ikinci topu çoğunlukla aldılar. Luis García forvet arkasındaki boşlukta tehlikeli biçimde akmaya başladı. Bir seferinde Seedorf'u geçip taç çizgisine indikten sonra Dida'nın yakın direkte kaval kemiğiyle kurtardığı bir şut çıkardı. Bir başka pozisyonda Gerrard'ın sahanın diğer kanadından attığı ve Maldini'den önce yetişip sertçe göğsüne çarptırdığı topa sol taraftan ceza alanına giriyordu.

Ama normal süreyi daha güçlü bitiren Milan oldu. Pirlo'nun sağdan uzattığı topa Shevchenko koştu ve Hyypiä ve Traoré tarafından kısırıldı. Crespo sağ tarafta dar bir açıdan vurmak yerine topu Kaká'ya bıraktı ama onun konsantrasyonu maçta giderek etkisini arttıran Carragher tarafından bozuldu. Seedorf'un yerine Serginho oyuna girdi ve Seedorf'tan daha

fazla olan düzenbazlığı ve hızıyla, kanat beki olarak aslında hiç alışık olmadığı bir pozisyonda oynayan Šmicer'in başına dert olmaya başladı.

Normal sürede az kalan birkaç dakikada (elbette ki uzatma devrelerinde de farklı olmayacak biçimde) Benítez geride bekleyip elinde olanı korumayı tercih etti. Kendilerini yeniden yarışa dahil edebilmek için harcadıkları çaba düşünüldüğünde anlaşılabilir bir karardı. Ama diğer yanda insan, hazır ivmeyi yakalamışken belki de saldırıp Milan'ın yine boyun eğip eğmeyeceğine bakabilirler diye düşünmeden edemiyordu.

Bu yeni düzenlemeden sonra Milan ileri daha hızlı ve amaçlı çıktı ama topa sahip olduğunda bile ileriye çok adam göndermedi. Bunu yaptığı tek seferde normal sürenin son saniyelerinde neredeyse kupayı kazanıyordu: Shevchenko içeri daldı ve Carragher'in son anda yaptığı hamleyle durduruldu, kornerden gelen topa Stam penaltı noktası üzerinden kafayla kaleye doğru gönderdi ve ardından arka direktte Kaká gole yaklaştı. Bu Liverpool'un hâlâ yıkılmadığı için kendini çok şanslı kabul etmesi gereken ne ilk ne de son andı.

Bir şekilde uzatma devrelerine ulaşabildiler. Devre arasında hayalini bile kuramayacakları bir konumdaydılar ama ikinci yarının başında vahşice Milan'dan aldıkları kontrol hafifçe yeniden rakiplerine geçiyordu. Oyunun son dakikalarında Baroš'un yerine Cissé'nin alınması da fayda getirmemişti; Chelsea'yle Anfield'da oynanan yarı finalin karanlık anlarında top Fransız forvetin ayağında kalamıyor, yeniden Liverpool'un üstüne yönlendiriliyordu. Değeri anlaşılmayan Baroš'un ince ama önemli katkısına bir başka örnekti.

Benítez uzatma devrelerinde üçlü defansı sürdürdü ama Liverpool daha geride oynadı ve Serginho'nun yarattığı yeni tehditle, özellikle de hızıyla başa çıkabilmek için Gerrard sağ kanat beki pozisyonunu Šmicer'den devraldı. Gerrard'ın Houllier döneminde tecrübe kazandığı bu bölgedeki başarısı karıştı; Brezilyalı'yı sürekli rahatsız etti ama Milan oyuncusu önemli bir rahatsızlık olmayı sürdürdü. Uzatmaların ilk dev-

resinde Serginho sol taraftan uzun bir top attığında Traoré ters taraftan ileride ters ayakta yakalandı; Jon Dahl Tomasson sağdan içeri girdi ve topla kaleye yakın mesafede buluşmayı santimlerle kaçırdı. İkinci periyotta Carragher'la daha akılda kalıcı bir düelloya girdi, soldan arka arkaya iki orta yaptı, her ikisi de akrobatik biçimde karşılandı ve her ikisi de defans oyuncusuna acı verici kramplar yaşattı.

Carragher'ın ıstırabı şaşırtıcı derecede cesur bir gösteriydi ama Liverpool'un tükenmekte olduğuna da delaletti. Üçüncü bir Serginho ortası Hyypiä tarafından uzaklaştırıldı. Sol uç çizgide Hamann tarafından çaresizce düşürülen Pirlo'nun sert ve düz serbest vuruşu sağlam Luis García tarafından diğer kanada yönlendirildi. Bu kez Serginho'nun soldan yaptığı ortayı kafayla uzaklaştıran yine Hyypiä oldu.

Maç atağa karşı defans oyununa dönmüştü. Cissé o ana kadar hiçbir topu ayağında tutamamıştı. Birkaç saniye harcayıp topu bir takım arkadaşına verdiğinde bile, geri pas için kendini boşa kaçıramıyordu. Sahanın iki yanındaki oyun da Chelsea maçının tekrarıydı. Ve Guðjohnsen stili bir çözülme de yaşanacak, Liverpool yine zaman durmuş gibi görünen bir anda ucuz kurtulacaktı.

Serginho'nun sol kanattan kaldırdığı top bu kez Hyypiä'nin üstünden aştı. Shevchenko yakın direkte topu kafayla kaleye yönlendirdi, Dudek karşıladı, ama Ukraynalı oyuncunun ayaklarına geri yolladı. Uzatma devrelerinin bitmesine iki dakika kala Liverpool'un dönüşü heba olmuş gibiydi. Top düşerken Shevchenko sağ ayağını hazırladı ve kaleye zımba gibi bir şut attı. Top nasıl olduysa Dudek'e çarpıp yukarı doğru şıftı ve mucizevi biçimde direğin üstünden dışarı gitti. Olabilecek en şanslı kaçıştı.

Gerçekten öyle miydi? Liverpool'un kaleci antrenörü José Manuel Ochotorena, *A Season on the Brink* kitabında Guillem Ballagué'ye "Dudek daha Shevchenko o harika kafa vuruşunu yapmadan önce pozisyonunu almıştı," diye anlattı. "Ve kollarının pozisyonu da doğrudu... Bu saf içgüdü olduğu kadar

teknik beceriydi. Ama sonrasında yapmanız gereken şey ribaunda konsantre olmaktır. Hemen oyuna dönmelisiniz... Kurtariş kale çizgisinin üstündeyse vücut yere doğru gitmeye daha da meyillidir. Eğer vücut pozisyonunuz öne doğru eğikse topun size çarptığında yörüngesinden sapmadan ağlara doğru gitme ihtimali daha fazladır. Ama kaleci ayağa kalkıp dik durursa bir duvara dönüşür. Dudek'le antrenmanlarda bu kavramlar üzerinde gerçekten çok çalıştık... O kısacık anda psikoloji önemliydi, çünkü Dudek, Shevchenko'dan daha hesaplıydı."

Gerçek zamanlı izlendiğinde Dudek yolda durmaktan başka hiçbir şey (hiçbir şey!) yapmamış gibi duruyor. Ama sahanın diğer ucundan oyunu yakınlaştırarak izleyen bir kamera vardı. Onun açısından bakıldığında Dudek'in şutu karşılamak için yukarı kalkan sol kolu görülebiliyor. O anda yapılmış, güdüşel, saf mükemmellik içeren bir kurtariştı. Milan oyuncularının şansın kesinlikle yanlarında olmadığını anladığı an buydu. Liverpool kalesine doğru uzatma devrelerinde neredeyse hiç kesilmeden yapılan saldırılar bitmişti. Milanlı oyuncuların yüzleri birdenbire donuk, bitkin bir hal almıştı.

Dudek'in el salladığı, yıldızlara zıpladığı, spagetti bacakları yaptığı hareketleri elbette ki sıradaki penaltı atışlarındaki kahramanlıklarının en akılda kalıcı ögesi idi. (Carragher ondan çizgi üstünde Grobbelaar'a bir gönderme yapmasını istemişti. "Gerçekten iyi bir eleman," diye anlattı. "Kaleye gidip ölümüne kibar ve uysal biçimde durur diye düşündüm.") Ama Milan'ın umutları onun Shevchenko'nun o şutunu kurtardığı an kırıldı.

Uzatmalarda son derece parlak bir oyun çıkaran Serginho, atışını yörüngeye göndererek penaltı atışlarının tonunu belirledikten sonra acılı bir ifadeyle uzaklaştı. Dudek'in topun gideceği yeri doğru tahmin ettiğini ekleyelim. Belki de bir tahmin değildi. Kaleci antrenörü Ochotorena, Milan'ın penaltıcularını incelemiş ve Dudek'e nereye atlaması gerektiğini söylemişti.

Hamann, kırık parmağıyla yaptığı gergin vuruşta golü buldu. Omuzları düşmüş Pirlo topu Dudek'ten aldı. Dudek kendini olduğundan daha iri göstermek için her Milan oyuncusuna topu kişisel olarak vermeye karar vermişti. (Dudek ayrıca topu onlara penaltı noktasının bir adım gerisinde veriyor, böylece dokuz metre on beş santim uzaklıktaki noktaya gerilediklerinde kale biraz daha uzak görünüyordu.) Kalbi kırık deha Pirlo, Dudek'in sağına doğru zayıf bir vuruş yaptı. Kaleci (çizgisinden olmayacak biçimde üç adım çıkmıştı) kolayca karşıladı. Atış tekrar edilmeliydi ama şans yine Liverpool'dan yanaydı. Carragher, Dudek'e "İstersen topa vurup sarı kart gör," diye tavsiye vermişti. "Avantaj elde etmek için ne gerekiyorsa yap. Düşünme."

Sezonun son maçında Aston Villa'ya penaltıdan gol atmış olan Cissé, topu kendine güvenli biçimde kalenin sağ içine yollayarak nihayet pozitif bir katkıda bulundu. Tomasson vuruşunu sol alta gönderdi. Top oraya doğru süzülürken muhtemelen bu dramla başa çıkamayan zavallı bir Milan taraftarını taşıyan bir ambulans hızla arkadaki koşu pistinden geçti.

Sonra, Gerrard'ın teselli golü olduğu düşünülen kafa vuruşundan beri ilk kez rüzgâr Milan'dan yana döndü. Alame-tifarıkası bir vuruşla topun dibine girmesi beklenen Riise, vuruşunu sol alt köşeye yapmaya yeltendi ve Dida güçlü bir dokunuşla topu kurtardı. Sıradaki Kaká penaltısını kesinlikle kaçırmayacaktı ve spagetti bacaklar hareketini gönülsüzce yapan Dudek bunu en başından biliyor gibiydi; Brezilyalı oyuncu topu üst sol ağlara taktı.

2-2 olmuştu ve baskı bir anda Šmicer'in üstüne yığılmıştı. Benítez onun tükendiğinden endişe ediyordu ve oyuncu kesinlikle ağır kramplar geçiriyordu. Ama Çek oyuncu ısrarla penaltı kullanacak kadar enerjisi olduğunu söyledi. Muhtemelen gecenin en güzel penaltısını atıp topu ayağının içiy-le havalandırarak kalenin sağ içine yolladı. Armasını öpen Šmicer'in kulüpte vaat ettiği gibi yaşanamayan kariyeri için hiç fena bir son vuruş değildi.

Derken Andriy Shevchenko geldi. 2003 finalinde Milan penaltılarda Juve'yi yenerken maçı kazandıran son vuruşu yapmıştı. Gerrard'ı Liverpool'un beşinci penaltısını kullanmak zorunda bırakmak için bunu gole çevirmesi gerekiyordu ve vuruşunu doğrudan kalenin ortasına doğru yaptı. Dudek sağa doğru hareketlenmişti ama o anda uyanıktı ve son anda yavaşlayıp sol ayağıyla topa dokundu.

Steven Gerrard (kaptan, yerel kahraman, itici güç, Liverpool'un ilk golünü atan ve beraberliği getiren penaltıyı kazanan oyuncu, maçta üç ayrı pozisyonda oynayan adam, kulübün amaçlarının sonsuz hizmetkârı) genelde 2005 Şampiyonlar Ligi finalinde maçın adamı olarak görülür. Raporlarda adı geçen bir başka isim, uzatma devrelerindeki bitmez tükenmez Milan ataklarında kendini çaresizce topa attıktan sonra kramp giren baldırlarını tuttuğu, kahramanca bir performansı mükemmel resmeden umutsuz ve komik görüntüleriyle (Andy Townsend'in unutulmaz biçimde dediği gibi, "İki topu da halletti") Jamie Carragher'dır.

Ama aslında Liverpool'un bu en büyük maçının gerçek kahramanı olarak hatırlanması gereken isim Dudek'tir. Polonyalı oyuncu, Anfield'da en iyi ihtimalle istikrarsız olarak tanımlanabilecek kariyerine karşın taraftarlar tarafından seviliyordu (işçi sınıfı madenci kökeni, kulübün ve şehrin gösterişsiz kültürüyle uyumluydu) ama Villarreal'den José Reina'nın transferi herkesin bildiği bir sırken kulüpteki süresinin sonuna geldiğini de biliyordu. Maçtan önce çok az kişi Dudek'in yıldızlaşacağına bahse girerdi.

Maçın çoğundaki performansı kesinlikle birçok Liverpool taraftarının endişelendiği gibi gelgitliydi. Gerçi Milan hiçbir golünde kabahati yoktu ve Liverpool dönüşünü başlatmadan hemen önce Shevchenko'nun frikiğinde bu dönüşe öncülük eden bir kurtarış yapmıştı. Ama ikinci yarıda birkaç top tutuşta alametifarikası olan hatalar yapmıştı ve bunlar Liverpool'a maçı kaybettirebilirdi.

Liverpool'da o akşam hiç kimse hatasız bir performans sergilemediği için Dudek bunlar yüzünden fazla suçlanamaz. Ve bu kaleci, 118 dakikalık çabaların sonunda tükenmiş görünmesine karşın ayaklanmış, maçın sonucunu yazan adam olmuştur. Shevchenko karşısında yaptığı çifte kurtarıştan penaltı atışlarına bu tek kişilik bir gösteriydi. Başka hiçbir oyuncu bu kadar kararlılıkla kendi kaderini eline almadı.

Her halükârda büyük isimlerin en çok parsayı toplamasında ısrar etmek, taraftarlar arasında çok yeni bir alışkanlıktır. Liverpool'un en büyük başarılarından birçoğu beklenmedik kahramanlarca şekillendirilmiştir: 1946-47'de Jackie Balmer, 1965'te Gerry Byrne, 1977'de Tommy Smith, 1981 ve 1984'te Alan Kennedy. Bunu şüphesiz Liverpool geleneğinde yüzmüş Steven Gerrard da anlar. O zaman adamımız Dudek'tir.

Oyuncular Atatürk Stadyumu'nun soyunma odasında kutlama yaparlarken eski menajerleri Gérard Houllier kapıdan kafasını uzattı. Xabi Alonso gibi birkaç oyuncu bunun "biraz tuhaf" olduğunu düşünse de, Houllier'nin eski asistanı Phil Thompson sonraları onun artık takıma dahil olmadığı için biraz kıskançlık hissetmesine karşın kesinlikle "Rafa'nın gününü" çalmaya niyeti olmadığını söyledi. (Houllier zaten Sky Sports'ta kendi muhteşem şovunu ortaya koymuş, maçın başında bir yorumcuyken sıradan bir taraftara dönüşerek kendini görkemli biçimde kaybetmiş, kendinden geçmiş şekilde sevinçle stüdyoyu sahadan ayıran cama vurmuştu.)

Houllier bu soyunma odası ziyareti yüzünden basında eleştirilse de Liverpool'un başarısı üzerinde hak iddia etmeye asla çalışmadı. "Biraz endişeliydim çünkü ne de olsa kupayı kazanan onlar ve Rafael Benítez'di" dedi, ama eski huylardan vazgeçmenin zor olduğunu göstererek, "Benim tek katkım onları bu turnuvaya sokan lig dördüncülüğü," diye eklemekten kendini alamadı.

Yine de onca sene çalıştığı oyunculara biraz sarılmayı

("Performanslarından gurur duydum... Liverpool aşkımdan hiç vazgeçmedim... Hayat boyu bir taraftarım") ve Şampiyonlar Ligi zaferinde biraz pay sahibi olmayı hak ediyordu. Şüphesiz bu Benítez'in başarısıydı ama Houllier döneminin çıkış ve inişleri olmadan asla gerçekleşemeyecek bir başarıydı. Onunla geçen yıllar, kalbi takım için atan Carragher, Hyypiä ve Gerrard üçlüsüne Milan maçının döndürülmesinde hayati rol oynayan büyük maç deneyimini ve Benítez'in Alonso ve Luis García gibi isimlerle üstüne daha geniş bir Liverpool kadrosu inşa edebileceği sağlam takım şablonunu kazandırmıştı. Aynen Paisley'nin Avrupa'yı Shankly'nin şablonuna eklemeler yaparak fethetmesi gibi, Benítez de zirveye çıkarken Houllier'nin temellerine güvenerek çalışmıştı.

Her ne kadar Houllier ve Benítez'in menajerlik başarıları sahiden üst düzey olmasına karşın futbol dünyası genelinde ilginç biçimde hak ettiği yeri bulmasa da, elbette ki Shankly ve Paisley'nin başarılarıyla kıyaslanamaz. Kendine Anfield'daki ilk başarısını tekrarlamak gibi imkânsız bir hedef belirleyen Benítez buna pek ulaşamadı. Ama fena bir deneme değildi. Ertesi yıl FA Cup finalini kazandı (Gerrard bu kez kesinlikle maçın adamı ödülünün sahibiydi) ve takımını 2007'de ikinci kez Şampiyonlar Ligi finaline çıkardı.

Yine Milan'la, bu kez Atina'da karşılaştılar ve bu kez çok daha iyi oynayan taraf onlardı. Ama futbol bu ya, Milan maçtan 2-1 galip ayrıldı. Bazı taraftarlar ilk kez Benítez'in takım seçimini sorguladılar. Milan'ın aşırı yaşlanmış defansını belaya sokabilecek en uygun ikili Craig Bellamy ve Peter Crouch gibi görünüyordu. Bellamy yedek kulübesinden hiç ayrılmadı ve Crouch son on iki dakikada oyuna girip Dirk Kuyt'un golünü getiren kargaşayı yarattı. Ama Pippo Inzaghi çoktan iki gol atmıştı, maç gerçekten bitmişti. Benítez maç sonrası basın toplantısını kulübün yeni sahipleri Tom Hicks ve George Gillett'in harcama planlarını eleştirmek için kullandı; görev süresinin geri kalanı bu basın toplantısını izleyen savaştan

ibaretti. Biraz Valencia dönemini anımsatıyordu ama bir anda kulübün hayatta kalıp kalmayacağı söz konusu olmuşken bu verilmesi gereken bir savaştı.

Benítez'in Liverpool'un onurunu korumak için saha dışında gösterdiği cesaret saha içinde pek karşılığını bulmadı ve 2008-09 sezonu 1990'daki kuraklık başlangıcından beri en kalp kırıcı lig şampiyonluğu mücadelesi olarak akıllarda kaldı. Liverpool sezon başında aldığı birkaç şanslı galibiyetle rayına oturdu ve sezonun yarısını zirvede götürdü. Noel tatilinde Newcastle deplasmanındaki 5-1'lik talan, beklenen yılın bu olabileceği mesajını verdi. Ama beraberlikler onların sonu oldu; dikkatsizce alınan beraberliklerden (Anfield'da Hull karşısında yirmi iki dakikada iki gol geriye düştükten sonra alınan 2-2) daha büyük zararı aşırı dikkat yüzünden alınanlar verdi (Stoke, Fulham ve West Ham karşısında Anfield'da golsüz beraberlikler, Everton ve Wigan karşısında öndeyken yenilen son dakika golleri). Şubat sonunda Middlesbrough (yine Boro) karşısında alınan 2-0'lık berbat bir yenilgi ardından Benítez takımı bağladığı zincirleri çözdü. Ama çok geç kalmıştı: Liverpool tarihindeki en harika haftalardan birine karşın (Real Madrid karşısındaki 4-1'lik Şampiyonlar Ligi galibiyeti, Manchester United deplasmanında 4-0'lık bir zafer ve düzgün Aston Villa takımının 5-0'la dağıtılması) liderliği United'dan hiç alamadılar. Sezonu dört puan geride ikinci olarak ve bir şansın daha kendi elleriyle itilmiş olmasının acı hissiyle tamamladılar. Yaraya tuz basar gibi, bu United'ın on sekizinci şampiyonluğuydu. İki yıl sonra on dokuzuncusu gelecek, Liverpool'un rekoru nihayet tarihe karışacaktı.

Benítez, Liverpool'u 2010'da terk etti. Üzücü bir ayrılıştı ama gerekli olduğu hissediliyordu. 2008-09'da kaçan şampiyonluğun ardından beklentiler yükselmişken 2009-10'da iklim tamamen tersine döndü. Xabi Alonso sezon başlamadan önce 30 milyon pound karşılığında Real Madrid'e satılmıştı. Bu çoğunlukla onun poundun değer kaybetmesiyle beraber düşen

ücreti yüzünden İspanya'ya dönmek istemesinden kaynaklansa da, yine de endişe uyandırdı. Ve, kendisinin de belirttiği gibi, kulübün mali durumunun Benítez'i yeni transfer yatırımı yapmak için sürekli oyuncu satmaya zorlaması orta saha oyuncusunu geleceği hakkında bir karar vermek zorunda bıraktı. Onun yerine Roma'dan 17 milyon pounda Alberto Aquilani alındı ama uzun süreli bir sakatlıktan iyileşmeye çalışan oyuncu takıma pek yerleşemedi.

İlk üç maçta alından iki yenilgi, bir başka şampiyonluk mücadelesinin söz konusu olmadığını çabucak açıklığa kavuşturdu. Peş peşe gelen dört galibiyet biraz denge sağladı ama ekim ayı sonundan sonrası bir sefaletti. Chelsea deplasmanında kaybetmek kabul edilebilirdi ama Sunderland deplasmanında sahaya giren bir deniz topundan sekerek kaleye giren golle yenilmek bambaşka bir meseleydi. Gerrard'la Torres sakattı ve Liverpool son yirmi iki yılın en kötü serisini yaşadı. Noel geldiğinde Şampiyonlar Ligi'nden elenmiş, ligde lider Chelsea'nin on dört puan gerisinde yedinciliğe düşmüşlerdi. Kulübün daha büyük problemlerinin yönetim kurulunda yattığı genel olarak kabul görse de taraftarlar arasında ilk kez Benítez'e, onun dikkatliliğine ve kılı kırk yarmasına karşı fark edilir bir rahatsızlık vardı. FA Cup'tan Reading tarafından elendiler ve Benítez'in kıta futbolundaki eski becerileri yeniden ortaya çıksa da Avrupa Ligi'nin yarı finalinde Atlético'ya yenildiler.

Benítez'in kontrol merakıyla oyuncuların canını sıktığı bir yere kadar doğrudu ama asıl mesele kulübün Amerikalı sahipleri Tom Hicks (Texas Rangers beysbol takımının sahibi) ve George Gillett'ti (Montreal Canadiens buz hokeyi takımının sahibi). Kulübü Şubat 2007'de devraldıklarında Hicks'in geçmişindeki endişe uyandırıcı işaretlere karşın birer kurtarıcı olarak karşılanmışlardı. Hicks, 1999-2003 yıllarında Brezilya kulübü Corinthians'ın sahibi olan bir konsorsiyumun parçasıyken takımın en iyi oyuncularını satıp formayı değiştirmeye kalkıştığında kulüpten el çektiler. Liverpool'da hayal kırıklığı

abuk su yüzüne ıktı: Anfield'in yeniden geliştirilmesi sözleri tutulmadı ve Hicks'le Gillett kulübe yatırım yapmak bir yana, onu 2010'da günde 100.000 pound faiz ödeyecek hale getirecek kadar borlandırdı.

2010'da sanki her gün yeni bir skandal oluyordu. Kendi gündemlerinin peşinde olan Hicks ve Gillett'nin arası açılmıştı. Benítez'in halefi olarak Jürgen Klinsmann'ı getirmek gibi tuhaf ve yanlış d ş n lm ş bir girişimde bulunuldu. Hicks'in oğlu Tom Hicks Jnr. bir mail yazışmasında bir taraftara "aptal" dedi ve onu izleyen mailde bu hakaretini "Yala beni, sik surat!" diyerek destekledi. Hicks'in Texas Rangers'ı satabilmek için kulübü iflas ettirmek üzere olduğuna dair hikâyeler dolaşmaya başladı. Merseyside için daha endişe verici olanı, Liverpool'un iflasın eşiğinde olduğu dedikodularıydı.

Hicks ve Gillett'e göre daha sürdürülebilir bir alternatif, sonbaharda Boston Red Sox beysbol şirketi sahipleri John W. Henry ve New England Sports suretinde belirmişti. Texas'ta bir h kimden karar çıkaran Hicks satışı engellemeye çalıştı ama 15 Ekim'de Londra'daki Yüksek Mahkeme satışın sürmesine karar verdi. Hicks bu kararı "epik bir  k ğıt" olarak adlandıracaktı ama onun neden bir Texas h kiminin Britanya'da karar verme yetkisine sahip olabileceğini düşündüğü meçhul. Liverpool taraftarları kararı sokaklarda mahkeme binasının dışında avukatların ve takım elbiseli kulüp görevlilerinin ismini bağırarak kutladılar.

Ama bu, bir yeniden yapılanma sürecinin sadece birinci adımıydı. Hicks ve Gillett, Benítez'in yerine Roy Hodgson'ı getirerek tüm hatalarının toplamına eşdeğer bir hata yapmışlardı. Bir menajer olarak nitelikleri ne olursa olsun Hodgson asla Anfield'a uygun görünmedi ve kulübün geçmişine olan saygısına yeterince duyarlılık göstermeyerek taraftarları çabucak kızdırdı. Zayıf sonuçlar kötü durumu iyice kötüleştirdi. Hodgson yönetiminde ilk sekiz maçının sadece birini kazanan Liverpool, Henry tarafından satın aldığında ligde sondan ikinci sıradaydı. Daha kötüsü, League Cup'ta Northampton'a

elenerek bir başka rezalet yaşamışlardı. Kısa süren bir çıkış yaşandı ama Blackburn Rovers karşısında 5 Ocak'ta alınan yenilgi Liverpool'un ilk yirmi maçından dokuzunu yitirmiş olması demekti. Hodgson kapı dışarı edildi. Yerine gelen adam, kulüpte genç takımlar koordinatörlüğü ve elçilik görevlerini yürütmekte olan, bir önceki yaz yaptığı menajerlik başvurusu reddedilip yerine Hodgson'ın tercih edildiği Kenny Dalglish'ti.

Ancak Kral'ın ikinci gelişi epey hayal kırıklığı oldu. Başlangıçta göreve geçici olarak getirildi ama ocak ayında Torres'in 50 milyon pounda Chelsea'ye satılması ve Newcastle'dan Andy Carroll'ın 35 milyon, Ajax'tan Luis Suárez'in 22,5 milyon pounda alınması kulübün işe uzun vadeli baktığını gösteriyordu. Dalglish gemiyi doğrulttu ve sezonu altıncı bitirince kendisine üç yıllık bir kontrat verildi.

Umut vardı ama büyük ölçüde gerçekleşmedi. Kulübün futbol direktörü Damien Comolli'nin Liverpool'un transfer etme şansına erişebileceği en iyi yaratıcı istatistiklere sahip isimler olduklarına inandığı söylenen (muhtemelen doğru bir söylentiydi) Charlie Adam, Stewart Downing ve Jordan Henderson transferleri yanlış hesaplanmıştı. Hiçbirisi hemen başarılı olamadı. Ama Henderson sezon sonunda gönderilmeyi kabul etmedi ve takımda düzenli oynayabilmek için çok çalıştı.

Dalglish, League Cup'ta Cardiff City'yi finalde penaltılarla yenerek kulübe altı yıl sonraki ilk kupasını getirdi. Ama yedi maçtaki altı yenilgiler bir serinin batırdığı lig macerasını sekizinci bitirdiler. FA Cup'ta da ilerlediler ve yarı finalde Everton'a karşı unutulmaz bir galibiyet alıp finalde Chelsea'ye 2-1 kaybettiler.

Sezon ayrıca Suárez'in Patrice Évra'ya ırkçı hakarete bulunduğu gerekçesiyle aldığı sekiz maçlık cezayla da hatırlanıyor. Bu hâlâ hassaslığını koruyan bir konu ama olayın kendisinin doğruları ve yanlışları hakkında nasıl bir taraf belirlenirse belirlensin, Liverpool'un bir kulüp olarak bunu halkla ilişkiler açısından kötü biçimde ele aldığına şüphe yok.

Henry'nin Dalglish'in kontratını 2012'de feshetmesinin sebebi bu olabilir. Onun yerine gelen Brendan Rodgers'ın Swansea'de bilenen pres ve topa sahip olma yaklaşımı kulübün geleneklerine daha uygundu, ama Dalglish'in benimsemiş olduğu daha direkt yaklaşımdan epey farklıydı.

Aquilani, Adam ve Carroll hemen takımdan yollandılar; Downing onları bir yıl sonra takip etti. Rodgers'ın açık bir planı vardı ve ona bağlı kaldı, ama ilk etkisi kasıtlıydı. Liverpool, 2012-13 sezonunu yedinci bitirdi, FA Cup'tan Oldham tarafından elendi. Onu izleyen sezon olağanüstüydü. Suárez, Raheem Sterling ve Daniel Sturridge'den oluşan ileri üçlü gününde olduğunda yıkıp geçiyordu. Ama bu oyun Rodgers'ın ilk sezonki futbolundan farklı olarak hıza ve topu çabucak ileri doğru geçirmeye dayanıyordu. Noel'den önce Cardiff karşısında onları zirveye taşıyan 2-1'lik galibiyetin ardından yılbaşı öncesi Manchester City ve Chelsea karşısında yaşanan arka arkaya iki yenilgi, gerçekte ne kadar iyi olduklarına dair şüpheler uyandırdı.

Sonra şubat başında Liverpool, Anfield'da Arsenal'i ağırladı. Dehşet uyandırıcı derecede çabuk ve acımasız futbollarıyla daha yirminci dakikada 4-0 öndelerdi. Maçı 5-1 kazandılar ve sonraki on maçı da aldılar. Bu on bir maçlık seride otuz sekiz gol attılar. Çok parlak, tüyler ürpertici bir futboldu. Anfield bir anda Benítez yönetiminde bile hissetmediği bir inanç duymaya başladı. Nisan ayı geldiğinde kendi evlerindeki maçlara giderken takım otobüsünün etrafı taraftarlarla sarılıyordu. 1987-88'de bile Liverpool'un futbolu bu derece güdüselsel bir heyecan yaratmamıştı.

Ama sonra, sezonun sondan ikinci maçında, Liverpool kendi evinde Chelsea'yle oynadı. José Mourinho'nun takımının beş, bir maçı eksik Manchester City'nin altı puan ilerisindeydiler. Sıradaki Crystal Palace ve Newcastle maçlarından önce avantajı korumak için beraberlik yeterliydi. Mourinho, takımını sahaya en başından savunma yapıp oyunu bozmaya ve vakit çalmaya çıkarmıştı. Liverpool'un 0-0'a razı olması gerekiyordu ama Chelsea'nin yaklaşımı oyuncuları tahrik

etti. İlk yarının bitmesinden hemen önce hiç de baskı altında olmayan Steven Gerrard'ın ayağı kaydı ve Demba Ba koşup topu kaparak golü attı. Bunca yıldır Liverpool'la özdeşleşmiş, takımını zorlandığı maçlarda tekrar tekrar taşımış bir adam için bu çaresiz ve acımasız bir olaydı. İkinci yarının uzatma dakikalarında Willian ikinci golü attı.

Liverpool bir sonraki maçına çıktığında aynı puandaki City dokuz gollük averaj farkıyla liderliğe yükselmişti. Selhurst Park'ta elli beşinci dakikada 3-0 öndelerdi. Gol farkını azaltıp iki gün sonra sondan ikinci maçına çıkacak olan City'yi baskı altına sokmak için daha fazla gol aradılar. Onun yerine son on bir dakikada üç gol yediler ve şampiyonluk gitti. Suárez o yaz Dünya Kupası'nda Giorgio Chiellini'yi ısırdı ve tüm yerkürede futbol oynaması yasaklanmışken Barcelona'ya satıldı. Sturridge bir sonraki sezonun çoğunu sakat geçirirken, Rodgers bir daha takımını aynı zirvelere çıkaracak ilhamı bulamadı.

Liverpool, 2014-15 sezonunda Şampiyonlar Ligi'nden grup aşamasında elenirken ligde ilk on iki maçının altısını kaybetti. Mario Balotelli'nin son dakikada transfer edilmesi kötü tepmişti. Bir ara Rodgers'ın döndüğü 3-4-2-1 sistemi rakip takımları alt edip ligde on üç maçlık bir yenilmezlik serisi getirdi ve League Cup'ta yüksek tempolu yarı finalde Chelsea'yi elemeye çok yaklaştılar. Ama sonra, Manchester United'la Anfield'da oynanacak bir maçın sabahında gazetelerde Rodgers'ın bu sistemi nasıl sadece çay ve tostla geçirdiği bir gece bulunduğunu açıkladığı hikâyeler yayınlandı. Şampiyonlar Ligi'nde Paulo Sousa'nın Basel'inin bu sistemi Liverpool karşısında kullanmasından nasıl etkilendiğini detaylandırması yeterince ilginçti, ama tonu acı verici biçimde kendini övücüydü ve Rodgers'ın altını yeterince dolduramadığı bir konuda atıp tutan bir işportacı olarak isim yapması gibi talihsiz bir etkisi oldu. Liverpool, United'a 2-1 kaybetti. Oradan sonrası yokuş aşağı bir yolculuktu.

Raheem Sterling'le girilen kontrat pazarlıkları giderek acıklı hale gelip morallerin çökmesine sebep oldu ve Liver-

pool sezonu altıncı bitirirken FA Cup yarı finalinde Aston Villa'dan dayak yedi. Sonraki sezon Rodgers ancak üçünü kazanabildiği sekiz maç sonrasında gönderildi. Yerine Jürgen Klopp getirildi.

Alman menajerin görevdeki ilk maçı Tottenham deplasmanıydı. Düzinelerce taraftar (iki takımdan da) araba parkını çevreleyen metal çitlerin etrafında toplanmış, takım otobüsünden inen Klopp'un fotoğraflarını çekmeye çalışıyordu. Liverpool tribününde "Liverpool Uber Alles", "Jurgen, Wir Gläuben" ve "Jurgen's Reds - Scouse nicht Englisch" pankartları asılıydı.* Bir başkasında, "Biz inanıyoruz" bayrağı üzerinde Klopp'un yüzü vardı. Klopp yerini alırken Liverpool yedek kulübesini yirmi üç fotoğrafçı sarmıştı. Yüzünde kuru bir gülümseme ve çalışılmış bir rahatlıkla etrafı inceliyordu. Liverpool bir Mesih'in özlemini çekiyordu. Ve iki sezon önce şampiyonluğa giden Rodgers'ın getirildiği ve tam rahat edemediği rolü dolduracak karizma Klopp'ta vardı.

Görevdeki ilk yılında, nihayet bu sorumluluğu taşıyabilecek adamın bulunduğu dair işaretler görüldü. Liverpool'u League Cup finaline çıkarıp Manchester City'ye kaybetti. Ve Avrupa Ligi'nin çeyrek finalinde Borussia Dortmund karşısında ikinci maçın elli yedinci dakikasında 3-1 yenik durumdayken uzatma dakikalarında 4-3'lük galibiyeti yakalamaları İstanbul'un yankılarını taşıyordu. Basel'deki finalde öne bile geçtiler, ama ikinci yarıdaki mücadele Sevilla'yı bu kupada arka arkaya üçüncü kez şampiyon yaptı.

Klopp'un Borussia Dortmund menajeri olarak öz kimliğini çoğunlukla futbolla dışa vuran bir başka büyük endüstri şehrinde başardıkları dikkate değerdir. Kendisi enerjinin, çabanın ve çok çalışmanın (ve aynı zamanda organizasyonun) belli koşullarda futbolun kurulu finansal düzenini sarsabileceğini gösterdi. Duygusal açıdan Liverpool için biçilmiş kafa; takımının onun yönetimindeki ilk yılda bazı anlarda

* Alm. "Liverpool her şeyin üstünde", "Jurgen, biz inanıyoruz", "Jurgen'in kızılırları - Liverpoollular İngiliz değildir" -çn

oynadığı futbol, Rodgers döneminde üretilen herhangi bir şey kadar iyiydi ve ayrıca altının daha dolu olduğuna dair işaretler vardı.

Ama 1990'dan bu yana ilk lig şampiyonluğunu getirmek, hele de Liverpool'u İngiliz ve Avrupa futbolunun zirvelerine döndürmek, hâlâ devasa bir görev olarak orada duruyor.

LIVERPOOL’U LIVERPOOL YAPAN ON TARİHİ MAÇ!

Muhallif bir şehrin, dünyaya en büyük armağanlarından olan Liverpool FC’nin 125 yıllık tarihinde pek çok başarının yanında büyük hezimetler de var. Futbol konusunda dünyanın önde gelen yazarlarından olan Jonathan Wilson da Scott Murray’le birlikte *Liverpool FC: 10 Maçta Efsanenin Anatomisi*’nde “İstanbul Mucizesi” olarak bilinen 2005 Şampiyonlar Ligi finali de dâhil olmak üzere efsanenin on maçının hem hikâyesini hem de tarihini inceliklerle anlatırken Bill Shankly, Bob Paisley, Kenny Dalglish ve Rafa Benítez gibi efsane oyuncu ve menajerler de sayfalarda kendilerine yer buluyor.

10 Maçta Efsanenin Anatomisi ne zaferlerin ne de mağlubiyetlerin tek bir âna ait olduğunu; tarih yaratmak için milyonlarca şeyin gerektiğini gösteren en coşkulu eserlerden.



Çeviren: Doruk Yurdesin



ithaki

Instagram: /ithakiyayinlari
Facebook: /ithakiyayin
Twitter: /ithakiyayinlari

29 TL

www.ithaki.com.tr
İnternet satış:
www.ilknokta.com



9 786053 756347